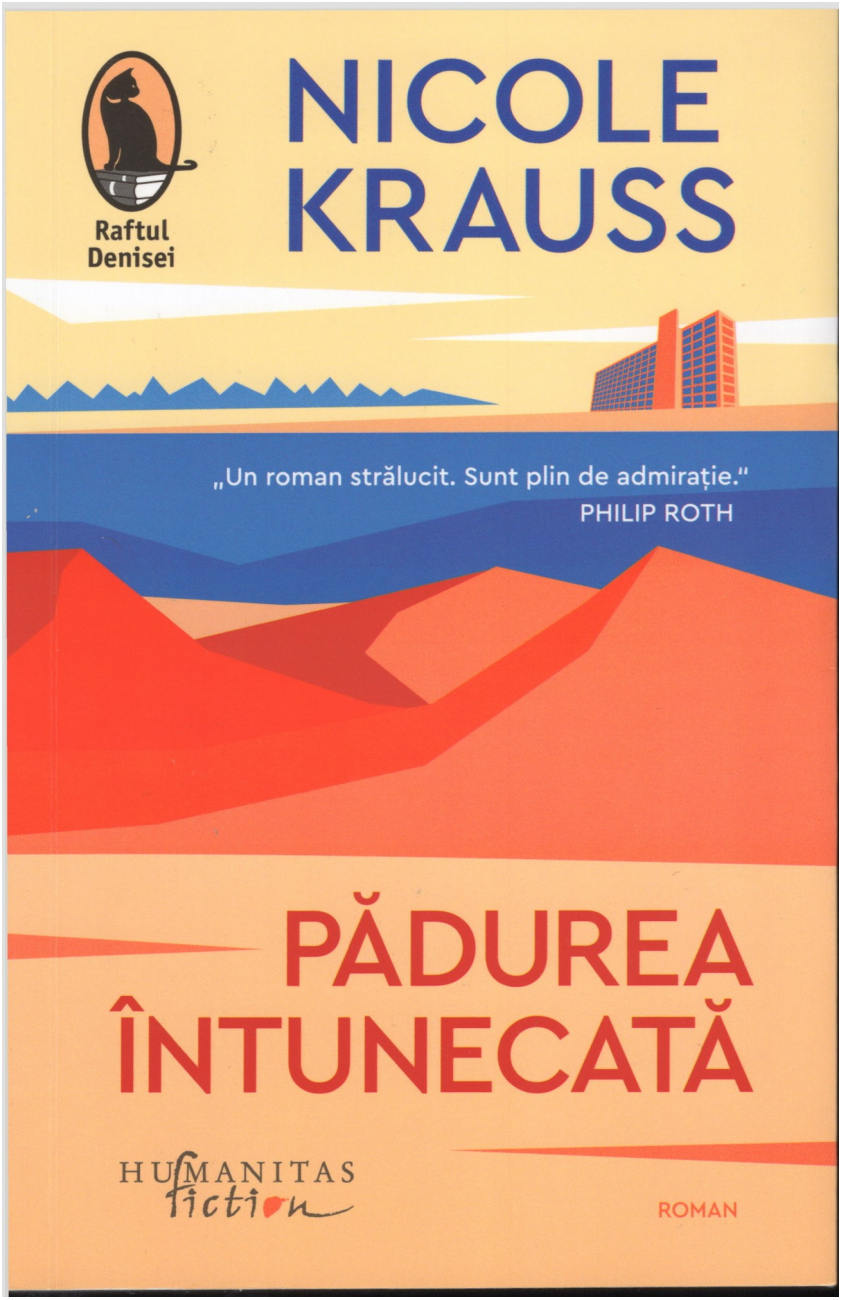
Raftul Denisei
NICOLE KRAUSS
„Un roman strălucit. Sunt plin de admirație."
PHILIP ROTH
PĂDUREA ÎNTUNECATĂ
HUMANITAS fiction
ROMAN

În clipa în care devine obsedată de hotelul Hilton din Tel Aviv și de senzația stranie că se află simultan într-una dintre camerele acestuia și în căminul ei din New York, Nicole, o tânără scriitoare pasionată de opera lui Kafka aflată într-un blocaj de inspirație, care simte că familia i se destramă, își face bagajele în mijlocul nopții, își ia rămas-bun de la soțul și copiii ei și pleacă în căutarea unui nou subiect de roman. Ceea ce va descoperi însă în timpul șederii în Tel Aviv îi va modifica viața radical.

În același timp, fără a se cunoaște și fără a exista o legătură vădită între ei, Epstein, un înstărit avocat și antreprenor, trece printr-o metamorfoză. După ce divorțează de femeia alături de care și-a petrecut 36 de ani din viață și căreia i-a dăruit trei copii, începe să-și doneze toate bunurile materiale, alegând să plece în Israel și stabilindu-se în vechiul oraș-port Jaffa, unde curând i se pierde urma.

Nicole și Epstein, fiecare pe drumul său, au pornit într-o aventură a căutării de sine încărcată de paradoxuri și semnificații. Romanul lui Nicole Krauss reface cele două trasee spre propriile rădăcini, care se întrepătrund subtil.

NICOLE KRAUSS

PĂDUREA ÎNTUNECATĂ

Traducere din engleză şi note de
LUANA SCHIDU

HUMANITAS fiction

Redactor: Ioana Petridean
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Radu Dobreci, Carmen Petrescu
Tipărit la: Paper Print – Brăila
NICOLE KRAUSS
FORESTDARK
Copyright © 2017 by Nicole Krauss
Romanian translation rights arranged
with Melanie Jackson Agency, LLC.
All rights reserved.
© HUMANITAS FICTION, 2018, pentru prezenta versiune românească
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KRAUSS, NICOLE
Pădurea întunecată / Nicole Krauss;
Trad. din engleză şi note de Luana Schidu.
— Bucureşti: Humanitas Fiction, 2018
ISBN 978 – 606 – 779 – 378 – 9
I. Schidu, Luana (trad.; note)
821.111
Editura HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.Humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vânzări libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Tatălui meu

Izgonirea din Paradis este în partea ei principală veşnică. Este aşadar într-adevăr izgonirea din Paradis definitivă, iar viaţa în lume este inevitabilă, însă veşnicia procesului (sau exprimată în timp: veşnica repetare a procesului) face cu toate acestea posibil ca noi nu numai să fi putut rămâne veşnic în Paradis, ci chiar să fi rămas acolo veşnic, indiferent dacă ştim asta sau nu[1].

KAFKA

[1] Franz Kafka, *Opere* complete, vol. 2, *Proză scurtă postumă*, traducere şi note de Mircea Ivănescu, Editura Univers, Bucureşti, 1996, p. 416.

I

Ayeka

La momentul dispariţiei lui, Epstein locuia în Tel Aviv de trei luni. Nimeni nu-i văzuse apartamentul. Fiica sa Lucie venise în vizită cu copiii, dar Epstein îi instalase la Hilton, unde se întâlnea cu ei pentru mic dejunuri somptuoase, la care el nu făcea decât să soarbă dintr-un ceai. Când Lucie voia să vină la el, o refuza, explicându-i că locul era mic şi modest, nepotrivit pentru a primi oaspeţi. Încă deconcertată de divorţul părinţilor ei, ea îl privea cu ochii mijiţi – nimic nu fusese până atunci mic sau modest la Epstein –, dar, în ciuda suspiciunilor, era nevoită să accepte şi asta, alături de toate celelalte schimbări care se petrecuseră cu tatăl ei. În cele din urmă, detectivii trimişi de poliţie au fost cei care i-au introdus pe Lucie, Jonah şi Maya în apartamentul tatălui lor, care s-a dovedit a fi într-o clădire dărăpănată, de lângă străvechiul port al Jaffei. Zugrăveala se cojea, iar duşul curgea direct peste closet. Un gândac defila maiestuos pe podeaua de piatră. Abia după ce detectivul l-a strivit cu piciorul, i-a trecut prin minte Mayei, cea mai mică şi cea mai inteligentă dintre copiii lui Epstein, că s-ar putea să nu-şi mai vadă tatăl niciodată. Dacă Epstein chiar trăise aici: singurele lucruri care sugerau că locuise apartamentul erau câteva cărţi încreţite de aerul umed care venea printr-o fereastră deschisă şi un flacon de pastile de Coumadin, pe care le lua de când i se descoperiseră fibrilaţii atriale, cu cinci ani mai devreme. Locul nu putea fi numit mizer, şi totuşi avea mai multe în comun cu mahalalele Calcuttei, decât cu apartamentele în care stătuse cu copiii lui pe coasta Amalfi sau la Cap d’Antibes. Dar, la fel ca toate celelalte, şi camera avea vedere la mare.

În acele ultime luni, Epstein devenise dificil de

contactat. Nu mai răspundea imediat, indiferent de ora din zi sau din noapte. Dacă înainte el era întotdeauna cel care avea ultimul cuvânt, asta se întâmpla pentru că niciodată nu lăsa nimic fără răspuns. Dar, încetul cu încetul, mesajele lui deveniseră tot mai rare. Timpul se expanda între ele, pentru că se expanda în el: cele douăzeci şi patru de ore pe care odinioară le umplea cu tot ce există sub soare au fost înlocuite de o scală de mii de ani. Familia şi prietenii s-au obişnuit cu tăcerile lui neregulate, aşa că atunci când nu a mai răspuns în acea primă săptămână din februarie, nimeni nu s-a alarmat imediat. În cele din urmă, Maya a fost cea care s-a trezit într-o noapte simţind un tremur pe linia invizibilă care încă o mai lega de tatăl său şi l-a rugat pe vărul ei să vadă ce-i cu el. Moţi, care beneficiase de multe mii de dolari din partea lui Epstein, a mângâiat fundul amantei adormite în pat lângă el, apoi şi-a aprins o ţigară şi şi-a vârât picioarele goale în pantofi, căci deşi era în toiul nopţii, se bucura că are un pretext ca să discute cu Epstein despre o nouă investiţie. Dar când a ajuns la adresa din Jaffa, pe care o avea mâzgălită în palmă, a sunat-o înapoi pe Maya. Probabil e o greşeală, i-a spus el, tatăl ei nu avea cum să locuiască într-o asemenea coşmelie. Maya i-a telefonat lui Schloss, avocatul lui Epstein, singurul care mai ştia ceva, dar acesta i-a confirmat că adresa era corectă. Când Moţi a trezit-o, în cele din urmă, pe vecina de la etajul al doilea, apăsând insistent cu degetul lui scurt şi gros pe sonerie, ea a confirmat faptul că Epstein locuise deasupra ei în ultimele câteva luni, dar nu-l mai văzuse de mai multe zile, şi nici nu-l mai auzise, căci se obişnuise cu zgomotul paşilor lui pe tavanul ei noaptea. Deşi nu avea cum să ştie pe când stătea somnoroasă în pragul uşii, vorbind cu vărul chel al vecinului ei de deasupra, în rapida escaladare a evenimentelor, tânăra femeie avea să se obişnuiască foarte curând cu sunetele multor oameni venind şi plecând deasupra capului ei, în încercarea de a urmări paşii unui om pe care abia dacă-l cunoştea, dar de care se apropiase în mod atât de bizar.

Poliţia se ocupa de acest caz de numai jumătate de zi, când a fost preluat de Shin Bet[2]. Shimon Peres a sunat personal familia pentru a-i spune că va muta munţii din loc. Şoferul de taxi care-l luase pe Epstein cu şase zile în urmă a fost găsit şi interogat. Speriat de moarte, el a zâmbit tot timpul, arătându-şi dintele de aur. Mai târziu, i-a condus pe detectivii de la Shin Bet pe şoseaua care se întinde de-a lungul Mării Moarte şi, după o oarecare confuzie cauzată de emoţie, a reuşit să localizeze punctul în care îl lăsase pe Epstein, o intersecţie din apropierea dealurilor golaşe, la jumătatea drumului dintre peşterile de la Qumran şi Ein Gedi. Echipele de căutare s-au răspândit prin deşert, dar n-au găsit decât servieta cu monogramă, goală, a lui Epstein, a cărei singură menire, după cum avea să spună Maya, a fost să facă şi mai reală posibilitatea transsubstanţierii lui.

În timpul acelor zile şi nopţi, adunaţi în camerele apartamentului de la Hilton, copiii lui s-au perpelit sfâşiaţi între speranţă şi suferinţă. Mereu suna un telefon – numai Schloss se ocupa de trei deodată – şi, de fiecare dată, ei se agăţau de ultima informaţie primită. Jonah, Lucie şi Maya aflau lucruri pe care nu le ştiuseră despre tatăl lor.

Dar, în cele din urmă, nu au reuşit să înţeleagă ce voise să spună cu toate acestea sau ce se întâmplase cu el. Odată cu trecerea zilelor, apelurile s-au rărit, şi cele care veneau nu aduceau niciun miracol. Încetul cu încetul, s-au adaptat la o nouă realitate, în care tatăl lor, atât de ferm şi decis în viaţă, îi lăsa cu un act final profund ambiguu.

A fost adus un rabin, care le-a explicat, într-o engleză cu un accent pronunţat, că legea iudaică cere certitudine absolută înainte ca ritualurile de doliu să poată fi respectate. În cazurile în care nu exista un cadavru, era acceptat un martor al morţii. Iar când nu existau nici cadavru, nici martor, era de ajuns un raport consemnând că persoana a fost ucisă de hoţi, înecată sau sfârtecată de un animal sălbatic. Dar în acest caz nu exista nici cadavru, nici martor, nici raport. Nici hoţi sau animale sălbatice, din

[2] Agenția de Securitate a Israelului.

câte se ştia. Doar o absenţă inexplicabilă acolo unde se aflase cândva tatăl lor.

Nimeni nu şi-ar fi putut închipui asta, şi totuşi ajunsese să pară un sfârşit potrivit. Moartea era prea măruntă pentru Epstein. Privind retrospectiv, nici măcar nu era o posibilitate reală. În viaţă, el ocupase tot spaţiul. Nu era mare, ci doar greu de cuprins. Era prea mult; dădea constant pe dinafară. Totul se revărsa: pasiunea, furia, entuziasmul, dispreţul pentru oameni şi dragostea pentru întreaga omenire. Disputa era mediul în care fusese crescut, şi avea nevoie de ea ca să ştie că este viu. Se despărţea de trei sferturi din cei de care se ataşa; cei rămaşi erau fără de greşeală şi iubiţi etern de Epstein. Să-l cunoşti însemna fie să fii zdrobit de el, fie să fii nebuneşte hiperbolizat. Cu greu te puteai recunoaşte în descrierile lui. Avea un şir lung de protejaţi. Epstein se insufla în ei şi ei deveneau tot mai mari, ca toţi cei pe care alegea să-i iubească. În cele din urmă, îşi luau zborul ca un balon de paradă de la Macy. Dar într-o zi se înţepau în crengile înalte ale moralei lui şi se spărgeau. De atunci înainte, numele lor erau odioase. În practica lui inflaţionistă, Epstein era profund american; nu şi în lipsa de respect faţă de limite şi în tribalismul lui. Era altceva, şi acest altceva ducea în mod repetat la neînţelegeri.

Cu toate astea avea un fel unic de a atrage oamenii, de a-i aduce de partea lui, sub umbrela extensibilă a politicilor sale. Era puternic luminat dinăuntru, şi lumina asta se revărsa din el în maniera aceea nepăsătoare a cuiva care nu are nevoie să fie cumpătat sau econom. Nu te plictiseai niciodată cu el. Se însufleţea, se prăbuşea şi iar se însufleţea, scăpăra, era neiertător, dar nu era niciodată altfel decât complet acaparant. Era infinit curios, şi când devenea interesat de ceva sau cineva, investigaţiile îi erau exhaustive. Nu se îndoia niciodată că toţi ceilalţi erau la fel de interesaţi de aceste subiecte ca el. Dar puţini aveau rezistenţa lui. În final, întotdeauna comesenii lui erau cei care insistau primii să se retragă, iar Epstein îi urma afară din restaurant, împungând aerul cu degetul, în

dorinţa aprinsă de a-şi duce ideea până la capăt.

Stăpânea mereu totul. Acolo unde-i lipseau capacităţile naturale, îşi depăşea limitele prin simpla forţă a voinţei. De pildă, în tinereţe nu fusese un bun orator; era sâsâit. Nu era niciun atlet înnăscut. Dar cu timpul a ajuns să exceleze în special în aceste domenii. Sâsâitul a fost depăşit – numai cineva cu o ureche foarte fină putea detecta o vagă ezitare acolo unde executase operaţia necesară –, iar numeroasele ore petrecute în sala de sport şi şlefuirea unui şiret instinct ucigaş făcuseră din el un campion în luptele corp la corp, la categoria uşoară. Când întâlnea un zid, se izbea de el repetat, cu avânt, până când într-o zi trecea prin el. Această presiune, această forţă constantă erau perceptibile în tot ce făcea, şi totuşi ceea ce ar fi putut părea străduinţă la oricine altcineva, la el părea o formă de graţie. Încă de mic, aspiraţiile lui fuseseră pantagruelice. În cvartalul unde crescuse, pe Long Beach, Long Island, Epstein încasa un abonament lunar de la zece case, pentru care era disponibil douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, într-o limită de zeceore pe lună, pentru a-şi oferi serviciile, enumerate într-o listă mereu mai lungă, pe care o trimitea împreună cu factura (tuns gazon, plimbat câini, spălat maşini, chiar şi desfundat toalete, căci el nu avea acel stop pe care păreau să-l aibă alţii). Urma să aibă mereu bani, pentru că ăsta era destinul lui; cu mult înainte să-i obţină prin căsătorie, ştia deja exact ce să facă cu ei. La treisprezece ani, şi-a cumpărat din economiile lui o eşarfă albastră de mătase, pe care o purta cu aceeaşi nonşalanţă cu care prietenii lui îşi purtau pantofii de sport. Câţi oameni ştiu ce să facă cu banii? Soţia lui, Lianne, fusese alergică la averea familiei; o făcea să devină scorţoasă şi tăcută. Îşi petrecuse anii de tinereţe încercând să-şi şteargă urmele din grădinile formale. Dar Epstein a învăţat-o ce să facă cu această avere. A cumpărat un Rubens, un Sargent, o tapiserie Mortlake. A atârnat un mic Matisse în debara. Stătea fără chiloţi sub o balerină de Degas. Nu era o chestiune de grosolănie sau de inadecvare. Nu, Epstein era

foarte cizelat. Nu era rafinat – nu dorea câtuşi de puţin să-şi piardă impurităţile –, dar căpătase un lustru puternic. În plăcere nu vedea nimic de care să te ruşinezi; plăcerea lui era mare şi autentică, aşa că se simţea în elementul lui chiar şi printre lucrurile cele mai fine. În fiecare vară închiria acelaşi castel „dărăpănat" din Granada, unde puteai să-ţi arunci ziarul pe jos şi să stai cu picioarele în sus. A ales un loc pe peretele acoperit de stucaturi, unde însemna cu creionul cât creşteau copiii. În anii din urmă, când se pomenea de locul acela, ochii i se umezeau – făcuse atâtea greşeli, stricase totul, dar acolo, unde copiii lui se jucaseră liberi pe sub portocali, făcuse şi ceva bun.

În cele din urmă însă, se petrecuse un fel de mutaţie. Mai târziu, când copiii lui au privit în urmă încercând să înţeleagă ce se întâmplase, au stabilit că punctul de pornire al acestei transformări fusese pierderea interesului faţă de plăcere. Între Epstein şi marele său apetit s-a căscat un hău – el se pierdea la orizontul pe care-l poartă cu el fiecare om. De atunci viaţa lui s-a desfăşurat separat de achiziţionarea de lucruri frumoase. Îi lipsea ceea ce era necesar pentru a armoniza totul, sau poate ambiţia de a face asta îl obosise. Pentru o vreme, picturile au rămas încă atârnate pe pereţi, dar el nu prea mai avea nimic de-a face cu ele. Duceau o viaţă proprie, visând în ramele lor. Ceva se schimbase în el. Rafala puternică a fiinţei lui Epstein nu mai răzbătea în afară. Totul a fost acoperit de o imensă, nefirească neclintire, aşa cum se întâmplă înainte de evenimentele meteorologice radicale. Apoi direcţia vântului s-a schimbat şi el a început să bată spre înăuntru.

Acesta a fost momentul în care a început să-şi dea lucrurile. A început cu o mică machetă de Henry Moore oferită medicului său, care o admirase în timpul unei vizite la domiciliu. Din patul în care fusese imobilizat de gripă, îi explicase doctorului Silverblatt în ce dulap găseşte folia cu bule de aer pentru împachetat. Câteva zile mai târziu, şi-a răsucit inelul cu sigiliu de pe degetul mic şi l-a pus în palma portarului său surprins, Haaroon, în loc de bacşiş; rotindu-şi pumnul nud în lumina de toamnă, a zâmbit în

sinea lui. La scurt timp după aceea, şi-a dat ceasul Patek Philippe. „Îmi place ceasul tău, unchiule Jules”, spusese nepotul lui, şi Epstein desfăcuse cureaua din piele de crocodil şi i-l întinsese. „Îmi place şi Mercedesul tău”, a zis nepotul, la care Epstein doar a zâmbit şi l-a bătut afectuos pe obraz. Dar curând şi-a sporit eforturile. Dăruind mai departe, tot mai repede, a început să ofere cu aceeaşi ferocitate cu care pe vremuri achiziţiona. Tablourile s-au dus unul câte unul la muzee; avea serviciul de transporturi pe apelare automată şi ştia căruia dintre oamenii de acolo îi plăcea curcanul pe pat de secară şi căruia salamul de Bologna, iar când soseau, îi aştepta livrarea de la magazinul alimentar. Când fiul lui, Jonah, străduindu-se să nu pară condus de interesul propriu, a încercat să-l convingă să renunţe la actele de filantropie, Epstein i-a spus că-şi făcea loc pentru a gândi. Dacă Jonah i-ar fi atras atenţia asupra faptului că fusese un gânditor riguros toată viaţa, tatăl său ar fi explicat probabil că aceasta era o gândire de cu totul altă natură: o gândire care nu-şi cunoştea întotdeauna sensul. O gândire fără speranţa realizării. Jonah însă – care era atât de ros de frustrări, încât, într-o seară, într-un tur privat al noilor galerii greco-romane de la Metropolitan, Epstein se oprise în faţa unui bust ros de vreme din secolul al II-lea, văzându-l în el pe primul său născut – îi răspunsese doar cu o tăcere ofensată. Aşa cum se întâmpla cu orice ar fi făcut tatăl său, Jonah lua diminuarea deliberată a proprietăţilor ca pe un afront şi ca pe un motiv în plus să se simtă nedreptăţit.

Altfel, Epstein nu a făcut niciun efort de a se explica în faţa cuiva, în afară de Maya, o singură dată. Pentru că sosise la treisprezece ani după Jonah şi la zece după Lucie, într-o epocă mai puţin turbulentă din viaţa lui, Maya îşi vedea tatăl în altă lumină. Era o relaxare firească între ei. Cu ocazia unei plimbări în Central Park, unde din formaţiuni mari de şist atârnau ţurţuri, el i-a spus fiicei sale mai mici că începuse să se simtă sufocat de toate lucrurile din jurul lui. Că tânjea irezistibil după uşurătate – era, abia acum îşi dădea seama, o calitate care-i fusese

străină toată viaţa. S-au oprit la lacul de sus, acoperit cu un strat subţire de gheaţă verzuie. Când un fulg de zăpadă a aterizat pe genele negre ale Mayei, Epstein l-a îndepărtat blând cu degetul mare, şi

Maya l-a văzut pe tatăl ei cu mitene, împingând un cărucior de cumpărături gol pe Upper Broadway.

A finanţat studii pentru copiii prietenilor, a pus să fie livrate frigidere, a plătit o pereche de şolduri noi pentru soţia credinciosului paznic de la biroul lui de avocatură. A depus chiar avansul în vederea cumpărării unei case pentru fiica unui vechi prieten; şi nu orice casă, ci una în stil Greek Revival, cu copaci bătrâni şi un gazon atât de întins, încât proprietara, surprinsă, habar n-avea ce să facă cu el. Avocatul său, Schloss – executorul proprietăţilor lui şi confidentul de-o viaţă – nu a avut voie să intervină. Schloss mai avusese cândva un client lovit de boala caritătii radicale, un miliardar care-şi dăruise mai întâi casele, una câte una, apoi şi pământul de sub propriile picioare. E un fel de dependenţă, i-a spus el lui Epstein, iar mai târziu ar putea ajunge să regrete. În definitiv, nu avea nici şaptezeci de ani; putea să mai trăiască treizeci. Dar Epstein nici nu păruse să-l asculte, aşa cum nu ascultase nici când avocatul insistase vehement să n-o lase pe Lianne să plece cu toată averea ei, şi aşa cum nu a ascultat nici câteva luni mai târziu, când Schloss a încercat din nou să-l disuadeze, de data asta în privinţa retragerii din firma la care era asociat de douăzeci şi cinci de ani. Epstein doar îi zâmbise peste masă şi abătuse conversaţia spre subiectul lecturilor lui, care în ultima vreme intraseră pe un făgaş mistic.

Totul începuse cu o carte pe care o primise cadou de la Maya de ziua lui, i-a povestit el lui Schloss. Mereu îi dădea cărţi ciudate, dintre care pe unele le citea şi pe multe nu, un obicei care pe ea nu părea s-o deranjeze – un spirit liber din fire, ea era opusul fratelui ei, Jonah, şi rareori se simţea ofensată de ceva. Epstein deschisese coperta într-o seară, fără nicio intenţie de a o citi, dar îl absorbise cu o forţă aproape magnetică. Era scrisă de un

poet israelian născut în

Polonia, care murise la şaizeci şi şase de ani, cu doi ani mai puţin decât vârsta pe care tocmai o împlinise el. Dar cărticica autobiografică, testamentul unui om singur în faţa lui Dumnezeu, fusese scrisă când poetul avea doar douăzeci şi şapte de ani. Îl copleşise, i-a spus Epstein lui Schloss. La douăzeci şi şapte de ani el era orbit de ambiţie şi apetit – pentru succes, pentru bani, pentru sex, pentru frumuseţe, pentru dragoste, pentru măreţie, dar şi pentru esenţă, pentru tot ce poate fi văzut, mirosit, pipăit. Ce-ar fi putut fi viaţa lui, dacă s-ar fi livrat cu aceeaşi intensitate domeniului spiritual? De ce se închisese complet faţă de acesta?

În timp ce vorbea, Schloss îl observa – ochii săgetători, părul argintiu care-i cădea peste guler, izbitor, pentru că fusese mereu atât de meticulos în ceea ce priveşte aspectul. Epstein era faimos pentru o întrebare pe care o punea mereu chelnerului: „Ce ai de spus despre friptură *versus* competitorii ei?” Acum însă limba de mare rămânea neatinsă, ceea ce nu se potrivea cu apetitul lui obişnuit. Abia când chelnerul a venit să-l întrebe dacă era ceva în neregulă, Epstein şi-a coborât privirea şi şi-a amintit de mâncare, dar nici atunci n-a făcut decât s-o plimbe cu furculiţa prin farfurie. Schloss avea senzaţia că ceea ce i se întâmplase prietenului său-divorţul, pensionarea, totul dezmembrându-se, destrămându-se – începuse nu cu o carte, ci mai degrabă cu moartea părinţilor săi. Dar după aceea, când l-a ajutat să se aşeze pe bancheta din spate a sedanului negru care aştepta în faţa restaurantului, avocatul s-a oprit o clipă cu mâna pe acoperişul maşinii. Privindu-l pe Epstein, bizar de vag în interiorul întunecat, s-a întrebat fulgurant dacă nu cumva se petrecea ceva mai grav cu clientul lui de-o viaţă – un fel de tulburare neurologică poate, care ar putea escalada până la extrem, înainte de a fi diagnosticată. La vremea aceea Schloss alungase gândul, dar mai târziu îşi amintise de el ca de o premoniţie.

Şi într-adevăr, în cele din urmă, după aproape un an

de tocat tot ce adunase o viaţă întreagă, Epstein ajunsese la stratul cel mai de jos. Aici s-a izbit de amintirea părinţilor săi, care eşuaseră pe malurile Palestinei după război şi-l concepuseră sub un bec ars, pe care nu avuseseră bani să-l înlocuiască. La vârsta de şaizeci şi opt de ani, după ce şi-a făcut loc să gândească, s-a trezit mistuit de acel întuneric, profund mişcat de el. Părinţii lui îşi aduseseră unicul fiu în America, iar după ce învăţaseră engleza îşi reluaseră meciul de ţipete pe care-l începuseră în alte limbi. Mai târziu a apărut sora lui, Joanie, dar ea, o copilă visătoare, necomunicativă, a refuzat să apuce momeala, astfel că bătălia a rămas să se poarte în trei. Părinţii lui ţipau unul la altul şi ţipau la el, şi el ţipa la ei amândoi sau la fiecare în parte. Soţia lui, Lianne, nu reuşise niciodată să se obişnuiască cu o dragoste atât de violentă, deşi la început, cum venea dintr-o familie care-şi reprima totul, până şi strănuturile, fusese atrasă de ardoarea ei. La începutul relaţiei lor, Epstein îi spusese că din brutalitatea şi tandreţea tatălui său învăţase că un om nu poate fi rezumat, o lecţie care-i călăuzise întreaga viaţă, şi multă vreme Lianne considerase asta – complexitatea lui Epstein, dificultatea de a fi inclus într-o categorie – ceva demn de iubit. Dar în cele din urmă o extenuase, aşa cum îi extenuase pe atâţia alţii, deşi niciodată pe părinţii lui, care rămăseseră partenerii săi de ceartă neobosiţi şi care, i se părea uneori lui Epstein, continuaseră cu atâta tenacitate să trăiască numai pentru a-l chinui pe el. Avusese grijă de ei până la sfârşit, care-i găsise într-un apartament de lux pe care îl cumpărase pentru ei în Miami, cu covoare groase, în care li se cufundau picioarele până la glezne. Dar niciodată nu aflase pacea cu ei, şi numai după moartea lor – mama lui urmându-i tatăl după nici trei luni – şi după ce a dat tot ce avea, Epstein a simţit junghiul ascuţit al regretului. Becul dezgolit pâlpâia în spatele pleoapelor lui inflamate când încerca să doarmă. Nu putea să doarmă. Îşi dăduse de pomană şi somnul, împreună cu toate celelalte?

A vrut să facă ceva în numele părinţilor săi. Dar ce?

Mama lui, când încă trăia, îi propusese o bancă memorială în părculeţul unde obişnuia să şadă în timp ce, la etaj, tatăl lui se despărţea de propria-i minte în prezenţa Conchitei, infirmiera permanentă. Mereu o cititoare împătimită, mama lui se ducea în parc cu câte o carte. În ultimii ani, se apucase de Shakespeare. Odată, Epstein a auzit-o spunându-i Conchitei că trebuie să citească *Regele Lear*. „Probabil că există şi în spaniolă”, îi spusese ea infirmierei. În fiecare după-amiază, când soarele nu mai era la zenit, mama lui cobora cu liftul, ţinând o ediţie tipărită cu caractere mari a pieselor Bardului în geanta imitaţie Prada pe care şi-o cumpărase – în ciuda protestelor lui Epstein, care voia să-i cumpere una autentică – de la un african care le vindea pe plajă. (Ce nevoie avea de una autentică?) Parcul era părăginit, cu leagănele pline de găinaţ de pescăruşi, dar în zonă oricum nu era nimeni mai tânăr de şaizeci şi cinci de ani, care să se urce pe ele. Oare mama lui vorbise serios în privinţa băncii, sau îi făcuse sugestia cu obişnuitul ei sarcasm? Epstein nu-şi dădea seama, aşa că, pentru a fi sigur, a comandat o bancă din nuc brazilian, rezistent la vremea tropicală, pentru prăpăditul parc Florida, având pe ea o plăcuţă de alamă pe care scria: ÎN MEMORIA LUI EDITH „EDIE” EPSTEIN. „NU SUNT DATOR SĂ-ŢI DAU RĂSPUNS PE PLAC” – WILLIAM SHAKESPEARE[3]. I-a lăsat portarului Columbian de la blocul părinţilor săi 200 de dolari ca s-o lustruiască de două ori pe lună, când lustruia şi obiectele de alamă din hol. Dar când portarul i-a trimis prin SMS o fotografie a băncii imaculate, lui Epstein i s-a părut că era mai rău decât dacă n-ar fi făcut nimic. Şi-a amintit cum mama lui îi telefona când trecea prea mult timp de când o sunase ultima dată şi, cu vocea răguşită după şaizeci de ani de fumat, îl cita pe Dumnezeu, care-l chema pe Adam cel căzut: *Ayeka*? „Unde eşti?” Dar Dumnezeu ştia unde se afla fizic Adam. În ajunul primei comemorări a morţii

[3] William Shakespeare, Negustătorul din Veneția, actul IV, scena 1, traducere de Gala Galaction, în Shakespeare, Opere, voi. 2, ESPLA, București, 1955.

părinţilor săi, Epstein a luat două hotărâri: să contracteze un credit de două milioane de dolari, garantând cu apartamentul său de pe Fifth Avenue, şi să plece într-o călătorie în Israel. Împrumutul era ceva nou, dar Israelul era un loc în care se întorsese deseori de-a lungul anilor, atras de o încrengătură de loialităţi. Instalându-se ritualic în apartamentul de lux de la etajul al cincisprezecelea al hotelului Hilton, primea mereu vizite de la un şir lung de prieteni, rude şi parteneri de afaceri, discutând de toate, împărţind bani, opinii, sfaturi, încheind vechi dispute şi aprinzând unele noi. Dar de data aceasta asistenta lui a fost instruită să nu-i umple programul ca de obicei. În schimb, a fost rugată să-i stabilească întâlniri cu birourile de dezvoltare de la Centrul Medical Hadassah, Institutul Weizmann şi Universitatea Ben-Gurion, pentru a analiza posibilităţile unor donaţii în numele părinţilor săi. Restul timpului trebuia să-i rămână liber, i-a spus Epstein; poate că va închiria în sfârşit o maşină, ca să facă o excursie în locuri din ţară în care nu mai fusese de mulţi ani, cum spusese de atâtea ori că va face, dar n-o făcuse, pentru că fusese prea ocupat să rezolve lucruri, să se implice excesiv şi aşa mai departe. Voia să revadă Lacul Kinneret[4], Negevul, dealurile stâncoase ale Iudeei. Albastrul mineral al Mării Moarte.

În timp ce el vorbea, asistenta lui, Sharon, a ridicat privirea şi a văzut pe faţa familiară a şefului ei ceva ce nu recunoştea. Dacă asta a îngrijorat-o un pic, a fost numai fiindcă faptul că ştia ce voia Epstein şi exact ce şi cum îi plăcea era ceea ce o făcea să fie bună în slujba ei, şi pentru ea era important să fie bună în slujba ei. Supravieţuind izbucnirilor lui, devenise conştientă de generozitatea care se ascundea în spatele temperamentului vulcanic al şefului său, şi de-a lungul anilor el îi câştigase loialitatea prin a lui.

Cu o zi înainte să plece în Israel, Epstein a participat la un mic eveniment cu Mahmud Abbas, găzduit de Centrul pentru Pace în Orientul Mijlociu la Hotelul Piaza. Vreo

[4] O altă denumire pentru Marea Galileii.

cincizeci de lideri evrei americani fuseseră invitaţi să stea de vorbă cu preşedintele Autorităţii Palestiniene, care se afla în oraş pentru a se adresa Consiliului de Securitate al ONU şi acceptase să le liniştească temerile evreieşti la o masă cu trei feluri. Altă dată, Epstein ar fi acceptat cu entuziasm invitaţia. Ar fi dat buzna şi s-ar fi amestecat în toate discuţiile. Dar unde-l putea duce asta acum? Ce putea să-i spună nou omul ăsta necioplit din Safed? Era sătul de toate – sătul de aerul fierbinte şi de vorbăria goală, a lui însuşi, precum şi a altora. Şi el voia pace. S-a răzgândit abia în ultimul moment, trimiţându-i un mesaj-fulger lui Sharon, care a trebuit să se dea de ceasul morţii să smulgă înapoi locul lui de la o delegaţie a Departamentului de Stat sosită mai târziu. Renunţase la multe, dar încă nu-şi pierduse curiozitatea. Oricum, înainte de asta avea să fie după colţ, la biroul juriştilor băncii, să semneze actele – în ciuda implorărilor lui Schloss – pentru împrumutul girat cu apartamentul.

Şi totuşi, îndată ce Epstein s-a aşezat la masa lungă, umăr lângă umăr cu purtătorii de stindard ai poporului său, care-şi puneau unt cu arpagic pe chifle în timp ce palestinianul cu voce moale vorbea despre sfârşitul conflictului şi al pretenţiilor, a regretat că se răzgândise. Camera era mică; nu avea cum să iasă. Cândva ar fi făcut-o. La un dineu oficial în onoarea lui Shimon Peres la Casa Albă, cu numai un an în urmă, se ridicase să se ducă la toaletă la jumătatea unui *Tempo di Minuetto* interpretat de Itzhak Perlman – oare câte ore din viaţă petrecuse în total ascultându-l pe Perlman? O săptămână întreagă? Cei din Serviciul Secret se repeziseră spre el; după ce preşedintele se aşeza, nimeni nu mai avea voie să părăsească încăperea. Dar când e vorba de chemarea naturii, toţi oamenii sunt egali. „Este o urgenţă, domnilor”, spusese el, trecând pe lângă bărbaţii în costume negre. Şi se făcuse o excepţie, aşa cum se făcea întotdeauna pentru Epstein; fusese escortat pe lângă soldaţii din gardă, până la toaletă. Dar acum nevoia lui de a se afirma se stinsese.

A fost servită salata Caesar, au început discursurile şi

s-a auzit vocea sonoră a lui Dershowitz: „Dragul meu prieten Abu Mazen[5]”. În dreapta lui Epstein, ambasadorul Arabiei Saudite se juca cu microfonul fără fir, neavând nici cea mai vagă idee despre cum funcţionează. Vizavi, Madeleine Albright stătea moţăind ca o şopârlă în soare, radiind de inteligenţă interioară; nici ea nu mai era cu adevărat acolo, trecuse la chestiuni de natură metafizică, sau aşa i se părea lui Epstein, care a fost cuprins de dorinţa de a o lua deoparte şi de a discuta despre aceste preocupări mai profunde. A scotocit în buzunarul de la piept în căutarea cărticelei legate în pânză verde uzată pe care i-o dăruise Maya de ziua lui şi pe care o purtase cu el peste tot în ultima lună. Dar nu era acolo; probabil o lăsase în palton.

Atunci, în timp ce-şi scotea mâna din buzunar, l-a observat pentru prima dată, cu coada ochiului, pe bărbatul înalt, cu barbă, în costum închis la culoare şi cu o tichie mare neagră, care stătea deoparte, insuficient de distins ca să i se ofere un loc la masă. Surâsul uşor îi scotea în evidenţă ridurile din jurul ochilor, iar braţele îi erau încrucişate la piept ca şi cum ar fi îmbrăţişat, pentru a ţine în frâu, o energie fără astâmpăr. Dar Epstein simţea că nu era vorba despre autocontrol în serviciul modestiei, ci despre altceva.

Liderii evrei americani au continuat să-şi rostească întrebările fără întrebări; salatele au fost luate de ospătarii indieni şi înlocuite cu somon poşat. În sfârşit i-a venit rândul lui Epstein să vorbească. S-a aplecat înainte şi a apăsat pe butonul microfonului. S-a auzit un pocnet sonor de electricitate statică, făcându-l pe ambasadorul Arabiei Saudite să tresară. În liniştea care a urmat, Epstein s-a uitat în jur, la chipurile întoarse spre el, în aşteptare. Nu se gândise deloc la ce urma să spună, iar mintea lui, care întotdeauna plana asupra ţintei ca o dronă, plutea acum liber. A privit încet în jurul mesei. Brusc, feţele celorlalţi, care nu ştiau cum să reacţioneze la tăcerea lui, îl fascinau. Disconfortul lor îl fascina. Fusese oare odinioară imun la

[5] Pseudonim sub care este cunoscut Mahmud Abbas.

disconfortul altora? Nu, imun era un cuvânt prea puternic. Dar nu-i acordase prea multă atenţie. Acum îi privea cum se uită în farfurii şi se foiesc stânjeniţi în scaun, până când moderatoarea a intervenit.

— Dacă Jules – domnul Epstein – nu are nimic de adăugat, vom trece mai departe la…

Dar a fost nevoită să se răsucească în scaun, întreruptă de o voce din spatele ei.

— Dacă nu doreşte să folosească timpul alocat, îl preiau eu.

Curios să vadă de unde venea intruziunea, Epstein a întâlnit privirea intensă a bărbatului înalt, cu tichie neagră, croşetată pe cap. Tocmai se pregătea să răspundă, când omul a intervenit din nou.

— Domnule preşedinte Abbas, vă mulţumim că aţi venit astăzi. Vă cer iertare, asemenea colegilor mei, nici eu nu am o întrebare pentru dumneavoastră; am doar ceva de spus.

Un susur de râsete uşurate a străbătut încăperea. Vocea lui se auzea uşor, făcând ca folosirea microfoanelor să pară deranjantă.

— Sunt Rabbi Menachem Klausner. Trăiesc în Israel de douăzeci şi cinci de ani. Sunt fondatorul Ghilgul, un program care aduce americani la Safed, să studieze misticismul iudaic. Vă invit pe toţi să ne căutaţi pe internet, sau chiar să vă alăturaţi nouă la una dintre taberele noastre – am ajuns la cincisprezece pe an, şi creştem. Domnule preşedinte Abbas, ar fi o onoare pentru noi să vă primim, deşi cu siguranţă cunoaşteţi înălţimile Safedului mai bine decât cei mai mulţi dintre noi.

Rabinul s-a oprit şi şi-a frecat barba lucioasă.

— Stând aici şi ascultându-i pe prietenii mei, mi-am amintit o poveste. De fapt, o lecţie învăţată la şcoală de la rabinul nostru. Un adevărat *tzadik*[6] unul dintre cei mai buni profesori pe care i-am avut – dacă n-ar fi fost el, viaţa mea s-ar fi desfăşurat altfel. Obişnuia să ne citească cu

[6] Literal, în ebraică, „om drept“; titlu dat maeștrilor spirituali în hasidism.

glas tare din Tora. În ziua aceea era Facerea, şi când ajunge la versetul „în ziua a şaptea Dumnezeu şi-a sfârşit lucrarea pe care o făcuse”[7], se opreşte şi ridică privirea. Am observat ceva ciudat? vrea să ştie. Noi ne scărpinăm în cap. Toată lumea ştie că ziua a şaptea e Sabatul, aşadar ce-i atât de ciudat? „Aha!” spune rabinul sărind de pe scaun, cum face mereu când e însufleţit. Dar nu spune că Dumnezeu s-a odihnit în ziua a şaptea! Spune că *şi-a sfârşit lucrarea*. Câte zile i-a luat să creeze cerul şi pământul? ne întreabă el. Şase, zicem noi. Şi de ce nu se spune că Dumnezeu a sfârşit *atunci*? Că a sfârşit în *a şasea* şi că în a şaptea s-a odihnit?

Epstein a privit în jur, întrebându-se unde voia să ajungă cu toate astea.

— Ei bine, rabinul ne spune că atunci când bătrânii înţelepţi s-au adunat să discute această problemă, au ajuns la concluzia că trebuie să fi existat un act al creaţiei şi în ziua a şaptea. Dar care? Apele şi pământul existau deja. Soarele şi Luna. Plantele şi copacii, animalele şi păsările. Până şi Omul. Ce-i mai putea lipsi Universului? s-au întrebat înţelepţii, într-un târziu, un bătrân savant cărunt, care întotdeauna stătea singur în colţul camerei, a deschis gura. „*Menuha*”, a spus el. „Ce?” au întrebat ceilalţi. „Vorbeşte mai tare, nu te auzim”. „De Sabat, Dumnezeu a creat *menuha*, a spus bătrânul savant, şi atunci lumea a fost completă”.

Madeleine Albright şi-a împins scaunul în spate şi a ieşit, materialul costumului ei cu pantaloni foşnind uşor. Vorbitorul n-a părut tulburat. Pentru o clipă, Epstein a crezut chiar că o să se aşeze pe scaunul ei, aşa cum îi luase lui locul la vorbit. Dar omul a rămas în picioare, dominând astfel mai bine încăperea. Cei din apropiere se trăseseră înapoi, să facă loc în jurul lui.

— „Aşadar, ce înseamnă *menuha*?” ne întreabă rabinul. Pe noi, o mână de copii neastâmpăraţi care se uită pe fereastră, al căror unic interes pe lume este să joace

[7] Facerea. 2:2, Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.

fotbal. Nimeni nu zice nimic. Rabinul aşteaptă, şi când devine clar că n-o să ne dea răspunsul, un copil din fundul camerei, singurul cu pantofii lustruiţi, care întotdeauna se ducea direct acasă, la mama lui, urmaşul după multe generaţii al bătrânului savant cărunt care purta în el înţelepciunea străveche a statului în colţuri, deschide gura. „Odihna”, spune el. „Odihna!” exclamă rabinul, cu stropi de salivă sărindu-i din gură, cum se întâmplă când e însufleţit. „Dar nu numai! Căci *menuha* nu înseamnă pur şi simplu o pauză în activitate. O întrerupere a efortului. Nu este doar opusul trudei şi al muncii. Dacă a fost nevoie de un act special de creaţie pentru a o face să existe, negreşit trebuie să fie ceva extraordinar. Nu e negativul a ceva care exista deja, ci un lucru pozitiv unic, fără de care Universul ar fi incomplet. Nu, nu numai odihnă”, spune rabinul. „Linişte! Seninătate! Repaus! *Pace*. O stare în care nu există sfadă şi nu există lupte. Nici frică şi neîncredere. *Menuha*. Starea în care omul stă nemişcat”. Abu Mazen, dacă-mi daţi voie, a continuat Klausner coborând vocea şi aranjându-şi kippa, care îi alunecase spre ceafa, în clasa aceea cu copii de doisprezece ani, nici măcar unul dintre noi nu a înţeles ce a vrut să spună rabinul. Dar vă întreb: înţelege vreunul dintre noi, cei din camera asta, mai bine? înţelegem acel act de creaţie care se distinge între celelalte, singurul care nu a pus bazele a ceva etern? în ziua a şaptea Dumnezeu a creat *menuha*. Dar a făcut-o fragilă. Incapabilă să dureze. De ce? De ce, când a făcut tot restul atât de impermeabil la curgerea timpului?

Klausner s-a oprit, măturând cu privirea încăperea. Fruntea lui imensă scânteia de sudoare, deşi altfel nu dădea niciun semn că ar fi făcut vreun efort. Epstein s-a aplecat înainte, aşteptând.

— Aşadar, cade în sarcina Omului s-o recreeze iar şi iar, a spus Klausner în cele din urmă. Să recreeze *menuha*, ca să ştie că nu este un spectator al Universului, ci un participant. Că fără acţiunile lui, Universul pe care Dumnezeu ni l-a menit va rămâne incomplet.

Din fundul încăperii a răsunat o bătaie din palme

leneşă, solitară. Când, neînsoţită, a alunecat în tăcere, liderul palestinienilor a început să vorbească, oprindu-se pentru ca translatorul să transmită mesajul său despre cei opt nepoţi ai lui care fuseseră cu toţii în tabăra Seminţele Păcii, despre convieţuirea umăr lângă umăr, încurajarea dialogului, crearea de relaţii. Comentariile lui au fost urmate de câţiva ultimi vorbitori şi evenimentul s-a încheiat, toată lumea ridicându-se în picioare şi Abbas strângând un şir de mâini întinse, mergând de-a lungul mesei şi apoi ieşind din cameră, urmat de convivii lui.

Epstein, şi el nerăbdător să plece, s-a îndreptat spre garderobă. Dar, în timp ce stătea la coadă, a simţit că-l bate cineva pe umăr. Când s-a întors, s-a trezit faţă în faţă cu rabinul care-şi ţinuse predica pe un timp furat. Cu un cap şi jumătate mai înalt decât Epstein, radia forţa vânjoasă, bătută de arşiţă a cuiva care trăieşte de multă vreme în Levant. De aproape, ochii lui albaştri străluceau de parcă ar fi acumulat lumină solară.

— Menachem Klausner, a repetat el pentru cazul în care Epstein nu ar fi auzit mai devreme. Sper că nu v-am călcat pe bătături.

— Nu, a spus Epstein, punând pe tejghea jetonul de garderobă. Aţi vorbit bine. Nici eu n-aş fi putut-o spune mai bine.

Vorbea serios, dar n-avea chef să intre în discuţia asta acum. Femeia care le dădea hainele şchiopăta, şi Epstein i-a urmărit capul în timp ce se îndepărta pentru a-şi îndeplini sarcina.

— Vă mulţumesc, dar nu pot culege laudele. Cea mai mare parte este meritul lui Heschel[8].

— Parcă aţi spus că e vorba despre fostul dumneavoastră rabin.

— Face povestea mai captivantă, a zis Klausner, ridicând din sprâncene.

Deasupra lor, modelul ridurilor adânci de pe frunte

[8] Abraham Joshua Heschel (1907 – 1972), rabin evreu american născut în Polonia, unul dintre cei mai importanţi teologi şi filosofi evrei ai secolului XX.

se schimba cu fiecare expresie exagerată.

Epstein nu-l citise niciodată pe Heschel, şi oricum în încăpere era cald şi nu-şi dorea decât să fie afară, împrospătat de frig. Dar, când garderobiera s-a întors de la rastelul rotativ, avea haina altcuiva pe braţ.

— Asta nu-i a mea, a zis el, împingând haina înapoi pe tejghea.

Femeia l-a privit cu dispreţ. Însă când a răspuns privirii ei dure cu una şi mai dură, ea a capitulat şi a şchiopătat înapoi la cuier. Avea un picior mai scurt decât celălalt, dar trebuia să fii sfânt ca să n-o învinovăţeşti pentru asta.

— De fapt, ne-am mai întâlnit, a spus Menachem Klausner în spatele lui.

— Da? a întrebat Epstein aproape fără să se întoarcă.

— La Ierusalim, la nunta fiicei lui Schulman.

Epstein a dat aprobator din cap, dar nu-şi putea aminti întâlnirea.

— Nu uit niciodată un Epstein.

— De ce?

— Niciun Epstein, niciun Abravanel, niciun Dayan, pe nimeni cu un arbore genealogic care poate fi urmărit până la neamul dinastic al lui David.

— Epstein? Dacă nu vă referiţi la prinţul vreunui *shtetl*[9] uitat de lume, vă înşelaţi cu privire la Epstein.

— A, sunteţi cu siguranţă unul dintre noi.

Epstein n-a putut să nu râdă.

— Noi?

— Fireşte, Klausner este un nume mare în genealogia lui David. Dar nu cu aceeaşi greutate ca Epstein, trebuie să recunosc. Cu excepţia cazului în care unul dintre strămoşii dumneavoastră a scornit numele din senin, ceea ce pare improbabil, atunci lanţul dinastic care a dus la dumneavoastră porneşte direct de la regele poporului lui Israel.

În Epstein se dădea o luptă între pornirea de a scoate

[9] Orășel cu o populație evreiască numeroasă, din Europa Centrală și de Est, înainte de Holocaust.

o bancnotă de cincizeci din buzunar, ca să scape de Klausner, şi aceea de a-l întreba mai multe. Era ceva convingător la acest rabin, sau avea să fie altă dată.

Garderobiera continua să învârtească leneş rastelul, oprindu-l din când în când, să citească numerele de pe cârlige. A luat un trenci kaki.

— Nu-i ăla, a strigat Epstein înainte de a apuca să încerce să i-l întindă. Ea l-a săgetat cu o privire dezaprobatoare, apoi şi-a reluat învârtitul.

Nemaiputând să suporte, Epstein s-a strecurat în spatele tejghelei. Garderobiera a făcut un salt înapoi, într-un gest de surprindere exagerată, ca şi cum s-ar fi aşteptat s-o lovească în cap. Dar expresia de pe faţa ei a fost înlocuită de una mai ţâfnoasă, când el a început să caute singur printre haine, fără succes. În clipa în care ea s-a dus şchiopătând să ia jetonul lui Menachem Klausner, predicatorul cu o descendenţă veche de trei mii de ani a protestat:

— Nu, nu. Nu mă deranjează să aştept. Cum arată haina, Jules?

— E bleumarin, a mormăit Epstein, plesnind mânecile de tweed şi de lână care se perindau prin faţa lui.

Dar haina, despre care el nu putea să spună că era cam ca aceea aflată pe tejghea, însă mult mai moale şi mult mai scumpă, nu era de găsit nicăieri.

— E ridicol, a pufnit el. Probabil a luat-o cineva.

Epstein ar fi jurat că a auzit-o pe garderobieră râzând. Dar când s-a răsucit să se uite, spinarea ei gârbovită, pătrăţoasă era întoarsă şi deja servea persoana care-i urma lui Klausner la coadă. Şi-a simţit faţa înfierbântându-i-se şi gâtul contractându-i-se. Una era să renunţe la milioane din proprie voinţă, şi cu totul altceva să i se ia haina de pe umeri. Nu mai voia decât să iasă de acolo, să meargă singur prin parc, îmbrăcat în haina lui.

S-a auzit o sonerie, a sosit liftul şi uşile s-au dat în lături. Fără a mai rosti o vorbă, Epstein a înşfăcat haina care se afla pe tejghea şi s-a grăbit spre el. Klausner l-a strigat, dar uşile s-au închis tocmai la timp şi liftul l-a

purtat în jos, etaj după etaj, numai pe el.

La ieşirea laterală a hotelului, oamenii lui Abu Mazen se înghesuiau în limuzină. Pe ultimul dintre ei, Epstein şi-a văzut haina.

— Hei! a strigat el, fluturând în mână veşmântul aspru. HEI! Aţi luat haina mea!

Dar omul nu l-a auzit, sau s-a făcut că nu-l aude, şi a trântit portiera în urma lui, iar limuzina a luat curba şi a plutit pe Fifty-Eighth Street.

Epstein s-a uitat după el, nevenindu-i să creadă. Portarul hotelului îl urmărea neliniştit, îngrijorat, probabil, că va face o scenă. El însă, privind posomorât haina pe care o ţinea în mâini, a oftat doar şi şi-a îndesat mai întâi un braţ, apoi altul, pe mâneci, după care şi-a tras-o pe umeri. Manşetele îi atârnau peste încheieturi. Pe când traversa Central Park South, o rafală rece de vânt a pătruns prin stofa subţire, şi Epstein a scotocit instinctiv în buzunare, după mănuşile lui de piele. Dar n-a găsit decât o cutiuţă de tablă cu bomboane mentolate, pe care scria ceva cu litere arabe. Şi-a aruncat una în gură şi a început s-o sugă; era atât de iute, că i-au dat lacrimile. Aşadar, aşa fac ei să le crească păr pe piept. A coborât treptele şi, intrând în parc, a pornit pe aleea care mărginea lacul plin de trestii.

Cerul era acum de un roz prăfuit, dând în portocaliu spre vest. În curând aveau să se aprindă felinarele. Vântul s-a înteţit, iar pe deasupra capului i-a trecut o pungă de plastic albă, schimbându-şi încet forma.

Sufletul este o mare în care înotăm. Nu are mal de partea aceasta, şi doar în depărtare, de partea cealaltă, este un mal, iar acesta este Dumnezeu.

Era un rând din cărticica verde pe care i-o dăruise Maya de ziua lui, cu aproape două luni în urmă, din care unele fragmente le citise de atâtea ori, că le ştia pe dinafară. După ce a trecut pe lângă o bancă, Epstein s-a întors şi s-a aşezat, băgând mâna în buzunarul interior al sacoului. Amintindu-şi că e gol, a sărit în sus alarmat. Cartea! O lăsase în palton! Paltonul lui, care în acel

moment se îndrepta spre Orient pe spatele uneia dintre gorilele lui Abbas. S-a scotocit după telefon, ca să-i trimită un mesaj asistentei lui, Sharon. Dar telefonul nu era de găsit nicăieri.

— La naiba! a strigat Epstein.

O mamă care împingea un cărucior dublu pe alee i-a aruncat o privire prudentă şi a grăbit pasul.

— Hei! a strigat Epstein! Mă scuzaţi!

Femeia a privit în urmă, dar a continuat să meargă repede. A alergat după ea.

— Ascultaţi-mă, a zis el gâfâind şi potrivindu-şi pasul după al ei, tocmai mi-am dat seama că mi-am pierdut telefonul. Pot să-l împrumut pe al dumneavoastră o clipă?

Femeia s-a uitat la copiii ei – gemeni, după câte părea, înfofoliţi în saci de dormit îmblăniţi, cu nasurile umede şi ochi negri, ageri. Cu falca încleştată, s-a căutat în buzunar şi şi-a scos telefonul. Epstein i l-a smuls din mână, s-a întors cu spatele la ea şi a format propriul lui număr. A sunat până când a intrat căsuţa vocală. Îşi închisese telefonul mai devreme, la semnarea actelor pentru împrumut, sau omul lui Abbas făcuse asta? Gândul că apelurile adresate lui aveau să ajungă la palestinian l-a umplut de nelinişte. A format numărul lui Sharon, dar nici la acesta n-a răspuns nimeni.

— Un scurt mesaj, a explicat Epstein şi, cu degetele amorţite, a tastat mesajul: *Contactează Consiliul de Securitate ONU imediat. Schimb de haine la Piaza. Unul dintre băieţii lui Abbas a plecat cu a mea*: *Loro Prana, din caşmir bleumarin*. A apăsat pe „trimite”, apoi a mai tastat un rând: *Telefon şi alte obiecte de valoare în buzunarul hainei*. Însă chiar când era gata să-l trimită şi pe acesta, s-a răzgândit şi l-a şters, ca să nu-i dea indicii omului lui Abbas despre ce se afla în posesia sa fără să ştie. Dar nu, era ridicol. La ce puteau să-i folosească telefonul unui străin şi o carte obscură, scrisă de un poet israelian mort?

Gemenii au început să strănute şi să-şi tragă nasul, în timp ce mama se muta nerăbdătoare de pe un picior pe altul. Epstein, care nu avea experienţă ca receptor al

caritǎţii, a rescris textul, l-a trimis şi a continuat să ţină telefonul, aşteptând să se însufleţească, aducând răspunsul asistentei. Dar acesta a rămas inert în mâna lui. Unde naiba era? *Evident*, *ăsta nu-i telefonul meu*, a scris el. Î*ncerc să dau de tine din nou curând*. S-a întors spre femeie, care i-a smuls telefonul cu un mormăit de exasperare şi s-a îndepărtat, fără a se obosi să-şi ia rămas-bun.

Trebuia s-o întâlnească pe Maura la Avery Fish Hall în patruzeci şi cinci de minute. Se cunoşteau de când erau copii şi, după divorţul lui, Maura devenise însoţitoarea lui frecventă la concerte. A pornit-o spre vest, apoi spre nord, scurtând drumul prin iarbă şi compunând frenetic texte în minte. Dar când a trecut pe lângă un tufiş, din el a ţâşnit un stol de vrăbii maronii, împrăştiindu-se în cerul amurgului.

La brusca lor explozie de libertate, Epstein a simţit un val de consolare. Era doar o carte veche, nu-i aşa? Cu siguranţă putea găsi un alt exemplar. Avea s-o pună pe Sharon să caute. Sau, şi mai bine, de ce n-ar lăsa cartea să dispară la fel de uşor cum apăruse? Nu luase deja ce-i trebuia din ea?

Pierdut în gânduri, a intrat într-un pasaj, pe sub o trecere de pietoni. Pe când tremura în aerul jilav, un om fără adăpost a ieşit din întuneric, tăindu-i calea. Avea părul lung şi încâlcit şi duhnea a urină şi a ceva putrid. Epstein a scos o bancnotă de douăzeci de dolari din portofel şi a îndesat-o în palma bătătorită a omului. Apoi şi-a amintit de cutia cu bomboane de mentă, a scos-o şi i-a oferit-o şi pe aceea. Dar a fost o decizie greşită, căci individul a făcut o mişcare bruscă şi Epstein a zărit în întuneric licărul unui cuţit.

— Dă-mi portofelul, a mormăit omul.

Epstein era surprins – chiar aşa? Putea după-amiaza aceea să-l jefuiască în continuare? Dăduse atât de mult, încât acum duhnea a binefacere şi lumea se simţea îndreptăţită să ia de la el? Sau, dimpotrivă, încerca să-i spună că încă nu dăduse destul, că nu va fi destul până

când nu-i va fi rămas nimic? Şi era cu adevărat posibil să mai fi rămas un tâlhar în Central Park?

Surprins, da, dar nu speriat. Avusese de-a face cu o mulţime de nebuni în viaţa lui. S-ar putea spune chiar că, în calitate de avocat, avea un anumit talent în ceea ce-i privea. A evaluat situaţia: cuţitul nu era mare. Putea să rănească, dar nu să omoare.

— Bine, a început el calm. Ce-ar fi să-ţi dau banii lichizi? Trebuie să fie cel puţin trei sute de dolari, poate mai mult. Îi iei pe toţi, şi eu păstrez doar cârdurile. N-ai ce face cu ele – vor fi anulate în două minute, şi oricum probabil c-o să le arunci la gunoi. În felul ăsta, plecăm fericiţi amândoi.

În timp ce vorbea, ţinea portofelul în faţa lui, departe de corp, şi a scos încet bancnotele. Omul i le-a smuls din mână. Dar se pare că nu terminase cu el, căci acum lătra altceva. Epstein n-a înţeles.

— Cum?

Individul a trecut rapid lama peste pieptul lui.

— Ce-i aici?

Epstein s-a tras înapoi, ducându-şi mâna la inimă.

— Unde? a întrebat el cu glas sugrumat.

— Înăuntru!

— Nimic! a zis el liniştit.

— Arată-mi, a spus vagabondul, sau aşa i s-a părut lui Epstein; era aproape imposibil să-i înţelegi vorbirea împotmolită.

I-a licărit prin minte gândul la tatăl lui, a cărui vorbire rămăsese permanent nedesluşită după un atac cerebral, în timp ce omul continua să respire greu, cu arma ridicată.

Încet, Epstein a descheiat paltonul care nu era al lui, apoi sacoul gri din jerseu, care era. A deschis buzunarul căptuşit cu mătase în care ţinea de obicei cărticica verde şi s-a aplecat spre individ, ridicându-se pe vârfuri, ca să-i arate că era gol. Totul era atât de absurd, că ar fi râs dacă n-ar fi avut un cuţit atât de aproape de gât. Poate că totuşi avea cum să omoare. Uitându-se în jos, Epstein s-a văzut

zăcând într-o baltă de sânge, incapabil să strige după ajutor. În minte a început să i se cristalizeze o întrebare, care plana vag de câteva săptămâni, şi pe care o încerca acum, vrând parcă să verifice cât de potrivită era: Se întinsese mâna lui Dumnezeu, arătând spre el? Dar de ce spre el? Când şi-a ridicat privirea, cuţitul dispăruse, iar individul se întorsese şi se îndepărta grăbit. Epstein a rămas încremenit o clipă, până când omul s-a topit în cercul de lumină de la capătul celălalt şi el a rămas singur în pasaj. Abia când a ridicat mâna s-o ducă la gât, şi-a dat seama că degetele îi tremurau.

Zece minute mai târziu, după ce a ajuns cu bine în holul blocului Dakota, Epstein împrumuta din nou un telefon.

— Sunt un prieten al familiei Rosenblatt, i-a spus el portarului. Tocmai am fost jefuit. Mi s-a forat şi telefonul.

Portarul a ridicat receptorul, ca să sune la apartamentul 14B.

— Nu te deranja, a zis repede Epstein. Dau doar un telefon şi plec. S-a întins peste tejghea şi a format din nou numărul lui. Şi-a ascultat iar vocea, înregistrată cu mult timp în urmă, dar continuând să se audă. A închis şi a sunat-o pe Sharon. Ea a răspuns, plină de scuze, pentru că îi ratase apelul de mai devreme. Deja dăduse telefoane la ONU. Abbas ţinea un discurs în cincisprezece minute, şi deocamdată nu putea să dea de nimeni din grupul lui, dar ea tocmai se urca într-un taxi şi va avea grijă să-i prindă înainte de a părăsi clădirea. Epstein i-a zis s-o sune pe Maura şi să-i spună să meargă la concert fără el.

— Spune-i că am fost jefuit, a zis el.

— Bine, ai fost jefuit, a repetat Sharon.

— Chiar am fost, a spus el, mai moale decât ar fi vrut, căci s-a închipuit din nou pe jos, cu balta de sânge întunecat întinzându-se încet.

Ridicând privirea, a văzut în ochii portarului că nici el nu-l credea.

— Serios? a întrebat asistenta.

Epstein a întrerupt-o:

— Ajung acasă în jumătate de oră. Sună-mă atunci.

— Ascultă, i-a spus portarului, n-am niciun sfanţ. Poţi să-mi împrumuţi douăzeci de dolari? O să te ţin minte de Crăciun. Între timp, familia Rosenblatt ţi-i poate înapoia.

Întinzându-i bancnotele, portarul a făcut semn unui taxi care mergea spre sud, pe Central Park West. Nemaiavând nimic să-i lase bacşiş, nici bani, nici inele, Epstein l-a gratulat doar cu o modestă înclinare a capului, apoi a dat adresa blocului său, dincolo de parc şi cincisprezece cvartale spre nord. Şoferul a scuturat enervat din cap, a coborât geamul şi a scuipat zdravăn. Mereu era la fel: dacă-i deturnai de la traseul lor obişnuit şi le cereai să schimbe direcţia, se supărau. E aproape un aspect universal al psihologiei şoferilor de taxi din New York, îi explica Epstein oricui se întâmpla să se afle împreună cu el pe bancheta din spate a unui taxi. Odată ce se pun în mişcare, după ce au fost reţinuţi de ambuteiaje şi stopuri, totul în ei tânjeşte după continuarea drumului. Că pot face bani întorcând şi mergând în direcţia opusă nu prea contează în momentul în care primesc vestea: o simt ca pe o înfrângere şi detestă asta.

Atmosfera din taxi s-a întunecat şi mai tare când traficul pe Madison s-a dovedit a fi imposibil, iar străzile spre vest blocate. Epstein a deschis geamul şi a strigat către un poliţist gras şi musculos, ca un jucător de baseball, care stătea lângă un semn ce bara strada.

— Ce se întâmplă?

— Se filmează, a răspuns poliţistul plictisit, uitându-se pe cer după mingi.

— Glumeşti, nu-i aşa? E a doua oară luna asta! Cine i-a spus lui Bloomberg că poate să vândă oraşul Hollywoodului? întâmplător, unii dintre noi încă locuiesc aici!

Scăpat din taxiul puturos, Epstein a luat-o pe jos pe Eighty-Fifth Street, bordată de rulote murmurânde, alimentate de un generator gigantic, care răgea. Trecând pe lângă masa de catering, a luat o gogoaşă, fără să încetinească, şi a muşcat din ea, făcând să ţâşnească

gemul dinăuntru.

Dar când a cotit pe Fifth Avenue, s-a oprit, pentru că acolo a constatat că ninsese. Copacii, luminaţi de reflectoare uriaşe, erau înveşmântaţi în alb, iar pe trotuar troiene mari scânteiau precum mică. Totul era tăcut şi amorţit; până şi cei doi cai negri înhămaţi la un dric stăteau nemişcaţi, cu capetele plecate, cu zăpada învârtejindu-se în jurul lor. Prin geamurile trăsurii, Epstein a văzut umbra lungă a unui sicriu de abanos. A fost invadat de o undă de respect grav – nu era numai veneraţia reflexivă pe care o simţi în faţa pierderii unei vieţi, ci şi altceva: o revelaţie a ceea ce putea lumea, cu insondabilele ei falduri. Dar a fost o trăire fulgurantă. O clipă mai târziu, macaraua cu camera de filmat s-a apropiat pe stradă şi vraja s-a rupt.

Când a văzut în sfârşit holul cald luminat al clădirii în care locuia, Epstein a fost lovit de un val de epuizare. Nu-şi mai dorea decât să ajungă acasă, unde putea să se cufunde în cada de baie uriaşă şi să lase ziua aceea să se scurgă de pe el. Dar când a pornit spre intrare, a fost din nou împiedicat, de data asta de o femeie într-un hanorac pufos, care agita o mapă.

— Se filmează! a şuierat ea. Trebuie să aşteptaţi la colţ.

— Locuiesc aici, s-a răstit Epstein la rândul lui.

— La fel ca mulţi alţii, şi toţi aşteaptă. Aveţi puţină răbdare.

Dar răbdarea lui Epstein se terminase, şi când femeia a întors capul spre dricul care pornise scârţâind în urma cailor, a trecut pe lângă ea şi, cu o ultimă izbucnire de energie, a început să alerge spre clădire. Îl vedea pe Haaroon, portarul, trăgând cu ochiul la ce se petrecea afară. Era mereu acolo, cu faţa la geam. Când nu era nimic interesant, îi plăcea să cerceteze cerul, pândind şoimul cu coadă roşie care-şi făcuse cuib pe o cornişă din apropiere. În ultimul moment, Haaroon l-a zărit pe Epstein rostogolindu-se spre el şi a deschis uşa cu o faţă surprinsă, tocmai la timp ca locatarul apartamentului B să nu se

izbească de ea. Epstein a pătruns lin înăuntru, iar portarul a închis uşa la loc, s-a răsucit pe călcâie şi s-a lipit cu spatele de ea.

— E un film, Haaroon, nu o revoluţie, a spus Epstein gâfâind.

Mereu uluit de obiceiurile bizare ale patriei sale adoptive, portarul a dat afirmativ din cap şi şi-a îndreptat mantaua verde grea, cu nasturi aurii, care-i servea drept uniformă în lunile friguroase. Deşi stătea închis înăuntru, refuza să şi-o scoată.

— Ştii care-i problema cu oraşul ăsta? a zis Epstein.

— Care, domnule? a întrebat Haaroon.

Dar, întâlnind privirea sinceră a portarului, încă plină de uimire după cinci ani de privit viaţa pe Fifth Avenue, Epstein s-a răzgândit şi a lăsat-o baltă. Mâinile bărbatului erau goale, şi deodată Epstein şi-a dorit să-l întrebe ce făcuse cu inelul cu sigiliu. Dar şi de data asta şi-a înghiţit cuvintele.

Când liftul placat cu lemn s-a deschis spre familiarul covor colorat de Isfahan din holul lui, Epstein a oftat uşurat. Ajuns în apartament, a aprins lumina, a atârnat paltonul străin în debara şi şi-a pus papucii. Locuia acolo de zece luni, de când el şi Lianne divorţaseră, şi încă erau nopţi când i se făcea dor de corpul soţiei lui în pat, lângă el. Dormise alături de ea vreme de treizeci şi şase de ani, şi salteaua îi părea diferită fără greutatea ei, oricât de uşoară, iar fără ritmul respiraţiei ei, întunericul nu avea măsură. Erau momente când se trezea, fiindu-i frig din cauza lipsei de căldură care venea odinioară dintre coapsele ei, din spatele genunchilor ei. Ar fi putut chiar s-o sune, dacă ar fi reuşit să uite o clipă că ştia deja tot ce ar fi putut să-i spună ea. De fapt, dacă îi era dor de ceva, nu era nimic din ceea ce avusese şi la care renunţase.

Apartamentul nu era mare, dar camerele principale aveau vedere spre Central Park şi Muzeul Metropolitan spre sud, unde era adăpostit sub sticlă Templul din Dendur. Această apropiere de lumea antică însemna ceva pentru el; deşi copia romană în sine a unui templu

egiptean nu-l impresionase niciodată, când îl zărea, noaptea, îşi simţea uneori plămânii umflându-i-se, de parcă trupul lui şi-ar fi amintit ceea ce uitase despre vastitatea timpului. Ceea ce fusese necesar să uite, pentru a crede în măreţia şi unicitatea lucrurilor care ţi se întâmplă, care îţi pot marca viaţa, aşa cum o nouă combinaţiune de litere poate fi imprimată pe panglica unei maşini de scris. Dar nu mai era tânăr. Era făcut dintr-o materie mai veche decât orice templu, şi în ultima vreme ceva se întorcea la el. Revenea în el, aşa cum apa revine într-o matcă secată, care s-a format cu mult timp în urmă.

Acum că pereţii apartamentului scăpaseră de tablouri şi dăduse mobila scumpă, nu trebuia decât să stea în picioare în mijlocul camerei de zi goale şi să privească vârfurile copacilor mişcându-se sumbru, ca să simtă că i se face pielea ca de găină. De ce? Pentru simplul fapt că era încă acolo. Că trăise destul ca să ajungă într-un punct în care cercul era pe cale să se închidă, că fusese cât pe ce să fie prea târziu, cât pe ce să rateze, dar tocmai la timp devenise conştient. De ce? De timpul ca o rază de lumină care se plimbă pe podea, de cum la capătul cozii ei lungi lumina cădea pe parchet în casa din Long Beach, în care copilărise. Sau de cerul de deasupra capului său, care era acelaşi cer pe sub care păşea de când era mic. Nu, era mai mult decât atât. Rareori ridicase capul deasupra curenţilor puternici ai vieţii lui, prea ocupat să plonjeze prin ei. Dar acum erau momente când vedea tabloul întreg, până la orizont. Şi asta-l umplea de bucurie şi dor deopotrivă.

Încă aici. Deposedat de mobilier, de bani, de telefon, de paltonul de pe umeri, dar, până la urmă, încă nu eteric, Epstein a simţit că-l roade stomacul. Nu mâncase aproape nimic la Piaza, iar gogoaşa îi stârnise pofta de mâncare. Uitându-se în frigider, a descoperit o pulpă de pui lăsată de bucătarul care-i gătea de trei ori pe săptămână şi a mâncat-o stând în picioare, la fereastră. O stră-stră-stră-stră-stră-strărudă a lui David. Păstorul care a aruncat o piatră în capul lui Goliat, despre care femeile spuneau

„Saul a biruit mii, iar David zeci de mii”[10], dar pe care, ca să nu rămână o brută rece şi calculată, ca să i se confere fineţe evreiască, inteligenţă evreiască, profunzime evreiască, îl făcuseră mai târziu autorul celei mai frumoase poezii scrise vreodată. Epstein a zâmbit. Ce mai avea de aflat despre el însuşi? Puiul era bun, dar înainte de a ajunge la os a aruncat restul la gunoi. Întinzându-se să deschidă dulapul să-şi ia un pahar, s-a răzgândit, şi-a băgat capul sub robinet şi a băut cu sete.

În camera de zi, Epstein a atins un întrerupător, şi luminile, conectate la un variator de tensiune, au prins viaţă, luminând auriul patinat a doua aureole de pe un mic panou ce atârna singuratic pe peretele dinspre est. Deşi îl mai văzuse de nenumărate ori, nu putea privi acest efect fără a simţi o furnicătură în creştetul capului. Era singura capodoperă pe care o păstrase, un panou de pe un altar pictat cu aproape şase sute de ani în urmă, la Florenţa. Nu se putuse îndura să se despartă de el. Voia să mai trăiască o vreme împreună.

Epstein s-a apropiat de el: Maria, aplecată şi aproape lipsită de trup în faldurile de un roz pal ale rochiei, şi Îngerul Gabriel, care ar fi putut fi luat el însuşi drept o femeie, dacă n-ar fi fost aripile colorate. După scăunelul de lemn aşezat sub Maria, deduceai că era îngenuncheată, sau că ar fi fost, dacă ar mai fi rămas ceva fizic din ea sub veşmânt – dacă ceea ce fusese odată Maria nu fusese şters deja, ca să poată fi umplut cu fiul lui Dumnezeu. Forma ei curbată era un ecou exact al arcadelor albe de deasupra capului: deja nu mai era ea însăşi. Mâinile cu degete lungi erau împreunate

Pe pieptul ei plat, iar pe chip avea expresia gravă a unui copil matur care-şi întâmpină destinul greu, înălţător. Puţin mai încolo, Îngerul Gabriel privea cu drag în jos, spre ea, cu mâna la inimă, ca şi când ar fi simţit şi el durerea viitorului ei necesar. Pictura era străbătută de crăpături, dar asta nu făcea decât să sporească senzaţia de covârşire,

[10] I. Regi, 29: 5.

de forţă intensă, violentă, care mocnea sub suprafaţa neclintită. Numai discurile aurii plate din jurul capetelor lor erau straniu de statice. De ce insistau să picteze aureolele astfel? De ce, când deja descoperiseră cum să creeze iluzia de adâncime, reveneau mereu, numai în acest caz, la o platitudine obstinată? Şi nu doar într-un caz oarecare, ci în însuşi simbolul a ceea ce, apropiindu-se de Dumnezeu, este inundat de infinit?

Epstein a dat jos tabloul de pe perete şi l-a cărat la subsuoară până în dormitor. Cu o lună în urmă, un nud de Bonnard fusese luat de acolo, şi de atunci peretele din faţa patului său era gol. Acum avea dorinţa bruscă să vadă mica *Bună Vestire* atârnată în locul acela: să se trezească dimineaţa cu ochii la ea şi să fie ultimul lucru pe care-l priveşte în timp ce alunecă în somn. Dar înainte de a apuca să prindă agăţătoarea în cârlig, a sunat telefonul, tulburând tăcerea. Epstein s-a dus cu paşi mari spre pat, a proptit tabloul de perne şi a ridicat receptorul.

— Jules? Sunt Sharon. Îmi pare rău, dar se pare că tipul cu haina ta s-a simţit rău şi s-a întors la hotel.

Afară, dincolo de întunericul în expansiune, scânteiau luminile din West Side. Epstein s-a lăsat pe pat, lângă Fecioară. Şi-l imagina pe palestinian în paltonul lui, stând în genunchi deasupra unui closet.

— I-am lăsat un mesaj, dar încă n-am dat de el, a continuat Sharon. E bine dacă las pe mâine să mă duc acolo? Tu ai zbor abia la nouă seara, aşa că avem timp suficient dacă mă duc dimineaţă, la prima oră. Astăzi e ziua surorii mele şi dă o petrecere.

— Du-te, a oftat Epstein. Lasă asta, poate să aştepte.

— Eşti sigur? Voi continua să încerc la telefon.

Dar Epstein nu era sigur; în sensul ăsta se derulase conştiinţa lui de sine în aceste ultime luni, dar abia acum, când asistenta lui i-a pus întrebarea, a simţit bătaia de aripă a clarităţii trecându-i pe deasupra capului. Nu voia să fie sigur, îşi pierduse încrederea în asta.

În senin

Ideea că sunt în două locuri în acelaşi timp mă

urmăreşte de multă vreme. De când ţin minte, aş spune, căci una dintre primele mele amintiri este că priveam la televizor o emisiune pentru copii şi deodată am dat cu ochii de mine în publicul din micul studio. Chiar şi acum pot evoca senzaţia covorului maro din camera părinţilor sub tălpile mele, în timp ce-mi întindeam gâtul să văd televizorul, care părea să se afle foarte sus deasupra mea, şi apoi senzaţia de greaţă ce-mi năpădea stomacul, pe măsură ce entuziasmul de a mă vedea în acea altă lume făcea loc certitudinii că nu fusesem niciodată acolo. Conştiinţa de sine este încă nesigură la copiii mici. Sentimentul oceanic persistă o vreme, înainte ca eşafodajul să fie îndepărtat, în fine, de pe pereţii pe care trudim să-i construim în jurul nostru, sub imperiul unui instinct interior, chiar dacă atins de tristeţea dată de conştiinţa faptului că ne vom petrece restul vieţii căutând o cale de evadare. Totuşi nici măcar astăzi nu am nici cea mai mică îndoială cu privire la ceea ce am văzut atunci. Fetiţa de la televizor avea exact chipul meu, purta adidaşii mei roşii şi cămaşa cu dungi, dar până şi acestea pot fi puse pe seama coincidenţei. Ceea ce nu poate fi pus pe seama coincidenţei este că în ochii ei, în cele câteva secunde în care cameră a poposit asupra lor, am recunoscut sentimentul acum era să fiu eu.

Poate că a fost unul dintre primele lucruri pe care le-a reţinut creierul meu, dar, pe măsură ce au trecut anii, nu m-am mai gândit prea mult la asta. Nu am avut niciun motiv; nu m-am mai întâlnit nicăieri pe mine însămi. Şi totuşi surpriza a ceea ce văzusem trebuie să se fi cuibărit în mine, iar pe măsură ce percepţia mea despre lume s-a construit deasupra, probabil că s-a transformat alchimic în credinţă: nu aceea că exist în dublu exemplar, adică materialul din care sunt făcute coşmarurile, ci aceea că eu, în unicitatea mea, aş putea locui două planuri separate ale existenţei. Sau poate ar fi mai corect să privim din unghiul opus şi să numim ceea ce a început să cristalizeze în mine atunci o senzaţie de îndoială – un scepticism faţă de realitatea impusă mie, aşa cum este impusă tuturor

copiilor, care dezlocuieşte treptat celelalte realităţi, mai suple, pe care le cunosc. Oricum ar fi, posibilitatea de a te afla deopotrivă *aici* şi *acolo* s-a sedimentat alături de toate celelalte credinţe ale mele de copil, până când, într-o după-amiază de toamnă, în clipa în care am intrat pe uşa casei pe care o împărţeam cu soţul meu şi cu cei doi copii ai noştri, am avut senzaţia că eram deja acolo.

Pur şi simplu: eram deja acolo. Străbătând camerele de la etaj sau dormind în pat; nu conta câtuşi de puţin unde eram sau ce făceam, ceea ce conta era certitudinea cu care ştiam că eram deja în casă. Eram eu însămi, mă simţeam profund normală în propria mea piele, şi totuşi, în acelaşi timp, aveam senzaţia subită că nu mai eram limitată la corpul meu, la mâinile şi picioarele pe care le privisem toată viaţa, şi că aceste extremităţi, care mereu se mişcau sau stăteau nemişcate în raza mea vizuală şi pe care le observasem clipă de clipă vreme de treizeci şi nouă de ani nu erau de fapt extremităţile mele, nu erau limita mea cea mai îndepărtată, ci existam dincolo şi separat de ele. Şi nu într-un sens abstract. Nu ca suflet sau frecvenţă. Ci complet întrupată, exact aşa cum eram acolo, în pragul bucătăriei, dar, cumva – în altă parte, la etaj – *din nou*.

Dincolo de fereastră, norii păreau să se mişte rapid, dar altfel nimic nu arăta ciudat sau nelalocul lui. Dimpotrivă: totul în casă, până şi ultima cană, masă, scaun sau vază, părea la locul potrivit. Ba chiar *exact* la locul potrivit, aşa cum rareori se întâmplă, pentru că viaţa are un fel al ei de a se impune obiectelor neînsufleţite, de a le deplasa mereu un pic mai spre dreapta sau spre stânga. Cu timpul, această deplasare se cumulează şi devine observabilă – tabloul de pe un perete este deodată strâmb, cărţile s-au retras spre spatele raftului – şi astfel ne petrecem o bună parte din timp punând alene, adesea inconştient, aceste obiecte la locul lor. Şi noi vrem să ne impunem în faţa obiectelor neînsufleţite, asupra cărora vrem să credem că domnim. Dar ceea ce vrem să controlăm de fapt sunt forţa de neoprit şi impulsul vieţii, cu care suntem încleştaţi într-o luptă de voinţe, în care nu

putem câştiga niciodată.

În ziua aceea însă, era ca şi cum ar fi fost trecut un magnet pe deasupra casei, readucând fiecare lucru în poziţia corectă. Totul era atins de nemişcare, în vreme ce doar norii goneau pe alături, de parcă lumea ar fi început să se învârtească mai repede. Şi pe când stăteam oprită în pragul bucătăriei, acesta a fost primul meu gând: că timpul îşi sporise viteza şi, cumva, eu, în drumul meu spre casă, rămăsesem în urmă.

Pielea de pe spinare mă furnica, în vreme ce stăteam încremenită, temându-mă să mă mişc. Se petrecuse un soi de greşeală, neurologică sau metafizică, şi deşi ar fi putut să fie un *déjà vu* benign, ar fi putut şi să nu fie. Ceva ieşise din rând şi mi se părea că, dacă mă mişc, aş putea distruge posibilitatea de a se corecta în mod natural.

Au trecut câteva clipe, apoi a sunat telefonul de pe perete. Instinctiv, m-am întors să mă uit la el. Asta a spulberat cumva vraja, căci, când mi-am întors din nou privirea, norii nu mai goneau şi senzaţia că eram în acelaşi timp aici şi acolo – la etaj – pierise. Casa era din nou goală, cu excepţia mea, care stăteam acolo, în bucătărie, revenită în limitele familiare ale fiinţei mele.

Dormeam prost de săptămâni întregi. Munca mea nu dădea roade, şi asta mă făcea să mă simt permanent neliniştită. Dar dacă scrisul meu era un fel de corabie care se scufunda, peisajul mai larg – marea în care începusem să simt că orice vas pe care încercam să navighez avea să se scufunde în cele din urmă – era căsnicia mea, în destrămare. Eu şi soţul meu ne îndepărtaserăm mult unul de celălalt. Eram atât de devotaţi copiilor noştri, încât distanţa tot mai mare dintre noi a putut fi la început scuzată, apoi mascată de toată dragostea şi atenţia care erau mereu prezente în casa noastră. Dar, la un moment dat, ajutorul dat de dragostea noastră comună pentru copii a atins un fel de culme, apoi a intrat în declin, până când relaţia noastră n-a mai putut fi ajutată deloc, fiindcă nu făcea decât să scoată la lumină cât de singur era fiecare dintre noi şi, în comparaţie cu copiii noştri, cât de neiubit.

Iubirea pe care o simţiserăm şi o exprimaserăm cândva unul faţă de celălalt fie secase, fie devenise reţinută – era prea neclar ca să ne dăm seama –, şi totuşi, zi după zi, fiecare dintre noi asista şi era mişcat de spectaculoasa forţă de a iubi a celuilalt, evocată prin copii. Nu stătea în firea soţului meu să vorbească despre sentimente dificile. Pe acestea învăţase de mult să le ascundă nu numai faţă de mine, ci şi faţă de el însuşi, şi după mulţi ani în care încercasem fără succes să-l atrag într-o discuţie despre ele, renunţasem încet. Între noi nu era permis nici conflictul, darămite furia; totul trebuia să rămână nerostit, în timp ce suprafaţa rămânea pasivă. Astfel, mă trezisem din nou într-o singurătate nemărginită, care, deşi nefericită, măcar nu-mi era străină.

„Eu sunt în esenţă o persoană optimistă”, mi-a spus cândva soţul meu, „în vreme ce tu eşti o persoană care cumpăneşte totul”. Dar, cu timpul, atât condiţiile interne, cât şi cele externe se dovediseră prea mult pentru optimismul lui, şi se scufunda şi el într-o mare separată. Fiecare în felul lui, am ajuns să înţelegem că încetaserăm să credem în căsnicia noastră. Şi totuşi nu ştiam ce să facem cu această înţelegere, aşa cum nu ştii ce să faci, de pildă, cu înţelegerea faptului că viaţa de apoi nu există.

Aşa stăteau lucrurile în viaţa mea. Iar acum nu mai puteam nici să scriu şi, tot mai des, nici să dorm. Ar fi putut fi uşor să expediez senzaţia pe care o avusesem în după-amiaza aceea în bucătărie ca pe o alunecare a unui creier stresat şi confuz. Dar, dimpotrivă, nu-mi aminteam să fi avut vreodată mintea atât de limpede ca în timpul momentelor în care stătusem în bucătărie, convinsă că mai eram şi altundeva, în apropiere. Ca şi cum mintea mea n-ar fi fost atinsă doar de claritate, ci ar fi stat în perfect echilibru la apogeul ei, şi toate gândurile şi percepţiile mele ar fi apărut ca gravate în sticlă. Şi totuşi nu era genul obişnuit de claritate care rezultă din înţelegere. Era ca şi cum prim-planul şi planul secund s-ar fi schimbat între ele, şi ceea ce reuşeam să văd era tot ceea ce mintea blochează în mod normal: expansiunea infinită a

neînţelegerii care înconjoară minuscula insulă a ceea ce putem cuprinde.

Zece minute mai târziu, a sunat cineva la uşă. Era UPS-ul, şi am semnat pentru pachet. Curierul şi-a luat înapoi micul aparat electronic şi mi-a întins cutia mare. Am văzut mărgeluţele de sudoare de pe fruntea lui, nepotrivite cu răcoarea aerului, şi am simţit miros de carton umed. Din stradă, m-a salutat vecinul meu, un actor în vârstă. Un câine şi-a ridicat piciorul şi s-a uşurat pe roata unei maşini. Dar toate acestea nu au diminuat cu nimic intensitatea şi caracterul straniu ale senzaţiei pe care tocmai o avusesem. Ea nu a început să se dizolve, aşa cum se întâmplă cu un vis la contactul cu viaţa în stare de veghe. A rămas incredibil de vie, în timp ce deschideam dulapuri şi scoteam din ele ingredientele pentru masa de seară. Senzaţia era încă atât de puternică, încât am fost nevoită să mă aşez, pentru a încerca s-o absorb.

O jumătate de oră mai târziu, când bona a venit acasă cu copiii, încă stăteam în faţa hiatului de lucru. Băieţii dansau în jurul meu, plini de noutăţi despre cum îşi petrecuseră ziua. Apoi s-au desprins de orbită şi au pornit-o la fugă prin casă. Soţul meu a sosit la scurt timp după aceea. A intrat în bucătărie, încă îmbrăcat în vesta reflectorizantă pe care o purta pe bicicletă. Pentru o clipă, a strălucit. Am simţit nevoia bruscă de a-i povesti ce se întâmplase, dar când am terminat mi-a zâmbit crispat, reţinut, s-a uitat la ingredientele pentru cină încă negătite, a scos dosarul cu meniuri de comandat şi m-a întrebat dacă am chef de mâncare indiană. Apoi s-a dus sus să vadă ce fac copiii. Am regretat imediat că i-am spus. Incidentul a deschis o falie între noi. Soţul meu preţuia faptele concrete, în detrimentul lucrurilor nepalpabile, şi începuse să le colecţioneze şi să le clădească în jurul său ca pe o fortăreaţă. Noaptea stătea treaz şi urmărea documentare, iar la întâlnirile de socializare, când cineva îşi exprima surprinderea că ştia ce procent din bancnotele tipărite în SUA sunt de 100 de dolari, sau că Scarlett Johansson este pe jumătate evreică, îi plăcea să spună că se îngrijea să

ştie de toate.

Zilele au trecut, şi senzaţia nu a revenit. Tocmai scăpasem de-o gripă, care mă ţinuse în pat cu frisoane şi transpiraţii, privind cerul pe fereastră cu acea conştiinţă uşor alterată pe care mi-o dă întotdeauna boala, şi începeam să mă întreb dacă nu cumva avusese de-a face cu asta. Când sunt bolnavă, e ca şi cum pereţii care mă despart de exterior ar deveni mai permeabili – de fapt chiar devin, câtă vreme ceea ce m-a îmbolnăvit a găsit o breşă, spărgând obişnuitele mecanisme de protecţie ale organismului, şi ca şi cum oglindindu-mi trupul, mintea mea devine mai absorbantă, iar lucrurile pe care de obicei le ţin la distanţă pentru că sunt prea complicate sau prea intense ca să mă gândesc la ele încep să se strecoare înăuntru. Această stare de deschidere, de sensibilitate extremă în care devin susceptibilă la tot ce se află în jurul meu este sporită de singurătatea dată de zăcutul în pat, în timp ce toţi ceilalţi îşi văd de activităţile lor. Aşa că era uşor să atribui senzaţia aceea neobişnuită bolii, deşi la vremea respectivă eram deja spre bine.

Apoi, într-o seară, o lună mai târziu, ascultam radioul în timp ce spălam vasele, şi a început o emisiune despre multivers – posibilitatea ca universul să conţină de fapt mai multe universuri, poate chiar o mulţime infinită. Ca, în urma undelor gravitaţionale care s-au produs în prima fracţiune de secundă după Big Bang – sau o serie de repulsii Big Bang, după cum sugerează acum dovezile –, primul univers să fi suferit o inflaţie care a cauzat o expansiune exponenţială a dimensiunilor spaţiului până la de multe ori dimensiunea cosmosului nostru, creând universuri complet diferite, cu proprietăţi fizice necunoscute, fără stele, poate, sau fără atomi ori lumină, şi acestea, luate la un loc, să comprime integralitatea spaţiului, a timpului şi a energiei.

Nu am mai mult decât cunoştinţele unui diletant în ceea ce priveşte teoriile curente ale cosmologiei, dar ori de câte ori am dat peste un articol despre teoria coardelor, despre brane sau despre cercetările făcute cu Large

Hadron Collider la Geneva, mi-a fost trezit interesul, aşa că am ajuns să ştiu câte ceva. Fizicianul intervievat avea o voce hipnotizantă, răbdătoare şi intimă deopotrivă, plină de inteligenţă profundă, implicită, şi la un moment dat, stârnit în mod inevitabil de gazda emisiunii, a început să se refere la ramificaţiile teologice ale teoriilor multiversului, sau cel puţin la modul în care ele confirmă rolul întâmplării în crearea vieţii, căci dacă nu există una, ci o mulţime infinită sau aproape infinită de lumi, fiecare cu propriile ei legi fizice, atunci nicio condiţie nu mai poate fi considerată rezultatul unor improbabilităţi matematice extraordinare.

Când emisiunea s-a încheiat, am stins radioul şi am auzit murmurul slab, în crescendo al maşinilor apropiindu-se, după schimbarea semaforului aflat câteva cvartale mai încolo, şi sunetul limpede, luminos al vocilor de copii din grădiniţa de la parterul blocului alăturat, apoi vaierul adânc al sirenei unui vapor în port, la vreo cinci kilometri depărtare, ca un deget lăsat pe armoniu. Nu-mi îngăduisem niciodată să cred în Dumnezeu, dar înţelegeam de ce teoriile multiversului puteau intra pe sub pielea unui anumit tip de persoane – fie şi numai fiindcă a spune că totul ar putea fi adevărat undeva nu numai că avea un iz de eschivare, dar făcea şi orice căutare inutilă, de vreme ce toate concluziile devin în egală măsură valide. Nu vine oare o parte din veneraţia care ne umple când suntem confruntaţi cu necunoscutul din înţelegerea ideii că, dacă în cele din urmă ne-ar invada şi ar deveni cunoscut, am fi modificaţi? Găsim în viziunea noastră despre stele o măsură a caracterului nostru incomplet, încă neterminat, adică a potenţialului nostru de schimbare, de transformare chiar. Faptul că specia noastră se distinge de altele prin setea şi capacitatea noastră de schimbare se află în strânsă legătură cu abilitatea de a ne recunoaşte limitele înţelegerii şi de a contempla inimaginabilul. Într-un multivers însă, conceptele de cunoscut şi necunoscut devin inutile, căci totul este deopotrivă cunoscut şi necunoscut. Dacă există lumi infinite şi seturi infinite de legi, atunci

nimic nu este esenţial şi nu mai este nevoie să ne întindem dincolo de limitele realităţii şi comprehensiunii noastre, din moment ce nu numai că ceea ce se află dincolo de ele nu ni se aplică, dar nici nu există speranţa de a câştiga altceva decât o înţelegere infinitezimală. În acest sens, teoria multiversului ne încurajează doar să întoarcem spatele cu şi mai multă obstinaţie incognoscibilului, ceea ce suntem mai mult decât bucuroşi să facem, după ce ne-am îmbătat cu puterile noastre de a cunoaşte – după ce am făcut o *sfinţenie* din cunoaştere şi ne petrecem toată ziua şi toată noaptea în căutarea ei. Aşa cum religia a evoluat ca un mod de a contempla şi a trăi înaintea incognoscibilului, tot astfel am trecut acum la practica inversă, căreia nu-i suntem mai puţin devotaţi: practica de a şti totul şi a crede despre cunoaştere că este concretă şi că la ea se ajunge întotdeauna prin facultăţile intelectului. De la Descartes încoace, cunoaşterea este investită cu putere până într-o măsură inimaginabilă. Dar în cele din urmă ea nu a dus la stăpânirea şi posedarea naturii pe care le-a imaginat el, ci doar la iluzia stăpânirii şi posedării ei. În cele din urmă, ne-am îmbolnăvit de cunoaştere. Îl urăsc sincer pe Descartes şi n-am înţeles niciodată de ce trebuie să avem încredere în axioma lui ca într-o temelie de nezdruncinat pentru orice. Cu cât vorbeşte mai mult despre urmarea unei linii drepte pentru a ieşi din pădure, cu atât mi se pare mai atrăgător să mă rătăcesc în pădurea aceea în care cândva am trăit în miracol şi pe care am înţeles-o ca pe o premisă a conştienţei autentice în ce priveşte lumea şi fiinţarea. Acum nu mai putem decât să trăim pe terenul arid al raţiunii; cât despre necunoscut, care cândva scânteia la capătul îndepărtat al privirii noastre, canalizându-ne teama, dar şi speranţa şi dorinţele, nu-l mai putem privi decât cu aversiune.

După toate acestea, ideea care a început să capete formă în mintea mea după ce am închis radioul a venit ca un soi de uşurare. Şi dacă, în loc să existe într-un spaţiu universal, mi-am zis, fiecare dintre noi se naşte de fapt singur într-un nimic luminos şi noi suntem cei care îl taie

în bucăţele, asamblând scări, grădini şi gări în modul nostru particular, până când ne transformăm spaţiul într-o lume? Cu alte cuvinte, dacă responsabile pentru crearea multiversului sunt percepţia şi creativitatea umană? Sau poate…

Dacă viaţa, care pare să aibă loc de-a lungul a nenumărate coridoare lungi, în camere de aşteptare şi oraşe străine, pe terase, în spitale şi grădini, camere închiriate şi trenuri aglomerate, se petrece de fapt într-un singur loc, un singur punct din care visăm la acele alte locuri?

Chiar este atât de larg răspândită? Aşa cum plantele au nevoie ca noi să fim atraşi de florile lor ca să crească şi să se înmulţească, nu s-ar putea ca spaţiul să depindă şi el de noi? Credem că l-am cucerit cu casele, drumurile şi oraşele noastre, dar dacă noi suntem cei care au fost subordonaţi fără voie spaţiului, pentru ca elegantul său design să se propage infinit prin visurile fiinţelor finite? Dacă nu noi suntem cei care se mişcă prin spaţiu, ci spaţiul se mişcă prin noi, ţesut pe războiul minţilor noastre? Şi dacă toate acestea sunt adevărate, atunci unde este acest spaţiu în care stăm întinşi şi visăm? Un rezervor în nonspaţiu? O dimensiune de care nu suntem conştienţi? Sau e undeva în singura lume finită din care s-au născut şi se vor naşte miliarde de lumi, un loc unic, diferit pentru fiecare dintre noi, la fel de banal ca oricare altul?

În momentul acela, am ştiut fără echivoc că, dacă îmi visam viaţa de undeva, acel loc era hotelul Hilton din Tel Aviv.

*

Ca să-ncep cu-nceputul, acolo am fost concepută. În ajunul Războiului de Yom Kippur, la trei ani după ce părinţii mei s-au căsătorit, în bătaia vântului, pe terasa de la Hilton; ocupau o cameră la etajul al şaisprezecelea al hotelului, când condiţiile unice care erau premisa existenţei mele s-au aliniat deodată. Abia întrezărind consecinţele, mama şi tatăl meu au acţionat din instinct potrivit acestora. M-am născut la Spitalul Beth Israel din

New York City. După niciun an, înotând împotriva curentului, părinţii m-au dus înapoi la Tel Aviv Hilton, şi de atunci, aproape în fiecare an, m-am întors în acel hotel căţărat pe un deal dintre strada Hayarkon şi Marea Mediterană. (în fiecare an, dacă pornim de la ideea că am plecat vreodată de acolo.) Dar dacă locul are în ochii nici un fel de aură mistică, asta nu e numai fiindcă pentru mine viaţa a început acolo sau fiindcă am petrecut mai târziu atâtea vacanţe la hotel. Mai este şi natura stranie a ceva ce mi s-a întâmplat odată acolo, o experienţă care n-a făcut decât să-mi sporească acea conştiinţă a unei deschideri – a unei mici rupturi în ţesătura realităţii.

S-a petrecut în piscina hotelului, când aveam şapte ani. Petreceam mult timp în piscina aceea, care era amplasată pe o terasă generoasă, cu vedere la mare, alimentată cu apă sărată direct din aceasta. Cu un an înainte, vizita noastră se suprapusese cu cea a lui Itzhak Perlman, şi într-o dimineaţă, după micul dejun, am ieşit şi l-am găsit aşezat lângă capătul cu apă adâncă, aruncându-le o minge copiilor lui, care săreau în bazin cu rândul, încercând s-o prindă. Vederea marelui violonist în scaunul său cu rotile strălucitor, împreună cu senzaţia difuză că poliomielita care-l schilodise ar putea avea ceva de-a face cu piscinele, m-a îngrozit. A doua zi am refuzat total să cobor la piscină, iar în ziua următoare am părăsit Israelul şi ne-am întors la New York. Un an mai târziu m-am întors la hotel cu o oarecare crispare, dar Perlman n-a reapărut. Mai mult, în ziua când am ajuns, fratele meu a descoperit că bazinul era plin cu bani – şekeli peste tot, scânteind mut pe fundul piscinei, ca şi cum scurgerea ar fi fost conectată la Banca Hapoalim. Orice frici m-ar fi urmărit în legătură cu piscina au fost înlăturate de fluxul constant de lichidităţi cu care ne puteam pricopsi. Ca în orice operaţiune bine condusă, în scurt timp ne-am împărţit sarcinile şi ne-am specializat: fratele meu, cu doi ani mai mare, a devenit scufundător, iar eu, cu o capacitate pulmonară mai mică, dar ochi mai buni, am devenit detector. Ghidat de mine, el plonja şi bâjbâia pe fundul

tulbure. Dacă aveam dreptate, ceea ce se întâmpla în şaizeci şi cinci la sută din cazuri, ieşea la suprafaţă entuziasmat, cu moneda în mână.

Într-o după-amiază, după un şir de îndrumări greşite, am început să mă simt disperată. Ziua trecea, şi timpul nostru la piscină se apropia de sfârşit. Fratele meu înainta bosumflat pe lângă peretele din partea cu apă mai puţină. Nu m-am putut abţine şi, din mijlocul piscinei, am strigat:

— Acolo!

Minţeam – nu văzusem nimic –, dar nu puteam rata şansa de a-mi vedea fratele fericit din nou. El a venit spre mine împroşcând cu apă.

— Chiar acolo! am ţipat.

S-a scufundat. Ştiam că nu e nimic pe fund, iar acum, călcând apa la suprafaţă, aşteptam nefericită ca şi fratele meu să descopere asta. Vinovăţia zdrobitoare pe care am simţit-o în acele câteva momente îmi revine viu în minte, la peste treizeci de ani distanţă. Să-mi mint părinţii era una, dar să-mi trădez fratele cu atâta neruşinare era cu totul altceva.

Cât despre ce s-a întâmplat în continuare, nu am nicio explicaţie. Sau niciuna dincolo de posibilitatea ca legile de care ne agăţăm pentru a ne asigura că totul este aşa cum pare au obturat o viziune mai complexă asupra universului, una care renunţă la confortul de a înghesui lumea pentru a se potrivi razei limitate a comprehensiunii noastre. Cum altfel să explic faptul că atunci când fratele meu a ieşit la suprafaţă şi şi-a descleştat degetele, în palma lui se afla un cercel cu trei diamante şi, sub ele, atârnată de o verigă de aur, o inimă de rubin?

În costumele de baie din care picura apa, am urmat-o pe mama prin coridoarele îngheţate ale hotelului, până la magazinul H. Stern din hol. Ea i-a explicat situaţia bijutierului chel, care ne-a privit suspicios, trăgând pe tejgheaua de sticlă o tavă căptuşită cu catifea albastră. Mama a pus cercelul pe ea, iar bijutierul şi-a potrivit lupa la ochi. Ne-a studiat comoara. Când a ridicat în sfârşit capul, ochiul lui uriaş, mărit, s-a rotit spre noi.

— E veritabil, a proclamat el. Aurul are 18 carate.

Veritabil. Cuvântul îţi rămâne în gât şi nu vrea să alunece în jos. Nu-mi trecuse prin cap că cercelul ar fi putut fi fals în sensul în care crezuse mama. Şi totuşi numai eu ştiam cât de *neveritabil* era de fapt, cât de improbabilă fusese descoperirea lui de către fratele meu. Cum se materializase ca răspuns la o necesitate. Niciun copil nu crede în mod natural că realitatea este fermă. Pentru el, arcurile ei sunt slabe; este deschisă rugăminţilor lui speciale. Dar cu timpul este învăţat să creadă altceva, iar pe atunci eu aveam şapte ani, destul ca să fi ajuns să accept aproape că realitatea e fixă şi profund indiferentă faţă de dorinţele mele. Acum, în ultimul moment, era pus un picior în calea unei uşi care stătea să se închidă.

Când ne-am întors la New York, mama a transformat cercelul într-un pandantiv pe care mi l-a pus pe un lănţişor, ca să-l port la gât. L-am purtat ani de zile, şi cu toate că mama n-ar fi avut de unde să ştie, pandantivul a servit spre a-mi aminti de o voinţă necunoscută, de pliurile de acordeon înghesuite sub suprafaţa a tot ceea ce pare să fie plat. Abia anul trecut, fratele meu şi cu mine am aflat că tata fusese cel care aruncase toate acele monede în piscină – tata, care pe atunci ne putea arăta fie dragoste, fie o furie înspăimântătoare, noi nefiind pregătiţi vreodată pentru niciuna din ele. Credeam că pierdusem lănţişorul, dar a apărut când părinţii mei au golit un seif în care depozitaseră câteva dintre bijuteriile mamei. Mi-a fost returnat într-o punguţă care mai conţinea şi una dintre omniprezentele etichete ale tatii, bătută la maşină cu mult timp în urmă, la credincioasa lui Brother P-touch: *Pandantivul lui Nicole*, *găsit în piscina de la Hilton*. Colierul a provocat unele amintiri nostalgice, acela fiind momentul când tata a menţionat în treacăt că el umpluse piscina cu monede. A fost surprins că nu ghiciserăm niciodată. Dar nu, nu avusese nimic de-a face cu cercelul cu inimă de rubin.

Când mi-a venit ideea de a-mi visa viaţa de la Hilton mă aflam, după cum am spus, într-un punct dificil al vieţii

şi carierei mele. În lucrurile în care-mi îngăduisem să cred – caracterul inatacabil al dragostei, forţa naraţiunii, care-i poate purta pe oameni împreună prin viaţă fără divergenţe, sănătatea esenţială a vieţii domestice – nu mai credeam. Mă rătăcisem. Astfel, teoria că eşti mereu pe teren solid undeva şi doar visezi că te-ai rătăcit era cu deosebire atrăgătoare. Mă aflam între două cărţi şi ştiam că s-ar putea să treacă ani întregi până când aveam să-mi găsesc calea spre următoarea. Uneori mi se pare că în timpul acestor perioade extenuante şi incoerente îmi simt mintea însăşi dezintegrându-se. Gândurile îmi devin agitate şi neobosite, iar imaginaţia îmi zburdă, adunând idei, apoi judecându-le inutile şi aruncându-le.

*

Acum însă a început să se petreacă ceva diferit. Hiltonul s-a instaurat în mintea mea ca un fel de blocaj, şi luni la rând nu mi s-a mai înfăţişat altceva când mă aşezam să scriu. Zi după zi mă prezentam conştiincioasă la biroul meu – adică la Tel Aviv Hilton. La început a fost interesant: poate era ceva în asta? Iar apoi, când se părea că nu este, a devenit epuizant. În cele din urmă, a fost doar înnebunitor. Hotelul nu voia să dispară, dar nici nu puteam stoarce nimic din el.

Şi nu orice hotel: un dreptunghi masiv din beton, pe stâlpi, care domină coasta Tel Avivului, construit în stil brutalist. Laturile lungi ale dreptunghiului sunt bordate de terase pe paisprezece coloane şi douăzeci şi trei de şiruri. Pe latura de sud, caroiajul este neîntrerupt, dar pe cea de nord este spart pe două treimi de o coloană uriaşă de beton, care pare să fi fost adăugată într-o decizie de ultim moment, pentru a asigura până şi aprecierea celor mai extremişti adepţi ai brutalismului. Partea de sus a acestei coloane de beton se ridică peste acoperiş şi are imprimată sigla Hiltonului pe latura dinspre sud. Deasupra ei se întinde o antenă mare, în vârful căreia noaptea străluceşte o lumină roşie, ca să nu se izbească de ea aeronavele uşoare care se îndreaptă spre aeroportul de Dov. Cu cât priveşti mai mult această monstruozitate aşezată în

consolă deasupra malului, cu atât mai mult ai impresia că are un scop mai înalt, pe care poţi doar să-l ghiceşti, geologic sau mistic – ceva legat nu de noi, ci de entităţi mult mai importante. Văzut dinspre sud, hotelul se distinge pe cerul albastru, iar în grila lui neobosită pare să fie codat un mesaj aproape la fel de misterios ca acela pe care încă nu l-am descifrat la Stonehenge.

În acest monolit am fost prizonieră mental vreme de jumătate de an. Ceea ce a început ca o idee de moment, de a

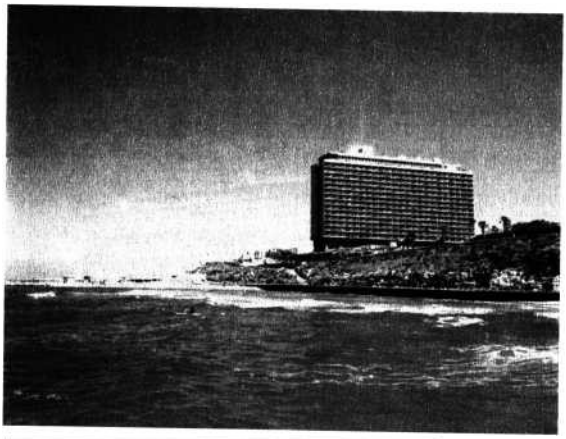

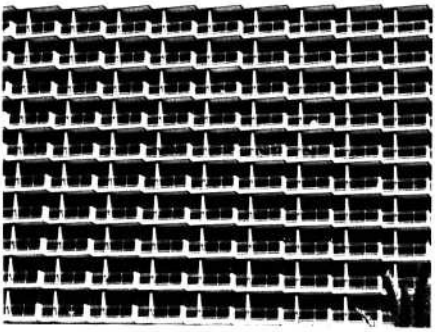

Visa întreaga viaţă dintr-un punct fix, devenea acum senzaţia neliniştitoare că sunt imobilizată în acel punct, închisă în el, fără a avea acces la vise despre alte locuri. Zi după zi, lună după lună, acul imaginaţiei mele a scrijelit un şanţ mai adânc. Nu-mi puteam explica această preocupare nici mie însemi, darămite oricui altcuiva. Încet, hotelul a intrat în ireal. Cu cât rămâneam mai obsedată de el, blocată într-o încercare vană de a stoarce ceva din el, cu atât se îndepărta mai mult de realitate şi cu atât părea mai mult să fie o metaforă căreia nu-i puteam găsi cheia. Cu atât mai mult părea să fie însăşi mintea mea. Disperată să aflu uşurare, îmi imaginam o inundaţie în care Hilton să se desprindă de mai.

Apoi, într-o dimineaţă de la începutul lui martie, a sunat din Israel vărul tatălui meu, Effie. Pensionat din postul de la Externe, Effie păstra încă obiceiul de a citi trei sau patru ziare pe zi. Când dădea de vreo menţiune referitoare la mine, mă suna. Acum am discutat despre colita soţiei lui, Naama, despre rezultatele recentelor alegeri şi dacă să-şi facă sau nu o operaţie artroscopică la genunchi. Când conversaţia a ajuns la mine şi Effie m-a întrebat cum merge cu lucrul, m-am trezit povestindu-i despre lupta mea cu Hiltonul şi despre cum devenisem obsedată de el. Nu vorbesc des despre munca mea atunci când se află în plină desfăşurare, dar de-a lungul a patru decenii, din 1965, de când s-a deschis hotelul şi bunicii mei au început să se cazeze acolo, Effie stătuse cu familia mea în hol, la piscină sau în restaurantul Regele Solomon de mai multe ori decât îşi putea aminti cineva şi mi se părea

că el era singurul care ar putea înţelege bizara dominaţie pe care o căpătase Hiltonul asupra mea. Chiar în momentul acela a fost însă distras de un apel de la fiica lui pe telefonul mobil, iar după ce i-a răspuns scurt şi a revenit la mine, discuţia a trecut la cariera ei de dansatoare de cabaret, aflată la început.

Conversaţia noastră se apropia de sfârşit. Effie m-a rugat să le transmit complimente părinţilor mei. Eram pe punctul de a închide, când, ca din întâmplare, ca şi cum şi-ar fi amintit o veste despre cineva din familie, pe care era să uite s-o pomenească, a spus:

— Ai auzit că a murit un om acolo? A căzut de la balcon săptămâna trecută.

— Unde?

— Vorbeai de Hilton, nu?

Am presupus că a fost o sinucidere, deşi în zilele care au urmat, fără a şti absolut nimic despre omul care murise, nici măcar numele lui, am ajuns să mă întreb dacă nu cumva fusese un accident. Pe laturile lungi ale clădirii dreptunghiulare care dau spre nord şi spre sud, ferestrele şi terasele sunt puse în diagonală, formând un model în zigzag, pentru a permite o vedere mai bună asupra Mării Mediterane către vest. Asta face posibilă cuprinderea cu privirea a unei părţi din mare, dar, când te uiţi afară, fie spre nord-vest, spre portul Tel Aviv, fie spre sud, spre Jaffa, te năpădeşte o senzaţie de iritare din pricină că nu poţi să vezi destul – că eşti împiedicat să vezi cum trebuie. Puţini au fost probabil oaspeţii care nu i-au înjurat pe arhitecţii hotelului. De câte ori, frustrată, n-am deschis uşa glisantă a camerei mele, ieşind pe terasă ca să văd mai bine? Dar şi acolo insatisfacţia persistă, fiindcă e tot imposibil să vezi marea şi orizontul drept în faţă, aşa cum tânjeşte s-o facă fiecare atom din trupul tău. Nu-ţi mai rămâne decât să te apleci peste balustrada terasei, cu gâtul întins. Astfel, dornic de o vedere mai bună asupra valurilor care au adus cedrii Libanului şi l-au purtat pe Iona spre Tarsis, puteai cu uşurinţă să te întinzi prea mult – destul de mult încât să cazi.

Effie mi-a promis că va încerca să găsească articolul din ziar, dar se îndoia că va reuşi: Naama ducea întotdeauna gunoiul duminica, iar el citise ştirea cu cel puţin o săptămână înainte. Eu n-am găsit nicio menţiune despre asta nici în *Haaretz*, nici pe Ynet, nici la vreo altă agenţie de ştiri israeliene online în engleză. În după-amiaza aceea i-am scris prietenului meu Matti Friedman, un corespondent de presă din Ierusalim via Toronto, şi l-am rugat să caute în presa israeliană ştirea despre o moarte la Hilton. Din cauza diferenţei de fus orar, am primit răspunsul lui abia a doua zi dimineaţa. Nu reuşise să găsească nimic, îmi scria el. Eram sigură că fusese la Hilton?

*

Dacă eram deja înclinată să nu mă bazez prea mult pe spusele lui Effie, aveam motivele mele. În toată copilăria mea, el fusese consulul Israelului într-o serie de ţări, din ce în ce mai mici: mai întâi în Costa Rica, apoi Swaziland, şi în cele din urmă în Liechtenstein, după care nu mai putuse decât să se pensioneze. Era cu doisprezece ani mai în vârstă decât tata, şi raţiile din timpul celui de-al Doilea Război Mondial îi împiedicaseră creşterea, lăsându-l cu o înălţime de doar un metru cincizeci. Când eram mică, ajunsesem să cred nu numai că statura lui era relevantă pentru numirile de care avea parte, dar că de fapt totul în aceste mici state era micşorat, astfel încât să corespundă vărului tatii: maşinile, uşile şi scaunele, fructele minuscule şi papucii de casă comandaţi în mărimi de copil de la fabricile din ţările mai mari. Cu alte cuvinte, mi se părea că Effie trăieşte într-o lume vag ireală, impresie care, ca atâtea altele formate în copilărie, nu m-a părăsit niciodată pe de-a-ntregul. Ba chiar a fost confirmată când Effie m-a sunat din nou, câteva zile mai târziu. Pentru că se trezise în zori toată viaţa, noaptea, ca toate celelalte, era prea mare pentru el – nu ezita să dea telefoane devreme, dar în ziua aceea, la şapte dimineaţa, se întâmpla să fiu deja la masa de scris.

În receptor s-a auzit un huruit şi nu reuşeam să

înţeleg ce se spunea la capătul celălalt al firului.

— Ce-a fost asta? l-am întrerupt. N-am auzit prima parte.

— Avioane de vânătoare. Stai o secundă.

S-a auzit zgomotul înăbuşit al unei mâini puse pe receptor. Apoi Effie a revenit.

— Probabil sunt exerciţii de antrenament. Acum mă auzi?

Articolul nu apăruse, mi-a spus Effie, dar apăruse altceva, ceva ce credea că va fi mult mai interesant pentru mine. Cu o zi înainte primise un telefon.

— În senin, a adăugat el.

Îi plăceau în mod special expresiile în limba engleză, dar rareori le nimerea corect.

— Era Eliezer Friedman. Am lucrat împreună pentru Abba Eban. Eu am plecat, dar Eliezer a rămas până când Eban a devenit ministru de Externe. A intrat în serviciile de informaţii. Mai târziu s-a întors la facultate şi a devenit profesor de literatură la Universitatea din Tel Aviv. Dar ştii cum e cu lucrurile astea – n-a renunţat niciodată la legăturile cu Mossadul.

În timp ce Effie vorbea, m-am uitat pe fereastră. Fusese furtună în dimineaţa aceea, dar ploaia încetase şi cerul se limpezise, emanând o lumină blândă. Lucram la etaj, într-o cameră care dădea spre acoperişurile caselor din jur. Pe când Effie îşi continua discursul, povestindu-mi despre cum prietenul lui voia să ia legătura cu mine, ferestruica din acoperişul de vizavi s-a deschis brusc şi vecinul meu a ieşit pe suprafaţa udă, argintie a acoperişului său imaculat. Purta un costum de culoare întunecată, de parcă s-ar fi îmbrăcat pentru o slujbă pe Wall Street. Fără a da vreo clipă senzaţia de precauţie, acest bărbat înalt şi slab din câmpiile din nordul regiunii Olanda s-a apropiat de marginea acoperişului, în pantofii lui negri lustruiţi. Cu meticulozitatea unui chirurg, şi-a pus o pereche de mănuşi de cauciuc albastre. Apoi s-a întors cu spatele la mine, a scotocit în buzunar ca pentru a răspunde la un telefon care suna şi a scos o pungă de

plastic. Stând chiar pe marginea acoperişului neted, s-a uitat în jos. Pentru o clipă, a părut că are intenţia să sară. Dacă nu, cu siguranţă avea să alunece în pantofii aceia fini din piele. Dar, în cele din urmă, tot ce s-a întâmplat a fost că a îngenuncheat şi a început să culeagă frunzele ude din jgheab. Această operaţiune, care părea încărcată de un sens obscur, a durat trei sau patru minute. După ce a terminat, a înnodat punga, s-a retras rapid prin ferestruica deschisă, s-a aplecat pe spate şi a închis-o în urma lui.

— Aşadar, ce crezi? zicea Effie.

— Despre ce?

— Vorbeşti cu el?

— Cu cine? Cu prietenul tău din Mossad?

— Ţi-am spus, vrea să discute ceva cu tine.

— Cu mine? am întrebat râzând. Nu vorbeşti serios.

— N-aş putea vorbi mai serios de-atât, a spus el grav.

— Ce doreşte?

— Nu vrea să-mi spună. Vrea să vorbească doar cu tine.

Mi-a trecut prin cap că Effie începea să se ramolească – avea deja şaptezeci şi nouă de ani; mintea nu durează o veşnicie. Dar nu, probabil că doar exagera, după bunul lui obicei. La momentul potrivit, aveam să aflu că de fapt nu prietenul său era un fost agent al Mossadului, ci un prieten al prietenului său. Sau că prietenul său nu făcea altceva decât să împartă corespondenţa în birourile Mossadului, sau dădea spectacole la petrecerile lor de sărbători.

— Foarte bine, dă-i numărul meu.

— Vrea să ştie dacă ai de gând să vii în Israel curând.

Dar nu aveam astfel de planuri, i-am spus eu lui Effie, iar în timp ce rosteam cuvintele mi-am dat seama că nu aveam planuri în general şi că de ceva vreme nu mai reuşisem să-mi fac vreunul. Când am deschis calendarul pe ecranul computerului, era aproape gol, cu excepţia activităţilor copiilor. Pentru a plănui ceva, trebuie să te poţi imagina într-un viitor care e o extensie a prezentului, şi mi se părea că eu încetasem să-mi imaginez asta, n-aş

putea spune dacă dintr-o inabilitate sau din lipsă de dorinţă. Dar fireşte că Effie nu avea de unde să ştie toate acestea. El ştia doar că încă mergeam des în Israel – fratele meu locuia acum la Tel Aviv cu familia lui, iar sora mea avea şi ea un apartament acolo, unde îşi petrecea o parte din an. Pe lângă ei, aveam mulţi prieteni apropiaţi în Tel Aviv, iar copiii mei petrecuseră deja destul timp acolo pentru ca şi ei să fi încorporat locul în peisajul copilăriei lor.

— S-ar putea să vin curând, am zis, fără a acorda prea multă importanţă acestor vorbe.

Effie mi-a spus că o să discute cu Friedman şi o să mă sune din nou, dar n-am acordat nici vorbelor lui prea multă importanţă.

S-a lăsat un moment de tăcere, şi afară s-a luminat brusc, de parcă lumina ar fi fost limpezită. Apoi Effie mi-a amintit să-i spun tatii să-l sune.

*

O lună mai târziu, mi-am luat rămas-bun de la soţul şi copii mei şi am zburat de la New York la Tel Aviv. Ideea de a mă duce îmi venise în toiul nopţii, într-una dintre acele lungi călătorii în afara timpului, în care mă aflam extrem de trează, cu toate că eram din ce în ce mai obosită. Sau, mai degrabă, trăsesem o valiză din debaraua de la parter la trei dimineaţa şi o umplusem cu un set de haine, fără să fi vorbit cu soţul meu despre ideea de a pleca şi fără a fi sunat la liniile aeriene, să-mi rezervbilet. Apoi am adormit în sfârşit şi am uitat cu totul de valiză, aşa că atunci când m-am trezit, prezenţa ei umflată, plină de speranţă lângă uşă a fost o surpriză nu numai pentru soţul meu, ci şi pentru mine. Astfel, se pare că am păcălit imposibilitatea planificării. Deja plecam, se vede treaba, sărind cu totul etapa planificării, care ar fi necesitat o convingere şi o putere de proiecţie momentan inaccesibile mie.

Când băieţii au vrut să ştie motivul călătoriei mele, le-am spus că aveam nevoie să fac documentare pentru cartea mea. Despre ce e? a întrebat cel mic. Scria întruna povestiri, chiar şi trei pe zi, şi n-ar fi fost deranjat de o

asemenea întrebare despre scrisul lui. Multă vreme scrisese cuvintele aşa cum credea el că se scriu, fără spaţii între ele, ceea ce, asemeni şirului neîntrerupt de litere din Tora, deschidea opera lui unor interpretări infinite. Începuse să ne întrebe cum se scriau cuvintele abia când devenise interesat de folosirea maşinii de scris electrice pe care o primise de ziua lui, ca şi cum maşina ar fi fost cea care-i ceruse asta – maşina, cu aerul ei de profesionalism şi cu reproşul tastei uriaşe pentru spaţiu, care cerea ca ceea ce se scria cu ajutorul ei să fie înţeles. Dar fiul meu a rămas ambivalent în această chestiune. Când scria de mână, revenea la vechile lui obiceiuri.

I-am spus că subiectul cărţii e legat de Hiltonul din Tel Aviv şi l-am întrebat dacă-şi amintea hotelul, unde stătuse uneori cu părinţii mei. A scuturat din cap. Spre deosebire de fiul meu mai mare, a cărui memorie era ca o capcană de oţel, cel mic părea să nu-şi amintească mare lucru din experienţele lui. Preferam să consider asta nu un defect nativ, ci mai degrabă rezultatul faptului că era prea absorbit de inventarea altor lumi, pentru a acorda multă atenţie la ceea ce se întâmpla în singura lume asupra căreia nu prea avea un cuvânt de spus. Fiul meu mai mare a vrut să ştie de ce era nevoie să mă duc pentru documentare la un hotel în care fusesem de atâtea ori, iar cel mic a vrut să afle sensul cuvântului „documentare”. Amândoi copiii mei sunt artişti din fire. La urma urmei, populaţia de artişti a lumii a explodat, aproape că nu mai există nimeni care să nu fie artist acum; îndreptându-ne atenţia spre interiorul nostru, ne-am întors şi toate speranţele spre interior, crezând că se poate găsi ori crea sens acolo. Desprinzându-ne de tot ce este incognoscibil şi ne-ar putea umple de o teamă respectuoasă, nu mai putem găsi motive de uimire decât în forţele noastre creatoare. Şcoala privată a copiilor mei, progresistă, extrem de creativă, îşi propunea să înveţe fiecare copil înscris acolo să creadă că este şi nu poate fi decât artist. Într-o zi, vorbind despre tatăl meu în drum spre şcoală, fiul meu mai mic s-a oprit brusc şi a ridicat spre mine o privire mirată.

— Nu e *uluitor*? a întrebat el. *Gândeşte-te* numai. Bunicul e doctor. *Doctori*

După ce ei s-au culcat, am sunat la Hilton, să văd dacă era vreo cameră disponibilă. Dacă aveam să scriu un roman despre Hilton, sau luând Hiltonul ca model, sau chiar râzând Hiltonul de pe faţa pământului, atunci, îmi ziceam, locul în care să încep în sfârşit să scriu nu putea fi decât Hiltonul.

Pentru zborul El Al se vânduseră mai multe bilete decât locuri, ca de obicei, ceea ce a făcut ca atmosfera să fie încordată şi ostilă încă de la decolare; amestecul de ortodocşi şi laici în spaţii atât de aglomerate nu făcea decât să agraveze lucrurile, la fel ca tensiunea crescândă a situaţiei. În ultimele săptămâni, împuşcarea unui tânăr palestinian de către FAI[11] fusese urmată de ucideri brutale atât ale unor tineri israelieni, cât şi palestinieni, mărind lungul lanţ de răzbunări sălbatice. Au fost demolate case în Cisiordania, au fost trase rachete din Gaza, câteva dintre ele ajungând chiar pe cerul Tel Avivului, unde au fost detonate de misilele de intercepţie israeliene. N-am auzit pe nimeni în jurul meu vorbind despre asta; era un scenariu mult prea familiar. Dar, la mai puţin de o oră de la decolare, nervozitatea a erupt într-o ceartă între o femeie cu batic bej şi o studentă care-şi înclinase spătarul scaunului. „Dă-te jos din poala mea!” a ţipat femeia ortodoxă, lovind cu amândoi pumnii în scaunul fetei. Un pasager american de vreo patruzeci de ani a pus o mână pe braţul femeii, în încercarea de a o calma, dar acest nou afront – o femeie a dreptei-credinţe nu poate fi atinsă de niciun alt bărbat în afară de soţul ei – aproape i-a provocat o criză de apoplexie. În cele din urmă, doar stewardul-şef, antrenat să gestioneze fricţiunile sociale, aşa cum este antrenat să gestioneze situaţia în caz de depresurizare sau deturnare a avionului, a reuşit s-o calmeze pe femeie, găsind pe cineva dispus să facă schimb de locuri cu ea. În vreme ce se petreceau toate acestea, un cuplu în vârstă, care şedea în dreptul meu de cealaltă parte a coridorului,

[11] Forţele Armate Israeliene.

s-a certat întruna, aşa cum o făcuse probabil în ultima jumătate de secol („De unde naiba să ştiu eu? Lasă-mă-n pace. Nu vorbi cu mine”, se răstea bărbatul, dar nevasta, imună la insultele lui, continua să-i vorbească). Unii dintre noi sunt prea sensibili, alţii prea insensibili: echilibrul pare imposibil de atins, şi lipsa lui destramă până la urmă orice relaţie. În faţa cuplului căsătorit, o femeie rotea o perucă pe pumn, pieptănând calm şuviţele arămii în timp ce privea transfigurată micul ecran de pe spătarul scaunului din faţa ei, unde Russel Crowe se fâţâia de colo, colo în fusta lui metalică de gladiator. Când a terminat cu părul, femeia a luat un mulaj de cap din polistiren de la picioarele ei, a pus *sheitel-ul*[12] pe el şi, cu o neglijenţă care făcea inutilă toată pieptănarea, a aruncat totul în compartimentul pentru bagaje, lângă trollerul umflat al nevestei locvace, care fusese înghesuit în locul lui strâmt numai datorită forţei a trei adolescenţi din Birthright[13].

Douăsprezece ore mai târziu, Meir, şoferul de taxi care îmi ia familia de la aeroportul Ben-Gurion de treizeci de ani, m-a întâmpinat la ieşirea din sala unde se recuperează bagajele. După ce în studenţie am petrecut o vară locuind la o familie din Barcelona, Meir căpătase obiceiul să mi se adreseze în spaniolă, căci vorbise ladino[14] cu părinţii lui în copilărie, şi spaniola lui era mai fluentă şi decât engleza lui, şi decât ebraica mea. De-a lungul anilor, eu uitasem puţina spaniolă pe care o ştiusem cândva, aşa că dacă odinioară îl înţelegeam cât de cât, acum nu-l mai înţelegeam aproape deloc. Îndată ce a ieşit din curbă, a început să vorbească însufleţit şi pe larg despre rachete şi Cupola de Fier[15], iar eu m-am prefăcut că înţeleg ce spune,

[12] Perucă purtată de femeile măritate, practicante ale iudaismului ortodox.

[13] Taglit-Birthright Israel, organizație educațională nonprofit care sponsorizează călătorii culturale de zece zile în Israel, pentru tinerii adulți de origine evreiască.

[14] Grai castilian vechi, vorbit de peste un mileniu de evreii din Peninsula Iberică.

[15] Sistem de apărare antiaeriană israelian, menit să intercepteze și să distrugă rachetele cu rază scurtă de acțiune și bombele de artilerie

pentru că era mult prea târziu ca să-i explic că nu pricepeam nimic.

La Tel Aviv era iarnă, şi astfel oraşul nu făcea nicio impresie, fiind legat de soare şi de mare, un oraş mediteraneean treaz la orice oră, care devine mai frenetic pe măsură ce ziua înaintează. Pe străzi fluturau frunze murdare şi pagini de ziare vechi, pe care uneori oamenii le înşfăcau din zbor şi le puneau deasupra capului, să se apere de ploaie. În toate apartamentele era frig, pentru că aveau podele de piatră, şi în timpul lunilor călduroase, care dădeau impresia că sunt interminabile, părea absurd să-ţi închipui că s-ar putea face vreodată frig din nou, aşa că nimeni nu se obosea să-şi instaleze centrală termică. Am deschis geamul taxiului lui Meir, iar în aerul maritim amestecat cu ploaie aproape că am simţit mirosul metalic al încălzitoarelor electrice, spiralele lor portocalii strălucitoare arzând în apartamentele oamenilor ca nişte inimi artificiale, ameninţând întruna să explodeze sau, măcar, să scurtcircuiteze oraşul.

În timp ce străbăteam străzile, am revăzut peisajul familiar tipic israelian – maxilare, posturi, clădiri, copaci – de parcă ciudatele condiţii de rezistenţă în acest colţişor al Levantului ar fi produs un tipar uniform; tiparul dur, hotărât a tot ce trăieşte şi creşte în opoziţie.

De fapt, de ce venisem la Tel Aviv? într-o poveste, cineva are nevoie întotdeauna de un temei pentru lucrurile pe care le face. Chiar şi când pare să nu existe nicio motivaţie, mai târziu, arhitectura subtilă a intrigii şi a rezonanţei îţi dezvăluie că a existat una. Naraţiunea nu poate susţine lipsa de formă, aşa cum lumina nu poate susţine întunericul – ea este opusul lipsei de formă, aşadar n-o poate comunica cu adevărat niciodată. Haosul este singurul adevăr pe care naraţiunea trebuie să-l trădeze întotdeauna, căci în crearea structurilor sale delicate, care revelează numeroase adevăruri despre viaţă, partea de adevăr care are de-a face cu incoerenţa şi dezordinea trebuie să fie ascunsă. Mi se părea tot mai mult că în

---

trase de la distanțe de până la 70 de kilometri.

lucrurile pe care le scriam, cantitatea de artificiu era mai mare decât cantitatea de adevăr, că preţul aplicării unei forme la ceva ce este esenţial lipsit de formă este înrudit cu preţul înfrângerii spiritului unui animal cu care altfel ar fi prea periculos să trăieşti. Se poate observa adevărul animalului mai de aproape, fără riscul violenţei, dar este un adevăr al cărui spirit a fost alterat. Cu cât scriam mai mult, cu atât mi se păreau mai suspecte bunul-simţ şi frumuseţea studiată realizate prin mecanismele naraţiunii. Nu voiam să renunţ la ele – nu voiam să trăiesc fără consolarea lor. Voiam să le folosesc într-o formă care să poată conţine lipsa de formă, ca să o poţi ţine aproape, să te poţi lupta cu ea. Ar fi trebuit să mi se pară imposibil, dar mie mi se părea doar greu de prins, aşa că nu puteam renunţa la aspiraţie. Hiltonul păruse a se promite ca o astfel de formă – casa spiritului care conjură lumea –, dar în cele din urmă n-am reuşit să-i găsesc vreun sens.

Pierdută în aceste gânduri, în pălăvrăgeala spaniolă a lui Meir, care trecea pe deasupra mea în silabe ascendente şi descendente, n-am observat când am intrat pe aleea de la Hilton. Abia când am oprit sub copertina de beton care străjuieşte intrarea în hol şi mi-au căzut ochii pe uriaşa uşă rotativă prinsă într-un cilindru de oţel, cu cuvintele HILTON TEL AVIV deasupra ei, m-a izbit ciudăţenia sosirii mele acolo. Locuisem mental în hotel de atâtea luni, încât acum, manifestarea lui reală, fizică, mă ardea; şi totuşi, în acelaşi timp, locul era – şi nu putea fi decât – profund familiar. Freud numea această confluenţă a senzaţiilor *Unheimliche*[16] un cuvânt care transmite esenţa groazei care-ţi dă fiori mult mai bine decât englezescul *uncanny*. Citisem eseul lui pe această temă la facultate, dar mi-l aminteam doar vag, iar când am ajuns în camera mea eram prea obosită ca să fac orice altceva decât să trag un pui de somn. În plus, acum că eram în sfârşit aici, la hotel, totul – coridoarele mochetate, mobila sterilă şi cârdurile din plastic care serveau drept chei – m-a izbit ca fiind atât de banal, încât n-am putut decât să mă simt ridicolă,

[16] Straniu (în limba germană, în original).

gândindu-mă la absurditatea obsesiei mele din ultimele câteva luni.

Cu toate acestea, a doua zi dimineaţă, după ce am telefonat acasă şi am vorbit cu copiii mei, am căutat eseul lui Freud, care mi se părea brusc o lectură fundamentală pentru romanul meu despre Hilton, fără de care nu era cu putinţă să pornesc. Întinsă de-a curmezişul pe patul de hotel, am început să citesc despre etimologia cuvântului german, care derivă din *Heim*, „cămin", astfel încât *heimlich* înseamnă „familiar, natal sau aparţinând propriului cămin". Freud şi-a scris eseul ca replică la lucrarea lui Ernst Jentsch, care descrisese *Unheimliche* ca fiind opusul lui *heimlich*. Rezultatul întâlnirii cu ceva nou şi nefamiliar, care-ţi provoacă o senzaţie de nesiguranţă, de a nu şti „unde te afli". Dar, în vreme ce *heimlich* poate însemna „familiar" şi „ca acasă", sensul lui secundar, atrage atenţia Freud, cuprinde atât ideea de „tăinuit", cât şi pe aceea de „ascuns vederii", precum şi „a descoperi sau a dezvălui ceea ce este secret", şi chiar „retras din conştient" (dicţionarul Grimm), astfel încât, înaintând prin nuanţele sensurilor sale, *heimlich* ajunge în final să coincidă cu opusul său, *unheimlich*, pe care scriitorul german Schelling l-a definit drept „denumirea pentru tot ce ar trebui să fi rămas […] ascuns şi secret, dar a devenit vizibil".

Dintre circumstanţele susceptibile să provoace o senzaţie stranie, prima pe care o menţionează Freud este ideea de dublu. Deodată, mi-am amintit ce se întâmplase cu jumătate de an înainte, când sosisem acasă şi fusesem sigură că eram deja acolo, experienţă ce pornise lanţul gândurilor care mă aduseseră aici, la Hilton. Alte exemple date de Freud sunt revenirea involuntară la aceeaşi situaţie şi repetarea a ceva întâmplător, care creează o senzaţie de predestinat sau inevitabil. Ceea ce au în comun toate acestea este faptul că în centru se află recurenţa şi, ajungând la esenţa studiului său, Freud propune în cele din urmă *Unheimliche* ca un tip special de anxietate, ce provine din ceva reprimat, care se repetă. În analele

etimologiei, unde *heimlich* şi *unheimlich* se dovedesc a fi unul şi-acelaşi lucru, aflăm secretul acestui tip cu totul special de anxietate, ne spune Freud, care porneşte până la urmă nu din întâlnirea cu ceva nou şi străin, ci mai degrabă cu ceva familiar şi vechi, de care mintea s-a înstrăinat prin procesul reprimării. C*e ar fi trebuit să fie ascuns*, *dar a ieşit la lumină*.

Am închis laptopul şi am ieşit pe balcon. M-a lovit însă un val brusc de greaţă când m-am uitat la aleea de piatră aflată douăsprezece etaje mai jos şi mi-am amintit de omul care probabil îşi rupsese coloana sau îşi zdrobise ţeasta acolo. Cu o zi înainte, pe când plecam la o plimbare de seară prin ploaia măruntă, îl zărisem pe directorul general al hotelului în hol şi pornisem spre el, ca să-l întreb de incident. Dar s-a oprit să strângă mâna unui oaspete şi am văzut că radia o siguranţă perfectă, care venea, mi se părea mie, din faptul că ştia ce se petrece în mintea oaspeţilor săi mai bine decât ei înşişi, că le înţelegea dorinţele şi chiar slăbiciunile, prefăcându-se totodată a *nu* şti, căci secretul slujbei lui constă probabil în a-l face pe oaspete să creadă că *el* deţine controlul, *el* este cel care cere şi primeşte, *el* este cel la ordinele căruia se agită toată lumea. Privindu-l pe director în acţiune, radiind de inteligenţă ascunsă, cu insigna de aur de la rever care simboliza nu ştiu ce ordin pentru excelenţă sclipind în lumină, mi-am pierdut orice speranţă de a scoate ceva de la el. Dacă unul dintre oaspeţi căzuse ori se aruncase pe fereastră, fără îndoială directorul va fi făcut tot ce-i stătea în puteri pentru a tăinui această ştire, ca să nu-i neliniştească pe ceilalţi oaspeţi, în acelaşi fel în care acum făcea tot ce-i stătea în puteri pentru a le permite să ignore faptul că oricând ar putea fi aruncată o rachetă din Gaza; în definitiv, în câteva secunde ar fi transformată din reală în ireală deasupra capetelor noastre, fără altă urmă decât un bang sonic.

Acum, că soarele răsărise din nou, lumea era iarăşi conturată de inteligenţa lui. Nu exista niciun semn că ceva ar fi fost tulburat. Lumina scânteia pe suprafaţa verde-

albastră a apei. De câte ori contemplasem priveliştea asta? De mult mai multe ori decât îmi puteam aminti, cu siguranţă. Dacă Freud are dreptate în privinţa provenienţei straniului din ceva reprimat care e scos la lumină, ce putea fi mai *unheimlich* decât să te întorci într-un loc pe care îţi dai seama că s-ar putea să nu-l fi părăsit niciodată?

Heim – acasă. Da, locul în care te-ai aflat mereu, oricât de ascuns ar fi fost acest fapt conştiinţei tale, nu poate fi numit decât astfel, nu-i aşa? Şi totuşi, în alt sens, nu devine casa acasă numai dacă pleci din ea, de vreme ce numai cu ajutorul distanţei, numai revenind o putem recunoaşte drept locul care ne adăposteşte adevărata fiinţă?

Sau poate apelam la limbajul greşit pentru a da răspunsul. În ebraică, cuvântul este *olam*[17] şi acum îmi aminteam că tata îmi spusese cândva că el provine din rădăcina *alam*, care înseamnă „a ascunde" sau „a tăinui". În analiza lui despre cum *heimlich* şi *unheimlich* se dizolvă unul în altul şi pun în lumină o anxietate (ceva ce ar fi trebuit să rămână ascuns, dar a ieşit la lumină), Freud atinge aproape înţelepciunea strămoşilor săi evrei. Dar, în cele din urmă, blocat în limba germană şi anxietăţile minţii moderne, i-a lipsit radicalismul lor. Pentru vechii evrei, lumea a fost mereu ascunsă şi revelată deopotrivă.

*

Două zile mai târziu, când m-am întâlnit în sfârşit cu Eliezer Friedman, am întârziat mai bine de jumătate de oră. Stabiliserăm să ne întâlnim pentru micul dejun la Fortuna del Mare, la câteva minute de mers pe jos de Hilton. Dar adormind abia la trei dimineaţa, n-am auzit alarma pe care

O pusesem să sune şi m-am trezit abia când Friedman mi-a telefonat în cameră. Era prima dată când vorbeam – toate aranjamentele fuseseră făcute prin Effie – şi totuşi accentul lui, israelian, dar influenţat de germana

[17] Lume (în limba ebraică, în original).

din copilărie, îmi era profund familiar de la bunica mea şi prietenele ei, femeile la care mă lua în vizită când eram mică; uşile apartamentelor lor se deschideau spre Tel Aviv, dar coridoarele lor duceau întotdeauna spre cotloane din Nürnberg sau Berlin.

Am bolborosit o scuză, mi-am aruncat nişte haine pe mine şi am dat fuga pe plajă, pe ieşirea din spate a hotelului. Mai fusesem la acel restaurant, un mic local italienesc, cu câteva mese cu vedere la catargele vaselor cu pânze din port. La masa din colţul cel mai îndepărtat şedea un omuleţ cu o cunună de păr alb şi fin; toată culoarea fusese absorbită de sprâncenele negre, stufoase. Două brazde adânci, pornind chiar de deasupra nărilor, se întindeau de-o parte şi de alta a buzelor, ale căror colţuri erau mult curbate în jos. În ansamblu, efectul era de o gravitate care părea ireversibilă până ajungeai la bărbie, ce se iţea în sus într-o sfidare mândră. Era îmbrăcat într-o vestă kaki veche, cu buzunare umflate, deşi, judecând după bastonul agăţat cu grijă de marginea mesei, lângă piciorul lui drept, orice fel de muncă de teren devenise de mult imposibilă. Am grăbit pasul spre masă şi i-am mai turnat câteva scuze.

— Stai jos, a zis Friedman. N-o să mă ridic, dacă nu te superi, a adăugat.

Am strâns mâna cu degete groase pe care mi-a întins-o şi m-am aşezat în faţa lui, încă gâfâind. În timp ce mă jucam cu nasturii gecii din denim, l-am simţit studiindu-mă cu o privire stăruitoare.

— Eşti mai tânără decât credeam.

M-am abţinut să spun că el era mai mult sau mai puţin atât de bătrân cât îmi imaginasem şi că eu nu mai eram atât de tânără cum păream.

Friedman a chemat chelneriţa şi a insistat să comand ceva de mâncare, deşi nu-mi era foame. Am presupus că deja comandase pentru el şi alesese ceva ce nu voia să mănânce singur. Dar când ea s-a întors, a adus doar o farfurie de mâncare pentru mine şi o ceaşcă de ceai pentru el. În ciuda staturii lui scunde – nu era de mirare că el şi

Effie se apropiaseră –, avea ceva autoritar. Şi totuşi, când a ridicat linguriţa să scoată pliculeţul de ceai, mi s-a părut că-i văd mâna tremurând. Dar ochilor lui cenuşii, măriţi de lentilele fumurii, părea să nu le scape nimic.

N-a pierdut timpul făcând conversaţie banală, şi a început imediat să-mi pună întrebări. Nu mă aşteptasem să fiu interogată. Dar nu numai prezenţa lui autoritară mă dispunea la dezvăluiri; era ceva şi în atenţia cu care îmi asculta răspunsurile. Era o zi cu vânt, şi bărcile cu pânze se legănau uşor, ciocnindu-se în port în timp ce valuri tivite de spumă loveau ţărmul. M-am trezit vorbind liber despre numeroasele mele amintiri legate de Israel, despre poveştile pe care mi le spusese tata legat de copilăria lui în Tel Aviv, despre relaţia mea cu oraşul, în care adesea mă simţeam mai acasă decât oriunde altundeva. Când m-a întrebat ce voiam să spun, am încercat să-i explic că aici mă simţeam în largul meu cu oamenii, cum nu mă simţeam niciodată în America, fiindcă se putea vorbi despre orice, puţine lucruri erau ascunse ori reţinute, oamenii erau însetaţi să primească orice avea celălalt de oferit, oricât de tulbure sau de intens, şi această deschidere şi promptitudine mă făceau să mă simt mai vie şi mai puţin singură; mă făceau să simt, cred, că viaţa autentică era încă posibilă. Multe lucruri care erau posibile în America erau imposibile în Israel, dar în Israel era de asemenea imposibil să nu simţi nimic, să nu provoci nimic, să mergi pe stradă fără să exişti. Dragostea mea pentru Tel Aviv mergea însă mai departe de-atât, i-am spus. Dărăpănarea neruşinată a clădirilor, îndulcită de bougainvillea de un ciclam strălucitor, care creştea peste rugină şi crăpături, afirmând supremaţia frumuseţii accidentale asupra celei care păstrează aparenţele. Felul în care oraşul părea să refuze comprimarea; cum peste tot, mereu, dădeai brusc peste petice de suprareal, în care raţiunea era detonată precum o valiză fără stăpân la Ben-Gurion.

La toate acestea, Friedman a dat din cap şi mi-a spus că nu era surprins, că întotdeauna simţise o afinitate cu acest loc în cărţile mele. Abia atunci a început în sfârşit să

conducă discuţia spre scrisul meu şi spre motivul pentru care îmi ceruse să ne întâlnim.

— Ţi-am citit romanele. Toţi le-am citit, a spus el, arătând spre celelalte mese din restaurant. Continui povestea evreilor. Pentru asta, suntem foarte mândri de dumneata.

Era neclar cine erau acei „toţi” în chestiune, din moment ce restaurantul era gol, cu excepţia unei căţele bătrâne, cu o blană cârlionţată prăfuită, care zăcea la soare, culcată pe-o parte. Cu toate acestea, complimentele atingeau o coardă sensibilă în mine, aşa cum ating o coardă sensibilă în orice evreu, de milenii. Pe de o parte, eram flatată. *Voiam* să plac. De când eram mică, am înţeles necesitatea de a fi cuminte şi de a face tot ce-mi stă în puteri pentru ca părinţii mei să fie mândri de mine. Nu ştiu să fi cercetat vreodată cu adevărat ce se ascundea dincolo de necesitate, altceva decât că acoperea o gaură prin care altfel se putea revărsa întunericul, un întuneric care ameninţa mereu să-i soarbă pe părinţii mei. Dar, deşi aduceam acasă mormane de distincţii şi îmi umpleam părinţii de mândrie, detestam această povară şi eforturile pe care le cerea şi ştiam prea bine cum mă îngrădea. Primul copil evreu a fost legat şi cât pe ce să fie sacrificat pentru ceva mai important decât el, şi de când Avraam a coborât de pe Muntele Moria – un tată cumplit, dar un bun evreu –, pluteşte în aer întrebarea despre cum să continuăm să rămânem legaţi. Dacă s-a găsit vreo breşă în violenţa lui Avraam, aceasta a fost: fie ca frânghiile să rămână invizibile, să nu fie nicio dovadă a faptului că există, dar, cu cât copilul creşte, cu atât ele devin mai dureroase, până când într-o zi priveşte în jos şi vede că cea care le strânge e propria lui mână. Cu alte cuvinte, învăţaţi copiii evrei să se lege singuri. Şi pentru ce? Nu de dragul frumuseţii, precum chinezii, şi nici măcar pentru Dumnezeu sau pentru visul unui miracol. Legăm şi suntem legaţi pentru că legarea ne leagă de cei care au fost legaţi înaintea noastră, şi de cei legaţi înaintea lor, şi cei dinaintea lor, într-un lanţ de frânghii şi noduri care merge

trei mii de ani în urmă, adică de când visăm să ne eliberăm, să ieşim din lumea asta şi să păşim în alta, unde să nu fim ciuntiţi şi deformaţi pentru a ne potrivi cu trecutul, ci lăsaţi să creştem sălbatic, spre viitor.

Dar acum era mai mult decât atât. Nevoia de a-ţi face părinţii mândri de tine este destul de deformantă; presiunea de a-ţi face întreg poporul să fie mândru de tine este cu totul altceva. Scrisul începuse foarte diferit pentru mine. La vârsta de paisprezece sau cincisprezece ani, am găsit în el un mod de a mă organiza – nu doar de a explora şi descoperi, ci de a mă dezvolta conştient. Dar deşi era o ocupaţie serioasă, era şi ludică şi plină de plăcere. Şi totuşi, pe măsură ce timpul a trecut şi, încetul cu încetul, ceea ce fusese doar un proces obscur, individual a devenit o profesie, relaţia mea cu ea s-a schimbat. Nu mai era de ajuns să răspundă unei nevoi interioare; trebuia să fie multe alte lucruri, să se ridice la nivelul altor aşteptări. Şi pe măsură ce se ridica, ceea ce începuse ca un act de libertate a devenit o nouă formă de legare.

Voiam să scriu ceea ce voiam să scriu, oricât de tare i-ar fi ofensat, plictisit, provocat sau dezamăgit pe oameni, şi îmi displăcea partea din mine care dorea să placă. Încercasem să scap de ea şi, într-o anumită măsură, reuşisem: romanul meu precedent plictisise, provocase şi dezamăgise un număr impresionant de cititori. Dar pentru că, asemenea altora dinaintea lui, era încă incontestabil evreiesc, plin de personaje evreieşti şi de ecourile a două mii de ani de istorie evreiască, evitasem să râcâi mândria compatrioţilor mei. Mai degrabă o sporisem, aşa cum o parte din mine sperase în secret să facă. În Suedia sau în Japonia, oamenii nu se înnebuneau după ceea ce scriam, dar în Israel eram oprită pe stradă. În ultima mea călătorie, o femeie în vârstă, cu pălărie de soare legată cu o cureluşă sub bărbia durdulie, m-a încolţit la supermarket. Strângându-mi încheietura mâinii cu degetele ei cărnoase, m-a înghesuit în raionul de lactate ca să-mi spună că, pentru ea, să-mi citească romanele a fost la fel de plăcut ca a scuipa pe mormântul lui Hitler (nu c-ar

conta că n-are unul) şi că va citi fiecare pagină pe care o voi scrie până când va ajunge ea însăşi în pământ. Ţintuită de raftul cu iaurt kosher, am zâmbit politicos şi i-am mulţumit, şi abia după ce mi-a ridicat încheietura în aer ca pe a unui campion la categoria grea şi mi-a strigat numele spre fata lipsită de interes de la casă a plecat în sfârşit, nu înainte însă de a-şi flutura cifrele de un verde spălăcit tatuate pe braţ, ca insigna unui poliţist sub acoperire.

Cu câteva luni înainte de asta, fratele meu s-a căsătorit la Hotelul King David din Ierusalim. Toasturile au durat mult, şi când s-au încheiat în sfârşit, m-am dus să mă aşez la coadă la toaletă. Străbătusem jumătate din hol, când o femeie cu batic a împins un cărucior în calea mea. Am încercat s-o ocolesc, dar n-a vrut să mă lase să trec şi, privindu-mă în ochi, mi-a rostit numele. După ce că eram extrem de obosită şi confuză, mai era un pic şi făceam pe mine. Dar nu aveam să scap atât de uşor. Cu un gest scurt al mâinii, a dat deoparte acoperişul căruciorului, dezvăluind un prunc mititel şi roşu la faţă. Cu o voce răguşită, a şoptit numele unei fete din cărţile mele. Copila şi-a răsucit căpşorul, iar când ochii ei cenuşii miopi au trecut peste mine, văzând şi nevăzând totodată, mâinile ei au ţâşnit în faţă ca ale unei maimuţe care încearcă şi nu reuşeşte să apuce creanga, şi a scos un ţipăt asurzitor. M-am uitat la faţa umflată a mamei şi am văzut că-i dădeau lacrimile. „Datorită dumneavoastră”, a şoptit ea.

Dar cel mai rău a fost cu un an înainte, când am venit să particip la Festivalul Internaţional al Scriitorilor din Ierusalim şi am fost dusă într-un tur special la Yad Vashem[18], iar după aceea am fost despărţită de ceilalţi scriitori (neevrei) de la festival şi condusă la birourile muzeului. Acolo, sub oblăduirea unui tablou înfăţişându-l pe Wallenberg[19], destul de întunecat ca să pară salvat

---

[18] Memorialul Victimelor Holocaustului.

[19] Raoul Wallenberg (1912 - data morții necunoscută, posibil 1947), arhitect, om de afaceri și diplomat suedez, care a salvat zeci de mii de evrei în Ungaria, în timpul Holocaustului, în ultimii ani ai celui de-al Doilea Război Mondial.

dintr-o casă în flăcări, mi-au fost înmânate nişte documente fotocopiate legate de străbunicii mei asasinaţi şi o pungă de la magazinul de suveniruri al muzeului.

— Haideţi, deschideţi-o, m-a încurajat directoarea, îndesându-mi punga în mâini.

— A, o s-o deschid mai târziu, am sugerat.

— Deschideţi-o *acum*, mi-a poruncit ea surâzând cu dinţii încleştaţi. Trei sau patru angajaţi ai muzeului stăteau în jurul meu, privindu-mă cu înfrigurare. Am deschis punga şi am tras cu ochiul înăuntru, apoi am închis-o la loc, dar directoarea mi-a smuls-o din mână, a scotocit prin ea şi a scos o agendă goală, care comemora şaizeci şi cinci de ani de la eliberarea Auschwitzului. Putea fi mesajul mai clar de-atât, dacă pe forzaţurile ei ar fi fost tipărite mormane de pantofi de copii morţi? Când m-am întors la New York, am aruncat agenda la gunoi, dar o oră mai târziu, copleşită de vină, am luat-o de acolo. Aşezându-mă la birou, am încercat cu disperare să scriu ceva pe prima pagină, ca să-şi piardă puterea, dar după ce m-am străduit din greu vreun sfert de oră, n-am reuşit decât să mâzgălesc o listă de lucruri de făcut – *1*) *sunat instalator*, *2*) *progr*. G*inec.*, *3*) *pastă de dinţi fără fluor*. Apoi am închis coperta şi am îngropat agenda în fundul unui sertar.

— Aşadar? Scrii un nou roman? m-a întrebat Friedman.

Am simţit un firicel de sudoare coborându-mi pe piept, în ciuda aerului rece.

— Încerc, am spus, deşi nu încercam, de fapt evitasem să încerc în aceste ultime trei zile, căci îndată ce m-am cazat la hotel am înţeles că a începe un roman despre Hilton în timp ce mă aflam la Hilton avea să fie chiar mai imposibil decât a începe un roman despre Hilton acasă, în Brooklyn.

— Şi care e subiectul?

— N-am ajuns atât de departe, am zis, mutându-mi privirea spre hotelul care se desena ameninţător pe colină, deasupra plajei.

— De ce? Care-i problema?

Văzând că nu răspund, Friedman şi-a împăturit cu grijă şervetul de pe genunchi într-un dreptunghi impecabil şi l-a pus pe masă.

— Probabil te întrebi de ce am vrut să ne întâlnim.

— Încep, da.

— Hai să ne plimbăm.

M-am uitat la bastonul din mâna lui.

— Nu te lăsa păcălită de el.

A desprins bastonul de masă şi s-a ridicat agil în picioare. Bătrâna căţea care zăcea vlăguită la pământ şi-a iţit capul şi, dându-şi seama că Friedman chiar avea de gând să plece, s-a ridicat în fund, şi-a întins labele din faţă, să-şi sprijine greutatea de pământ, şi şi-a ridicat cu greutate bazinul. Apoi şi-a scuturat inerţia cu un gest spasmodic, făcând mii de particule de praf să explodeze în lumină.

Am trecut pe lângă un mic magazin cu plăci de surf decolorate în vitrină şi am luat-o pe promenada care se întinde de-a lungul malului. Căţeaua ne-a urmat discretă, adulmecând ici-colo o piatră sau un stâlp.

— Ce fel de câine e?

— Ciobănesc, a răspuns Friedman.

Însă animalul nu semăna câtuşi de puţin cu un ciobănesc, fie el german sau de orice alt fel. Semăna mai degrabă cu o oaie, dar una luată de pe păşune şi ţinută foarte multă vreme într-o magazie, unde blana lânoasă şi incoloră începuse să i se dezintegreze.

O motocicletă a trecut în trombă, şi bărbatul de pe ea i-a strigat ceva lui Friedman, care i-a răspuns şi el strigând. Nu mi-am dat seama dacă asistasem la o mică sfadă sau la un salut între cunoscuţi.

— Nu mai este nevoie să-ţi spun că e o ţară dificilă, a spus el conducându-mă spre strada Hayarkon. Problemele noastre nu au sfârşit, şi în fiecare zi apar altele. Se înmulţesc. Le gestionăm prost sau deloc. Încetul cu încetul, ne îngroapă.

Friedman s-a oprit şi a întors capul spre mare, probabil uitându-se după vreo rachetă. Fuseseră

interceptate mai multe cu o zi înainte, precedate de vaierul asurzitor al sirenelor. Prima dată când s-a întâmplat, mi-am părăsit masa de la cafenea şi m-am dus în adăpostul de la subsol. Cei şapte sau opt oameni adunaţi în încăperea de beton aveau aerul unor persoane care stau la coadă la băcănie, doar că atunci când s-a auzit explozia a răsunat un cor de exclamaţii înăbuşite, ca şi cum cineva de la coadă ar fi încercat să cumpere ceva extraordinar. A doua oară când a sunat sirena, eram cu prietena mea, Hana, care doar s-a întrerupt din ce spunea şi a ridicat faţa spre cer. Aproape toţi cei din jurul nostru au rămas de asemenea pe loc, fie pentru că aveau încredere în cupola impenetrabilă de deasupra, fie pentru că recunoaşterea pericolului cerea şi recunoaşterea multor altor lucruri care le-ar fi făcut viaţa mai puţin posibilă.

Am scrutat şi eu cerul după un semn, dar nu era niciunul, nimic altceva decât spuma albă a mării biciuite de vânt. Când Friedman s-a întors, lentilele ochelarilor lui se întunecaseră în lumina soarelui şi nu-i mai puteam vedea ochii.

— Douăzeci şi cinci de ani am predat literatură la universitate. Dar nimeni nu mai are timp pentru literatură, a zis el. Oricum, în Israel scriitorii au fost întotdeauna *luftmenschen* – nepractici şi de prisos, cel puţin conform idealurilor fondatoare, care, oricât de mult ne-am fi abătut de la ele, reverberează încă. În *shtetl* era cunoscută valoarea lui Bashevis Singer. Oricât de grele ar fi fost vremurile, oamenii aveau grijă să aibă hârtie şi cerneală. Aici însă a fost diagnosticat ca parte a maladiei. I-au confiscat tocul şi l-au trimis să culeagă ridichi de pe câmp. Şi dacă reuşea cumva să scrie câteva pagini în timpul liber şi să le publice, aveau grijă să fie pedepsit, luându-i-se cele mai mari taxe posibil, o practică existentă şi astăzi. Ideea de a sprijini producţia de literatură prin programe şi subvenţii, cum se face în Europa şi America, ar fi de neconceput aici.

— Aproape fiecare tânăr artist israelian pe care-l cunosc caută o cale de a pleca, am spus. Dar scriitorii nu

au cum să scape de limba în care s-au născut. Este o situaţie imposibilă. De altfel, Israelul pare specializat în astfel de situaţii.

— Din fericire, nu avem monopolul, a spus Friedman, conducându-mă pe treptele unui părculeţ de lângă Hilton. În orice caz, nu toţi suntem de acord, a adăugat el.

— Niciunul dintre voi nu este de acord. Dar nu ştiu la ce dezacord vă referiţi acum.

Friedman m-a privit tăios, şi mi s-a părut că zăresc o scânteie de scepticism pe faţa lui, deşi era greu de spus, neputând să-i văd ochii. Intenţionasem să fac o glumă, dar probabil nu reuşisem decât să-i par o amatoare. Înainte de a mă putea apăra, m-a năpădit dorinţa de a fi pe plac sau poate doar de a nu dezamăgi, şi am căutat ceva de spus care să-l convingă că instinctele lui în privinţa mea fuseseră corecte; că avusese dreptate să mă aleagă şi să investească speranţă în mine.

— Vorbeam despre scris, a spus Friedman, înainte de a apuca să mă reabilitez. Unii dintre noi nu i-au uitat niciodată valoarea. Că motivul pentru care astăzi continuăm să trăim pe acest contestat petic de pământ este povestea pe care am început s-o scriem despre noi în acest loc acum aproape trei milenii. În secolul al IX-lea înainte de Cristos, Israelul nu era nimic – o naţiune înapoiată, în comparaţie cu imperiile vecine ale Egiptului şi Mesopotamiei. Şi aşa am fi rămas, uitaţi de filisteni şi de Popoarele Mării, dacă n-am fi început să scriem. Cele mai vechi scrieri în ebraică pe care le-am găsit datează din secolul al X-lea înainte de Cristos, din vremea regelui David. Simple inscripţii pe clădiri, în cea mai mare parte. Pentru a ţine socoteala, nimic mai mult. Dar în câteva sute de ani s-a petrecut ceva extraordinar. Din secolul al VIII-lea, există deodată dovezi de scriere în întregul Regat Nordic al Israelului – texte avansate, complexe. Evreii începuseră să compună poveştile care aveau să fie adunate în Tora. Ne place să ne credem inventatorii monoteismului, care s-a răspândit ca o pară de foc şi a influenţat mii de ani de istorie. Dar n-am inventat noi ideea unui singur

Dumnezeu; n-am făcut decât să scriem o poveste despre lupta noastră de a-i rămâne credincioşi Lui şi, făcând asta, ne-am inventat pe noi înşine. Ne-am dăruit un trecut şi ne-am înscris în viitor.

Pe când traversam o trecere de pietoni, vântul s-a înteţit, făcând nisipul să zboare prin aer. Ştiam că trebuia să fiu impresionată de discursul lui, dar nu scăpăm de senzaţia că-l mai ţinuse de o sută de ori în sala de curs de la universitate. Şi începeam să mă satur de atâta bătut câmpii. Încă nu aveam habar cine era de fapt Friedman sau ce voia de la mine, dacă voia totuşi ceva.

Podul ne-a dus în zona jilavă, umbroasă de sub o copertină de beton, parte a complexului de clădiri din jurul Pieţei Atarim, al cărei brutalism ameninţător făcea ca până şi Hiltonul să pară atrăgător. Ceea ce fusese cândva o arcadă cu magazine semiacoperită era de mult abandonată, lăsând construcţia să se erodeze şi mai tare, spre dezastrul cu care arhitectul ei doar cochetase cândva; întregul loc era bântuit de o senzaţie de postapocalipsă. Duhoarea de urină era covârşitoare, iar blocurile de beton pătate se înălţau în jurul nostru ca o închisoare mai rea decât a imaginat vreodată un Piranesi. Întrebarea pe care nu reuşisem s-o pun de când mă aşezasem pe scaun la restaurant s-a ivit din nou, şi am ştiut că dacă n-o rosteam atunci, înainte să ieşim în lumina soarelui, aveam să-mi pierd curajul.

— Effie mi-a spus că aţi lucrat pentru Mossad.

— Zău? a zis Friedman.

Bocănitul bastonului său avea ecou în spaţiul cavernos, alături de ţăcănitul ghearelor căţelei în urma noastră. Dar tonul vocii lui Friedman nu trăda nimic, şi am simţit un val de căldură invadându-mi ceafa, în parte de stânjeneală, în parte de enervare.

— Aveam impresia…

Dar ce puteam spune? Că fusesem făcută să cred, că îmi îngăduisem să cred că fusesem selectată pentru ceva special de către el, Eliezer Friedman, un profesor de literatură pensionar, care n-avea ce face cu timpul? Într-o

clipă avea să mă întrebe dacă nu voiam să merg să vorbesc la clubul de carte al soţiei lui.

— Hiltonul este în direcţia cealaltă. Ar trebui să mă întorc.

— Te duc într-un loc care cred că o să ţi se pară interesant.

— Unde?

— O să vezi.

Am mers de-a lungul aleii pietonale triple care se întinde pe mijlocul străzii Ben-Gurion. Trecătorilor probabil că nu le păream nimic mai mult decât un bunic şi o nepoată care ieşiseră împreună la o plimbare. Ca pentru a-şi juca bine rolul, Friedman s-a oferit să-mi cumpere un suc proaspăt.

— Au de toate, a zis el, arătând spre taraba plină de jur-împrejur cu plase grele de fructe răscoapte. Guave, mango, fructul pasiunii. Deşi eu îţi recomand o combinaţie de ananas, pepene şi mentă.

— Mulţumesc, dar chiar nu e nevoie.

Friedman a dat din umeri.

— Cum vrei.

M-a întrebat dacă mai cunoşteam şi alte locuri din ţară, în afară de Tel Aviv şi Ierusalim. Fusesem la nord de Marea Galileei, petrecusem timp în deşert? Peisajul îl uluise când venise pentru prima dată aici, în copilărie. Căutându-se într-un buzunar, a scos un ciob şi mi l-a întins. Ca să pătrund în decorul povestirilor biblice, ca să aflu ce se întipărise în imaginaţia lui coroborat de piatră, de măslin, de cer. Fragmentul de teracotă din mâinile mele avea trei mii de ani vechime, mi-a spus el. Îl culesese nu demult din Khirbet Qeiyafa, deasupra Văii Ela[20], locul unde David l-a ucis pe Goliat; acolo pământul era plin de astfel de cioburi. Unii arheologi susţineau că era oraşul biblic Shaaraim, că acolo s-ar putea găsi ruinele palatului regelui David. Un loc liniştit, cu flori sălbatice crescând printre pietre şi apă de ploaie în bazine antice, reflectând norii tăcuţi care trec pe deasupra. Dezbaterea asupra acestei

[20] Cunoscută în Biblie ca Valea Stejarului.

chestiuni o să continue, a spus Friedman. Dar zidurile prăbuşite şi vasele sparte, lumina şi vântul prin frunze erau de ajuns. Restul nu avea să fie niciodată mai mult decât tehnic. Niciodată nu fusese găsită de arheologi vreo dovadă fizică a unui regat. Dar dacă palatul lui David era visul scriitorului cărţilor lui Samuel[21], aşa cum a lui fusese şi viziunea strălucită asupra puterii politice, ce importanţă avea el în marea schemă a lucrurilor? David, care ar fi putut fi numai conducătorul tribal al unui clan de munteni, şi-a condus poporul către o mare cultură, care de atunci a modelat aproape trei mii de ani de istorie, înaintea lui, literatura ebraică n-a existat. Dar datorită lui David, zicea Friedman, la două sute de ani după moartea lui, scriitorii Genezei şi ai Cărţilor lui Samuel au stabilit limitele sublime ale literaturii aproape de la începutul ei. Sunt acolo, în povestea pe care au scris-o despre el: un om ce porneşte ca păstor, devine războinic şi conducător nemilos şi moare în cele din urmă poet.

— Scriitorii lucrează singuri, a spus Friedman. Ei îşi urmează instinctele, şi nimeni nu poate interveni. Dar când sunt călăuziţi firesc spre anumite teme – când instinctele lor şi ţelurile noastre converg într-un interes comun –, li se pot oferi oportunităţi.

— La ce ţeluri anume vă referiţi? Să punem experienţa evreiască într-o anumită lumină? Să o prezentăm favorabil, ca să influenţăm modul în care suntem văzuţi? îmi sună mai degrabă a PR decât a literatură.

— Priveşti lucrurile dintr-un unghi prea îngust. Noi vorbim despre ceva mult mai larg decât percepţia. Este ideea de autoinventare. Eveniment, timp, experienţă: acestea sunt lucruri care ni se întâmplă. Putem privi istoria omenirii ca pe un progres de la pasivitatea extremă – viaţa de zi cu zi ca un răspuns imediat la secetă, frig, foame, necesităţi fiziologice, fără simţul trecutului sau al viitorului –, spre un tot mai mare exerciţiu de voinţă şi

[21] În Biblia ortodoxă, Prima şi a Doua Carte a Regilor corespund Primei şi celei de-a Doua Cărţi a lui Samuel.

control asupra vieţilor şi destinului nostru. În această paradigmă, dezvoltarea scrisului a reprezentat un salt uriaş. Când evreii au început să compună textele centrale pe care avea să se întemeieze identitatea lor, ei puneau în practică acea voinţă, definindu-se în mod conştient – *inventându-se* – aşa cum n-o mai făcuse nimeni până atunci.

— Sigur, dacă punem astfel problema, pare de-a dreptul radicală. Dar am putea spune, de asemenea, că primii scriitori evrei se aflau la frontiera evoluţiei naturale. Omenirea începuse să gândească şi să scrie pe un plan mai elevat, dându-le oamenilor o mai mare sofisticare şi subtilitate în felul în care se defineau. A sugera un nivel de conştiinţă de sine care ar permite autoinventarea, cum spuneţi dumneavoastră, ar însemna să ghiceşti într-o mare măsură intenţiile acelor primi scriitori.

— Nu e nevoie să ghiceşti. Dovezile apar peste tot în texte, care nu sunt numai opera unui individ sau doi, ci a unei serii de autori şi redactori, conştienţi în cel mai înalt grad de fiecare opţiune pe care o făceau. Primele două capitole ale Facerii, luate laolaltă, sunt exact despre asta – o meditaţie asupra creaţiei ca set de opţiuni şi o reflecţie asupra consecinţelor. Primul lucru care ni se oferă în prima carte evreiască sunt două relatări *contradictorii* despre crearea lumii de către Dumnezeu. De ce? Probabil pentru că, repetând gesturile lui Dumnezeu, redactorii au ajuns să înţeleagă ceva despre preţul creaţiei – ceva pe care au vrut să ni-l comunice şi pe care, dacă ar fi să-l pricepem, ar friza blasfemia, şi prin urmare nu se poate face aluzie la el decât indirect: La câte lumi s-a gândit Dumnezeu înainte de a alege să creeze această lume? La câte scări care nu conţineau nici lumină, nici întuneric, ci cu totul altceva? Când Dumnezeu a creat lumina, El a creat şi absenţa luminii. Asta ni se spune clar. Dar numai în tăcerea inconfortabilă dintre aceste două începuturi incompatibile este posibil să sesizezi că în momentul acela El a mai creat şi un al treilea lucru. În lipsa unui cuvânt mai bun, hai să-l numim regret.

— Sau o teorie timpurie a multiversului.

Dar el nu părea să mă fi auzit. Stăteam la colţ, aşteptând să se schimbe culoarea semaforului. Deasupra noastră, cerul Mediteranei era stupefiant de albastru, fără absolut niciun nor. Friedman a păşit în faţa unui taxi care staţiona şi a început să traverseze strada.

— Dacă citeşti cu destulă atenţie, este imposibil să negi că oricine ar fi compus şi redactat acele prime texte a înţeles care era miza, a spus el. A înţeles că a începe înseamnă să treci din infinitate într-o cameră cu pereţi. Că a alege un Avraam, un Moise, un David înseamnă de asemenea să-i respingi pe toţi ceilalţi care ar fi putut exista.

Am cotit pe o stradă liniştită, bordată cu aceleaşi blocuri de apartamente din beton care se află pretutindeni în Tel Aviv, cu urâţenia îmblânzită de vegetaţia luxuriantă care creşte în jurul lor şi de bougainvillea mov-deschis care se caţără pe pereţii lor. La jumătatea străzii, Friedman s-a oprit.

Conform indicatorului, ne aflam pe strada Spinoza. Am presupus că acesta era motivul pentru care Friedman mă adusese aici, căci filosoful evreu fusese cel care afirmase pentru prima dată că Pentateuhul n-a fost dat de Dumnezeu şi scris de Moise, ci a fost mai degrabă produsul unui om. Dar ce să fi vrut să demonstreze Friedman? în centrul afirmaţiilor făcute de şlefuitorul de lentile olandez, cel puţin în ceea ce privea iudaismul, se afla ideea că Dumnezeul lui Israel era El însuşi o invenţie umană, aşa încât evreii nu mai trebuiau să fie legaţi de Legea atribuită Lui. Dacă a existat vreodată un om care a luptat împotriva noţiunii de legământ al evreilor, acesta a fost Baruch Spinoza.

Friedman n-a spus însă nimic despre numele străzii. În schimb, a arătat spre un bloc cenuşiu de patru etaje a cărui faţadă, înserată cu şiruri de blocuri de beton goale pe dinăuntru, în formă de clepsidră, era singurul lucru care-l distingea de celelalte clădiri din stucatură de pe stradă.

— Ştiu din cărţile dumitale că te interesează Kafka.

A trebuit să mă abţin să nu râd. Devenea tot mai greu să ţin pasul cu Friedman. Toată dimineaţa fusesem cu câţiva paşi în urma lui, dar acum chiar că-l pierdusem.

— Apare, cred, în toate cărţile dumitale. Odată chiar ai scris un necrolog pentru el, dacă-mi amintesc bine. Aşa că povestea despre destinul pe care l-au avut hârtiile lui după ce a murit îţi este, fără îndoială, familiară?

— Vă referiţi la biletul adresat lui Max Brod, în care-i cere să ardă toate manuscrisele pe care le-a lăsat în urmă şi pe care Brod…

— În 1939, m-a întrerupt nerăbdător Friedman, cu cinci minute înainte ca nemţii să treacă graniţa cehă, Brod a prins ultimul tren care pleca din Praga, ducând cu el o valiză plină cu hârtiile lui Kafka, salvându-şi viaţa şi scăpând de la o distrugere aproape sigură întreaga operă nepublicată a celui mai mare scriitor al secolului XX. Brod a venit la Tel Aviv şi a trăit tot restul vieţii aici, unde a mai publicat din scrierile lui Kafka. Dar când el a murit, în 1968, o parte din materialul din valiză nu fusese tipărit încă.

M-am întrebat de câte ori recitase Friedman şi istoria asta. Până şi căţeaua părea s-o mai fi auzit, căci după ce se oprise cu picioarele crăcănate, să vadă încotro merg lucrurile, a făcut câteva cercuri jalnice în iarbă, s-a culcat cu un geamăt şi şi-a aşezat capul astfel încât să-l poată supraveghea pe Friedman cu un ochi leneş, din cap până-n picioare.

— Da, ştiu toate astea. Am citit toate cancanurile despre Kafka.

— Ştii şi că tot ce a rămas în valiza aceea putrezeşte în cele mai oribile condiţii, la mai puţin de trei metri de locul în care te afli acum?

— Ce vreţi să spuneţi?

Cu vârful bastonului, Friedman a arătat spre fereastra apartamentului de la parter. Era protejată de o colivie din bare curbate de fier, după care se cuibăriseră grămadă trei sau patru pisici jigărite. Alte două pisici

leneveau pe treptele blocului, iar în aer plutea duhoarea urinei de felină.

— Romane neterminate, povestiri, scrisori, desene, însemnări – Dumnezeu ştie ce, sub supravegherea neglijentă, dar patologic obsesivă a fiicei mai mari a amantei lui Brod, Ester Hoffe, în mâinile căreia au ajuns, prin diverse şi discutabile canale de succesiune. Fiica, Eva Hoffe, pretinde că a depozitat o parte din hârtii în casete de valori din Tel Aviv şi Zürich, ca să le protejeze de eventuale furturi. Dar adevărul este că ea e prea fanatic posesivă şi paranoică pentru a lăsa vreuna să-i scape de sub ochi. În spatele acelor gratii, în apartamentul Evei, alături de alte douăzeci sau treizeci de pisici, sunt sute de pagini scrise de Franz Kafka, pe care nu le-a văzut aproape nimeni niciodată.

— Dar cu siguranţă manuscrisele lui Kafka nu pot fi ascunse de lume invocând pretenţia că sunt proprietate privată!

— După moartea lui Ester Hoffe, Biblioteca Naţională a Israelului a deschis un proces prin care-i contestă testamentul, afirmând că Brod dorise ca hârtiile să-i fie donate ei şi că ele aparţin statului. Procesul se judecă de ani de zile. Ori de câte ori se dă o sentinţă, Eva face apel.

— De unde ştiţi că cele mai multe sunt aici, şi nu încuiate într-o cutie de valori, la bancă, aşa cum pretinde Eva?

— Am văzut hârtiile.

— Parcă aţi spus…

— Ţi-am spus doar începutul.

I-a sunat telefonul, şi el a părut luat pe nepregătite pentru prima dată în ziua aceea. S-a căutat în buzunarele vestei, în timp ce telefonul continua să sune cu o sonerie puternică, alarmantă, de modă veche. Cum nu şi-l găsea, mi-a întins bastonul şi a început să ridice clapetă după clapetă, până când în sfârşit, exact când a încetat să sune, l-a găsit în buzunarul interior. S-a uitat la ecran.

— Nu mi-am dat seama că e atât de târziu, a spus întorcându-se din nou spre mine.

În liniştea care a urmat, a părut că mă studiază, şi m-am întrebat dacă ceva de pe faţa mea îi inspirase încredere. A chemat căţeaua, şi animalul s-a trezit şi şi-a început îndelungatul proces de ridicare.

— Printre hârtiile care se află în acest apartament este şi o piesă pe care Kafka a scris-o către sfârşitul vieţii. Era aproape gata, dar a abandonat-o chiar înainte de final. În momentul în care am citit-o, mi-am dat seama că trebuie ecranizată. A durat mult, dar în sfârşit se întâmplă. Filmările sunt programate să înceapă peste şase luni.

— O transformaţi într-un *film*?

— Kafka iubea filmele. Ştiai?

— Asta nu înseamnă că ar fi aprobat!

— Kafka nu aproba nimic. Nimic nu i-ar fi putut fi mai străin decât aprobarea. Viaţa de apoi a operei sale l-ar fi îngreţoşat. Şi totuşi, nimeni dintre cei care l-au citit vreodată nu crede că dorinţele lui ar fi trebuit îndeplinite.

— De ce ar fi irelevante dorinţele lui Kafka, am întrebat, în timp ce glorificaţi intenţiile scriitorilor şi redactorilor Bibliei, care erau – cum aţi spus? – „conştienţi în cel mai înalt grad" de opţiunile pe care le făceau?

— Unde-i gloria? Nici măcar nu ştim cine au fost, şi majoritatea intenţiilor lor s-au pierdut sau au fost acoperite de nevoile tuturor celor care au venit după ei. Sunt nenumăratele revizuiri, există o Facere scrisă de o singură persoană, care a avut tot geniul şi niciun strop de intenţie morală. A cărei invenţie supremă a fost un personaj numit Yud-Hey-Vav-Hey[22] şi a cărui carte s-ar fi putut numi *Educaţia lui Dumnezeu*, dacă n-ar fi fost absorbită de un alt destin. În cele din urmă, nu e căderea scriitorului să decidă cum va fi folosită opera lui.

— Şi fiica patologic obsesivă şi paranoică a lui Hoffe a fost de acord cu asta? Dar Biblioteca Naţională a Israelului? în toiul unui proces, dumneavoastră obţineţi drepturile pentru un material extrem de disputat, o piesă

[22] Tetragrama, alcătuită din cele patru litere ale alfabetului ebraic - Yud-Hey-Vav-Hey - a cărui pronunție este necunoscută, e considerată a fi numele lui Dumnezeu în Biblia ebraică.

de Kafka, după care se va face un film?

Friedman a privit casa peste umărul meu. Era clar că nu avea să destrame vreun mister în după-amiaza aceea; era prea ocupat să le ţeasă.

— Trebuie făcute nişte schimbări în scenariu, fireşte. Şi mai rămâne problema finalului.

Acum chiar am izbucnit în râs.

— Îmi pare rău, am spus, dar e un pic prea mult.

— Nu te grăbi, a zis Friedman.

— Să ce?

— Să hotărăşti.

— Ce să hotărăsc?

— Dacă propunerea mea te interesează.

— Nu ştiu ce-mi propuneţi!

Dar înainte de a apuca să mai întreb ceva, m-a bătut părinteşte pe spate.

— O să te caut curând. Între timp, nu ezita să mă contactezi oricând.

Desfăcând fermoarul unui buzunar umflat al vestei, şi-a scos portofelul şi a extras din el o carte de vizită. ELIEZER FRIEDMAN, scria. PROFESOR EMERIT, CATEDRA DE LITERATURĂ, UNIVERSITATEA DIN TEL AVIV.

Cu coada ochiului, am văzut perdelele apartamentului de la parter mişcându-se uşor, ca bătute de vânt. Numai că fereastra era închisă. Poate că nici nu mi-aş fi dat seama, dacă pisicile care stăteau pe gratii nu s-ar fi încordat brusc alarmate, simţind persoana care se mişca înăuntru. Pe stăpâna lor.

M-am întors încet la Hilton, străduindu-mă să înţeleg tot ce-mi spusese Friedman. Soarele scosese pe toată lumea afară din nou, iar plaja era plină de oameni în costume de baie, deşi era prea frig pentru înot. Uitându-mă la ei, mi-a revenit în minte ceva dintr-o scrisoare a lui Kafka, scrisă într-o tabără de vacanţă la Marea Baltică, în ultimul an al vieţii lui. Alături se afla o tabără de vară pentru copii evrei din Germania, şi el îi putea privi zi şi noapte de la fereastra sa jucându-se pe sub copaci şi pe

plajă. Aerul era plin de cântecele lor. *Nu sunt fericit când sunt printre ei*, scria el, *dar sunt în pragul fericirii*.

Toţi erau afară: jucătorii de *matkot* împătimiţi, ruşii doar-vag-evrei, cuplurile leneşe cu copii mici, fetele care, luate prin surprindere de soare, se gândeau că sutienele puteau trece drept costume de baie. Aşa cum locuitorii Tel Avivului refuză să creadă în nevoia de încălzire centrală, tot astfel par să insiste să umble dezbrăcări, în tricouri şi şlapi, mereu nepregătiţi pentru ploaie sau surprinşi de frig, şi la primul semn de soare dau fuga să-şi reia poziţiile obişnuite. Astfel, întregul oraş pare să fi acceptat în mod colectiv să nege existenţa iernii. Să nege, cu alte cuvinte, un aspect al realităţii lor, deoarece intră în dezacord cu ceea ce cred despre identitatea lor – un popor al soarelui, al aerului sărat şi umed. Un popor care, în momentul acela de plajă, de uitare la malul mării, are tot atâta legătură cu proiectilele cât are un om cu zborul unei păsări. Dar nu-i oare la fel pentru noi toţi? Nu există lucruri pe care le simţim în esenţa naturii noastre, dar care nu sunt susţinute de dovezile din jurul nostru, şi astfel, pentru a ne proteja delicatul simţ al integrităţii, alegem, fie şi inconştient, să vedem lumea altfel decât este în realitate? Şi uneori asta duce la transcendenţă, iar alteori la nerezonabil.

Cum altfel să mă explic, atunci? Cum să explic de ce i-am făcut pe plac lui Friedman, refuzând să iau în seamă toate semnalele de avertizare evidente? auzim adeseori oamenii spunând că e uşor să înţelegi greşit. Eu nu sunt de acord însă. Oamenilor nu le place să recunoască, dar de fapt ceea ce trece drept înţelegere pare să ne vină la îndemână. Cât e ziua de lungă, suntem preocupaţi să înţelegem tot felul de lucruri – pe noi înşine, pe alţii, cauzele cancerului, simfoniile lui Mabler, catastrofele antice. Eu însă mergeam în altă direcţie acum. Înotam împotriva curentului puternic al înţelegerii, în sens contrar. Mai târziu aveau să fie de înţeles alte greşeli, mai mari – atât de multe, încât să nu se poată vedea în asta decât deliberare: o încăpăţânare ca o pardoseală de granit

pe fundul unui lac, şi cu cât mai limpede şi mai transparent devenea totul, cu atât se zărea mai bine refuzul meu. Nu voiam să văd lucrurile aşa cum erau. Mă săturasem de asta.

Orice viaţă e ciudată

Cum s-a întâmplat, de pildă, că într-o după-amiază, la câteva zile după ce a murit mama lui, Epstein s-a ridicat să-şi ia ceva de băut din bucătărie şi, ridicându-se, capul i s-a umplut brusc de lumină. I s-a umplut aşa cum se umple o sticlă, de jos până la marginea de sus. Ideea că era o lumină străveche i-a venit mai târziu, pe când încerca să-şi aducă aminte cum fusese – senzaţia de creştere a nivelului în capul lui şi calitatea fragilă a luminii, venită de departe, veche şi care, în lunga ei fiinţare, părea să conţină o tentă de răbdare. De inepuizabil. Durase doar câteva secunde, apoi lumina se scursese. Într-un alt context ar fi expediat-o ca pe o senzaţie aberantă şi nu l-ar fi izbit atât de tare, aşa cum faptul că-ţi auzi strigat numele din timp în timp atunci când n-are cine să te strige nu te izbeşte din cale-afară. Acum că locuia singur însă, şi că părinţii lui erau morţi, şi îi era zi după zi tot mai greu să ignore scurgerea înceată a interesului faţă de lucruri care altă dată îl captivau, devenise conştient de un fel de aşteptare. De senzaţia sporită de conştienţă a cuiva care aşteaptă ceva.

În acele prime dimineţi la Hilton, Epstein se trezise cu ochii pe Mediterana şi stătuse fascinat pe terasă, privind valurile. În linia lungă, pufoasă a dârei lăsate de un avion cu reacţie ce se dizolva pe cerul albastru, el vedea linia vieţii lui. Demult, la petrecerea de bat mitzvah a Mayei, aduseseră o ghicitoare în palmă. Nu contase prezenţa nekosher a ocultului: asta îşi dorise ea. („Ce-ţi place ţie cel mai mult, Mayashka?” o întrebase el odată, când era mică. „Magia şi misterul”, răspunsese ea pe loc.) Ca să-i facă pe plac, Epstein apelase la ghicitoarea fragilă, cu turban, care arăta de parcă n-ar mai fi mâncat de câteva săptămâni. „Daţi-i femeii nişte tort!” strigase el, şi trei ospătari, ţintind un bacşiş, ţâşniseră aducând trei felii de tort cu glazură albă bogată, care avea în el promisiunea

unei nunţi. Dar cele trei felii rămăseseră lângă cotul ascuţit al ghicitoarei, care era destul de deşteaptă încât să ştie că dacă ar mânca şi-ar subţia aura şi ar vicia iluzia de clarviziune. A mângâiat palma lui Epstein cu palma ei uscată şi răcoroasă, ca şi cum ar fi şters praful, apoi a început să urmărească liniile cu o unghie stacojie. Plictisit, Epstein scana ringul de dans, unde bara de limbo fusese coborâtă până în punctul în care numai un adolescent slăbănog, un acrobat prepuber mai putea să se aplece pe spate şi să alunece triumfător pe sub ea. Apoi a simţit mâna ghicitoarei strângând-o pe a lui, şi când a întors capul, a văzut privirea alarmată de pe faţa ei. Era teatru pur, ştia. Dar el avea gustul dramei şi era curios s-o vadă etalându-şi talentele. „Ce-ai văzut?” a întrebat-o el în joacă. Ghicitoarea l-a privit cu ochii ei conturaţi cu dermatograful. Apoi i-a îndoit rapid palma şi a împins-o. „Veniţi să mă vedeţi altă dată”, îl rugase ea într-o şoaptă răguşită. I-a strecurat cartea ei de vizită cu o adresă din Bayside în cealaltă mână, dar Epstein doar a râs şi s-a dus să ţipe la caterer, care nu observase că frigăruile de pui vietnamez se terminau. În săptămâna următoare, când a găsit cartea de vizită în buzunar, a aruncat-o la gunoi. Şase luni mai târziu, Lianne i-a spus că ghicitoarea murise de cancer, dar nici atunci Epstein nu a regretat că nu se dusese s-o vadă, simţind numai un freamăt de curiozitate.

Acum dâra avionului se evapora încet, lărgindu-se spre ceva nedefinit. Nu, nu credea în prezicerile ghicitoarelor, nici chiar în ale celor atinse de apropierea morţii. Adevărul este că nu prea credea în nimic din ce nu putea vedea, ba mai mult decât atât, avea ceva împotriva acestei credinţe. Nu numai din cauza marelui ei potenţial de eroare. Una era să te înşeli – chiar şi să te înşeli toată viaţa! –, dar ceea ce Epstein nu putea suporta, ceea ce-l umplea de un dezgust profund era ideea de a se profita de el. Credinţa, cu varianta ei pasivă, încrederea cere să te laşi în mâinile altcuiva, şi astfel te face susceptibil la cel mai rău tip de şarlatanie. Epstein o vedea pretutindeni. Nu numai în marile lovituri ale religiei – în curgerea constantă

de articole despre copii molestaţi de preoţi şi rabini sau adolescenţi care se aruncă în aer pentru promisiunea a şaptezeci de fecioare, ori fac decapitări în numele lui Allah. Mai erau şi nenumăratele varietăţi de mici credinţe care ofereau ocazia de a arunca praf în ochi, pentru a ascunde ceea ce ar fi limpede pentru un ochi curat. Fiecare reclamă devora înclinaţia umană spre credinţă, o înclinaţie precum cea a turnului din Pisa, care s-a dovedit imposibil de corectat, în ciuda faptului că toate promisiunile eşuau repetat în a fi îndeplinite. Oameni buni, jefuiri de bani şi de dreptul la pace, uneori chiar şi de demnitate şi libertate, din cauza unui viciu structural! Cel puţin aşa i se părea lui Epstein, care evita să creadă în ceva ce nu putea atinge, simţi sau măsura cu propriile lui instrumente.

Păşea pe teren solid sau nu păşea deloc. Nu se aventura pe gheaţa subţire a credinţei. Dar în ultima vreme se trezea că picioarele se mişcă singure sub el, împotriva instinctelor sale. Asta era atât de ciudat. Senzaţia mişcării împotriva voinţei sale. Împotriva judecăţii sale! A extremei lui deliberări! împotriva a tot ce susţinuse în şaizeci şi opt de ani de acumulare de cunoştinţe; ba chiar înţelepciune, am putea spune. Şi nu putea preciza spre ce anume se îndreaptă.

În depărtare, un vas străbătea apa înspumată în drum spre Cipru sau Tripoli. Epstein a simţit un soi de expansiune în piept. Ce-ar fi să fac o baie, şi-a zis, şi ideea i s-a părut atât de bună, atât de minunată, că a intrat imediat în cameră şi a sunat la recepţie, să vadă dacă de la magazinul hotelului se puteau cumpăra costume de baie. Da, îi puteau pregăti unul. Ce măsură purta?

Mai era o oră şi jumătate până când avea să vină maşina să-l ducă într-un tur al Institutului Weizmann, care-i propusese să acorde o subvenţie pentru cercetare, în numele părinţilor lui. Chiar cu o lună în urmă, profesorii Segal şi Elinav descoperiseră că îndulcitorii artificiali puteau de fapt să crească nivelul glicemiei în sânge, în loc să-l scadă, informaţie care avea să ajute milioane de

diabetici, nemaivorbind de cei pur şi simplu supraponderali! La ce ar fi folosit fondul pentru cercetare Edith şi Sol Epstein? Ce ar trebui studiat în onoarea vieţii lor? Ce anume, din ce aveţi voi, ar putea fi vreodată destul de important? ar fi vrut să întrebe.

Străbătând holul mochetat în halatul şi papucii oferiţi de hotel, încerca să-şi aducă aminte când înotase ultima dată în mare. Când Maya era încă mică? Şi-a amintit după-amiaza aceea, în Spania, când se duseseră cu toţii să se plimbe cu barca. A sărit direct de pe punte – niciodată nu se cufunda încet în ceva – şi a înotat până la scară, ca s-o ia pe fiica lui mai mică, al cărei căpşor cu bucle negre se iţea din vesta de salvare umflată. A treia oară înţelesese mai bine cum e cu dragostea de părinte, felul în care fracţiuni de timp şi de experienţă aproape nemăsurabile se acumulează, creând o apropiere, o dulceaţă. Maya a scos un ţipăt îndată ce picioarele i-au atins apa. Dar în loc s-o depună în braţele întinse ale Liannei, Epstein i-a vorbit blând fetiţei. „E ca o cadă de baie uriaşă”, i-a spus, „cada tuturor formelor de viaţă”, apoi îi povestise ce ştia despre maree şi delfini, despre micuţii peşti-clovn într-o lume de coral, până când încetul cu încetul ea s-a calmat şi şi-a slăbit strânsoarea – a slăbit-o din încredere, astfel încât la alt nivel strânsoarea ei a devenit mai puternică. Mai târziu, Maya nu şi-a mai îndepărtat tatăl, aşa cum făcuseră fratele şi sora ei. Tresărind, Epstein şi-a amintit cum a încercat odată, timp de douăzeci de minute, să-l convingă cu binişorul pe Jonah să intre în mare, până când s-a înfuriat: din cauza laşităţii insuportabile a băiatului, a lipsei lui de forţă şi voinţă. Din cauza faptului că nu era făcut din aceeaşi stofă ca el.

Epstein stătea pe mal, în noul lui costum de baie galben. Îi era larg în jurul taliei şi fusese nevoit să-şi lege strâns şnurul, ca să nu-i alunece. Firele de păr argintii de pe piept îi scânteiau în lumina soarelui. La vremea aceea a anului, nu erau salvamari. Epstein s-a îndreptat cu paşi hotărâţi spre apă.

În spatele lui se afla oraşul în care se născuse. Oricât

de departe de el îl purtase viaţa, de aici venea, acest soare şi această briză erau condiţiile lui native. Părinţii lui veniseră de nicăieri. Lumea din care veneau ei încetase să existe, prin urmare nu era o lume în care te puteai întoarce. El însă venea de undeva: la mai puţin de zece minute de mers pe jos era intersecţia dintre străzile Zamenhof şi Shlomo ha-Melekh, unde a sosit pe lume atât de grăbit, încât mama lui nici n-a avut timp să ajungă la spital. O femeie a coborât din balconul ei, l-a tras afară şi l-a înfăşurat într-un ştergar de vase. Ea nu avea copii, dar crescuse la o fermă din România, unde văzuse vaci şi căţele născând. După aceea, mama lui se ducea s-o viziteze o dată pe săptămână, fumând şi bând cafea în bucătărioara ei, în timp ce femeia, doamna Cernovici, îl legăna pe Epstein pe genunchi. Avea un efect magic asupra lui. În poala ei, irascibilul Epstein se calma pe loc. Când s-au mutat în America, mama lui a pierdut legătura cu ea. Dar în 1967, când Epstein a revenit la Tel Aviv pentru prima dată după război, s-a dus direct la colţul unde apăruse pe lume, a traversat strada şi a sunat la uşă. Doamna Cernovici s-a uitat peste balustrada balconului, de unde privise lumea în toţi acei ani. În clipa în care a intrat în bucătărioara ei şi s-a aşezat la masa ei, a avut senzaţia stranie pe care îşi imagina că alţi oameni ar numi-o pace. „Ar fi trebuit să cumperi masa aceea”, fusese faimoasa replică a Mayei când aflase această poveste.

Răceala l-a surprins, dar a continuat să înainteze neabătut până când apa i-a ajuns la brâu. Dintr-o perspectivă imposibilă, îşi vedea picioarele, verzui şi îmbrobonate cu bule de aer, pe panta abruptă care ducea spre fundul mării. Până la urmă, ce se află acolo, Mayashka? Prăzile grecilor şi ale filistenilor, împreună cu grecii şi filistenii.

Vântul se înteţise, şi valurile se spărgeau înainte de ţărm. Nu mai era sezon de înotat, şi singurii oameni de acolo erau un mic grup de ruşi. O femeie din grup, cu sânii atârnându-i, şoldurile late şi o cruce lungă de argint legănându-i-se într-o mână, a aşezat pe un scaun un

bebeluş gras, din care picura apa: *Tocmai am găsit-o în mare*! Epstein ştia destul de bine să evite valurile, căci crescuse pe malul Atlanticului. Ţinându-şi respiraţia, s-a scufundat şi a început să înoate prin volburi. Apa părea să zumzăie de viaţă, de ceva aproape electric, sau poate doar el, Epstein, îşi conducea energiile peste o nouă întindere. Lipsit de greutate, a făcut o tumbă.

Când capul i-a ieşit din nou la suprafaţă, un val înalt venea spre el. S-a scufundat din nou şi s-a lăsat purtat de apă. A înotat mai departe, cu gesturile lungi, puternice din tinereţe. În mare se gândeşte altfel decât pe uscat. Voia să treacă dincolo de valurile care se spărgeau, acolo unde putea gândi aşa cum o poţi face doar legănat de mare. Eşti mereu în legătură cu lumea, dar nu-i simţi fizic atingerea, nu eşti responsabil pentru efectul ei. Nu-ţi poţi găsi confortul în atingerea lumii, care apare doar ca un vid neutru. Dar marea o simţi. Şi astfel înconjurat, atât de ferm ţinut, atât de blând legănat – atât de diferit organizat –, gândurile îţi vin într-o altă formă. Eliberate în abstract. Atinse de fluiditate. Şi astfel, plutind pe spate în marea cadă a tuturor formelor de viaţă, abstractul Epstein nu a observat imensul zid mişcător, până n-a ajuns deasupra lui.

Unul dintre ruşi, o namilă de om, l-a târât, bombănind, la mal. Nu stătuse mult sub val, dar înghiţise multă apă, care a ieşit spasmodic din el. A tras cu disperare aer în piept, cu faţa în nisip. Cu părul lipit pe o parte a capului, cu costumul de baie atârnându-i pe şolduri, Epstein gâfâia şocat.

În seara aceea, în timp ce-şi lua cina într-un restaurant de pe Rothschild ales de vărul lui, i-a sunat telefonul. Cel vechi nu fusese recuperat. Grupul palestinienilor plecase de la hotelul din New York în zori; când a ajuns asistenta lui, zburau deja peste Nova Scoţia. La altitudini arctice, un străin se cuibărise adânc în paltonul de caşmir al lui Epstein, probabil uitându-se la fotografiile din telefonul lui. Dar nu era nimic de făcut pentru moment, astfel că telefonul pierdut fusese înlocuit cu unul nou. Încă nu se obişnuise cu soneria, şi când şi-a

dat seama în sfârşit că telefonul lui suna şi l-a pescuit din buzunar, apelantul era neidentificat, pentru că nu-şi transferase încă agenda. A continuat să sune, în timp ce Epstein amâna, neştiind ce să facă. Să răspundă? El, care răspundea întotdeauna, care o dată răspunsese în mijlocul oratoriului *Messiah* de Händel, dirijat de Levine! Femeia oarbă, cu tunsoare strâmbă, care nu rata niciun concert şi asculta muzica în extaz fusese cât pe ce să-şi asmuţă ciobănescul german asupra lui. În pauză se pusese cu gura pe el. Epstein îi spusese să se ducă naibii – unei oarbe, să se ducă naibii! Dar de ce n-ar fi tratată la fel ca toată lumea? – şi când, data următoare, văzuse câinele mâncând nişte ciocolată găsită pe culoarul dintre scaune, nu făcuse nimic să-l oprească, deşi mai târziu în noaptea aceea se trezise scăldat în transpiraţie rece, imaginându-şi-o pe femeie într-un cabinet veterinar de urgenţă, cu ochii daţi peste cap, albi-albăstrui, aşteptând să i se facă spălături stomacale animalului. Da, răspundea întotdeauna, fie şi numai pentru a spune că nu putea vorbi atunci şi că roagă să fie sunat mai târziu. Întreaga lui viaţă fusese marcată de marea lui disponibilitate de a răspunde, chiar şi înainte de a şti ce i se cerea. Într-un târziu, a împuns ecranul pentru a prelua apelul.

— Jules! Menachem Klausner la telefon.

— Rabbi, a zis Epstein, ce surpriză!

Moţi a ridicat din sprâncene de partea cealaltă a mesei, dar a continuat să-şi îndese în gură paste *cacio e pepe*.

— Cum m-ai găsit?

Fuseseră în acelaşi avion spre Israel. Trecând prin controlul de securitate al aeroportului JFK, Epstein şi-a auzit numele strigat. Uitându-se în jur, n-a văzut pe nimeni, aşa că şi-a terminat de încheiat şireturile de la pantofii Oxford, şi-a apucat trollerul şi s-a grăbit spre salonul Business, pentru a da câteva ultime telefoane. După două ore de zbor, când deja moţăia în scaunul înclinat la maximum, a fost trezit de o bătaie insistentă pe umăr. Nu, nu voia alune prăjite. Când şi-a ridicat masca de

pe ochi însă, a fost întâmpinat nu de faţa fardată a stewardesei, ci de un individ cu barbă, aplecat deasupra lui, destul de aproape încât să-i vadă porii măriţi de pe nas. Epstein s-a uitat adormit, cu ochii mijiţi, la Klausner şi a vrut să-şi tragă masca la loc. Dar rabinul l-a strâns ferm de braţ, cu ochii lui albaştri însufleţiţi.

— Mi s-a părut mie că dumneata eşti! E *bashert*[23] – să vii în Israel şi să ne nimerim în acelaşi avion. Îmi dai voie? a întrebat el, şi înainte ca Epstein să apuce să-i răspundă, rabinul lungan a trecut peste picioarele lui şi s-a prăbuşit pe scaunul gol de la fereastră.

— Ce faci de sabat? l-a întrebat Klausner acum, de la celălalt capăt al firului.

— De sabat? a repetat Epstein.

În Israel, ziua de odihnă, care începea vineri după-amiaza şi se întindea până sâmbătă seara, reprezentase întotdeauna o pacoste pentru el, căci totul era închis şi oraşul intra în izolare, în căutarea unei păci străvechi, pierdute. Până şi celor mai laici locuitori ai Tel Avivului le plăcea să vorbească despre atmosfera specială care se înstăpânea peste oraş vinerea după-amiaza, când străzile se goleau şi lumea plutea spre o anume linişte, ieşea din fluviul timpului, ca să poată fi aşezată la loc în el deliberat, ritualic. Dar în ce-l privea pe Epstein, un hiat în productivitate impus de stat nu era decât o constrângere.

— Ce-ar fi să vii cu mine la Safed? i-a propus Klausner. Te iau şi te aduc eu. Serviciu la scară, nimic nu poate fi mai uşor. Trebuie să vin oricum la Tel Aviv pentru o întâlnire vineri dimineaţa. Unde stai?

— La Hilton. Dar n-am agenda în faţă.

— Aştept.

— Sunt la un restaurant. Poţi să mă suni mâine-dimineaţă?

— Hai să spunem că vii, şi dacă e vreo problemă, mă suni. Dacă nu am veşti de la dumneata, o să fiu în hol vineri la unu. Sunt doar două ore de mers cu maşina, dar aşa o să avem destul timp să ajungem înainte de începerea

[23] Destin (în idiş, în original).

sabatului.

Însă Epstein asculta numai pe jumătate, simţind de fapt nevoia de a-i spune rabinului că fusese cât pe ce să se înece în ziua aceea. Că fusese salvat în ultima clipă. Încă îşi simţea stomacul sensibil; nu putea să mănânce. Încercase să-i povestească lui Moţi despre asta, fie şi numai pentru a-şi justifica lipsa poftei de mâncare, dar vărul lui, deşi ridicase alarmat vocea şi dăduse din mâini, se întorsese în scurt timp la consultarea listei de vinuri.

A doua zi a fost ocupat cu telefoane către Schloss, care opera noi schimbări în testamentul lui, acum că avea mai puţine de lăsat moştenire, şi cu o nouă întâlnire pe tema obiectului filantropiei lui, de data asta cu Filarmonica din Israel. Zubin Menta personal s-a întâlnit cu el. Maestrul, purtând o haină italienească şi o eşarfă de mătase, s-a plimbat cu el prin sala de concerte Bronfman. Poate că era un contribuitor mai modest, dar cele două milioane de dolari ale lui puteau finanţa postul Edith şi Solomon Epstein pentru prim-violonist. Părinţilor săi le plăcuse muzica. Tatăl lui cântase la vioară până la vârsta de treisprezece ani, când se terminaseră banii de lecţii. Acasă, puneau discuri seara, i-a povestit Epstein dirijorului, şi el asculta din pat, prin uşa deschisă. La şase ani, mama sa îl dusese să-l asculte pe… Dar deodată, spre stânjeneala lui, nu şi-a putut aminti numele marelui pianist care păşise pe scenă şi se apropiase de pian aşa cum se apropie un antreprenor de pompe funebre de un sicriu.

Asistenta lui Menta a ignorat lapsusul şi a notat tot restul pe un blocnotes. După aceea au băut cafea în strălucitoarea lumină albă a Pieţei Habima. Încă străduindu-se să-şi aducă aminte numele, Epstein şi-a amintit în loc de asta ceva ce i se întâmplase pe la vremea când fusese dus să-l vadă pe pianist. Stătea în pat cu ochii închişi, după un pui de somn, într-o după-amiază foarte călduroasă, când a avut viziunea unui păianjen. Îi vedea clar clepsidra de pe burtă şi picioarele maro, cu striaţii întunecate la încheieturi. Şi apoi, foarte încet, a deschis ochii, iar păianjenul era chiar acolo, pe peretele din faţa

lui, exact aşa cum îl văzuse în minte. Abia când mama lui a intrat în cameră şi a început să ţipe a aflat că era o văduvă maro. Lui Epstein i-ar fi plăcut ca asistenta să noteze şi asta, căci i se părea extrem de semnificativ.

Dar maestrul vorbea, atenţia sărindu-i întruna de la telefonul care suna, la florile violet care creşteau în ghirlande pe zid sau la mocirla politicii israeliene (nu că ar fi fost el vreun profet, i-a destăinuit Menta, dar lucrurile nu arătau deloc bine). Apoi a trecut la un concert care urma curând la Bombay, unde avea să dirijeze Wagner, ceea ce la Tel Aviv nu putea. Avea cinci copii cu patru femei, din câte auzise Epstein; maestrul nu simţea deloc nevoia să termine o poveste înainte de a începe alta.

Când s-au ridicat să-şi strângă mâinile, Epstein i-a atins haina. Avusese şi el una exact la fel, i-a spus lui Menta, care doar a zâmbit vag, deja cu mintea în altă parte. Mai târziu, Epstein a descoperit că în orchestră nu se afla nici măcar un muzician palestinian, şi ştiind ce aveau să-i audă urechile de la fiicele lui dacă făcea o donaţie acolo, şi-a îndreptat atenţia spre Muzeul Israelului.

În tot acest vârtej, uitase de invitaţia lui Klausner şi şi-a adus aminte de ea abia vineri la prânz, când a încercat să facă o rezervare pentru cină, iar recepţionerul i-a atras atenţia că restaurantul pe care-l dorea avea să fie închis. O oră mai târziu, la 13 fix, a fost sunat în cameră de la recepţie, pentru a fi anunţat că rabinul îl aşteaptă jos. Epstein a stat să cugete. Încă mai putea anula. Chiar voia să-şi petreacă următoarele două ore închis într-o maşină cu Klausner, şi apoi la dispoziţia lui toată seara? în avion, când el pomenise pentru prima dată ideea unei vizite, Klausner insistase să stea la casa de oaspeţi de la Ghilgul. Nu era de patru stele, îi spusese el, dar urmau să-i dea camera cea mai bună. Epstein nu avea însă intenţia de a rămâne peste noapte. Putea chema un şofer să-l ia în momentul în care începea să se sature de ospitalitatea rabinului. Mai fusese la Safed cu treizeci de ani în urmă, dar nu-şi mai amintea decât nişte tarabe pe marginea drumului, unde se vindeau bijuterii de argint, şi

nenumăratele trepte de piatră pline de licheni. Un loc frumos, spusese Klausner despre oraşul din munţii Galileei Superioare, care îi atrăgea pe mistici de cinci sute de ani. Un loc cu aer curat şi o lumină incomparabilă. Poate că Epstein ar fi chiar interesat să studieze cu ei la Ghilgul? „Şi ce m-ai pune să studiez?" întrebase el, ridicând o sprânceană. La care Klausner citase o povestire hasidică despre un student care se duce să-şi viziteze profesorul, un mare rabin, şi când la întoarcere este întrebat ce a învăţat, răspunde că a învăţat cum îşi leagă şireturile marele rabin. Arătând spre mocasinii negri ai lui Klausner, cu călcâiele tocite, Epstein citase cuvintele tatălui său: „Şi *aşa* îţi câştigi dumneata existenţa?"

Se mândrise mereu cu abilitatea lui de a citi oamenii, de a vedea ce este dincolo de suprafaţă. Dar pe Klausner încă nu-l putea aproxima. Îi transporta cu sutele pe cei aflaţi în căutare de la aeroporturile JFK sau LAX pe muntele lui vrăjit; nu-l deranja cu nimic să-l ia pe Epstein de la Tel Aviv. Şi totuşi era ceva în privirea rabinului – nu atenţia, căci lumea îi acordase mereu atenţie lui Epstein, ci mai degrabă adâncimea ei, sugestia de spaţiu dinăuntru – care părea să conţină promisiunea înţelegerii. Evenimentele din ziua precedentă – paltonul pierdut, jaful, dricul cu sicriu de abanos strălucind lung şi întunecat în drum, de care în seara aceea

Epstein îşi amintise cu un fior, urcându-se în automobilul negru care-l aştepta – îi lăsaseră un gust amar. Poate că era doar o receptare exagerată născută din emoţie, dar s-a trezit dorindu-şi să i se destăinuiască lui Klausner. Pe scurt, i-a povestit despre ultimul an, începând cu moartea părinţilor săi şi încheierea unei căsnicii lungi şi în general stabile, cu care-şi şocase familia şi prietenii, şi continuând cu pensionarea de la firma de avocatură, iar în cele din urmă îi povestise despre dorinţa lui irezistibilă de uşurare, care crescuse sub toate acestea şi care-l făcuse să doneze atât de mult.

Rabinul şi-a trecut degetele lungi şi subţiri prin barbă, iar într-un târziu a rostit un cuvânt pe care Epstein

nu l-a înţeles. *Tzimtzum*, a repetat Klausner, şi i-a explicat termenul care se afla în centrul filosofiei Cabalei. Cum creează infinitul – Ein Sof, fiinţa fără de sfârşit, cum e numit Dumnezeu – ceva finit *înăuntrul* a ceva ce e deja infinit? Şi mai mult, cum putem explica paradoxul prezenţei şi absenţei simultane a lui Dumnezeu în lume? Un mistic din secolul al XVI-lea, Isaac Luna, a articulat răspunsul la Safed, cu cinci sute de ani în urmă: când i-a apărut dorinţa de a crea lumea, Dumnezeu mai întâi S-a retras pe Sine, şi în vidul rămas, a creat lumea. *Tzimtzum* era cuvântul cu care Luna a numit această contracţie divină, care a fost precursorul necesar al creaţiei, i-a explicat Klausner. Acest eveniment primordial era privit ca fiind continuu, repetat constant nu numai în Tora, ci şi în vieţile noastre.

— De exemplu?

— De exemplu, a spus Klausner, răsucindu-se în scaunul lui, căruia-i lipsea spaţiul pentru picioare al unui amvon, Dumnezeu a creat-o pe Eva din coasta lui Adam. De ce? Fiindcă mai întâi trebuia creat un spaţiu gol în Adam, pentru a face loc experienţei unui altuia. Ştiai că Chava – Eva, în ebraică – înseamnă „experienţă”?

Era o întrebare retorică, şi Epstein, obişnuit la rândul lui să facă uz de astfel de întrebări, nu s-a obosit să răspundă.

— Pentru a crea omul, Dumnezeu a trebuit să se retragă pe Sine, şi am putea spune că trăsătura definitorie a umanităţii este această lipsă. Este o lipsă care ne bântuie, căci, fiind creaţia lui Dumnezeu, conţinem amintirea infinitului, care ne umple de dor. Dar aceeaşi lipsă este cea care ne permite liberul-arbitru. Actul de a încălca porunca lui Dumnezeu de a nu mânca din Pomul Cunoaşterii poate fi interpretat ca o respingere a supunerii în favoarea liberei alegeri şi a căutării autonome a cunoaşterii. Dar fireşte că Dumnezeu este de fapt Cel care sugerează ideea mâncării din Pomul Cunoaşterii. Dumnezeu este Cel care seamănă ideea în mintea Evei. Aşadar, putem înţelege asta şi ca pe modul lui Dumnezeu

de a-i determina pe Adam şi Eva să înfrunte spaţiul gol din ei înşişi – spaţiul din care Dumnezeu pare să lipsească. Astfel, Eva, a cărei creare a necesitat un gol fizic în Adam, este cea care-l conduce pe acesta la descoperirea golului metafizic din el însuşi, pe care-l va jeli etern, chiar dacă-l invadează cu libertatea şi voinţa lui.

E şi în povestea lui Moise, a continuat Klausner. Celui ales să vorbească poporului său trebuie mai întâi să i se ia darul vorbirii. Îşi pune un cărbune în gură în copilărie şi îşi arde limba, astfel că nu poate vorbi, iar această absenţă a vorbirii a creat posibilitatea ca fiinţa lui să fie umplută cu vorbele lui Dumnezeu.

— De aceea rabinii ne spun că o inimă rănită este mai plină decât una mulţumită: pentru că o inimă rănită are un gol, iar golul are potenţialul de a fi umplut cu infinitul.

— Ce vrei să spui? a întrebat Epstein râzând sec. Că eu m-am expus?

Avionul a început să tremure, intrând într-o zonă de turbulenţe, şi atenţia lui Klausner a fost distrasă de căutarea frenetică a centurii de siguranţă. Îi mărturisise deja frica sa de zbor lui Epstein, care-l privise înghiţind două pilule, urmate de un pahar de suc de ananas pe care-l căpătase cu abilitate de la stewardesă, chiar şi după ce ea îi spusese să se întoarcă pe locul lui de la clasa economică. Acum stătea cu faţa în mâini şi pândea din nou cerul întunecat, ca şi cum cauza instabilităţii putea fi detectată acolo.

Pericolul a trecut, stewardesa a venit să-l gonească pe Klausner cu o cârpă albă pentru măsuţă: se servea cina, şi chiar trebuia să se întoarcă la locul lui. Nemaiavând timp, Klausner a trecut rapid direct la subiect. Oricât ar fi vrut să se dedice exclusiv Ghilgulului, i-a spus el lui Epstein, în ultima vreme petrecea o bună parte din timp în comitetul de organizare a unei reuniuni a descendenţilor regelui David, care urma să aibă loc luna următoare la Ierusalim. Nu se mai făcuse niciodată. Erau aşteptaţi o mie de participanţi! Avusese de gând să deschidă subiectul la Piaza, i-a spus el, dar Epstein plecase înainte să apuce. Ar

vrea să participe? Ar fi o onoare dacă ar accepta. Şi ar fi cumva dispus să se alăture consiliului? N-ar trebui decât să-şi dea numele şi să facă o donaţie.

Aha, şi-a zis Epstein, deci asta era. Dar dacă gândurile îi erau lipsite de entuziasm, inima nu-i era, căci la pomenirea Ierusalimului – a Ierusalimului, care nu părea niciodată epuizat de vechimea lui, de toată durerea adunată şi munţii de paradox, de adăpostirea greşelii umane, ci mai degrabă părea să-şi tragă măreţia din ele – şi-a amintit priveliştea vechilor lui coline şi a simţit cum îi creşte inima.

I-a spus lui Klausner că se va mai gândi, deşi de fapt nu avea de gând să se gândească. A simţit nevoia bruscă de a-i arăta rabinului poze cu copiii lui, pentru cazul în care i-ar fi lăsat o impresie greşită cu povestea despre renunţare şi donaţii. Vibranţii lui copii şi nepoţi, care erau dovada ataşamentului său faţă de lume. Trebuia să cercetezi ca să găseşti asemănarea. Jonah, mai negricios decât surorile lui, era de ajuns să stea câteva ore la soare ca să devină tuciuriu. Să devină un negustor marocan de covoare, obişnuia să spună Epstein. Dar mama lor spunea mereu că are părul unui zeu grec. Şi Maya avea părul închis la culoare, dar melanină se terminase până în momentul conceperii ei, iar pielea îi era palidă şi se ardea uşor. Lucie nu părea nici marocană, nici grecoaică, nici măcar evreică – avea un aspect nordic, atins de graţia zăpezii şi limpezit de frig. Şi totuşi chipurile lor aveau un aer comun.

Dar în clipa în care şi-a scos telefonul ca să-i arate rabinului, şi-a amintit că era gol: toate miile de fotografii plecaseră cu palestinianul. Epstein s-a gândit din nou la omul îmbrăcat în paltonul său, care acum probabil că ajunsese acasă, la Ramallah sau Nablus, şi îl atârnase în debara, spre surprinderea soţiei lui.

Neavând ce să-i arate, Epstein l-a întrebat pe Klausner cum ajunsese să fie invitat la întâlnirea cu Abbas de la Piaza, la care rabinul a răspuns că era prieten vechi cu Joseph Telushkin. Dar Epstein nu cunoştea niciun

Telushkin.

— Nu e un descendent, a zis Klausner, dar cu o scânteiere în ochi, ca şi cum ar fi ştiut prea bine ce imagine transmite – evreul care aspiră la clişeu, care, în lupta lui pioasă împotriva extincţiei e dispus să devină copia unei copii a unei copii. Epstein îi văzuse toată viaţa pe cei ale căror costume negre nu făceau decât să scoată în evidenţă faptul că, după atâtea copieri, cerneala pălise şi se întinsese. Dar nu era cazul lui.

Acum rabinul îl aştepta în holul de la Hilton. Prin geamul camerei lui, Epstein vedea colina Jaffei, în burta căreia mii de ani zăceau prăbuşiţi, visând, reveniţi în pântec. L-a năpădit o senzaţie de slăbiciune şi, nefiind obişnuit, stânjenit de implicaţiile ei, s-a forţat să rămână în picioare. Şi-a pus şekelii de pe noptieră în buzunar şi a luat câteva bancnote mari din seiful din debara, îndesându-le în portofel. Fie că se plimbase pe gazonul verde al Institutului Weizmann şi făcuse turul casei, cu privirea severă a primului preşedinte israelian urmărindu-l din portretele în ulei, fie că se dusese la Universitatea Ben-Gurion, în drum spre care văzuse uriaşe păsări necrofile hrănindu-se în deşert, sau chiar stând la masă în faţa vărului său, Moţi, subtextul tuturor conversaţiilor pe care le avusese în ultimele zile fuseseră banii. Epstein se săturase. Avea să facă un mic dar operaţiunii cabalistice a lui Klausner şi gata. Voia să discute cu rabinul despre alte lucruri.

Dând colţul pe după lifturile din hol, l-a văzut pe Klausner din spate. Purta acelaşi costum ponosit; Epstein a recunoscut o aţă care încă-i atârna de tivul sacoului şi pe care rabinul nu se obosise s-o taie, iar pe spinare a observat o pată care părea o urmă de picior prăfuită. La gât avea un fular bleumarin de lână. Klausner s-a însufleţit zărindu-l pe Epstein, apucându-l de umeri şi strângându-l călduros. Îi lipsea stânjeneala fizică a ortodoxului, care adeseori pare să vrea să se îndepărteze cât mai mult posibil de propriul trup şi să se contracte într-un punct din interiorul craniului. Se întreba dacă nu cumva Klausner nu

era născut în această religie, ci o adoptase mai târziu. Dacă sub costumul prost croit era un trup care jucase cândva baschet, se luptase corp la corp, se tăvălise gol în iarbă cu o fată, un trup care reuşise să fie dominat în aproape constanta sa căutare a libertăţii şi plăcerii. Imaginându-şi acest personaj comun, Epstein a simţit căldura prieteniei scăpărând în pieptul lui.

L-a urmat pe rabin prin uşa rotativă, traversând aleea, până la maşina rablagită care stătea oblic în curbă, părând mai degrabă abandonată decât parcată cu bună ştiinţă. Klausner a deschis uşa pasagerului şi a început să scotocească înăuntru, scoţând sticle de plastic goale şi nişte cartoane legate cu sfoară, pe care le-a aruncat în portbagaj. Observându-l din spate, Epstein l-a întrebat dacă nu cumva conduce şi un centru de reciclare.

— Într-un fel, da, a răspuns rabinul rânjind, şi s-a strecurat în spatele volanului. Chiar şi cu scaunul dat mult în spate, genunchii tot îi stăteau îndoiţi într-un unghi nefiresc.

Epstein s-a instalat pe locul de lângă şofer. Pe bord, nişte sârme deconectate se zbârleau furios pe locul din care fusese smuls radioul. Motorul a prins viaţă cu o smucitură, iar rabinul a ocolit scurt un Mercedes parcat, coborând aleea abruptă a hotelului.

— Mă scuzi. Bentleyul e la reparat, a zis Klausner, răsucind maneta ca să semnalizeze schimbarea direcţiei şi trăgând cu ochiul la Epstein, să vadă ce efect a avut gluma lui. Dar Epstein, care avusese cândva un Bentley, doar a zâmbit blând.

Două ore mai târziu, după ce au părăsit drumul de coastă şi au pornit să urce, a început să cadă o ploaie măruntă. Maşina nu avea ştergătoare de parbriz – cel care o privase de radio găsise pesemne o oarecare valoare şi în acestea. Klausner însă, despre care Epstein înţelesese între timp că era neobosit, a scos expert pe fereastră o cârpă murdară şi a şters geamul fără ca măcar să încetinească. Mişcarea s-a repetat la fiecare câteva minute, fără vreo pauză în exegeza sa cu privire la viaţă şi

la învăţăturile lui Luna. Avea să-l ducă pe Epstein la casa din Safed în care trăise Luna, a promis el, la curtea în care se adunau cândva elevii acestuia pentru a-şi urma profesorul pe câmp, dansând şi cântând psalmi de întâmpinare a prinţesei Sabat.

Uitându-se pe fereastră, Epstein a zâmbit în sinea lui. O să-i cânte în strună. N-o să intervină. Se afla într-un loc în care cu numai o săptămână în urmă n-ar fi putut prezice că va fi – într-o maşină cu un rabin mistic, în drum spre Safed. Gândul că ajunsese aici fără a fi dat niciun fel de instrucţiuni îl mulţumea. Îşi petrecuse întreaga viaţă acţionând cu scopul determinării unui rezultat sau altul. Dar sosise şi pentru el ajunul celei de-a şasea zile, nu-i aşa? Pământul străvechi se revărsa peste tot. Orice viaţă e ciudată, şi-a zis el. Când a coborât geamul, aerul mirosea a pini. Îşi simţea mintea uşoară. Soarele era deja la apus. Fuseseră întârziaţi de trafic pe autostradă, şi prinţesa Sabat le sufla în ceafă. Dar Epstein, privind dealurile adormite, a fost izbit de senzaţia că avea tot timpul din lume.

Au intrat în Safed şi au străbătut străzile înguste, unde magazinele aveau deja obloanele trase. De două ori au fost nevoiţi să se oprească şi să dea înapoi pentru a lăsa să treacă autobuzele turistice, cu ferestrele lor înalte, pline de chipurile obosite, dar satisfăcute ale celor care tocmai sorbiseră din autenticitatea lumii. Când treceai de centrul oraşului, turiştii şi artiştii se răreau, după care au mai întâlnit pe drum numai hasizi, care se lipeau de casele de piatră, strângându-şi sacoşele de plastic pe lângă trup, ca maşina să se poată strecura pe lângă ei. Ce-o fi cu evreii religioşi şi sacoşele lor de plastic? s-a întrebat Epstein. De ce nu investeau oamenii ăştia, care rătăceau de mii de ani, în nişte genţi mai zdravene? Nu credeau nici măcar în serviete şi veneau la tribunal cu documente juridice în pungi de la brutăria kosher – îi văzuse de sute de ori. Acum scuturau din mâini enervaţi spre Klausner, nu pentru că fusese cât pe ce să le rupă nasurile în trecere, ci pentru că se afla la volan atât de aproape de sosirea sabatului. Dar,

cu patru minute înainte de a bate clopotul de închidere, rabinul a cotit scurt pe o alee de la marginea oraşului şi a oprit în faţa unei clădiri ale cărei pietre pătate aveau culoarea dinţilor – e drept, poate ai cuiva prea bătrân ca să-i mai folosească.

Klausner a sărit din maşină, cântând cu o voce plină, de tenor. Epstein stătea în aerul proaspăt şi răcoros şi privea în josul văii, unde Iisus şi-a săvârşit miracolele. Un cocoş a cântat în depărtare, iar ca răspuns, parcă, s-a auzit lătratul îndepărtat al unui câine. Dacă n-ar fi fost antena de satelit plantată pe acoperişul de teracotă, ar fi putut crede că rabinul îl făcuse să călătorească într-un timp în care lumea nu era încă o consecinţă.

— Bun venit la Ghilgul, a strigat Klausner, deja străbătând cu pas grăbit aleea. Intră, suntem aşteptaţi.

Epstein a rămas unde se afla, bucurându-se de privelişte.

Dar telefonul i-a sunat din nou, atât de tare, încât ar fi putut fi auzit tocmai din Nazaret. Era asistenta lui, care îl suna din New York. Veşti bune, a spus ea: s-ar putea să fi prins un fir în privinţa paltonului.

Mă pregătesc să plec în Canaan

Mi-am petrecut restul serii, după întâlnirea cu Friedman, captivă în punctul dintre somn şi veghe. Ori de câte ori închideam ochii şi alunecam într-un somn superficial, tulburat, mintea mi se umplea cu şirurile şi coloanele formate de ferestrele hotelului aprinzându-se şi zbârnâind ca un aparat de jocuri mecanice sau un abac uriaş. Nu puteam distinge ce însemnau aceste calcule neliniştite şi repetitive. Doar că aveau semnificaţie pentru mine şi pentru direcţia pe care urma s-o ia viaţa mea. Evenimentele zilei se întindeau şi se deformau în mintea mea, iar la un moment dat am fost convinsă că însuşi Kafka stătea în fotoliul de lângă fereastră, pe jumătate întors spre terasă. Eram sigură de prezenţa lui, aşa cum în clipa următoare am fost sigură de absurditatea a ceea ce crezusem cu o clipă în urmă. Era chipul pe care-l studiasem de atâtea ori în fotografia făcută în ultimul an al

vieţii sale: patruzeci de ani, ochi arzători fie din cauza bolii, fie de entuziasmul evadării, pometi proeminenţi pe faţa trasă, urechi ascuţite, ridicate şi parcă depărtate de cap de o forţă exterioară. Răsucite de o tensiune care nu mai era pur umană, nu erau oare urechile acelea dovada perpetuă a unei transformări incomprehensibile deja în curs?

Uşa era crăpată, şi prin ea intra legănatul uşor, încet al mării. Din când în când Kafka ridica delicat un picior şi îşi freca glezna subţire, spână de perdelele lungi. Îngrijorarea lui, grea şi rău-prevestitoare, umplea încăperea, şi undeva în subconştientul meu fantezia suicidală pe care Kafka o repetase adesea în jurnalul său, aceea de a se arunca pe fereastră şi de a se zdrobi de pavajul de dedesubt se îngemănase probabil cu omul care-şi găsise moartea sărind de la fereastra hotelului.

Dar Kafka, Kafka al meu, nu a făcut nicio mişcare spre uşa terasei, aşa că m-am convins că delibera dacă să se însoare sau nu cu una sau alta dintre femeile care s-au succedat în viaţa lui. Citindu-i scrisorile şi jurnalele, ai senzaţia că acesta a fost principalul subiect asupra căruia s-a aplecat, precedat numai de scrisul său. Vag, mă gândeam să-i spun că a pierdut mult prea multă energie cu toate astea. Că isteria lui era inutilă, că avea dreptate să creadă că nu era făcut pentru căsătorie şi că ceea ce el considera eşec şi slăbiciune putea fi văzut şi ca semn de sănătate. O sănătate, aş fi putut adăuga, pe care începeam să bănuiesc că e posibil s-o am şi eu, în măsura în care sănătatea este acea parte a fiinţei care recunoaşte ce te îmbolnăveşte.

Peste un an, şi eu aveam să împlinesc patruzeci de ani, şi mi-a venit în minte că dacă începutul meu a fost conceperea la Hilton, rezultă că şi sfârşitul îmi va fi tot acolo. Că asta era menită să urmărească cercetarea mea. În ceaţa semiconştienţei, nu m-am speriat. Părea nu un simplu gând logic, ci unul atins de o logică profundă, şi în momentul de dinaintea celui în care am adormit în sfârşit, acest gând m-a umplut de o speranţă ciudată.

Dimineaţa, soarele îşi trimitea razele prin ferestre şi am fost trezită de o bătaie bruscă în uşă. M-am dat jos din pat împleticindu-mă. Era femeia care făcea curat, venită să reinstaleze ordinea tocmai din Eritreea sau Sudan. Căruciorul ei era plin până la refuz de prosoape imaculate şi mici pacheţele cu săpunuri în formă de scoică. S-a uitat peste umărul meu în cameră, la cearşafurile răsucite şi pernele împrăştiate, evaluând câtă treabă avea. Probabil că văzuse de toate. O femeie care se luptase cu somnul toată noaptea n-o impresiona. Dar şi-a dat seama că mă trezise, aşa că a dat să se retragă. Mi-a trecut prin cap că dacă era să ştie cineva ceva despre omul care sărise ori căzuse, ea trebuia să fie aceea.

Am chemat-o înapoi; aveam să plec curând, i-am explicat, aşa că putea foarte bine să înceapă imediat. Să înceapă să şteargă urmele prezenţei mele, astfel ca următoarea persoană care sosea să se poată bucura de iluzia că acea cameră îi era destinată doar ei şi să nu fie nevoită să se gândească la cohortele de oameni care dormiseră deja în patul acela.

Am urmat-o în baie, unde a început să facă ordine în jurul chiuvetei. Simţindu-mi prezenţa, mi-a prins privirea în oglindă.

— Mai doriţi prosoape?

— Am destule, mulţumesc. Dar voiam să te întreb altceva.

S-a îndreptat, ştergându-şi mâinile de şorţ.

— Ştii ceva de un oaspete care a căzut de la balcon acum câteva luni?

O tentă de confuzie, sau poate de suspiciune, i-a întunecat faţa.

Am încercat din nou:

— Un om care a căzut de acolo – am arătat spre ferestre, spre cer, spre mare. Un om care a murit?

Cum nici asta n-a stârnit nicio reacţie, mi-am trecut rapid degetul de-a latul gâtului, ca bruta poloneză din

Shoah[24] care îi arăta lui Claude Lanzmann cum, dinspre şinele de

Tren, le făcea semn evreilor că sunt duşi la moarte. De ce am făcut asta, nu ştiu.

— Nu engleză.

S-a aplecat să culeagă de jos un prosop folosit, strecurându-se pe lângă mine. A luat prosoape curate din cărucior, le-a pus pe patul nefăcut şi mi-a zis că va reveni mai târziu.

Uşa s-a închis cu un pocnet în urma ei.

Din nou singură, m-a năpădit o senzaţie deprimantă. De luni de zile mă agăţam de ideea că hotelul ăsta urât păstra o anumită promisiune pentru mine. Neputând să-mi dau seama despre ce putea fi vorba, permisesem acestei senzaţii să mă stăpânească, şi în loc să renunţ şi să-mi văd mai departe de treburile mele, îmi făcusem bagajele şi venisem direct spre el, chiar *mă cazasem în el*, şi acum iată-mă făcând presiuni asupra bietei femei să confirme că cineva s-ar fi putut arunca în moarte pentru ca eu să descopăr că poate e totuşi o poveste aici.

Mi-am făcut valiza, nerăbdătoare să plec din hotel şi să pornesc spre apartamentul surorii mele de pe strada Brenner, unde stau de obicei când vin la Tel Aviv. Ea îşi petrecea doar o parte a anului acolo, şi pentru moment se afla în California. Petrecusem zile întregi scriind în apartamentul ei gol în trecut, aşa că nu era imposibil să cred că, nemaifiind la hotel, dar nici foarte departe de el, aş putea în sfârşit să mă aşez şi să-mi încep romanul despre Hilton, sau modelat cumva pe structura acestuia, pe care aveam în minte să-l scriu de jumătate de an, dar din care nu scrisesem nici măcar un singur capitol.

La ştirile TV se anunţa că nu se mai lansaseră rachete. Fusese o noapte atât de lipsită de evenimente, încât între filmările din Gaza şi un discurs al ministrului apărării, care era foarte greu de deosebit de ministrul

[24] Film documentar franţuzesc despre Holocaust, în regia lui Claude Lanzmann, bazat pe interviuri cu supravieţuitori, martori şi foşti ofiţeri SS, lansat în 1985.

culturii, a fost timp pentru ştirea că în apele de la nord de Tel Aviv fusese văzută o balenă – o balenă cenuşie, specie care nu mai fusese semnalată în Marea Mediterană de vreo două sute cincizeci de ani, fiind vânată până la extincţie în emisfera noastră. Acum însă un membru solitar al rasei sale apăruse aici şi înotase de la Herzliya la Jaffa, înainte de a dispărea din nou în adâncuri. Era intervievat un om de la Centrul de Cercetare şi Asistenţă a Mamiferelor Marine, care a explicat că balena era foarte slabă, aproape cu siguranţă rătăcită. Se credea că se încurcase, ajungând la Pasajul de Nord-Vest, şi, găsind gheaţa topită, fără reperele familiare, virase accidental spre sud, în loc de nord, ajungând în apele Israelului. Aşezată pe patul de hotel, am urmărit imaginea video tremurată a trombei de apă aruncate de spinarea ei şi apoi, după o pauză lungă, coada uriaşă, crestată, ridicându-se.

Am ieşit pe balcon să mai cuprind o dată priveliştea. Sau să scrutez valurile în căutarea balenei. Sau doar să estimez din nou cât de aproape era de fapt Gaza. Într-o ambarcaţiune micuţă, cu motor, n-ar fi durat mult să străbaţi cei şaptezeci de kilometri până la locul unde palestinienii priveau acelaşi orizont, cu aceeaşi aproximare a spaţiului infinit, incapabili să plece undeva.

În hol, la recepţie, era coadă. Se caza un grup mare – mătuşi, unchi şi veri veniţi cu toţii din America pentru a sărbători trecerea spre maturitate a unuia dintre ai lor, care acum stătea cocoţat pe o valiză Louis Vuitton burduşită, ocupat să-şi verse în gură ultimele bomboane dintr-o cutie de Nords. Mi-am aşteptat rândul, privind cum paznicul de la uşă sapă într-o geantă albă imensă, care conţinea în adâncurile ei moi, din piele un buzunar necunoscut al universului. Voiam să caut şi eu. Femeia bronzată, cu unghii vopsite, care aştepta răbdătoare să-i fie returnată geanta, credea că e percheziţionată pentru un pistol sau o bombă, dar dedicaţia meticuloasă a paznicului sugera că de fapt căuta ceva mult mai important.

Directorul general a ieşit din biroul din spate. Când

m-a văzut, chipul i s-a luminat într-o expresie de recunoaştere şi şi-a croit drum spre mine. Ţinându-mi mâna în a lui, m-a întrebat de bunicul meu, pe care-l cunoştea de douăzeci de ani. Bunicul a murit, i-am spus; murise cu un an în urmă. Directorului nu-i venea să creadă şi părea gata să afirme că inventasem asta, aşa cum inventasem toate celelalte lucruri care pretindeam că se întâmplă în cărţile mele. Dar s-a abţinut şi, după ce şi-a exprimat regretul, m-a întrebat dacă mi-a plăcut coşul cu fructe pe care mi-l trimisese în cameră. I-am spus că da, deoarece nu avea niciun rost să-i comunic că nu primisem niciun coş cu fructe, având în vedere agitaţia care s-ar fi iscat. I-am explicat că voiam să plec. Din nou surprindere şi îngrijorare – parcă abia sosisem? Am fost adusă în faţă, înaintea grupului sosit pentru bar mitzvah, şi directorul s-a strecurat în spatele tejghelei, să se ocupe el însuşi de mine, rezolvând totul rapid şi elegant. După ce am plătit, m-a condus la uşă şi i-a cerut portarului să-mi cheme un taxi. Părea grăbit să mă vadă plecată. Probabil pentru că avea atâtea alte lucruri de care trebuia să se ocupe, dar mi-a trecut prin cap şi că ar putea şti că auzisem despre omul care căzuse de la balcon. Effie, sau chiar Matti, prietenul meu ziarist, ar fi putut suna la hotel în numele meu, şi poate că i se transmisese directorului că puseseră întrebări. Sau poate menajera alarmată îşi alertase superiorul cu o oră în urmă. În timp ce mă gândeam la toate acestea, valiza îmi era aşezată în portbagajul taxiului care aştepta şi, înainte de a apuca să formulez întrebarea potrivită, directorul general mă îmbarcase deja pe bancheta din spate şi, cu un aer de strălucit profesionalism, a zâmbit, a trântit portiera şi a bătut cu încheieturile degetelor în caroseria maşinii, semn că poate să plece.

Eram pe drum de numai cinci minute când şoferul a virat, aproape de curbă, şi a oprit brusc. Un autobuz a claxonat, şi prin oglinda retrovizoare l-am văzut venind spre noi scrâşnind din frâne şi oprindu-se la câţiva centimetri de bara de protecţie. Şoferul de taxi a coborât,

l-a înjurat pe şoferul de autobuz şi a dispărut sub capota ridicată a maşinii sale. M-am dus la el să-l întreb ce se întâmplă, dar m-a ignorat, rămânând adâncit între măruntaiele supraîncălzite ale motorului. Pietonii de pe stradă s-au adunat să privească. America e un loc în care nimeni nu are timp, dar în Orientul Mijlociu e timp, aşa că lumea e mai privită acolo, şi în timp ce e privită se formează opinii despre cele văzute, şi fireşte că opiniile sunt diferite, astfel că o abundenţă de timp, într-o anumită ecuaţie, duce la ceartă. Acum oamenii se certau dacă şoferul de taxi ar fi trebuit sau nu să oprească în locul acela, blocând staţia de autobuz. Un bărbat îmbrăcat cu un maiou pătat de sudoare s-a alăturat şoferului sub capotă şi au început şi ei să se certe în legătură cu ce se întâmpla acolo. Pentru soţul meu, lumea este întotdeauna cum pare a fi, iar pentru mine lumea nu este niciodată cum pare a fi, dar în Israel nimeni nu poate fi de acord vreodată în privinţa acum pare lumea, şi în ciuda violenţei nesfârşitelor discuţii în contradictoriu, această acceptare fundamentală a discordiei a fost întotdeauna o uşurare pentru mine.

Mi-am repetat întrebarea, şi în sfârşit şoferul şi-a ridicat faţa transpirată, m-a cercetat, deducând tot ce-şi dorea să ştie despre mine, s-a dus în spate, a deschis portbagajul, mi-a aruncat valiza în stradă şi s-a întors la meştereala lui. Am târât valiza după mine pe trotuar, iar mica mulţime s-a despărţit uşor, lăsându-mă să trec. Instalându-mă la câţiva metri mai încolo pe stradă, am scrutat traficul în căutarea unui alt taxi. Dar era oră de vârf şi toate erau pline. În cele din urmă am văzut un *sherut* – un maxi-taxi cu traseu prestabilit, care oprea pe drum, când oamenii strigau spre şofer – şi i-am făcut semn cu mâna. Dar exact când începea să încetinească, lângă mine a oprit un automobil şi geamul acestuia a fost coborât.

La volan era Friedman, îmbrăcat în aceeaşi vestă de safari.

— *Nu*? a întrebat el, folosind vechea formulă idiş de a

lua pulsul celuilalt. Ce s-a întâmplat?

S-a întins peste locul pasagerului şi a deschis portiera, apoi a dat mai încet volumul simfoniei de la radio.

Am urcat? O fi naraţiunea incapabilă să susţină lipsa de formă, dar nici viaţa nu are mari şanse, având în vedere că e procesată de minte, a cărei funcţie este să creeze coerenţă cu orice preţ. Să creeze, cu alte cuvinte, o poveste credibilă.

— O să-mi spuneţi că asta e o coincidenţă? am întrebat în timp ce Friedman se înscria din nou în trafic. Taxiul meu s-a stricat şi pur şi simplu se întâmpla să treceţi pe aici?

Dar adevărul este că eram uşurată să-l văd.

— Am fost la Hilton să-ţi las astea.

Fără să-şi ia ochii de la drum, a întins mâna sub scaunul meu, a scos o pungă mare de hârtie maro şi mi-a pus-o în poală.

— Mi-au spus că tocmai plecaseşi şi mi-am amintit că mi-ai zis că ai de gând să te muţi în apartamentul surorii dumitale, de pe strada Brenner. Mă îndreptam într-acolo, când te-am văzut pe marginea drumului.

Nu-mi aminteam să-i fi pomenit de apartamentul surorii mele, dar e drept că memoria îmi era înceţoşată de lipsa de somn. În după-amiaza anterioară uitasem de o întâlnire la cafea cu traducătoarea mea în ebraică, iar după ce vizitasem un vechi prieten, pe coregraful Ohad Naharin, îmi uitasem geanta la el acasă. Şi totuşi eram deja pregătită să cred că Friedman ştia tot ce era de ştiut despre mine; că-mi citise dosarul. Poate chiar voiam să cred, pentru că asta mă elibera de responsabilitate.

Am desfăcut punga de hârtie, şi din ea s-a ridicat un miros de mucegai. Pe fund era înghesuit un teanc de cărţi de Kafka, cu cotoarele crăpate de atâta răsfoit.

— Ca să te ajute să iei o decizie, a zis Friedman, fără să dezvolte.

Am închis punga, mototolind-o. Ne-am oprit la un semafor, şi un cuplu tânăr a traversat prin faţa maşinii, ţinându-se pe după talie. Băiatul era frumos, cum numai

cineva crescut în lumina soarelui poate fi. M-am întors spre Friedman, care meşterea ceva la oglinda retrovizoare. Părea prea bătrân ca să conducă. Mâna dreaptă îi tremura – nu era nicio îndoială în privinţa asta. Nu cumva şi el, asemenea vărului tatii, Effie, intrase în anii amurgului, unde realitatea, tot mai inutilă, începe să se destrame la margini?

Culoarea semaforului s-a schimbat, şi el a virat pe Allenby. În câteva minute am ajuns pe străduţa liniştită a surorii mele. Am arătat spre numărul 16, care avea în faţă o parcare deasupra căreia se întindea blocul şi un fel de grădină care reuşea să fie în acelaşi timp sălbatică şi golaşă. Am coborât amândoi, Friedman cu ajutorul bastonului său, care se odihnise pe bancheta din spate, plină de păr de câine. Picioarele lui bătătorite, cu unghiile crăpate, erau încălţate acum în sandale de piele. Mi-am scos valiza din portbagaj pentru a doua oară.

— Mereu ai bagaje atât de mari?

Am protestat, spunând că aveam cele mai mici bagaje din familie; că părinţii şi fraţii mei nu plecau nici măcar pentru o noapte fără trei valize fiecare.

— Şi asta-i face fericiţi?

— Fericirea n-are nimic de-a face cu asta. Pentru ei, e o chestiune de a fi pregătiţi.

— Pregătiţi pentru nefericire. Pentru fericire nu e nevoie să te pregăteşti.

S-a întors şi s-a uitat la ferestrele de la etajul întâi ale apartamentului surorii mele, închise cu obloane de metal. Din grădiniţa de peste drum plutea spre noi vocea lui Lady Gaga.

— Poţi să scrii acolo?

Am rămas tăcută o clipă, prefăcându-mă că-mi cumpănesc răspunsul; prefăcându-mă, cu alte cuvinte, că exista posibilitatea să scriu acolo, deşi ştiam foarte bine că nu exista.

— Dacă vreţi să vă spun adevărul, am recunoscut eu, munca mea nu merge prea bine. Am ajuns într-un impas.

— Un motiv în plus să încerci altceva o vreme.

— Ce? Să găsesc un sfârşit pentru ceva ce Kafka n-a putut termina, sau a preferat să abandoneze, ca în aproape tot ce a scris? Opere care şi-au găsit calea în lume, în ciuda faptului că nu au un sfârşit, şi cu un efect deloc diminuat? Chiar dacă aş putea depăşi intimidarea, senzaţia de impietate ar fi insuportabilă. Propriile mele scrieri îmi provoacă deja destulă nelinişte.

Printre frunzele mari ale unui copac tropical, soarele scăpăra pe chipul lui Friedman, şi un surâs vag s-a ivit în colţurile buzelor lui uscate, surâsul interior pe care-l au înţelepţii în faţa prostiei altor oameni.

— Crezi că ceea ce scrii îţi aparţine dumitale? a întrebat el blând.

— Cui altcuiva?

— Evreilor.

Am izbucnit în râs. Dar Friedman se întorsese deja cu spatele şi începuse să se caute prin buzunarele umflate, unul câte unul. Mâinile lui, cu dosul palmelor pergamentos, pătat de soare, pipăiau şi apăsau, desfăceau închizătorile cu arici. Era un efort care putea continua aşa toată ziua: era la fel de burduşit ca un sinucigaş cu bombă.

În timp ce râdeam, mi-a revenit în minte rândul acela faimos din jurnalul lui Kafka: *Ce am eu în comun cu evreii*? *Abia dacă am ceva în comun cu mine însumi*. Era citat adesea în neobosita dezbatere despre cât de evreiască este de fapt opera lui Kafka. Şi-apoi mai e ceea ce a notat într-o scrisoare adresată Milenei, cum că ar vrea să-i îndese pe toţi evreii (inclusiv pe el) într-un sertar până când se sufocă, deschizând şi închizând sertarul din când în când, pentru a verifica evoluţia situaţiei.

Friedman n-a răspuns şi a continuat să se caute în buzunare, pe care acum mi le imaginam pline de petice de hârtie, teme de dat altor scriitori, pentru a ţine în mişcare marea maşinărie a literaturii evreieşti. Dar nu a găsit nimic şi fie a uitat ce căuta, fie şi-a pierdut interesul. Literatura evreiască va trebui să aştepte, aşa cum aşteaptă tot ce-i evreiesc, o perfecţiune pe care de fapt, în adâncul sufletului nostru, n-o dorim atinsă.

— Oricum, chiar dumneavoastră aţi spus, i-am reamintit – nimeni nu mai este interesat de cărţi. Într-o zi evreii s-au trezit şi şi-au dat seama că au nevoie de încă un scriitor evreu aşa cum au nevoie de o gaură în cap. Acum ne aparţinem iar nouă înşine.

O privire dezaprobatoare a adâncit şi mai mult brazdele deja adânci de pe fruntea lui.

— Scrii bine. Dar această falsă naivitate e o problemă. Dă impresia de imaturitate. Nu ieşi bine în interviuri.

M-a invadat un val de oboseală. Am apucat mânerul valizei.

— Spuneţi-mi, domnule Friedman, ce vreţi de la mine?

A luat punga cu Kafka de pe zidul jos pe care o pusese şi mi-a întins-o. Avea o mică ruptură pe fund şi părea gata să se facă bucăţi cu totul. Am luat-o instinctiv, ca să împiedic cărţile să se împrăştie pe trotuar.

— Sunt flatată că v-aţi gândit la mine, serios. Dar nu sunt eu scriitorul care vă trebuie. Mi-e destul de greu şi cu propriile mele cărţi. Viaţa mea e deja complicată. Nu mă interesează să contribui la istoria evreilor.

Am tras valiza spre aleea din faţa blocului surorii mele. Dar Friedman nu terminase.

— Istorie? Cine a pomenit de istorie? Evreii n-au învăţat niciodată din istorie. Într-o zi o să privim în urmă şi o să vedem istoria evreilor ca pe o licărire, o aberaţie, şi ceea ce va conta atunci va fi ceea ce a contat întotdeauna: memoria evreiască. Şi acolo, pe tărâmul memoriei, care va fi mereu ireconciliabilă cu istoria, literatura evreiască menţine încă vie speranţa noastră de a avea o influenţă.

Deschizând portiera maşinii, a aruncat înăuntru bastonul de metal, s-a urcat la volan şi a pornit motorul.

— Vin să te iau mâine-dimineaţă la zece, a strigat el prin fereastra coborâtă. Îţi place Marea Moartă? Fă-ţi bagajul pentru o noapte. După apusul soarelui se face frig în deşert.

Apoi a ridicat palma desfăcută şi a pornit, cu

cauciucurile scrâşnind peste nişte cioburi de sticlă.

În dormitorul familiar al surorii mele, am adormit în sfârşit. Când m-am trezit din nou, îmi era un dor de casă aproape fizic, aşa cum fizice au fost simptomele acestui dor pentru soldaţii mercenari din secolul al XVII-lea, care s-au îmbolnăvit pentru că erau atât de departe de casă, primii oameni diagnosticaţi cu boala nostalgiei. Deşi niciodată atât de acut, dorul de ceva de care eram desprinsă, care nu era niciun moment, niciun loc, ci ceva fără formă şi fără nume, mă însoţise de când eram mică. Acum însă vreau să spun că desprinderea pe care o simţeam era, într-un anume sens, înăuntrul meu: eram aici şi totuşi nu eram aici, ci mai degrabă *acolo*.

Pe când aveam douăzeci şi ceva de ani, îmi petreceam timpul gândindu-mă şi scriind despre durere. Am încercat, în felul meu, să tratez acest subiect în primul roman pe care l-am scris, dar în cele din urmă singurul remediu adevărat pe care l-am găsit pentru ea a fost tot unul fizic: prima intimitate cu trupurile bărbaţilor care m-au iubit, iar mai târziu, cu copiii mei. Trupurile lor m-au ancorat întotdeauna. Când îi îmbrăţişam şi le simţeam greutatea sprijinită de mine, ştiam că eram aici şi nu acolo, ceea ce mi se reamintea în fiecare dimineaţă când se urcau în patul meu. Iar a şti că sunt aici era, într-un anumit sens, acelaşi lucru cu a vrea să fiu aici, pentru că trupurile lor creau o reacţie atât de puternică în al meu, un ataşament care nu avea nevoie să se pună la îndoială, fiindcă ce putea avea mai mult sens, ce putea fi mai firesc? Noaptea, soţul meu se întorcea cu spatele la mine şi adormea pe partea lui de pat, şi eu mă întorceam cu spatele la el şi adormeam pe partea mea, şi negăsind o cale de a ajunge unul la celălalt, confundând lipsa dorinţei de a ajunge cu frica de a ajunge şi neputinţa de a ajunge, adormeam fiecare tânjind după un alt loc, care nu era aici. Şi abia dimineaţa, când unul dintre copii se strecura în patul nostru, cald încă de somn, eram readuşi în locul în care eram şi ni se reamintea de puternicul nostru ataşament faţă de el.

În patul surorii mele, cu faţa în jos, încercam să

combat anxietatea care mă năpădea. O cunoşteam nu numai din numeroasele călătorii de lucru pe care le făcusem departe de casă, ci şi din momentele când îmi lăsam copiii la şcoală, în dimineţile în care le era greu să-şi ia rămas-bun, când trebuia să le smulg mâinile de pe mine şi să le şterg lacrimile de pe obraji, apoi să mă întorc cu spatele şi să ies pe uşă, cum ne rugau întotdeauna profesorii să facem. Cu cât se prelungea momentul despărţirii, cu atât devenea mai greu pentru copil, spuneau ei, şi ceea ce se cerea în astfel de momente, dacă voiai să faci totul să fie mai uşor, era să te detaşezi cu o bătaie scurtă pe umăr şi să pleci repede. În jurul nostru erau mereu copii care păreau să nu aibă nicio problemă cu această procedură zilnică. Ei nu resimţeau despărţirea de părinte ca pe o ruptură sau o acuză de nefericire. Dar nici unuia dintre copiii mei nu-i era uşor. Când fiul meu mai mare avea trei ani şi a început să meargă la grădiniţă câteva ore dimineaţa, era atât de constant tulburat de despărţire, încât la sfârşitul lui octombrie psihologul instituţiei ne-a chemat pe mine şi pe soţul meu la o întâlnire cu educatorii lui şi directorul grădiniţei. În spatele psihologului, foi de hârtie colorată lipite de uşă fluturau în aerul mişcat de radiator. Când plânge, ne-a informat ea, nu e plânsul normal al unui copil. Dar cum e? am întrebat. Nouă – şi aici şi-a privit grav colegii, ca pentru a le cere să-şi confirme sprijinul – ni se pare existenţial.

Am ripostat. Am ripostat pentru fericirea şi starea de bine a copilului meu şi împotriva unei disperări care depăşea circumstanţele. Ar trebui să-l vedeţi acasă, i-am spus. Un copil clocotind de veselie! Plin de umor, plin de viaţă! Pentru a-mi demonstra spusele, am apelat la un izvor nesecat de anecdote. Dar mai târziu, după ce întâlnirea s-a încheiat, vorbele psihologului au continuat să mă bântuie.

Dificultatea despărţirii a scăzut cu timpul. Fiului meu a început să-i placă şcoala, şi au fost lungi perioade în care nu avea absolut nicio problemă în a-şi lua rămas-bun. Dar

teama de despărţire nu l-a părăsit niciodată complet, şi chiar şi acum se mai întâmpla ca din când în când să-l apuce panica la intrarea în şcoală. În timp ce mă ruga să nu-l oblig să se ducă, puteam să rămân calmă şi să-l liniştesc. Dar după o jumătate de oră de pertractări – epuizat, accepta într-un târziu că nu avea de ales şi intra pe uşă ştergându-şi ochii, iar eu plecam în direcţia opusă fără să mă uit înapoi –, mă cuprindea tristeţea. Îmi lua ore întregi până să mă pot concentra asupra lucrului, iar când se apropia timpul să mă duc să-l iau, plecam mult mai devreme decât era nevoie şi mă grăbeam tot drumul. Deşi mi-ar fi uşor să spun că îmi era milă de fiul meu, mi se pare că dacă m-aş fi examinat mai atent în toţi acei ani, aş fi fost nevoită să admit probabilitatea ca mai întâi să fi fost anxietatea mea, iar cea a fiilor mei – a celui mare şi apoi a celui mic – să fi fost doar ecoul ei, deoarece undeva în adâncul lor înţelegeau că numai în prezenţa lor, legată de ei, mă puteam simţi cu adevărat aici şi că din cauza lor rămâneam.

Am sunat acasă pe Skype. A răspuns soţul meu, apoi s-au iţit şi chipurile băieţilor. Nu murise nimic de când plecasem, mi-au spus ei; niciuna dintre furnicile rămase în ferma de furnici, nici viermii de făină, nici porcuşorii de Guineea, nici câinele nostru, care era bătrân şi orb, dar ei păreau să fi crescut sau să se fi schimbat cumva în scurta mea absenţă. Şi n-ar fi trebuit? În fiecare zi, înlocuiau atomii cu care se născuseră cu cei pe care-i absorbeau din jurul lor. Copilăria este un proces de recompunere înceată din materiale împrumutate de la lume. Într-o clipă obişnuită, care trece neobservată, un copil pierde ultimul atom dat de mama sa. Se schimbă complet, şi apoi el nu mai e decât lumea. Adică singur în el însuşi.

Fiul meu mai mic mi-a spus de povestea pe care o scrisese cu o zi înainte, despre un vulcan cu un pătrat înfipt în stomac. Avea o problemă, mi-a explicat el (vulcanul, nu pătratul, fiindcă pătratul, cel puţin, era mort). Nişte soldaţi au venit la el şi i-au spus să se ducă la Furtuna Zorilor. Nu auzisem niciodată de Furtuna Zorilor?

Ei bine, în centrul Furtunii Zorilor se află un punct minuscul care este Furtuna Destinului şi acesta, m-a informat fiul meu, este cel mai fierbinte loc din lume.

În spatele lui, vedeam imaginea familiară a dulapurilor de bucătărie albastre, fereastra, vechiul aragaz, şi mi-am amintit senzaţia serilor după ce băieţii adormeau sau a dimineţilor în care mă întorceam după ce-i lăsam la şcoală, când încercam să detectez, din nou, prezenţa celeilalte vieţi.

Am pornit să le povestesc despre balena cenuşie care se rătăcise şi ajunsese în apele Tel Avivului, dar, după numai o frază, au început să scoată mici sunete supărate şi mi-am dat seama că era o greşeală. Ho-ho! am exclamat, neştiind încă bine cum aveam să-i salvez de această mică criză, această baltă de tristeţe în care să nu se înece, Doamne fereşte, pentru că nu li se oferise niciodată ocazia de a învăţa să înoate. Eu şi soţul meu reuşiserăm să facem o acţiune de succes din fericirea lor, ne străduiserăm atât să le fortificăm vieţile împotriva tristeţii, încât învăţaseră să se teamă de ea aşa cum bunicii lor se temeau de nazişti sau de foamete. În ciuda coşmarurilor normale pentru un evreu pe care le aveam de câteva ori pe an, în care încercam să-mi ascund copiii sub scândurile podelei sau îi duceam în braţe într-un marş al morţii, mult mai frecvent mă trezeam contemplând gândul la cât de mult şi-ar îmbunătăţi dezvoltarea personală în câteva săptămâni de alergat printr-o pădure poloneză ca să-şi salveze viaţa.

Dar nu era oare posibil, le-am atras eu atenţia acum, ca oamenii de ştiinţă să fi înţeles totul greşit? Ca în loc să se fi rătăcit, balena să fi venit aici de bunăvoie, izolându-se cu mare efort şi riscându-şi viaţa pentru a se agăţa de ceea ce era cel mai original în ea? Ca balena să se fi aflat într-o mare aventură?

Salvaţi din nou, fiii mei au început să se foiască. Într-un târziu, soţul meu a reapărut pe ecran. De două ori, chipul lui pixelat a îngheţat în expresii care nu aveau o traducere viabilă. Dar chiar şi întreg, era ceva neobişnuit în legătură cu înfăţişarea sa. În ultimele luni, şi el începuse

să-mi pară diferit. Când te uiţi la ceva destul de multă vreme, există un punct în care familiarul devine străin. Poate că era doar rezultatul oboselii mele, al creierului care-şi economisea munca blocând fluxul asociaţiilor şi al perspectivelor memorate pe care le foloseşte în fiecare secundă pentru a umple spaţiile goale şi a înţelege ceea ce-i transmit ochii. Sau poate că erau semnele timpurii ale Alzheimerului în care eram sigură că aveam să sfârşesc, aşa cum a sfârşit bunica mea. În orice caz, mă trezeam tot mai mult privindu-mi soţul la fel de cercetător cum priveam pasagerii din tren, ba chiar mai mult, şi cu mai multă surprindere, căci timp de un deceniu chipul lui fusese pentru mine personificarea familiarului, până când într-o zi a ieşit de pe acel tărâm şi a intrat în *Unheimliche*.

Urmărea ştirile şi voia să afle cum era la Tel Aviv şi în ce direcţie mergeau lucrurile. Acum era linişte, i-am spus. Probabil că nu avea să fie niciun atac aerian israelian – deşi în timp ce rosteam cuvintele, nu le credeam cu adevărat. Nu voiam să vin acasă? m-a întrebat el. Nu-mi era frică? Pentru mine, nu, i-am spus şi i-am repetat ce auzisem de la alţii: că era mai probabil să fii lovit de o maşină decât de o rachetă.

Apoi m-a întrebat cum îmi mergeau treburile şi ce făcusem de când plecasem. Această întrebare simplă, pusă atât de rar, m-a izbit acum ca fiind vastă. Nu puteam răspunde la ea, aşa cum nu putusem să-i spun ce făceam şi cum îmi mergeau treburile în cei zece ani de când eram căsătoriţi. În tot acest timp am schimbat cuvinte, dar la un moment dat cuvintele par să fie despuiate de puterea şi de sensul lor, iar acum, ca un vas fără pânze, nu mai păreau să ne ducă nicăieri: cuvintele schimbate nu ne apropiau niciunul de celălalt, nici de vreo înţelegere. Cuvintele pe care voiam să le folosim nu ne era permis să le folosim – erau împiedicate de rigiditatea care provine din frică –, iar cuvintele pe care le puteam folosi erau, pentru mine, irelevante. Cu toate acestea, am încercat: i-am povestit despre vremea care se îmbunătăţea, despre baia pe care o făcusem în piscina de la Hilton şi că-i văzusem pe Ohad, pe

Hana şi pe prietenul nostru Matti. I-am povestit despre atmosfera din adăpost şi de bubuiturile sonore care zguduiau din când în când zidurile. Dar nu i-am povestit despre Eliezer Friedman.

*

Un colţ al apartamentului surorii mele se deschidea spre frunzişul întunecat, ca de piele, al unui copac, sub care aerul era menţinut umbros şi umed, plin de păianjeni, şi în această mică încăpere exterioară ea aşezase un fotoliu de piele cândva scump, care locuise un sfert de secol în apartamentul bunicilor noştri. Iarna, când ploua, oblonul de fier se putea închide, dar altfel fotoliul, pe care bunicii mei îl îngrijiseră cu religiozitate, aşezându-se rareori în el şi protejându-l cu un cearşaf de soarele Orientului Mijlociu, era expus condiţiilor meteorologice. Acest act rebel sau doar liber al surorii mele mă înfiora. Mă aşezam deseori în fotoliu, pentru a-mi calma nevoia stringentă de a-l acoperi.

Deschizând prima pagină din *Parabole şi paradoxuri* de Kafka, am început să citesc:

„Mulţi se plâng de faptul că vorbele înţelepţilor nu sunt întotdeauna decât nişte parabole, dar care nu pot fi aplicate în viaţa de toate zilele, şi noi nu avem decât această viaţă. Când înţeleptul spune: «Du-te dincolo», atunci el nu vrea să spună cu asta că trebuie să pleci în cealaltă parte, ceea ce la urma urmei încă s-ar mai putea face, dacă rezultatul drumului ar merita osteneală, ci el înţelege un Dincolo oarecare, legendar, pe care noi nu-l ştim, dar pe care el nu-l poate preciza mai amănunţit şi aşa ceva nouă nu ne poate fi de niciun ajutor.”[25]

Am simţit un mic val de frustrare. Când mă gândeam la Kafka departe de cărţile lui, aproape întotdeauna uitam de această senzaţie. Mă gândesc la scene emblematice din viaţa lui, despre care am citit de atâtea ori, încât mi le amintesc că pe nişte scene dintr-un film: exerciţiile fizice

[25] Franz Kafka, Opere complete, voi. 2, Proză scurtă postumă, traducere și note de Mircea Ivănescu, Editura Univers, București, 1996, p. 132.

în faţa ferestrei deschise, scrisul înfierbântat în miez de noapte, la masa lui de lucru, zilele de suferinţă petrecute pe cearşafurile albe, dezinfectate ale câte unui sanatoriu. Frustrarea era însă mai mult decât un subiect pentru Kafka, era o întreagă dimensiune a existenţei, şi în momentul în care începi să-l citeşti, o regăseşti. Nu există niciodată vreo rezolvare pentru scenariile mai întâi tot mai grave, apoi tot mai enervante care apar în opera lui; există numai marea, nesfârşita lor ocupaţie, îndurarea aproape tantrică a frustrării care nu realizează nimic altceva decât că pregăteşte sufletul pentru absurd. Până şi înţelepţii sunt storşi de ea: ne spun să mergem undeva, dar noi nu avem cum să ne mişcăm spre acest loc, şi în plus ei nu ştiu despre el mai mult decât noi – nu avem nicio dovadă că există măcar. Ca să nu mai punem la socoteală faptul că înţelepţii sunt finiţi, şi totuşi ne îndrumă spre infinit. În calculul lui Kafka, care nu poate fi tocmai infirmat, ei sunt inutili. Ne atrag atenţia asupra fabulosului de dincolo, dar nu ne pot duce acolo.

Am răsfoit mai departe şi am recitit ceea ce a fost întotdeauna pentru mine unul dintre cele mai percutante pasaje pe care le-a scris Kafka, un fragment din *Procesul*, pe care a hotărât să-l extragă şi să-l publice separat. Un om vine la paznicul care stă la poarta Legii şi cere să intre. Este refuzat, dar nu direct – paznicul îi spune că ar putea fi lăsat să intre mai târziu. Omul nu poate înainta, dar nici nu se poate întoarce, aşa că se aşază pe scăunaşul oferit de paznic, ca să aştepte în faţa porţii deschise a Legii. Nu i se permite să intre; de fapt, poarta pare să rămână deschisă numai pentru a-l aţâţa cu ideea intrării. Petrece o viaţă întreagă aşteptând, o viaţă întreagă în pragul Legii, şi ori de câte ori încearcă să primească permisiunea de a intra, este refuzat. Omul îmbătrâneşte, ochii i se înceţoşează, auzul îi slăbeşte; într-un târziu, viaţa lui se apropie de sfârşit, şi „toate i se îmbulzesc în creier ca să-l silească să pună o întrebare”. Îşi adună ultimele puteri pentru a o şopti la urechea paznicului: dacă toată lumea caută să cunoască Legea, cum de in toţi aceşti ani nimeni în afară

de mine n-a mai cerut să intre? La care paznicul, strigând ca să se facă auzit de muribund, spune: „Nimeni, în afară de tine, n-avea dreptul să intre aici, căci poarta asta era făcută numai pentru tine; acum plec, şi o încui.”[26]

În grădiniţa de peste drum, Lady Gaga fusese oprită, iar copiii au început să cânte. Melodia era cunoscută, la fel şi cuvintele, deşi nu le înţelegeam pe toate. Am crescut cu limba ebraică în urechi – printre altele, era limba în care se certau părinţii mei –, dar niciodată îndeajuns ca să învăţ cu adevărat s-o vorbesc. Şi totuşi sună intim pentru mine, ca o limbă maternă pe care am uitat-o, iar de-a lungul anilor m-am apucat s-o studiez de mai multe ori. Şi Kafka a studiat ebraica în ultimii săi ani, pregătindu-se pentru mutarea în Palestina pe care o visa. Dar fireşte că în cele din urmă n-a reuşit niciodată să facă *aliyah*[27] – în ebraică, expresia înseamnă literal „să te duci până la” – şi probabil că o parte din el ştia că nu avea să „se ducă până la”, aşa cum nu poţi „trece dincolo”, ci poţi doar să rămâi să aştepţi în faţa uşii deschise. După ce a văzut un film despre pionierii evrei din Palestina, Kafka a scris în jurnalul lui, referitor la Moise:

„Esenţa drumului prin pustiu. […] Toată viaţa a jinduit la Ţara Canaanului; e de necrezut că e sortit să vadă Pământul Făgăduinţei abia în pragul morţii. […] Nu pentru că i-ar fi fost viaţa prea scurtă n-a ajuns Moise în Canaan, ci pentru că viaţa lui a fost o viaţă omenească.”[28]

Nimeni nu a stat mai temeinic în prag decât Kafka. În pragul fericirii, al lui „dincolo”, al Canaanului, al uşii deschise numai pentru noi. În pragul evadării, al transformării. Al unei imense şi finale înţelegeri. Nimeni nu a faut artă din asta în asemenea măsură. Şi totuşi, dacă

---

[26] Franz Kafka, Procesul, traducere de Gellu Naum, ELU, București, 1965.

[27] Imigrație masivă a evreilor din diaspora pe Pământul lui Israel (Palestina, apoi Israel, de la înființarea statului, în 1948), promovată intens după apariția sionismului, la sfârșitul secolului al XlX-lea.

[28] Franz Kafka, Opere complete, vol. 3, Jurnal 1910-1923, traducere și note de Mircea Ivănescu, Editura Univers, București, 1998, p. 357.’

el nu este niciodată sinistru sau nihilist este fiindcă până şi pentru a ajunge la prag e nevoie de susceptibilitate şi dorinţă vie. *Există* o poartă. Există o cale de a ajunge sau de a trece dincolo. Doar că aproape sigur nu vom reuşi s-o aflăm, sau s-o recunoaştem, sau să trecem prin ea în viaţa asta.

În seara aceea m-am dus la un curs de dans ţinut într-o şcoală galbenă, veche, ale cărei ferestre erau vopsite în albastrul cerului. Ador să dansez, dar când am înţeles în sfârşit că ar fi trebuit să încerc să mă fac dansatoare, şi nu scriitoare, era prea târziu. Mi se pare tot mai mult că în dans stă adevărata mea fericire şi că, atunci când scriu, ceea ce încerc de fapt să fac e să dansez, şi pentru că este imposibil, pentru că dansul este liber de limbaj, nu sunt niciodată satisfăcută de scris. A scrie înseamnă, într-un anumit sens, a căuta să înţelegi, şi prin urmare este întotdeauna ceva ce se petrece post factum, este întotdeauna un proces de a scotoci prin trecut, iar rezultatul, dacă ai noroc, sunt nişte semne permanente pe o pagină. Dar a dansa înseamnă a te deschide (pentru plăcere, pentru o explozie, pentru nemişcare); asta se petrece numai în prezent – în clipa imediat următoare, dansul a dispărut deja. Dansul dispare permanent, spune adesea Ohad. Legăturile abstracte pe care le formează în public, ale emoţiei cu forma, şi entuziasmul dat de lumea sentimentelor şi a imaginaţiei – toate acestea derivă din dispariţia lui. Habar nu avem cum dansau oamenii pe vremea când a fost scrisă Facerea; cum era, de pildă, când David dansa înaintea lui Dumnezeu cel atotputernic. Şi chiar dacă am şti, singurul mod în care el ar putea reveni la viaţă ar fi în trupul unui dansator care trăieşte acum, aici, ca să-l materializeze pentru noi, înainte de a dispărea din nou. Scrisul însă, al cărui scop este să realizeze un sens atemporal, trebuie să se mintă în legătură cu timpul; în esenţă, trebuie să creadă într-o formă de imutabilitate, şi de aceea considerăm că cele mai mari opere literare sunt acelea care au trecut testul a sute, poate chiar mii de ani. Şi această minciună pe care ne-o spunem când scriem

mă face să mă simt din ce în ce mai nelalocul meu.

Aşa că-mi place să dansez, dar nicăieri nu-mi place mai mult să dansez decât în această clasă din şcoala galbenă, în aceste încăperi vechi, pe ale căror ferestre mari se văd florile roşii ale copacilor care-mi dau o plăcere nesfârşită, dar al căror nume nu m-am obosit să-l aflu, şi unde la etaj Ohad repetă cu colegii lui, într-o cameră cu vedere la mare. Profesoara ne-a spus că trebuie să încercăm să simţim mici leşinuri înăuntrul nostru când ne mişcăm, leşinuri care să fie invizibile din afară, dar care să aibă loc în noi tot timpul. Iar apoi, după câteva minute, ne-a spus ea, ar trebui să simţim un leşin continuu, uşor dar perpetuu, ca şi cum înăuntrul nostru ar ninge.

După ce cursul a luat sfârşit, m-am plimbat pe plajă. M-am aşezat pe nisip şi m-am gândit că ceea ce se afla în spatele meu fusese cândva un deşert. Într-o zi, un om încăpăţânat a venit şi a trasat nişte linii pe nisip, şi şaizeci şi şase de familii încăpăţânate au stat pe o dună şi au schiţat cu cochilii de scoici şaizeci şi şase de parcele, şi apoi s-au apucat să ridice case încăpăţânate şi să planteze copaci încăpăţânaţi, şi din acest act originar de încăpăţânare a crescut un întreg oraş încăpăţânat, mai repede şi mai întins decât şi-ar fi putut închipui cineva, şi acum în Tel Aviv locuiesc patru sute de mii de oameni cu aceeaşi idee încăpăţânată. Briza mării este la fel de încăpăţânată. Erodează faţadele clădirilor, rugineşte şi corodează, nimic nu poate rămâne nou aici, dar pe oameni nu-i deranjează, pentru că le oferă ocazia să refuze încăpăţânat să repare ceva. Iar când vine vreun ignorant din Europa sau America şi îşi foloseşte banii lui străini ca să facă albul alb din nou şi să umple porii, nimeni nu spune nimic, pentru că toţi ştiu că e doar o chestiune de timp, iar când destul de curând locul arată decrepit sunt iar bucuroşi, respiră mai uşor când trec, nu din *schadentreude*[29] nu pentru că nu-i doresc tot binele acestui om care vine doar o dată pe an, ci pentru că ceea ce-şi

[29] Bucurie provocată de răul altcuiva, plăcere răutăcioasă (în limba germană, în original).

doresc cu adevărat oamenii, chiar mai mult decât dragoste sau fericire, este coerenţa. În ei, în primul rând, şi apoi în viaţa din care sunt o mică parte.

Mareea a adus deşeuri de plastic măcinate de mare până când au fost transformate în confetti. Bucăţelele colorate acopereau nisipul şi se rostogoleau pe suprafaţa valurilor. O fi naraţiunea incapabilă să susţină lipsa de formă, dar nici viaţa nu are mari şanse – aşa am scris? Ar fi trebuit să scriu „viaţa omenească”. Pentru că natura creează formă, dar o şi distruge, şi echilibrul dintre cele două este cel care aşterne

O asemenea pace asupra naturii. Dacă însă forţa minţii umane este capacitatea ei de a crea formă din lipsa de formă şi de a da sens lumii prin structurile limbajului, slăbiciunea ei constă în reticenţa sau refuzul de a o demola. Suntem ataşaţi de formă şi ne temem de lipsa ei: suntem învăţaţi să ne temem de ea încă de când venim pe lume.

Uneori, când le citeam seara copiilor mei, îmi venea în minte gândul pervers că reformulând pentru ei aceleaşi basme, povestiri biblice şi mituri pe care oamenii le spun de sute sau mii de ani, nu le făceam un dar, ci îi privam de ceva – îi jefoiam de posibilităţile infinite de a înţelege lumea, inscripţionând atât de devreme şi atât de adânc în mintea lor canalele străvechi ale evenimentului şi ale consecinţei. Seară după seară, îi instruiam în convenţie. Oricât de frumos şi de înduioşător ar fi, e mereu la fel. Iată care sunt diferitele forme pe care le poate lua viaţa, le spuneam. Şi totuşi îmi aminteam de o vreme când mintea fiului meu mai mare nu producea forme cunoscute şi nu urma tipare familiare, când întrebările lui insistente, ciudate despre lume ne-o revelau din nou. Vedeam în perspectiva lui o formă de geniu şi totuşi continuam să-l educăm în formele convenţionale, deşi ne îngrădeau. Din dragoste. Ca să-şi afle calea în lumea în care nu are de ales şi trebuie să trăiască. Şi încetul cu încetul gândurile lui ne-au surprins tot mai puţin, iar întrebările lui au ajuns să se refere în cea mai mare parte la sensul cuvintelor din

cărţile pe care acum le citea singur. În serile când le reciteam copiilor mei cu voce tare povestea lui Noe, a lui Iona sau a lui Odiseu, mi se părea că acele poveşti frumoase care-i linişteau şi le făceau ochii să strălucească erau şi ele o formă de legare.

M-am întors acasă pe una dintre străduţele care porneau de la malul mării, iar când am ajuns pe strada Brenner era deja târziu şi mă dureau picioarele, dar tot n-am putut să dorm.

Simţiţi-vă gata să plesniţi, spusese profesoara de dans. *Dar nu plesniţi încă*.

Pe la două sau trei dimineaţa, au pornit sirenele şi m-am dus jos şi am stat cu o femeie în vârstă şi cu fiica ei în adăpostul de beton. Vaierul s-a oprit, şi ne-am plecat capetele în tăcere. Când s-a auzit explozia tunătoare, femeia a ridicat privirea şi mi-a zâmbit, un zâmbet atât de nelalocul lui, încât nu putea veni decât din senilitate. Pe când mă întorceam la culcare, am scos câteva haine din valiză şi le-am îndesat într-o pungă de plastic pe care am găsit-o sub chiuvetă. În numele lipsei de pregătire, aş putea spune. Sau pentru că era ora la care părea că fac bagaje pentru călătorii pe care nu intenţionam să le fac. Sau pentru că avea să mă scutească de a fi nevoită să mă trezesc şi să înfrunt încercarea de a-mi începe romanul pe care ştiam deja că aproape sigur nu aveam să-l încep vreodată, deşi mai exista încă o firavă şansă. Deschizând computerul, m-am uitat la ştiri, dar încă nu se pomenise nimic. I-am scris un e-mail soţului meu. S-ar putea să am nevoie de timp, i-am spus. S-ar putea să fie necesar să stau mai mult decât am crezut. În afară de asta, nu i-am dat nicio explicaţie pentru ceea ce avea să devină tăcerea mea.

Este şi nu este

Epstein a intrat în casă. A intrat cu un cântec în minte. A intrat aşa cum intră un om în propria solitudine, fără speranţa de a o umple. Un om precum Klausner trebuie să aibă discipolii săi, aşa că n-a fost surprins să găsească trei sau patru dintre aceştia aferându-se pe acolo şi pregătind atât sosirea sabatului, cât şi pe aceea a lui

Klausner. Erau îmbrăcaţi în blugi şi tricouri, şi dacă n-ar fi fost tichiile, ar fi putut trece drept rezidenţii neglijenţi ai oricărui cămin studenţesc din America. Toţi în afară de unul, un tânăr negru ai cărui perciuni în smocuri şerpuiau încet spre restul bărbuţei rare, dar care deja îmbrăcase uniforma pioasă compusă din jachetă neagră şi cămaşă albă. Din colţ, gârbovit asupra unei chitare, l-a măsurat pe Epstein fără a-şi întrerupe mişcarea graţioasă a degetelor pe coarde. Pe ce filieră ajunsese aici? s-a întrebat Epstein, încercând să distingă melodia. Şi-a imaginat-o pe mama băiatului, căruntă la tâmple, lângă fereastra apartamentului ei din Bronx, cu un pom de Crăciun împodobit în grabă. Mai târziu, în jurul unei mese puse pentru zece persoane, au făcut cunoştinţă, şi sensibilul chitarist i-a fost prezentat ca fiind Peretz Haim. Epstein nu s-a putut abţine:

— Dar numele dumitale adevărat care e? a întrebat el.

Tânărul, care avea maniere fine, a răspuns solemn că Peretz Haim era numele lui adevărat, la fel de adevărat ca Jules Epstein.

Klausner, după ce a trimis un ultim e-mail posibil înainte de sabat de la un computer depăşit aflat la recepţie şi a verificat ca toate luminile să rămână aprinse, l-a grăbit pe Epstein să iasă din nou, conducându-l pe străduţele înguste până la vechea sinagogă la care voia să-l ducă – să absoarbă atmosfera, a zis el, frecându-şi două degete într-un gest care pentru Epstein însemna mai degrabă bani decât aer bogat. Să absoarbă spiritualitate. Când au cotit într-un pasaj cu trepte de piatră, s-a văzut un cimitir mare, jos în vale. Era plin de chiparoşi ale căror forme zvelte păreau modelate de alte condiţii decât soarele, vântul şi ploaia.

Dedesubt, marii înţelepţi ai secolelor trecute zăceau sub lespezi vopsite în albastru. Epstein văzuse vopseaua peste tot în oraş, pe pietrele de pavaj şi pe uşi, în mortarul dintre pietrele aspre ale caselor. Era o tradiţie pentru a le feri de ochiul răului, i-a explicat Klausner.

— Un pic păgână, a ridicat el din umeri, dar ce-i rău în asta?

Au ajuns la o poartă arcuită în zid şi, traversând o curte pavată cu pietre late, au intrat într-o încăpere văruită în alb, cu tavan înalt, ticsită de bărbaţi în haine negre, cu cârlionţii perciunilor atârnându-le. Nu părea să fie vreo ordine în mişcarea neobosită din cameră, în incantaţiile şi legănările unora, cu bărbile scânteind de tensiunea comunicării cu Atotputernicul, în timp ce alţii chibiţau pe margine şi serveau suc de portocale şi prăjituri de pe o masă. Klausner i-a întins o tichie albă de satin de pe o altă masă. Epstein i-a examinat interiorul. Cine ştie pe câte capete fusese? Tocmai se pregătea s-o îndese în buzunar, dar omul din spatele mesei, responsabilul cu tichiile, îl privea cu ochii mijiţi feroce, aşa că Epstein i-a făcut cu ochiul şi şi-a aşezat-o pe cap.

Acum, de parcă ar fi fost telecomandat, întregul grup s-a reunit în cântec. Epstein, care simţea nevoia stringentă de a se alătura – nu atât ca să cânte, cât ca să răcnească vreo câteva cuvinte dezarticulate, de tip Tourette –, a deschis gura, dar a închis-o la loc, împins la o parte de oamenii care continuau să intre din spate. Când cântecul s-a topit într-o incantaţie intermitentă, Klausner a fost atras într-o conversaţie de un bărbat şi mai înalt decât el, cu o barbă la fel de aspră şi de roşie ca a lui Esau.

Rămas singur, Epstein s-a lăsat tras de mulţime în direcţia opusă, pe lângă rafturile cu cărţi aurite şi coşuri cu flori de mătase. Prins într-un vârtej de haine negre, a văzut un scaun uriaş din lemn închis la culoare, cu gheare de vultur la picioare, ataşat de un fel de leagăn – o, Doamne, oare acolo se făceau circumciziile? Ce barbarie! apoi a observat o deschidere în perete şi, ca să se îndepărteze de scaun, a păşit într-o încăpere mică, asemănătoare unei grote, în care pâlpâiau câteva lumânări. Când ochii i s-au obişnuit cu întunericul, a văzut că nu era singur: un bărbat cu ochii apoşi stătea cocoţat pe un taburet jos. Aerul jilav era îngreunat de mirosul înţepător al corpului său. O plăcuţă de alamă de pe perete,

pe care Epstein s-a chinuit s-o descifreze în lumina palidă a lumânărilor, anunţa că acesta era locul în care faimosul Luna a venit să se roage cu cinci sute de ani în urmă.

Omul chircit îi pipăia piciorul, oferindu-i ceva. L-a invadat un val de claustrofobie. Aerul respirabil părea că se termină. Un psalm, voia să spună un psalm? Asta-i cerea omul? Să ceară binecuvântarea înţeleptului? În poala bătrânului era un pachet cu fursecuri, iar când Epstein a refuzat cartea de psalmi, omul a fluturat orbeşte pachetul, împingându-l spre el. Nu, nu, nu voia niciun fursec, şi cum omul continua să-l tragă de cracul pantalonului, Epstein s-a aplecat, a smuls de pe el gheara artritică şi a ieşit în fugă.

Jumătate de oră mai târziu, când s-au întors la Ghilgul, pe fruntea lui Klausner se formau iar broboane de sudoare. Pentru a doua oară într-o săptămână, Epstein s-a trezit aşezat la o masă de evrei, sub autoritatea rabinului. Dar, spre deosebire de publicul liderilor evrei americani adunaţi neorganizat, preţios, să-şi repete vechea poziţie, studenţii din jurul acestei mese simple de lemn păreau inteligenţi şi vii, deschişi la miracole. Privind avid în jur, Epstein aştepta să înceapă spectacolul. În aceste elevaţii, sub propriu-i acoperiş mistic, Klausner era şi mai în elementul lui decât la Piaza. Iar în seara asta Epstein era oaspetele său de onoare, aşa că predica rabinului a fost concepută special pentru el – în cazul în care *concepută* era cuvântul potrivit, căci frazele păreau să se rostogolească spontan din gura lui. Legănându-se pe tălpi, el a început grandios:

— În seara aceasta avem prinţe noi un om care descinde din regele David!

Toate capetele s-au întors spre el. Epstein, care descindea din Edie şi Sol, nu s-a obosit să-l corecteze, aşa cum nu te oboseşti să corectezi un magician pe care l-ai văzut scoţând din mânecă o altă carte de joc.

De la regele Israelului, Klausner a sărit la Mesia, despre care se spunea că va veni dintre descendenţii lui David. Şi de la Mesia, a sărit la sfârşitul lumii. Iar de la

sfârşitul timpului, a sărit la începutul timpului, la retragerea lui Dumnezeu pentru a face loc lumii finite, căci timpul nu poate exista decât în absenţa eternităţii. Şi de la retragerea luminii divine a lui Dumnezeu, rabinul, cu ochii albaştri scânteind în lumina lumânărilor, a sărit la spaţiul gol, a cărui pată de întuneric conţinea potenţialul lumii. Iar de la spaţiul gol care conţinea potenţialul lumii, a sărit la crearea lumii, cu zilele şi măsurile ei.

Şi astfel, rabinul înalt şi suplu născut în Cleveland şi transplantat în lumea străveche a Bibliei, a sărit ca Jackie Joyner[30], de la infinit la finit. Epstein l-a urmat liber. Gândurile îi erau difuze în seara aceea, nu se putea concentra. Cuvintele se rostogoleau prin el, sub notele unei arii de Vivaldi al cărei ritm constant i se cuibărise în cap încă de când se trezise dimineaţa, la Hilton.

— Dar finitul îşi aminteşte infinitul, a spus Klausner, ridicând un deget lung. El conţine încă voinţa infinităţii!

Voinţa infinităţii, a repetat Epstein în sinea lui, cântărind vorbele în minte aşa cum ai cântări un ciocan, ca să vezi dacă e destul de greu încât să bată cuiul. Dar, lovindu-se de el, cuvintele s-au despărţit, ridicând doar praful.

— Aşa că totul în lumea asta tânjeşte să se întoarcă acolo. Să se *repare* redevenind infinit. Acest proces de reparare, acest cel mai frumos dintre procese pe care-l numim *tikkun*, este sistemul de operare al lumii noastre. *Tikkun olam*, transformarea lumii, care nu poate avea loc fără *tikkun ha nefesh*, transformarea noastră internă. În momentul în care intrăm în gândirea iudaică, în cercetarea iudaică, intrăm în acest proces. Căci ce altceva este o întrebare decât un spaţiu golit? Un spaţiu care caută să fie umplut din nou cu porţia lui de infinit?

Epstein şi-a privit vecina mărunţică, palidă, a cărei sprânceană cu piercing era crispată în concentrare. Era tânără – mai tânără chiar decât Maya – şi solemnă ca o

[30] Jackie Joyner-Kersee (n. 1962), sportivă americană care se numără printre cei mai mari atleți ai tuturor timpurilor, ea concurând în probele de heptatlon și săritura în lungime.

icoană. Avea aerul că supravieţuise unui dezastru. O să ştie ea ce are de făcut cu porţia ei de infinit, când o s-o capete în sfârşit? Studiindu-i tatuajele de pe încheieturile degetelor, Epstein nu era sigur. S-a uitat mohorât la ceas: mai era o oră şi jumătate până când trebuia să vină taxiul să-l ia. S-a gândit s-o sune pe Maya, sau să vadă ce face Schloss, sau s-o contacteze pe directoarea Muzeului Israelului în grădina parfumată a casei ei din Ierusalim, scuzându-se că o deranjează de la cina de vineri seara, şi s-o anunţe că hotărâse să-i dea ei cei două milioane de dolari, pentru a comanda o sculptură monumentală în onoarea părinţilor lui. Ceva patinat, imuabil, copleşitor, numit simplu *Edie şi Sol*.

Mai întâi tatăl lui şi apoi, brusc, mama. Tatăl lui era pe moarte de ani de zile, era pe moarte de când ţinea minte Epstein, dar mama lui era programată să trăiască veşnic, căci cum altfel ar fi putut avea ultimul cuvânt? Epstein îşi înmormântase tatăl, aranjase totul – rudele, oricât de îndepărtate, au dorit o copie după necrologul lui, atât de emoţionant fusese. Dar nu avusese ce să le dea, vorbise spontan. Jonah şi verii lui au purtat pe umeri sicriul de pin. „Staţi pe scânduri!” strigase groparul. „Pe *scânduri*”. Aşezase peste mormânt, pe lungime, două scânduri subţiri de lemn pe care trebuiau să stea pentru a coborî sicriul cu frânghii. Dar ei se clătinau sub greutatea lui, alunecând în pământul reavăn cu pantofii lor de ceremonie, şi nu vedeau unde-şi puneau picioarele. În seara aceea, după ce toată lumea plecase de la *shiva*[31]. Epstein a plâns singur, amintindu-şi cum tatăl lui îşi privea picioarele goale, pline de vânătăi în patul de spital şi întreba: „Cum am ajuns aşa vătămat?”

Dar încă reuşea să manevreze maşinăria grea a suferinţei şi să-şi cârmească mintea departe de locurile care puteau cauza cele mai mari distrugeri. Aranjase ca rudele religioase să vină cu avionul din Cleveland şi

[31] Perioadă de doliu la evrei, care durează şapte zile după înmormântare şi în care rudele apropiate se adună laolaltă într-o casă, îşi amintesc de cel decedat şi primesc vizitatori

California, aranjase ca cineva să spună *kaddish*-ul[32] zilnic, plătise deja pietrarul pentru lespede cu un an înainte, dar în toate aceste aranjamente uitase s-o ia în calcul pe mama lui, care întotdeauna îşi făcea singură aranjamentele, care nu voia ajutorul lui, care nu voise niciodată ajutorul nimănui, simţindu-se ofensată şi dacă doar i se oferea, şi care într-o dimineaţă, la nici trei luni după ce murise tatăl lui, singură în lift la Sunny Isles, făcuse un atac de cord şi murise. Se stinsese în ambulanţă, fără nimeni alături, în afară de infirmier.

Atunci Epstein a trebuit să reia totul. A făcut toate gesturile ca prin ceaţă. Oamenii îi vorbeau, dar el aproape că nu-i auzea şi se îndepărta în mijlocul discursurile de condoleanţe; totul era scuzabil, era în stare de şoc. Trei săptămâni mai târziu, s-a întors singur la Miami. Sora lui, Joanie, nu a vrut să se implice în niciun fel în ceea ce urma să se întâmple cu lucrurile părinţilor lor. Ca în toate celelalte, a lăsat asta în seama fratelui ei cel realizat. În timp ce le sorta, Epstein ştia că se află în căutarea a ceva, a vreunei dovezi a ceea ce ştiuse întotdeauna, dar nu i se spusese niciodată, pentru că a rosti un singur cuvânt despre trecutul tatălui său fusese împotriva legilor lumii lor. Chiar şi acum, în timp ce scotocea cu mâini tremurătoare prin sertarele tatălui, nu-şi putea vorbi despre soţia şi copilul mic pe care acesta îi pierduse în război. Nu putea spune de unde ştia. Originile acestei informaţii – nu, nu era informaţie, ci senzaţie intimă – îi erau inaccesibile. Dar de când îşi putea aminti, avusese această senzaţie. Ea marcase totul. Fără a o atinge, conştiinţa lui crescuse totuşi în jurul acestui vacuum lăsat de primul fiu al tatălui său.

În cele din urmă, nu găsise nimic în afară de o cutie de pantofi cu fotografii vechi de-ale mamei lui, pe care nu le văzuse niciodată, însărcinată cu el, cu părul fluturat de vânt, faţa bronzată de soarele Orientului Mijlociu şi trăsături adânci şi puternice. Deja operând conform

[32] Imn de slavă adresat lui Dumnezeu mai cu seamă în ceremoniile funerare iudaice.

sistemului ei personal. Nu era dezorganizată, dar făcea lucrurile în felul ei. Ordinea ei interioară era ascunsă altora, şi asta dădea impresia că era impenetrabilă. Chiar şi după o viaţă petrecută alături de ea, cufundat până la genunchi în cutiile din şifonierul ei sau sortându-i hârtiile, Epstein nu putea sparge codul. Nici Conchita nu-i era de vreun folos. Şi-a făcut singur o cafea instant, în timp ce ea dădea cu mopul în dormitor şi suna la Lima de pe telefonul fix. În dulapul din bucătărie, în spatele unor cutii de ceai nedesfăcute, Epstein a observat o cutie de tablă de la La duree, un cadou de la el, adus din una dintre călătoriile la Paris. Deschizând-o, a descoperit ceva ca nişte mărgele striate gri, dar, când le-a vărsat în palmă, a văzut cu surprindere că erau dinţi de lapte. Propriii lui dinţi, pe care mama lui, despre care nu ştia să fi posedat măcar un grăunte de sentimentalism, îi păstrase vreme de şaizeci de ani. A fost profund mişcat, i-au dat lacrimile; şi-a dorit să-i arate cuiva, şi era gata s-o cheme pe Conchita în cameră. Dar chiar atunci i-a sunat telefonul, şi i-a băgat distrat în buzunar, şi şi-a amintit de ei prea târziu, după ce trimisese pantalonii la curăţătorie. Tresărind, s-a gândit acum la dinţişorii alunecând pe ţevile de scurgere.

Rabinul şi-a încheiat predica şi *challah*-ul a fost binecuvântat. Klausner a rupt bucăţi din pâinile împletite, le-a trecut prin sare, a băgat una în gură şi a aruncat restul pe masă. Era o formă de primitivism pe care se ştia că Epstein o apreciază: primitivismul pasiunii care refuză să se banalizeze prin maniere. Ce foloase adusese vreodată eticheta cuiva? Aşa începea micul discurs pe care i-l ţinea lui Lianne în lungile călătorii de întoarcere de la părinţii ei, în timp ce ierburile dense ale Connecticutului se desfăşurau dincolo de ferestre. Se făcuse o cotitură greşită în evoluţia umană, rezultat al scurgerii lente de necesitate din viaţă. Odată asigurată supravieţuirea, s-a deschis timpul pentru frivolitate şi împopoţonare stupidă, iar asta a dus la contorsionări absurde ale proprietăţii. Atâta energie inutilă cheltuită pentru a respecta standardele manierelor sociale, care în cele din urmă nu conduc la

nimic altceva decât la deformare şi interpretare greşită. Inspiraţia discursului său erau familia lui Lianne şi formalismul lor pedant, dar odată ce se pornea, nu se mai putea opri până nu ajungeau în garajul lor din Manhattan: omenirea ar fi putut merge pe o altă cale, dacă şi-ar fi lăsat sinele interior expus!

Lianne, incapabilă să deturneze curentul evoluţiei, scotea în tăcere din geantă un număr din *The New Yorker* şi începea să-l răsfoiască. Aşa era mereu. Epstein nu putea ajunge niciodată la ea. Poate că dorinţa fusese ceea ce-l ţinuse acolo atâta vreme: încercase mereu să se izbească de acel zid, să pătrundă în curtea ei interioară secretă. După un timp, şi-a pierdut energia pentru dispută. Lumea lui îl istovea. Acelea au fost lunile în urma cărora a anunţat-o pe Lianne că nu mai putea rămâne căsătorit cu ea. În timp ce luau cina la Four Seasons, la aniversarea de şaisprezece ani a nepoatei ei, un chelner în veston alb îi ridicase şervetul căzut pe jos şi i-l pusese la loc în poală; Epstein simţise nevoia să sară în picioare şi să strige ceva. Dar ce? îşi imagina comesenii întorcându-se spre el într-o tăcere uluită, chipurile chelnerilor crispându-se, draperiile în falduri încremenind în sfârşit, aşa că în loc de asta s-a scuzat şi, în drum spre toaleta bărbaţilor, l-a instruit pe *maître* să-i ducă nepoatei lui desertul de zahăr ars, cu un artificiu în loc de lumânare.

Acum, gândindu-se la chipul lui Lianne, cu riduri fine, uşor surprins, cum era în fiecare dimineaţă când deschidea ochii, Epstein a simţit o împunsătură de durere. Mereu îl iritase această expresie mirată a ei. El se trezea gata de dispută, după ce-şi repeta argumentaţia toată noaptea în somn, dar ea dormea, şi uita şi se trezea perplexă. De ce nu semăna mai mult cu el? îşi amintea cum, în seara în care o anunţase că nu mai putea continua căsnicia, Lianne îi spusese că nu era în apele lui. Că încă nu-şi revenise după moartea părinţilor săi şi că nu era momentul să facă ceva în pripă. Dar, după cum îi zvâcnea ochiul, înţelesese că ea ştia ceva ce nici măcar el nu sesizase complet. Că ea nu era câtuşi de puţin mirată, ba dimpotrivă, şi că trăsese

şi ea propriile concluzii. Ceva trebuise să se rupă, şi el a simţit atunci oasele fragile pocnind unul câte unul sub degetele lui. Nu bănuise că va fi aşa. Îşi imaginase asta ca pe un efort uriaş, aproape imposibil, dar nu l-a costat aproape nimic. Atât de uşor, de delicat lucru era o căsnicie. Dacă ar fi ştiut, ar fi fost mai atent în toţi aceşti ani? Sau ar fi rupt-o cu mult înainte?

Mâncăruri aburinde au fost aduse din bucătăria de la Ghilgul. Într-o tigaie arsă, stătea un pui întreg, jumulit şi galben, bolborosind în propria-i grăsime. Epstein s-a întrebat în treacăt dacă Klausner o să-i smulgă pulpele şi o să le arunce şi pe ele pe masă. Dar una dintre fete, o lesbiană, după toate aparenţele, s-a ocupat de el cu un cuţit de tranşat. O farfurie plină ochi cu carne şi cartofi a fost dată din mână în mână, până la Epstein. Nu mâncase aproape nimic de când fusese salvat de la înec. Nu-i suporta stomacul. De ce? Pentru că înghiţise un pic de apă de mare? Mama lui îl certa de dincolo de mormânt. Ce era cu el? Fumul unei ţigări eterne se învârtejea în jurul ei. El avea un stomac de oţel! A luat o înghiţitură din vinul acru şi a muşcat din puiul gras. Făcându-şi curaj, şi l-a îndesat pe gât. Era doar o chestiune de stăpânire mentală a trupului. Cu mult timp în urmă, când Jonah şi Lucie erau încă mici, primise un diagnostic de melanom malign. Într-o toamnă, o aluniţă mică de pe pieptul lui începuse să-şi schimbe culoarea odată cu frunzele. Dar când doctorul i-a extirpat-o şi a trimis-o la laborator, a sosit vestea că ceea ce crescuse acolo, desfăşurându-şi nuanţele, era chiar moartea lui. Şansa de supravieţuire era de zece la sută, l-a anunţat sumbru doctorul. Între timp, nu era nimic de făcut. Plecând de la cabinet şi mergând pe jos prin Central Park West în lumina revigorantă a soarelui, tremurând, Epstein a luat o hotărâre: avea să trăiască. N-a spus nimănui de diagnostic, nici măcar lui Lianne. Şi nu s-a mai dus niciodată la doctor. Anii au trecut, au trecut, şi mica cicatrice albă de pe pieptul lui a pălit şi a devenit imperceptibilă. Moartea lui a devenit imperceptibilă. Odată, trecând pe la adresa uitată, a zărit cu coada

ochiului numele medicului pe plăcuţa de alamă şi l-a trecut un fior. Şi-a înfăşurat mai bine fularul în jurul gâtului şi a râs, scuturând fiorul. Triumful spiritului asupra materiei! Da, se vindecase de defectul de vorbire, se vindecase de slăbiciune, de eşecuri, de oboseli, de tot felul de neputinţe şi, de parcă n-ar fi fost de ajuns, reuşise să se vindece şi de cancer. Un stomac de oţel şi o voinţă de fier. Dacă era un zid, el trecea prin el. Cu siguranţă putea să-şi înghită cina, în ciuda greţei pe care o simţea mestecând-o.

Şi aşa s-a întâmplat că abia mult mai târziu – căci masa a durat multă vreme, şi-apoi a mai fost momentul muzical condus de Klausner, care a marcat finalul bătând sonor, ritmic cu palma lui uriaşă în masă şi făcând să zdrăngăne farfuriile şi tacâmurile –, un Epstein plin, nemaiputând îndura fierberea din măruntaiele lui, s-a ridicat şi, bâjbâind prin coridorul întunecos în căutarea băii, a dat peste ea.

Uşa fusese lăsată întredeschisă, şi prin ea străbătea o lumină caldă. Apropiindu-se, a auzit curgerea blândă a apei. Nu s-a gândit să nu se uite. Nu-i stătea în fire să nu se uite, întotdeauna fusese prea curios, luase lumea drept ceva care-i fusese dat ca să-l vadă în întregime. Dar când a tras cu ochiul prin deschizătură, ceea ce a văzut a făcut să-l invadeze un val de emoţie. S-a apucat de stomac şi şi-a ţinut respiraţia, însă tânăra femeie care şedea în baie cu bărbia pe genunchi îi simţise probabil prezenţa, pentru că încet, aproape ca din întâmplare, fără a-şi înălţa capul, a întors faţa. Părul ei negru, tăiat deasupra cefei, îi cădea pe ureche, şi ochii i s-au oprit calm asupra lui. Privirea ei era atât de directă şi surprinzătoare, că a simţit-o ca pe o sfâşiere. De-a lungul unor cusături care aşteptau să se destrame, însă nu conta câtuşi de puţin. Şocat, a făcut un pas înapoi, dar s-a dezechilibrat. Căzând în întuneric, şi-a aruncat mâinile înainte. Palmele i-au lovit peretele, şi la acest zgomot ea a sărit în picioare, împroşcând apă în jur.

Abia atunci şi-a dat el seama că de fapt nu-l văzuse. N-ar fi avut cum, în întuneric. Dar pentru o clipă el o văzuse pe toată, cu apa şiroindu-i în pârâiaşe pe trup. Apoi

uşa s-a închis trântindu-se.

Şi-a simţit măruntaiele crispându-i-se şi a alergat înapoi pe coridor. Ajungând la uşa de la intrare, a deschis-o larg şi s-a repezit afară. Temperatura scăzuse, şi pe cerul uluitor stelele deveniseră mai conturate, mai strălucitoare. A pornit-o prin ierburile ţepoase, sălbatice şi înalte până la genunchi. Se ridica un miros jilav, stârnit de buruienile zdrobite sub tălpi. Aplecându-se, a început să vomite. A ieşit din el, a ieşit, iar când a crezut că se terminase, a ieşit din nou. Icnind, purificat de efortul imens, vedea împrăştiindu-se în aer norul propriei sale respiraţii.

S-a şters la gură şi s-a îndreptat, cu picioarele încă slăbite. Chiar va trebui să cheme un medic a doua zi. Ceva nu era în regulă. S-a uitat spre casa luminată de lună. Ce căuta aici? Nu era el în seara aceea. Ba chiar părea că nu era el de ceva vreme. Îşi luase o pauză de la a fi el. Asta era? O pauză de la a fi Epstein? Şi nu era posibil ca, făcând o pauză în logica lui de-o viaţă, în faimoasa lui raţiune, să fi avut o vedenie?

Nu se putea hotărî să se întoarcă înăuntru. Croindu-şi drum printre urzici, mergea fără să ştie încotro. Pe lângă casă, unde fuseseră lăsate în grămezi dezordonate blocuri de piatră, ţigle şi o sapă înfiptă în pământul pietros. Nimic nu era vreodată terminat aici: lumea se construia iar şi iar pe acelaşi teren, cu aceleaşi materiale ciobite. Epstein s-a împiedicat, şi i-a intrat pământ în pantof. Sprijinindu-se de casă, şi-a scos mocasinul italienesc şi l-a scuturat. Nu era încă pregătit să fie înmormântat. Zidul reţinea căldura soarelui. Tremurând, Epstein a încercat s-o absoarbă, până când l-a străpuns un gând: dacă femeia nu fusese o vedenie, ci amanta în carne şi oase a lui Klausner? Era oare posibil ca acesta să-i tot dea cu tărâmurile spirituale şi revelarea luminii divine, agitându-şi bagheta mistică, şi în tot acest timp să fie la fel de supus legilor acestei lumi ca oricine altcineva? Sau poate era *soţia* lui? Pomenise rabinul de vreo soţie? Era posibil ca ea, o lume în sine, să stea să-l asculte pe Klausner într-o fustă lungă şi informă, cu ciorapi groşi şi

capul acoperit de un coif de păr lipsit de viaţă?

Ajungând în spatele casei, Epstein a văzut lumină la o fereastră. Ce mai urma? Poate că era mai bine să se întoarcă la Tel Aviv, la hotelul lui, unde putea dormi în patul lui regal, singura formă de regalitate pe care şi-o dorea, şi să se trezească în ziua următoare cu gândirea dinainte. Taxiul era deja în drum spre el. Avea să plece aşa cum venise: înapoi pe străzile Safedului, acum cufundate în întuneric, prin tunelul acum întunecat, prin valea întunecată, de-a lungul mării întunecate şi scânteietoare, totul invers decât fusese, căci asta înseamnă să trăieşti într-o lume finită, nu-i aşa? O lume a contrariilor? A lui a face şi a desface, a lui aici şi nu aici, a lui este şi nu este. Toată viaţa lui transformase ceea ce nu era în ceea ce era, nu-i aşa? Forţase să existe în triumf ceea ce nu exista şi nu putea să existe. De câte ori, stând pe vârful muntelui vieţii sale, simţise asta? în încăperile strălucitoare ale casei sale, în timp ce chelneri servind cocteiluri pluteau printre oaspeţii adunaţi să-i serbeze ziua de naştere. Privindu-şi frumoasele fiice, ale căror mişcări erau toate marcate de încredere şi inteligenţă. Trezindu-se sub bârnele din secolul al XVI-lea ale unei camere cu vedere spre Alpii cu vârfurile ninse. Ascultându-şi nepotul cântând la micul violoncel pe care i-l cumpărase el, lustrul de pe lemnul maroniu bogat oglindind lustrul unei vieţi bune. Al unei vieţi pline. O viaţă smulsă neobosit inexistenţei şi livrată existenţei. Erau momente când uşile liftului se deschideau spre căminul în care el şi Lianne îşi crescuseră copiii precum cortina de pe o scenă, şi lumea de acolo era atât de perfect forjată, că nu-i venea să creadă. Nu-i venea să creadă ce realizaseră încrederea lui în sine, uriaşa lui dorinţă şi efortul neîncetat.

Era epuizat. Îşi dorea totuşi să pună mâna pe telefon şi să găsească pe cineva la care să ţipe. Dar ce să ţipe? Ce mai avea nevoie să fie corectat atât de târziu?

Era pe cale să ajungă la fereastră, când a auzit un foşnet în buruieni. Lumina îl orbise. Şi totuşi simţea că ceea ce se mişca în întuneric era mai degrabă om decât

animal.

— Cine-i acolo? a strigat.

Dar n-a primit alt răspuns decât zgomotul câinelui din depărtare, care, neprimind ce-şi dorise, încă lătra. Epstein însă simţea o prezenţă aproape şi, încă nepregătit să se livreze total inexplicabilului, a strigat din nou:

— Cine-i acolo?

— Eu sunt.

Răspunsul pe un ton grav venea chiar din spatele lui.

Epstein s-a întors.

— Cine?

— Peretz Haim.

— Peretz… A oftat Epstein, simţind cum i se înmoaie genunchii. Era să-mi provoci un infarct. Ce faci aici?

— Voiam să vă întreb acelaşi lucru.

— N-o face pe deşteptul. Am ieşit să mă uşurez. Discursul rabinului a fost intens. Aveam nevoie de aer curat.

— Şi aerul curat e aici, în spate?

Epstein, nu tocmai el însuşi, încă nu era non-el însuşi, aşa că a prins instinctiv din zbor provocarea.

— Cum te strigă mama ta, Peretz?

— Nu mă strigă.

— Dar odinioară trebuie să te fi strigat cumva.

— Mă striga Eddie.

— Eddie. Ca Eddie, mă pot imagina mergând prin lume. Am avut un unchi Eddie. Eu, în locul tău, aş fi rămas la Eddie.

Dar şi Peretz Haim era iute, încurajat, probabil, de vinul de la cină.

— Aţi fi rămas blocat, vreţi să spuneţi?

Epstein şi-a amintit cum bunicul lui, pe care nu-l cunoscuse, îşi schimbase, pare-se, numele de patru ori, pentru ca ochiul răului să nu-l găsească. Dar lumea era mai mare pe atunci. Era mai uşor să nu fii găsit.

— Şi cum ai ajuns aici, Peretz Haim?

Dar momentul i-a oferit tânărului ocazia să scape, fiindcă exact atunci lumina de la fereastra din spatele lor s-

a stins şi au fost înghiţiţi de întuneric.

— E ora culcării, a şoptit Peretz Haim.

Epstein a fost invadat de un val de oboseală. Îi venea să se întindă chiar acolo, pe pământ, la piciorul ferestrei ei şi să închidă ochii. Dimineaţa totul avea să arate altfel.

— Vă aşteaptă rabinul, a zis în cele din urmă Peretz Haim. El m-a trimis să vă caut.

Epstein a simţit dezaprobarea din cuvintele lui. Şi totuşi nu erau amândoi în aceeaşi tabără? Nu veniseră amândoi târziu, neaşteptaţi, dar din proprie voinţă? Acum, în mod absurd, se vedea pe el însuşi cu o bărbuţă rară, îmbrăcând jacheta neagră, devenind o copie a unei copii, ca să se poată freca de ceea ce era străvechi, original.

Simţea mirosul de transpiraţie al puştiului. A întins o mână şi a aşezat-o pe umărul lat al acestuia.

— Spune-mi, Peretz, trebuie să ştiu – ea cine e?

Dar tânărul a scos un hohot de râs, s-a întors brusc şi s-a pierdut în întuneric. Loialitatea lui era în altă parte. Era clar că nu dădea doi bani pe Epstein.

Taxiul care venise după el tocmai de la Tel Aviv a fost trimis înapoi – taxa de şapte sute de şekeli i-a fost înmânată şoferului prin fereastra deschisă, cu o sută în plus. Şoferul, încercând să se hotărască dacă ar trebui să se enerveze, în cele din urmă a ridicat doar din umeri – ce-i păsa lui? –, a numărat banii şi a întors taxiul. Epstein a aşteptat până când zgomotul motorului s-a stins şi noaptea s-a umplut din nou de distanţele ei tăcute, incomensurabile. Era o greşeală, ştia asta. Ar fi trebuit să plece cu maşina, să evadeze cât mai putea în dimensiunile familiare ale lumii sale. Mâine ar fi putut bea suc de portocale pe terasă, la soare. Ar fi trebuit să plece, dar n-a putut.

Revenit înăuntru, a urmat zgomotul vocilor până în bucătărie. Fata care mânuise cuţitul de tranşat făcea acum cafea cu apă fierbinte dintr-o urnă, trăncănind mândră pentru oricine voia s-o asculte despre cum Maimonide s-ar răsuci în mormânt dacă l-ar auzi pe rabin. Din felul în care vorbea, ai fi zis că-l cunoscuse personal pe doctorul din

secolul al XI-lea. Potrivit lui Maimonide, spunea ea, existenţa lui Dumnezeu este absolută. El nu are atribute, n-a existat niciodată un element nou în El. A continuat aşa până când sobrul Peretz Haim, al cărui nume, i se spusese lui Epstein, însemna „explodare în viaţă”, a luat cuvântul spre a spune că totuşi Maimonide insista asupra miracolelor. Era un medieval, zicea Peretz, accepta atât raţiunea, cât şi revelaţia. Dar fata n-a renunţat, şi dacă ar fi fost ca Peretz Haim să se comporte conform numelui său, ar fi putut exploda. Dar blândul chitarist, care încă nu explodase, dar ar putea exploda într-o zi, a renunţat la dispută şi în cele din urmă conversaţia a trecut la brânzăreasa pe care câţiva dintre ei urmau s-o viziteze a doua zi, al cărei soţ religios cultiva marijuana în spatele casei.

Epstein l-a găsit pe rabin în biroul său, i-a refuzat invitaţia de a i se alătura la un pahar de coniac şi a cerut să fie condus în camera lui. Rabinul era încântat. A doua zi avea să-i facă lui Epstein un tur, să-i arate cum restaurase zidurile şi arcadele, cum refăcuse locul după un secol întreg în care fusese neglijat! Avea să-i arate clasa, mica bibliotecă şi colecţia ei de cărţi donate de familia Solokov – îi cunoştea pe Solokovi, de pe East Seventy-Ninth Street? Fiul lor, care nu era câtuşi de puţin interesat de iudaism, de fapt nu era interesat de absolut nimic, intrase într-o stare de detaşare şi plecase să studieze filosofia, apoi medicina naturistă, iar acum, după ce străbătuse India cu rucsacul în spate, împletise firele iluminării sale şi deschisese Neshama Yoga în Williamsburg, la al cărei magazin vindea şi tincturi. Din adâncurile recunoştinţei lor, Solokovii donaseră trei mii de cărţi. Epstein n-a spus nimic. Şi banii pentru rafturi, a adăugat Klausner.

Uitându-se prin cameră, Epstein a observat că era simplu amenajată, aşa cum se şi aşteptase: un pat, o fereastră, un scaun şi un şifonier mic, care nu conţinea altceva decât parfumul altor secole. O lampă arunca umbre calde pe perete. În colţ se afla o chiuvetă triunghiulară, iar lângă ea, un prosop aspru, ţeapăn atârna

de un cârlig pe perete; cine ar fi putut spune câţi pelerini se şterseseră deja pe el?

Plutind în urma lui, Klausner trecuse la subiectul Reuniunii Descendenţilor din David. În schimbul unui mic onorariu, ar putea să-l aducă pe Robert Alter ca vorbitor principal. Nu era prima lui alegere, dar Alter avea succes la publicul larg şi deja era programat să se afle în oraş în săptămâna aceea.

Dar care ar fi fost prima alegere a rabinului? a întrebat Epstein, care cândva putea face conversaţie şi-n somn.

David însuşi, a zis Klausner, întorcându-se brusc, şi în scânteierea acum familiară a ochilor săi, lui Epstein i s-a părut că zăreşte altceva, ceva pe care l-ar fi putut lua drept un licăr de nebunie, dacă n-ar fi fost atât de conştient de propria confuzie şi oboseală.

— Aşadar, crezi că mă trag direct din el? a întrebat Epstein încet.

— Ştiu asta.

Într-un târziu, nemaiputând să se ţină pe picioare, pelerinul Epstein şi-a pus sacoul în cui şi s-a aruncat pe pat, balansându-şi tălpile. Pentru o absurdă clipă, s-a gândit că rabinul s-ar putea apleca să-l învelească. Dar Klausner, care în sfârşit spusese ce avea de spus, i-a urat noapte bună, promiţându-i că-l va trezi devreme. Chiar înainte de a închide uşa după el, Epstein l-a strigat.

— Menachem?

Klausner a băgat din nou capul pe uşă, cu faţa îmbujorată de entuziasm.

— Da?

— Ce ai fost înainte de asta?

— Când? înainte de Ghilgul?

— Ceva îmi spune că n-ai fost mereu religios.

— Nici acum nu sunt religios, a zis Klausner rânjind. Dar, aducându-şi aminte cine este, chipul i-a redevenit serios. Da, e o poveste aici.

— Cu tot respectul, aş prefera să aud despre asta decât despre arcadele restaurate.

— Îţi spun tot ce vrei să ştii.

— Şi încă ceva, a zis Epstein, amintindu-şi. De ce ai numit locul Ghilgul? Ţi se cam opreşte în gât, dacă mă-ntrebi pe mine.

— Livnot Ulehibanot – a construi şi a fi construit – era deja luat de instituţia de alături, împreună cu o finanţare din partea Federaţiei Evreieşti din Palm Beach.

— Şi ce fac ei acolo?

— *Hitbodedut*. Meditaţie hasidică. La sfârşitul fiecărui ciclu de retragere, îi trimit pe studenţi singuri în pădure. Să contemple. Să cânte şi să strige. Să experimenteze elevaţia. Din când în când se întâmplă ca cineva să se rătăcească, şi trebuie chemată unitatea de salvare de urgenţă.

Dar Ghilgul era o denumire mai bună decât părea, i-a spus Klausner, şi i-a explicat că deşi cuvântul însemna „ciclu" sau „roată", în cabală se referea la transmigrarea sufletului. Către tărâmuri spirituale superioare, dacă eşti pregătit. Uneori, fireşte, spre unele mai solicitante.

Stingând veioza de pe noptieră, sufletul lui Jules Epstein s-a mişcat sub cearşafurile apretate, iar el a fost trimis înapoi în întunericul impenetrabil la care se holbase în nenumăratele nopţi în care nu putuse dormi, când în capul lui continuau disputele, marele eşafodaj al dovezilor că avea dreptate. Şi i se părea oare întunericul necruţător altfel acum, în armistiţiul care se declarase în el în aceste ultime luni?

Cuvântul i-a venit fără să-l caute, plin de înţeles. Căci numai în arena acestui armistiţiu – în tăcerea ei stranie, în suspendarea unui vechi ordin – devenise total conştient de ceea ce acum trebuia să considere un război. Un război imens, ale cărui numeroase bătălii nu le mai putea numi sau evoca, dar pe care le câştigase în mare măsură cu un preţ pe care nu voia să-l analizeze. Atacase şi se apărase. Dormise cu arma sub pernă şi se trezise în conflict. Ziua lui nu începea în mod oficial, spusese cândva Lucie despre el, decât când combătea ceva sau pe cineva. Dar el simţise asta ca pe o formă de sănătate. De vitalitate. De

creativitate chiar, oricât de distructive ar fi fost consecinţele. Toate nebuniile! înfierbântat, cu coarnele înainte, într-o permanentă stare de conflict – asta întotdeauna îi dădea energie, niciodată nu-l obosea. „Lasă-mă-n pace!” răcnise uneori în certurile cu părinţii săi sau cu Lianne, dar de fapt pacea nu-l atrăgea, căci în cele din urmă ea însemna să fie lăsat singur cu el însuşi. Tatăl lui avea obiceiul să-l bată cu cureaua. Să-l biciuiască repetat pentru cele mai mici greşeli, să-l înghesuie într-un colţ şi să ia cureaua neagră din cui, şfichiuindu-i pielea dezgolită. Şi totuşi, ceea ce-i stârnea mânia era imaginea tatălui său zăcând inert în pat, cu draperiile trase la zece dimineaţa. Teama pe care o simţea în copilărie, mergând în vârful degetelor pe lângă uşa de la dormitorul tatălui său, s-a transformat mai târziu în furie: de ce nu-şi aduna forţele şi nu se trezea? De ce nu se ridica în picioare şi nu dădea buzna afară? Epstein nu putea suporta să trăiască în atmosfera asta, aşa că a început să-şi petreacă tot timpul în afara casei, unde zumzăiau harnice energii luminoase. Când tatăl lui nu era doborât de depresie, era imposibil în alt fel – încăpăţânat şi cu idei fixe, uşor de scos din fire. Între Sol şi Edie, care mergeau perpendicular pe toate şi paralel cu nimic, care nu puteau sta deoparte şi aveau ceva de spus despre toate, Epstein a crescut într-un amestec al extremelor. Fie zăceai în letargie, fie ieşeai cu armele încărcate. La soare şi aer curat, el se arunca în luptă. Dădea prima lovitură. Descoperea că poate fi nemilos. *Saul a biruit mii*, *iar David zeci de mii*! A crescut atât de mult, atât de acaparat de puterea lui, încât într-o seară a venit acasă, şi când tatăl, stând în bucătărie în halatul lui pătat, l-a admonestat pe fiu, fiul s-a întors, şi-a luat avânt şi l-a lovit pe tată în faţă, cu pumnul încleştat. L-a lovit şi apoi a plâns ca un copil, în timp ce ţinea o bucată de gheaţă pe ochiul care se umfla grotesc al tatălui.

Epstein şi-a atins din reflex propriul ochi, s-a dat jos din pat şi s-a dus desculţ la fereastră. Ce ştia el despre relaţiile elegante?

Ar fi putut încă să se întoarcă la Tel Aviv dacă ar fi

vrut. Ar fi putut să cheme înapoi taxiul, să străbată coridorul întunecos şi tăcut până la maşina care-l aştepta, tastând un mesaj către Klausner, cu scuza unei întâlniri de care uitase. Ar fi putut să încheie detaliile unei donaţii în memoria părinţilor lui la Institutul Weizman sau la Muzeul Israelului, să încheie nota de plată la hotel, să încheie cu Moţi, care ar fi venit în hol cu pete de transpiraţie la subsuoară, ca să-l conducă şi să-şi primească obişnuitul plic cu bani, ar fi putut să-şi ia bagajele şi să se ducă la aeroport, să părăsească oraşul în care se născuse şi în care se întorsese de nenumărate ori pentru a recâştiga ceva ce nu putuse defini niciodată, să zboare cu 900 de kilometri pe oră în direcţia opusă inimii lui Iuda Halevi şi să vadă Coasta de Est întruchipându-se din întuneric şi neant. Şi după ce pilotul, înfruntând vânturile, va fi adus pieziş avionul la sol în aplauzele răzleţe ale celor care descopereau că, în mod surprinzător, trăiesc încă, ar fi putut să treacă prin vamă, să gonească într-un taxi pe Grand Central, goală la ora patru şi jumătate dimineaţa, să zărească orizontul Manhattanului şi să simtă valul de emoţie care vine odată cu întoarcerea de departe, într-un loc unde sosirea părea aproape ultimă. S-ar fi putut duce acasă, dacă ar fi vrut. Dar n-o făcuse. Şi acum vor trebui să se întâmple alte lucruri.

Simţea că se eliberase de balast. Tot ce-l ţinea legat de schema lui dispăruse acum. Şi-a sprijinit fruntea de geam şi a privit afară, la întinderea imensă a cerului, tivită în partea de jos de linia zimţată a unor mase primordiale. S-a simţit trezit, nu numai de privelişte, ci şi de propria-i receptivitate. Ceva fusese dislocat şi, în cavitatea creată, nervii se comportau haotic, simţindu-se lipsiţi de ţel. S-a cercetat cu grijă şi a descoperit, aşa cum descoperi în legătură cu orice absenţă, că golul era mult mai mare decât ceea ce-l umpluse cândva.

Kaddish pentru Kafka

Dimineaţa totul era din nou calm, cerul nemişcat şi senin. Nu dormisem deloc şi, ca întotdeauna în nopţile cu insomnie, avusesem senzaţia că ţărmul raţiunii, cu

dealurile şi pietrele lui de hotar, se îndepărta tot mai mult de mine, şi mă cuprinsese teama că într-un fel eu eram cea care voia să se îndepărteze, alegând ca metodă insomnia. Stăteam şi beam cafea amară pe terasa surorii mele. Lumina îmi irita ochii, dar de acolo puteam să mă uit după Friedman, care, speram, în starea de istovire în care eram, să nu se arate. Şezând în fotoliul bunicii, mă gândeam la cum mă ducea ea la Marea Moartă când eram mică. Împacheta ceva de mâncare şi luam autobuzul de la Gara Centrală până în deşert, iar după câteva ore pluteam amândouă cu burta în sus, în rămăşiţele sărate, de un albastru electric ale unei mări defuncte, cu străvechii munţi ai Moabului în spatele nostru. Pluteam într-o concentrare de istorie creată prin evaporarea înceată a timpului, cu bunica purtând casca ei de baie decorată cu flori de cauciuc. Mi l-am imaginat şi pe Friedman plutind acolo, cu ochelarii lui întunecaţi, controlând transmiterea literaturii naţionale, în timp ce părul alb i se vălurea de o parte şi de alta precum o formă de viaţă subacvatică.

La zece fix s-a ivit zdrăngănind în Mazda lui albă, cu o altă simfonie revărsându-se prin ferestre. M-am ridicat din vechiul fotoliu şi am vârât *Parabole şi paradoxuri* în punga de plastic în care-mi ţineam schimbul de haine. Nesigură, am pus mâna pe costumul de baie şi l-am îndesat şi pe el înăuntru. Am aruncat o privire computerului lăsat deschis pe masă după e-mailul trimis acasă în miez de noapte, apoi am închis uşa în urma mea, încuind şi sus, şi jos, aşa cum mă instruise sora mea să fac ori de câte ori plecam din apartament, indiferent pentru cât timp. Scara era rece şi întunecoasă, şi trecerea bruscă de la lumina puternică m-a ameţit, ca şi cum acoperişul gândurilor mele ar fi fost ridicat brusc, lăsând să pătrundă o rafală rece de spaţiu. Dincolo de epuizare trebuie să mai fie ceva, aşa cum dincolo de foame se spune că te simţi extrem de limpede şi de uşor. Dar întotdeauna preferasem să citesc despre stări alterate decât să le risc personal. Mintea mea e şi-aşa prea permeabilă; în rarele ocazii în care luasem droguri, acestea cufundaseră totul pentru

scurt timp în euforie, apoi mă azvârliseră în panică. M-am aşezat pe trepte şi mi-am îndesat capul între genunchi.

Un vânt cald intra pe geamul deschis al maşinii în mers. Friedman îmi adusese nişte rughelach[33] cu ciocolată de la brutărie şi, simţindu-mă mai bine, le-am mâncat, unul după altul, în timp ce căţeaua lui îşi odihnea capul pe umărul meu, respirându-mi în ureche. Când luasem cina cu Matti, cu câteva seri în urmă, şi-i povestisem despre celălalt Friedman pe care-l cunoscusem, care putea sau nu să fi fost în Mossad, Matti izbucnise în râs şi spusese că dacă toţi oamenii din Israel care sugerau că lucrează pentru Mossad chiar ar lucra, atunci acesta ar fi cel mai mare angajator din ţară. Să ne gândim la toate secretele interne banale a căror acoperire o girează Mossadul fără să ştie, a zis el. Adevărul este că la momentul acela nu credeam că voi fi solicitată să scriu sfârşitul „piesei” lui Kafka. Ideea mi se părea acum atât de ridicolă, încât nu era necesar s-o iau în considerare în mod serios. Căţeaua şi prăjiturile, punga mototolită cu cărţi care se dezintegrau, pisicile, Mossadul şi Friedman, care poate căuta doar un mod de a se distra la pensie – toate mi se păreau aproape amuzante. Şi renunţasem, deocamdată, la fostul meu scop. Acela de a scrie un roman, adică, deşi de fapt niciodată nu visezi să scrii un roman, ci ceva mult mai cuprinzător, pentru care foloseşti cuvântul *roman* ca să maschezi pretenţiile de grandoare sau o speranţă lipsită de claritate. Nu mai puteam să scriu un roman, aşa cum nu mai puteam să fac planuri, pentru că problemele din cariera şi din viaţa mea se reduceau la acelaşi lucru: nu mai aveam încredere în niciuna dintre formele posibile pe care le puteam da lucrurilor. Sau îmi pierdusem încrederea în instinctul meu de a da vreo formă lucrurilor.

Venisem fără nicio intenţie, îmi spuneam în timp ce Friedman schimba vitezele. Ca să scap de sirene o vreme şi pentru că-mi plăcea deşertul Iudeii, la fel ca orice alt loc: mirosul şi lumina lui, milioanele lui de ani, din care câteva mii fuseseră înscrise în mine prin surse cunoscute

[33] Un fel de croasanți.

şi necunoscute, înscrise la un nivel atât de adânc, încât nu putea fi distins de memorie. Dacă nu întrebam exact unde mergem sau de ce era pentru că nu voiam să ştiu. Ceea ce voiam era să-mi las capul pe spate şi să închid ochii, să mă abandonez în mâinile altcuiva o vreme, ca să mă pot odihni şi să nu gândesc.

Să mă odihnesc, dar şi, m-aş fi aventurat să afirm dacă n-aş fi fost moartă de oboseală, să fiu împinsă spre un loc în care nu aveam intenţia să merg. Era mult de când permisesem ultima dată să se întâmple aşa ceva. Acum mi se părea că-mi făcusem planuri singură de când mă ştiam. Ce-i drept, excelam atât în planificare, cât şi în execuţie: pas cu pas, planurile mele dădeau roade cu o asemenea exactitate, încât dacă m-aş fi uitat mai bine aş fi văzut că ceea ce-mi călăuzea rigoarea era un soi de frică. Când eram tânără, credeam că aveam să-mi trăiesc viaţa la fel de liber ca scriitorii şi artiştii pe care îi alesesem drept modele. Dar în cele din urmă n-am fost destul de curajoasă ca să rezist curentului care mă trăgea spre convenţie. Nu ajunsesem destul de departe în educaţia profundă, amară, inteligentă a sinelui ca să ştiu ce pot şi ce nu pot suporta – să-mi cunosc disponibilitatea pentru constrângere, pentru dezordine, pentru pasiune, pentru instabilitate, pentru plăcere şi suferinţă –, înainte de a mă hotărî asupra unei naraţiuni pentru propria-mi viaţă şi de a mă angaja s-o trăiesc. Scrisul despre alţii poate ascunde, un timp, faptul că planurile pe care le-ai făcut pentru tine însuţi te-au izolat de necunoscut, în loc să te apropie de el. În adâncul sufletului meu, ştiusem întotdeauna asta. Dar dacă noaptea trupul meu tresărea în timp ce mă străduiam să dorm, aşa cum s-a întâmplat în noaptea în care am acceptat să mă căsătoresc cu viitorul meu soţ lângă un lac negru strălucitor, încercam să-l ignor, aşa cum încerci să ignori inexplicabilul şurub rămas după ce ai asamblat patul în care trebuie să te culci. Şi nu doar pentru că nu aveam curajul să recunosc lucrurile pe care le simţeam în legătură cu mine sau cu omul de care acceptasem să-mi leg viaţa. Îl ignoram şi pentru că tânjeam după frumuseţea

şi soliditatea formei, cea către care întreaga natură (şi câteva mii de ani de evrei) îşi îndreaptă cea mai mare laudă: mama, tatăl şi copilul. Şi astfel nu am luat în seamă calculul care mi-ar fi cerut să prevăd ce avea să se întâmple cu noi toţi odată asamblată forma, odată aliniaţi atomii în noi. În schimb, temându-mă de emoţia violentă pe care mi-o provocase în copilărie familia mea, mă înhămam alături de un bărbat care părea să aibă plăcerea supranaturală a constanţei, indiferent ce s-ar fi întâmplat înăuntru sau afară. Şi apoi mă înhămam la rutina şi programul unei vieţi extrem de organizate, disciplinate şi sănătoase, ca şi când totul ar fi depins de asta, ca şi cum bunăstarea şi fericirea copiilor mei ar fi necesitat această înhămare nu numai a tuturor orelor şi zilelor mele, ci şi a gândurilor mele, a întregului meu spirit. În timp ce viaţa cealaltă, informă şi fără nume devenea tot mai palidă, tot mai puţin accesibilă, până când am reuşit să închid complet poarta spre ea.

Am mers pe strada King George, trecând pe lângă intrarea într-un parc în care-mi dusesem deseori copiii să se joace şi să se caţere pe o construcţie de sfori din vârful căreia pretindeau că se vede marea. Trebuia să facem o oprire scurtă înainte de a ne vedea de drum, mi-a spus Friedman. M-am gândit că poate a uitat ceva acasă şi am început să mă întreb cum o fi viaţa lui. Îmi imaginam apartamentul lui plin de cărţi vechi şi-mi imaginam o soţie cu pieptul mare, practică, cu părul scurt, cărunt, atât de obişnuit la un anumit tip de femeie israeliană trecută de şaizeci de ani. Păr kibbutznik, cum îl numeşte o prietenă de-a mea, deşi mie îmi aminteşte întotdeauna de lagărele de concentrare, sau mi-ar aminti, dacă severitatea n-ar fi atât de adesea însoţită de cercei uriaşi şi de un nepot. O Iudita sau Rut din Haifa. Tatăl, medic din Germania, mama, o pianistă care dădea lecţii particulare, amândoi supravieţuitori, din al căror întuneric această Iudita sau Rut a trebuit să se elibereze, deşi în cele din urmă a ajuns psiholog şi şi-a petrecut anii maturităţii încercând să înţeleagă traumele altor oameni. Genul de femeie în a

cărei bucătărie oamenilor le place să vină şi să stea când ea nu e ocupată la serviciu, care de patruzeci de ani se plimbă în fiecare dimineaţă cu aceleaşi două prietene. Deja o iubeam pe această Iudita sau Rut; deja eram gata să mă aşez la masa ei din bucătărie, acoperită cu o muşama înflorată, şi să-i spun totul. Dar nu către apartamentul lui Friedman ne-am îndreptat, ci spre strada numită după şlefuitorul de lentile olandez.

Friedman a parcat maşina în faţa blocului la care mă adusese cu două zile în urmă, unde Kafka şi pisicile trăiau împreună în păcat, aşteptând un verdict al tribunalului. Am crezut că o să-mi ţină o nouă prelegere, dar de data asta a coborât şi mi-a spus să aştept. Avea să lipsească doar câteva minute, mi-a promis el şi, înainte de a apuca să protestez, a trântit uşa şi a pornit să traverseze strada, ajutându-se de baston.

Căţeaua a scâncit, privind în urma lui până când a dispărut în clădire, apoi a început să urle, parcă la o cumplită nedreptate. Se plimba de colo, colo pe bancheta de piele crăpată, găurită de o lungă istorie de astfel de aşteptări agitate. Am încercat s-o liniştesc, dar neştiind cum o chema sau ce cuvinte înţelegea, n-am avut cum. Când a părut pe cale să se sufoce cu propria-i respiraţie precipitată, am trecut peste schimbătorul de viteze şi m-am dus în spate, lângă ea. A păşit peste mine de câteva ori, apoi s-a resemnat, cu labele din faţă întinse în poala mea. Am tras-o uşurel de pielea de pe ceafa, aşa cum făceam cu câinele cu care trăiam de aproape tot atât de multă vreme ca şi cu soţul meu.

Au trecut zece, apoi cincisprezece minute. M-am gândit la o poveste pe care mi-a spus-o un prieten cu mulţi ani în urmă, despre o călătorie pe care o făcuse la Praga când era tânăr. Într-o noapte s-a îmbătat criţă, fiind convins că trebuia să iasă afară şi să sărute Altneuschul, sinagoga aflată chiar peste drum de unde locuia el. A doua zi dimineaţă s-a trezit nevătămat, încă îmbrăţişând clădirea, vegheat, după cum îşi închipuia, de rămăşiţele golemului care se spune că-i înmormântat în pod. În

dimineaţa aceea a hotărât să se ducă la Cimitirul Evreiesc Straschnitz, să-l viziteze pe Kafka.

Scriitorul era înmormântat alături de tatăl lui, mi-a spus prietenul meu, ceea ce era mai mult sau mai puţin cea mai cruntă insultă imaginabilă. Prietenul meu a hotărât să rostească un *kaddish* pentru Kafka. Când a terminat, s-a întors să plece şi a văzut că-n spatele lui era exact aceeaşi piatră de mormânt. A rămas buimăcit. Câteva minute mai târziu, s-au apropiat nişte puşti şi i-au explicat că tocmai terminaseră o copie a pietrei de mormânt a lui Kafka pentru un film şi o lăsaseră acolo cât plecaseră să ia prânzul. Rostisem rugăciunea în faţa copiei, mi-a spus prietenul meu. I-a ajutat apoi s-o încarce în maşină. Hârtia cu care luaseră mulajul pietrei originale zăcea pe jos, şi le-a cerut voie s-o ia el.

Mă întrebam ce putea face Friedman înăuntru. Răsuflarea fierbinte a căţelei s-a liniştit şi a devenit ritmică. Îmi imaginam camerele aglomerate din spatele gratiilor de la fereastră, cu aerul umed din cauza plantelor de interior care-şi lăsau să cadă frunzele galbene pe manuscrisele kafkiene decolorate de vreme, împrăştiate peste tot, ale căror pagini miroseau probabil a feromoni de pisică. Frustrată că eram împiedicată să văd toate astea cu ochii mei, într-un târziu am dat jos căţeaua din poală şi am coborât din maşină. Pisicile lipseau astăzi – adunate înăuntru, pesemne, ca să se rostogolească pe cerneală praghează –, dar mirosul lor rămăsese suspendat în aer, şi castronaşele murdare puse pe jos sugerau că aveau să se întoarcă destul de curând. Am găsit numele Evei Hoffe pe soneria de sus, dar, trăgând cu ochiul în vestibulul care se vedea prin uşă şi închipuindu-mi ochiul mărit al fetei bătrâne cu părul lăţos cercetându-mă prin vizor, am dat înapoi şi m-am ghemuit sub frunzele late de smochin, dându-mi la o parte de pe faţă o pânză de păianjen lipicioasă.

În noaptea de după prima mea întâlnire cu Friedman, citisem pe internet despre procesul privind arhivele Kafka.

Tot ce-mi povestise apărea confirmat acolo: cazul,

care era încă pe rol, se reducea la întrebarea dacă manuscrisele lui Kafka – într-un sens, Kafka însuşi – erau o proprietate naţională sau privată. Până acum nu se dăduse un verdict, dar între timp tribunalul aprobase solicitarea Bibliotecii Naţionale ca hârtiile aflate în posesia Evei Hoffe să fie inventariate. Eva, care adeseori spusese că arhiva era o prelungire a propriilor ei membre, asemuia asta cu un viol. După ce două apeluri au fost respinse, cheile de la cutiile de valori din Tel Aviv au fost în sfârşit smulse din mâinile ei, dar nu s-au potrivit în broaşte. În ziua în care cutiile trebuiau să fie în sfârşit deschise de avocaţi, Eva a fost văzută fugărindu-i prin bancă şi răcnind că hârtiile îi aparţineau ei. Însă oricât de nebună ar fi părut uneori, oricât de bizare ar fi fost poveştile despre comportamentul ei, oricât de complicat o fi fost pentru statul Israel să accepte că un scriitor evreu care însemna atât de mult pentru atât de mulţi putea fi proprietatea altcuiva decât a lui, poziţia ei nu era lipsită de temei legal. Rezultatele inventarului n-au fost făcute publice, dar *Haaretz*[34] confirmase faptul că ea deţinea o cantitate mare de material kafkian original. Şi era al tuturor şi al nimănui, sau al statului Israel, sau doar al ei.

Apropiindu-mă de şirul de ferestre de la parter, am văzut că în spatele grilajului de bare albe, grele care le proteja se mai afla un strat de plasă din sârmă, în genul celei folosite la cuştile pentru animale mici. Înăuntru era prea întuneric ca să distingi ceva. Pe părţile laterale ale clădirii, condiţiile erau şi mai severe: bovindourile menite să permită un fel de seră deschisă erau întemniţate grotesc în spatele barelor ruginite şi ale cuştii murdare, peticită sau întărită la colţuri cu atenţia energică născută din paranoia. Sau nu era atât reflexia unei minţi bolnave care pierduse contactul cu realitatea, m-am întrebat, cât a realităţii absurde a ceea ce, împotriva oricăror evidenţe, se afla înăuntru: ceva atât de rar şi de valoros, încât există oameni care nu vor precupeţi nimic pentru a pune mâna pe

[34] Cel mai longeviv ziar israelian, fondat în 1918. Este publicat atât în ediţie ebraică, cât şi în ediţie engleză.

el? Se spunea că apartamentul fusese spart cu câţiva ani înainte, deşi relatările despre incident din ziarele israeliene sugerau probabilitatea unei participări dinăuntru.

Am auzit o mişcare. Relaxându-mi privirea, astfel încât grilajul metalic s-a dizolvat în fundal, am văzut pisica neagră slăbănoagă, care se aplatizase între bare şi plasă şi se plimba cu paşi leneşi prin spaţiul strâmt dintre ele. Dacă aş fi crezut în astfel de lucruri – şi probabil credeam în astfel de lucruri – aş fi putut lua asta drept un semn rău. O clipă mai târziu am auzit cum ceva greu, ca un trup, e târât pe trepte, şi când am dat colţul spre faţa blocului, şi-a făcut apariţia Friedman, trăgând după el o valiză neagră. Cusăturile se slăbiseră la muchii, iar mânerul era înfăşurat în bandă izolantă. Era o valiză care amintea mai degrabă de un vânzător ambulant de cupe pentru *kiddush*[35] decât de un lucrător al Mossadului, sau chiar un fost lucrător al Mossadului, din debaraua catedrei de literatură ebraică. Nu că asta m-ar fi împiedicat să cred, cu o împunsătură în inimă, că înăuntru se afla ceva din scrierile pierdute ale lui Kafka.

Orice-ar fi fost, Friedman nu mi-a povestit. Nu încă, a zis el, uitându-se în oglinda retrovizoare în timp ce ne îndepărtam. Mai întâi trebuia să-mi spună câteva lucruri. Puteam să ne oprim în Ierusalim, în drum spre deşert, şi să luăm prânzul la un mic şi liniştit restaurant vegetarian în Casa Confederaţiei, în cartierul Yemin Moshe, care dădea spre zidurile Oraşului Vechi. Acolo puteam să vorbim fără să fim deranjaţi.

---

35 Binecuvântare a vinului sau a sucului de struguri, unul dintre ritualurile de sabat.

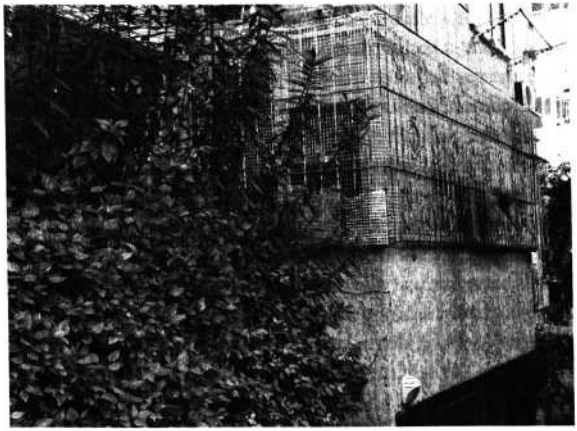

Dacă lucrurile nu erau deja ciudate, din momentul în care valiza s-a aflat în posesia noastră, ele au devenit mult mai bizare. Acum mi se pare că înainte de valiză operam într-o lume cu legi cunoscute, dar circumstanţe neobişnuite, însă după aceea legile cunoscute au început să tremure şi să se îndoaie un pic. Mai mult decât atât, mi se pare că înaintam de mult spre îndoitura aceea fără s-o ştiu, adică înaintam spre valiză, o valiză de care într-un anume sens eram conştientă de când aveam şapte ani şi îmi fusese dată într-o poveste. Dar trebuise să aştept toţi aceşti ani pentru ca ea să se deschidă în sfârşit în viaţa mea.

Povestea mi-a fost spusă de femeia care avea grijă de mine şi de fratele meu când eram mici. A trăit în casa noastră aproape un deceniu, începând de când avea douăzeci şi doi de ani, dar cuvântul *bonă* nu i s-a putut aplica niciodată, nici măcar *babysitter*. Era prea sălbatică pentru asta, prea liberă şi neconvenţională. Era, de asemenea, mistică, şi deşi fusese crescută în religia catolică, credinţele ei aveau multe surse şi nu urmau niciun fel de învăţăminte. Camera ei din casa noastră era plină de cristale şi de tablouri cu zeiţe, vrăjitori şi personaje Disney făcute de ea cu aerograful, iar la gât purta un mic portret al lui Iisus cu o coroană de spini, ale cărui mici picături de sânge ne provocau fascinaţie şi greaţă deopotrivă. Dar n-am văzut nicio dovadă de pioşenie sau supunere la Anna; numeroasele poveşti pe

care ni le spunea despre copilăria ei erau întotdeauna legate de acţiuni subversive, nu numai împotriva autorităţilor din viaţa ei, ci împotriva a tot ce trăia marcat de regulile normalităţii, negând magia pe care o vedea ea pe muchiile a tot şi a toate. Această poveste anume era despre o slujbă pentru care fusese angajată când avea nouăsprezece ani, cu câţiva ani înainte să vină să stea la noi. Un cuvânt mai potrivit ar fi operaţiune, căci tot ce avea de făcut era să ia o valiză neagră în mijlocul nopţii dintr-un loc şi să meargă cu maşina trei ore, pentru a o livra în altul. Nu-mi pot aminti ce cuvinte a folosit Anna pentru a descrie natura a ceea ce se afla în valiză, dar am înţeles că era ceva ilicit şi că se punea în pericol făcând acel drum. Povestea pe care ne-a spus-o nouă era mai mult despre călătoria încordată pe un drum şerpuitor şi întunecos, în timpul căreia o maşină, copie perfectă a celei pe care o conducea ea, a început s-o urmărească. Am implorat-o să ne spună ce se afla în valiză, dar a refuzat. Fratele meu bănuia că era plină cu bani, iar eu bănuiam că ar fi conţinut un colier fermecat. Dar Anna, care în anumite privinţe ne cunoştea mai bine decât părinţii noştri, a spus că va trebui să aştepte cu răspunsul până la *bar mitzvah-ul* fratelui meu, care avea să fie peste patru ani.

Anii au trecut, iar din când în când fratele meu şi cu mine pomeneam de valiză, ca să vedem dacă Anna ne va dezvălui în sfârşit conţinutul ei secret. Ea însă ne amintea doar că trebuia să aşteptăm până la momentul asupra căruia căzuserăm de acord. Şi a venit în sfârşit *bar mitzvah-ul* fratelui meu – a venit şi a trecut, şi noi n-am întrebat. Probabil am uitat, sau eram destul de mari ca să bănuim răspunsul fără a fi nevoie să ni se spună, şi am vrut să evităm disconfortul întrebării. Dar ca rezultat, misterul a devenit permanent, şi ceea ce ne-a dat Anna, în forma unei poveşti despre o valiză, a supravieţuit celorlalte lucruri nenumărate pe care le-am primit în anii aceia şi pe care mai târziu le-am pierdut sau le-am uitat.

Cu Kafka în portbagaj, Friedman a condus spre

şosea. Drumul ne-a purtat pe lângă palmieri şi chiparoşi, pe lângă câmpuri deasupra cărora stoluri întunecate de grauri îşi schimbau brusc direcţia la unison, apoi virau abrupt din nou. Pe lângă oraşul Modi'în după care peisajul devenea mai bătrân, iar de sub iarbă se zărea ţeasta albă a lumii. Am trecut peste dealuri înţesate de zidurile sparte ale teraselor de mult lăsate să se prăbuşească, dar ale căror şiruri de măslini străvechi continuau să crească, pe lângă sate arăbeşti şi un păstor ce cobora agil dealul mânându-şi oile. Un gard metalic a apărut de fiecare parte a drumului, cu cercuri de sârmă ghimpată în partea de sus, şi am trecut printr-un punct de control unde stăteau soldaţi cu coifuri de protecţie şi uniforme negre, îngroşate de veste antiglonţ. După câţiva kilometri, gardul a fost înlocuit de ziduri înalte de beton, care se întindeau până în marginea Ierusalimului, unde făceau loc pădurilor de pini. Intrând în oraş, am mers pe lângă Parcul Sacher şi pe străzile din Rehavia, pe lângă renovata moară a lui Montefiore şi renovatul hotel King David, cândva bombardat, cândva *no-maris-land*, cândva, nu foarte demult, gazdă a nunţii fratelui meu.

Friedman a tras maşina într-o mică parcare aproape de un parc, şi-a eliberat căţeaua de pe bancheta din spate şi m-a condus în josul unui deal mare, plin de ciori. Clădirea din piatră a Casei Confederaţiei era singura construcţie din zonă, înconjurată de o grădină de măslini şi palmieri, parfumată cu lavandă. Restaurantul era gol, şi chelnerul solitar ne-a indicat o masă la fereastra care dădea, peste valea îngustă, spre zidurile construite de Soliman Magnificul. Căţeaua s-a culcat cu un geamăt pe picioarele încălţate în sandale ale lui Friedman. În timp ce chelnerul era plecat să-i aducă un bol cu apă, Friedman şi-a făcut de lucru scotocind printre fotocopiile boţite îndesate într-o mapă de piele pe care o adusese cu el din maşină. Abia după ce ne-a fost luată comanda şi chelnerul, care părea să fie totodată şi bucătar, a dispărut în bucătărie, Friedman s-a aplecat în sfârşit spre mine şi, cu o ultimă privire inutilă prin restaurantul gol, a coborât vocea

şi a început.

În următoarele două ore, l-am ascultat depănându-şi povestea extraordinară. Era atât de elucubrantă, încât la început am fost convinsă că Effie fabulistul mă dăduse pe mâna unuia asemenea lui, şi acesta potenţial mitoman. Am hotărât că o să aştept până termina – era o poveste prea senzaţională ca să n-o aud până la capăt –, dar când masa se va fi sfârşit, o să mă scuz şi o să mă duc să-l sun pe Effie. El mă vârâse în asta, acum el să mă scoată. Măcar să mă ducă înapoi la Tel Aviv cu maşina.

Şi totuşi, pe măsură ce Friedman vorbea, eram tot mai nesigură de ceea ce trebuia să cred. Ştiam cât de improbabil era ceea ce-mi spunea. Şi că, dacă printr-o minune lucrurile chiar se întâmplaseră, nu ar fi avut cum să fie ţinute secrete în tot acest timp: trecuseră aproape nouăzeci de ani de la moartea lui Kafka într-un sanatoriu din suburbiile Vienei. Dar în faţa elocinţei convingătoare a lui Friedman, a aerului său autoritar şi a cunoştinţelor aparent exhaustive pe care le avea despre Kafka, m-am trezit începând să iau în considerare posibilitatea îndepărtată, cu totul improbabilă, ca tot ce-mi spunea să fie adevărat. Şi presupun că, la fel ca în cazul tuturor lucrurilor incredibile pentru care avem deschidere, voiam să cred că ar putea să fie: că într-adevăr Kafka ar fi trecut în sfârşit pragul, s-ar fi strecurat printr-o crăpătură în uşa care se închidea şi ar fi dispărut în viitor. Că, la treizeci şi cinci de ani după înmormântarea lui la Praga şi transportarea în secret în Palestina, ar fi putut muri liniştit în somn, într-o noapte de octombrie din 1956, ştiut numai, dacă era să fie totuşi ştiut – ca grădinarul Anshel Peleg. Că în Tel Aviv, nu departe de apartamentul surorii mele, putea să fie o casă, şi în spatele casei o grădină, şi în grădina aceea, acum sălbatică şi năpădită de buruieni, un portocal plantat de Kafka însuşi. Ultima dată când fusese el acolo, mi-a spus Friedman, o cioară căzuse direct din cer şi aterizase moartă la picioarele lui aşa, pur şi simplu, fără nicio explicaţie.

II

Ghilgul

Numele lui evreiesc, Anshel, era tot ce păstrase din vechea sa viaţă. Este un diminutiv idiş pentru Asher, interschimbabil cu Amshel, care derivă şi din *Amsel*, cuvântul german pentru mierlă. Ar fi putut să renunţe cu uşurinţă la el în favoarea unui nume mai frecvent ales de către cei care imigrau în Palestina, cum ar fi fost Haim, Moshe sau Yaakov, dacă nu ar fi păstrat ecoul numelui de familie la care fusese nevoit să renunţe şi care într-o zi avea să devină mai faimos decât şi-ar fi putut închipui vreodată. *Kavka*, în cehă, înseamnă stăncuţă, un cuvânt atât de comun, încât Hermann Kafka a ales această specie de cioară ca siglă pentru afacerea sa cu galanterii şi confecţii. Faptul că fiul lui, Franz, era atras de metamorfozarea între om şi animal şi că uneori scriitorul se identifica mai mult cu animalul este evident în opere care aveau să fie citite cândva în lumea întreagă. Faptul că, purtându-şi coiful lucios de păr negru, tras pe frunte ca o caschetă severă, cu ochii pătrunzători, depărtaţi şi nasul ca un cioc, scriitorul nu semăna cu niciun animal mai mult decât cu stăncuţă este, probabil, afirma Friedmann, unul dintre acele accidente ale sorţii pe care, în numeroasele sale povestiri, Kafka era maestru în a le revela ca proiecţii ale unei tulburi dorinţe interioare. Iar faptul că numele de familie pe care şi-l luase, Peleg, era comun pentru aceia care sosiseră cu cel ce-ai treilea val de *aliyah* sugerează că a fost ales în vederea anonimatului, probabil de către o altă autoritate, care n-a văzut niciun motiv să obiecteze la numele Anshel sau n-a sesizat mierla pe care Kafka o strecura fraudulos în ţară înfăşurată în el.

A fost cât pe ce să nu supravieţuiască drumului. Când vasul a ancorat la Haifa, docherii, care îl îndrăgiseră pe bărbatul palid, blând, imposibil de slab, au trebuit să-l poarte pe braţe, întins pe spate, pentru ca primul lucru pe care-l vedea pe Tărâmul Făgăduinţei să fie cerul de un

albastru strălucitor, absolut lipsit de nori, care se arcuia deasupra lui. Un copil care-şi aştepta o rudă îndepărtată pe chei a început să plângă, crezând că este descărcat un cadavru. Aşa că prima propoziţie în ebraică pe care Kafka a auzit-o rostită în Palestina a fost „Cum a murit, tată?” Şi bărbatul imposibil de slab, cu faţa întoarsă spre cer, care întotdeauna îşi fusese postum lui însuşi, a surâs pentru prima dată într-o săptămână.

Îşi regiza moartea de ani de zile, nu-i aşa? *Departe de aici*, *tot mai departe*! \\ aminteşti replica asta? m-a întrebat Friedman, cu ochelarii aruncându-i umbre noroioase pe ochi. Este ceea ce strigă călăreţul din una dintre parabolele lui când este întrebat unde se duce, dar ar putea fi la fel de bine epitaful gravat pe piatra de mormânt a lui Kafka, din cimitirul evreiesc din Praga. Toată viaţa lui a visat să evadeze, şi totuşi n-a reuşit nici măcar să se mute din apartamentul părinţilor săi. Să fii prizonier într-un mediu uluitor, ostil condiţiilor tale interioare, în care eşti sortit să fii obtuz neînţeles şi prost tratat, pentru că nu eşti în stare să vezi ieşirea – din asta, nu e nevoie să-ţi aduc aminte, mi-a amintit Friedman, a făcut Kafka cea mai mare literatură. Nimeni – nici Joseph K., nici Gregor Samsa, nici artistul foamei, nici şoarecele care fuge spre capcana lui în timp ce lumea se îngustează, fără a-şi da seama că tot ce are de făcut e să schimbe direcţia – niciunul dintre ei nu reuşeşte să scape din condiţiile lui existenţiale absurde; tot ce pot să facă este să moară din cauza lor. E o coincidenţă că Franz Kafka era de părere că cele mai bune pasaje ale lui sunt puneri în scenă ale propriei sale morţi? Odată i-a spus lui Brod că secretul lor stă în faptul că în timp ce surogatele lui ficţionale suferă şi simt moartea ca fiind dură şi nedreaptă, el savurează ideea de a muri. Nu pentru că voia să-şi pună capăt vieţii, a zis Friedman, coborând vocea şi aplecându-se spre mine peste masă, ci pentru că simţea că nu trăise cu adevărat niciodată. Lumina era difuză în părul alb şi moale al lui Friedman, iar pentru o clipă a părut o aureolă. A continuat: când Kafka şi-a imaginat propria înmormântare într-o

scrisoare către Brod, el a descris-o ca pe un trup care fusese întotdeauna un cadavru încredinţat în sfârşit mormântului.

A durat, dar tuberculoza care l-ar fi ucis la Praga a început să dea înapoi în Palestina. Şi deşi am putea fi tentaţi să atribuim asta grijii excelenţilor săi medici sau frecventelor sejururi în deşert, unde aerul uscat a făcut minuni pentru plămânii săi, a face astfel, a spus Friedman, ar însemna să atribuim realităţii forţe care de fapt îi aparţineau lui Kafka însuşi. Mereu susţinuse că boala lui de plămâni, asemenea insomniei şi migrenelor sale, nu era nimic altceva decât o revărsare a bolii sale spirituale. O afecţiune născută din faptul că se simţea captiv şi sufocat, fără aerul de care avea nevoie ca să respire sau refugiul pentru a scrie. La prima hemoragie, când sângele nu se mai oprea, simţise un fior de emoţie. Nu se simţise niciodată mai bine, a scris el mai târziu, şi în noaptea aceea a dormit bine pentru prima dată în ani de zile. Pentru el, această boală cumplită sosise ca îndeplinire a unei dorinţe profunde. Şi deşi era aproape sigur că avea să-l ucidă, a zis Friedman, până atunci era o graţiere: de căsătorie, de muncă, de Praga şi de familia sa. Imediat, fără nicio întârziere, a rupt logodna cu Felice. Şi îndată după ce a făcut asta, a cerut retragerea imediată din slujba lui de la Compania de Asigurări pentru Accidente. I s-a acordat numai un concediu temporar, dar cele opt luni care au urmat au fost, după cum a spus adesea Kafka, cele mai fericite din viaţa lui. Le-a petrecut la ferma din Zürau a surorii lui, într-o stare vecină cu euforia, lucrând în grădină şi pe câmp, hrănind animalele şi scriind. Simţise întotdeauna că tulburările nervoase ale generaţiei sale veneau din faptul că erau dezrădăcinaţi din pământul natal al părinţilor şi al bunicilor, înstrăinaţi de ei înşişi în graniţele claustrofobe ale societăţii urbane. Dar numai în timpul convalescenţei la Zürau, mi-a spus Friedman, a avut Kafka ocazia să experimenteze la prima mână efectele reparatorii ale fiinţei în contact cu solul. A devenit pasionat de şcolile agricole sioniste care se deschideau în

întreaga Europă şi a încercat să-i convingă pe Ottla şi pe câţiva prieteni să participe şi ei. În acelaşi an a început să studieze ebraica, şi în Zürau a trecut cu hărnicie prin şaizeci şi cinci de lecţii din manual, avansând suficient cât să-i poată scrie lui Brod în ebraică. Întreţesute, mi-a spus Friedman, dorul de relaţia pierdută cu pământul şi cel de o limbă străveche s-au topit în ceva mai concret, şi aceasta este epoca în care Kafka a început să-şi cultive serios fantezia de a emigra în Palestina.

Poate că n-a fost niciodată un sionist atât de înflăcărat sau de implicat ca prietenii lui apropiaţi, a zis Friedman. Max Brod, Felix Weltsch şi Hugo Bergmann, cel mai vechi prieten al său din anii de şcoală, au participat cu toţii activ în cadrul mişcării, mai întâi aderând la grupul studenţesc Bar Kochba din Praga, apoi publicând eseuri, susţinând conferinţe şi angajându-se să emigreze. Dar cel mai faimos rând despre sionism al lui Kafka – „îl admir şi îmi face greaţă” – spune mai mult despre structura sa decât orice altceva: un om care nu se poate conforma nici unei ideologii. Citea avid ziarele şi revistele sioniste şi îşi publica povestirile acolo. A participat la conferinţa sionistă din Viena şi chiar a promis să promoveze acţiunile Hapoalim, Banca Muncitorilor. După ce a ascultat, la Praga, conferinţe ale unor gânditori ca Buber sau Berdyczewski, Kafka a intrat în contact cu poveştile populare hasidice, povestirile din Midrash şi misticismul cabalistic, care au avut o influenţă atât de profundă asupra scrierilor sale. Şi cu cât era mai fascinat şi mai mistuit de aceste texte, a spus Friedman, cu atât devenea mai atras de acel pământ natal pierdut, îndepărtat, în care îşi aveau originea şi la care făceau trimitere.

Şi totuşi, a zis Friedman, ridicând un deget gros, pentru a înţelege cu adevărat de ce Kafka a trebuit să moară ca să vină aici, de ce a fost dispus să sacrifice totul pentru asta, trebuie să înţelegi un element vital. Şi acesta este: nu *realitatea* potenţială a Israelului a fost cea care i-a inspirat fanteziile. Ci *irealitatea* lui.

Aici Friedman a făcut o pauză, odihnindu-şi ochii

cenuşii, apoşi asupra mea. Din nou am avut impresia că deliberează, că juriul încă nu ajunsese la un verdict în ceea ce mă privea mea, deşi părea prea târziu pentru asta acum, că ne aflam unul în faţa celuilalt, cu valiza lui Kafka în portbagaj şi secretul lui împrăştiat pe masă.

Friedman m-a întrebat dacă-mi aminteam prima scrisoare pe care i-a trimis-o Kafka lui Felice. Dar îi scrisese vreo opt sute de scrisori lui Felice. Nu, am spus, nu-mi aduc aminte care a fost prima. Ei bine, se întâlniseră cu câteva săptămâni în urmă, a continuat Friedman, şi, ca să reia legătura, Kafka i-a amintit că-i promisese că-l va însoţi în Palestina. Într-un fel, întreaga lor relaţie a început în această notă de fantezie şi am putea spune, a zis Friedman, că a continuat în felul ăsta vreme de cinci ani, căci o parte din

Kafka trebuie să fi ştiut tot timpul că nu voia sau nu putea să se căsătorească cu ea. Odată pornită relaţia lor epistolară, când Felice şi-a cerut scuze că nu răspundea destul de repede, Kafka i-a spus că nu era ea de vină, că problema venea din faptul că nu ştia unde sau măcar cui îi scrie, căci el însuşi nu putea fi găsit. El, care nu a trăit niciodată cu adevărat, care nu simţea că există decât în irealitatea literaturii, nu avea o adresă în lumea asta. Înţelegi? m-a întrebat Friedman. Într-un anumit sens, Palestina era singurul loc la fel de ireal ca literatura, pentru că odinioară a fost inventată de literatură şi pentru că *încă mai era de inventat*. Astfel, dacă era să aibă un cămin spiritual, un loc în care să poată trăi, acesta era singurul.

Poate că fantezia unei relaţii cu Felice a început cu fantezia unei vieţi în Palestina, a continuat Friedman, dar numai la fantezia unei vieţi în Palestina Kafka nu a renunţat niciodată. Cu anii, ea doar şi-a schimbat forma. Se imagina muncind manual într-un kibbutz, supravieţuind cu pâine, apă şi curmale. A scris chiar un manifest pentru un astfel de loc, „Muncitorii fără posesiuni”, pledând pentru o zi de muncă de maximum şase ore, proprietăţi limitate la câteva cărţi şi haine şi absenţa completă a

avocaţilor şi a tribunalelor, căci relaţiile personale urmau să fie bazate exclusiv pe încredere. Mai târziu, după ce Hugo Bergmann a emigrat şi a ajuns directorul Bibliotecii Naţionale Evreieşti din Ierusalim, Kafka îşi imagina un mic pupitru de legătorie într-un colţ pentru el, unde să fie lăsat în pace printre cărţi vechi şi miros de lipici.

Dar ultima fantezie a lui Kafka, cea pe care a ţinut-o trează în anul dinaintea morţii sale în Europa, i se părea lui Friedman cea mai frumoasă, după cum a recunoscut el însuşi, poate pentru că era cea mai kafkiană. În acel ultim an, el a cunoscut şi s-a îndrăgostit de fiica unui rabin hasidic, pe nume Dora Diamant, care împărtăşea visul lui de a emigra în Palestina. Aveau să-şi deschidă un restaurant în Tel Aviv, au hotărât ei, unde Dora urma să gătească, iar Kafka să servească la mese. Vorbea despre acest vis din ce în ce mai des, mai ales tinerei sale profesoare de ebraică, Puah Ben-Tovim, care ani mai târziu a atras atenţia asupra faptului că Dora nu ştia să gătească şi Kafka ar fi fost un chelner groaznic, dar şi că în acei ani Tel Avivul era plin de restaurante conduse de astfel de cupluri şi că în acest sens fantezia suprarealistă a lui Kafka era mai realistă decât am putea fi înclinaţi să credem la prima vedere. Nu poţi să-ţi imaginezi? m-a întrebat Friedman cu un zâmbet amuzat. Mesele de lemn şi posterul spălăcit cu Castelul din Praga atârnând ironic pe perete, o *kuchen*[36] sub un clopot de sticlă pe tejghea? Şi chelnerul cu uitătură de păianjen veninos, cu jiletcă neagră scurtă, care plesneşte o muscă zâmbind vag pieziş?

Vorbind în şoaptă ca să nu fie auzit de urmaşul lui Kafka, ce ştergea pahare lângă esspressor, Friedman mi-a spus că, în urmă cu vreo treizeci de ani, unul dintre biografii scriitorului a dat de Puah Ben-Tovim în Ierusalim şi a publicat un interviu cu ea în *The New York Times*. La vremea aceea ea era dr. Puah Menezel şi avea aproape optzeci de ani, iar dacă citeai articolul printre rânduri vedeai în acţiune „maşina de ceaţă a lui Kafka”, cum o numea Friedman, o maşină alimentată de Brod, dar care ar

[36] Prăjitură (în limba germană, în original).

fi fost imposibilă fără Bergmann şi Puah, care fuseseră amândoi vitali în planul de a-l duce pe Kafka în Plaestina în secret. Puah fusese angajată la biblioteca lui Bergmann când avea optsprezece ani, şi povestea spune că atunci când şi-a dat seama cât de supracalificată era pentru această slujbă, el a trimis-o să studieze matematica la Praga, şi chiar i-a aranjat să locuiască la părinţii lui. Acest ultim amănunt te face să devii atent, a zis Friedman. Sau te-ar face, dacă ai avea îndoieli cu privire la biografa oficială, care ne spune că Bergmann a trimis-o pe Puah la Praga nu ca emisar al lui, nu ca să înceapă să lucreze la un plan clandestin care deja prindea contur, ci pur şi simplu din bunătatea inimii sale, şi abia după aceea i-a venit ideea s-o trimită să-l cunoască pe Kafka, căruia a început să-i dea lecţii particulare de ebraică de două ori pe săptămână.

La sosirea lui Puah, în 1921, Kafka era deja foarte bolnav. În interviul pe care i l-a acordat biografului inocent, care a găsit-o şaizeci de ani mai târziu, ea a descris dureroasele accese de tuse care le întrerupeau lecţiile şi ochii negri, imenşi ai lui Kafka implorând-o să continue cu încă un cuvânt, şi încă unul. În cele din urmă, Kafka progresase destul cât să poată citi împreună o parte dintr-un roman al lui Brenner. Dar în articolul din *The Times* biograful lui Kafka mai notează că după ce Puah Ben-Tovim a renunţat la studiile de matematică şi s-a mutat în Germania, iar Kafka a urmat-o acolo, instalându-se în casa de lângă tabăra de copii evrei la care lucra ea, aceasta a ieşit brusc din peisaj şi nu l-a mai văzut niciodată. În mormanele de amintiri apărute mai târziu, ca urmare a faimei postume a lui Kafka, nu există un singur cuvânt de la Puah Ben-Tovim, notează biograful. Iar când în sfârşit dă de ea la Ierusalim şi ea îl invită cu amabilitate în apartamentul ei tapetat cu cărţi, îşi explică simplu desprinderea: Kafka se zbătea ca un om care se îneacă, gata să se agaţe de oricine ajungea destul de aproape de el. Ea avea viaţa ei şi nu poseda voinţa sau puterea de a fi infirmiera unui om foarte bolnav, cu douăzeci de ani mai în vârstă decât ea, nici dacă ar fi ştiut ce ştia acum despre el.

Cu alte cuvinte, atitudinea ei a fost fără cusur, a spus Friedman. A reuşit să se eschiveze, potolind pentru totdeauna curiozitatea biografului. Iar acum Puah Ben-Tovim e moartă, şi n-o mai putem întreba nimic.

Cu toate acestea, dacă n-ar fi fost ea – şi mai ales dacă n-ar fi fost Hugo Bergmann – sfârşitul ar fi venit exact aşa cum şi-l imaginase Kafka. Aşa cum şi l-a imaginat Kafka, a adăugat Friedman, şi aşa cum l-a relatat mai târziu Brod: cadavrul emaciat coborât în pământ, îndelung repetată scenă a morţii jucată final şi irevocabil, scriitorul care a scris una dintre cele mai tulburătoare şi de neuitat poveşti despre metamorfoză, dispărut din lumea aceasta fără a se fi transformat vreodată el însuşi. Faptul că nu a venit astfel se datorează numai micii cabale conduse de Bergmann. Alături de Puah şi de Max Brod, aceasta îl mai includea pe Salman Schocken, fără de care atât transportul spre Palestina, cât şi deceniile următoare în care Kafka a trăit aici ar fi fost financiar imposibile. Sunt sigur că ştii numele lui Schocken, de la editura care a publicat ulterior toată opera lui Kafka în Germania, şi mai târziu în America. Când l-a abordat Bergmann, în vara anului 1923, era încă doar proprietarul bogat al unui lanţ de magazine germane. Alături de Buber însă, Schocken era fondatorul revistei sioniste lunare *Der Jude*, care publicase două dintre povestirile lui Kafka. Era deja cunoscut şi ca patron al literaturii evreieşti – era singurul care-l sprijinea pe Agnon de mai bine de un deceniu. Aşa că Bergmann i-a scris, mi-a spus Friedman, şi în toamna lui 1922 Brod s-a dus la Berlin să se întâlnească faţă în faţă cu Schocken, pentru a discuta situaţia lui Kafka.

Mai târziu, Brod a fost cel care a cules laurii pentru faptul că-l salvase pe Kafka. Dacă îşi aminteşte cineva de Hugo Bergmann, şi-l aminteşte ca pe primul rector al Universităţii Ebraice şi ca pe profesorul de filosofie care a scris despre transcendenţă. Spre deosebire de Brod, Bergmann nu a căutat nicio recunoaştere pentru rolul său în salvarea lui Kafka. Dimpotrivă, a spus Friedman, a fost dispus să devină ţap ispăşitor, ticălosul egoist opus eroului

mărinimos care era Brod. Conform poveştii scrise de Brod, încurajările puternice ale lui Bergmann l-au făcut pe Kafka să-şi definitiveze planurile de a emigra în Palestina în octombrie 1923, să călătorească acolo împreună cu soţia lui Bergmann şi să locuiască la familia lor din Ierusalim până când avea să se întremeze şi să se pună pe picioare. Dar când momentul s-a apropiat, Bergmann, chipurile, s-a răzgândit. Temându-se că Franz Kafka avea să-i molipsească de tuberculoză pe copiii lui şi că pentru soţia sa ar fi fost prea mult să aibă pe cap un om bolnav, şi-a retras invitaţia. Că nimeni nu a pus la îndoială vreodată probabilitatea unei schimbări de atitudine atât de bruşte şi de crude la cineva care fusese unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Kafka timp de peste douăzeci de ani, a sugerat Friedman, se explică poate prin faptul că la vremea aceea Holocaustul obişnuise lumea cu poveşti despre nenumăraţii oameni care au refuzat adăpostul până şi celor foarte apropiaţi, de teamă să nu se pună în primejdie. Dar adevărul este că fără Hugo Bergmann, Kafka n-ar fi ajuns niciodată în Palestina, şi-ar fi acceptat condamnarea pe viaţă şi n-ar fi scăpat niciodată de tirania tatălui său, n-ar fi ieşit niciodată din Europa, unde, dacă ar fi supravieţuit tuberculozei, ar fi fost mai târziu omorât de nazişti, împreună cu cele trei surori ale sale. În 1974 Bergmann a primit Premiul Israelului pentru „servicii speciale aduse societăţii şi statului Israel”, mi-a spus Friedman. Dar numai un mic grup de oameni a cunoscut întreaga dimensiune a acelor servicii.

În 1924 numai Max Brod mai rămăsese în Praga. Şi astfel, el a fost singurul care putea să moştenească fără dificultate manuscrisele lui Kafka după moartea acestuia şi să-şi asume rolul de a le controla soarta, începând, se spune, prin a nesocoti ultima dorinţă a lui Kafka, de a le arde pe toate. Şi pentru că Brod era scriitor, şi pentru că era necesar să îndepărteze pe oricine altcineva de poveste, a devenit şi paznicul legendei lui Kafka. Iar deoarece legenda nu exista încă, şi deoarece Kafka era încă aproape complet necunoscut, Brod a devenit singurul ei autor. Mai

târziu, el avea să relateze cum imediat după moartea prietenului său era prea îndurerat pentru a începe să lucreze la o biografie. În plus, a fost copleşit de activitatea laborioasă de a sorta toate hârtiile lui Kafka, creând o bibliografie şi pregătind manuscrisele pentru publicare. Astfel, Brod a scris în schimb ceea ce a numit *cine lebendige Dichtung* – „*o creaţie* literară vie” – un *roman à clef* în care oferea portretul original al sfântului bolnăvicios, suferind, pe care s-a întemeiat orice descriere de mai târziu a lui Kafka.

Zauberreich der Liebe, a spus Friedman, dacă nu ghiceşti după titlu – *Regatul fermecat al iubirii* – este o mizerie care ar fi fost aruncată la groapa de gunoi a literaturii a doua zi după publicare, dacă n-ar fi fost personajul Richard Garta. Când începe romanul, scriitorul Garta a murit deja la Praga. Aşa că nu putem face cunoştinţă cu el, îl putem şti numai prin amintirile protagonistului romanului, Christoph Nowy, prietenul apropiat al lui Garta şi acum executorul moştenirii lui literare. Nowy şi-l aminteşte întruna pe Garta, aproape obsesiv, consultându-se cu el în sinea lui şi chiar mergând până acolo încât să dea răspunsuri în locul prietenului său decedat. În acest sens, romanul ne oferă nu numai portretul original al lui Kafka, ci şi argumentul lui Brod pentru a construi o imagine a lui Kafka prin propriile lui amintiri distilate. Aşa cum cititorii cărţii *Zauberreich der Liebe* nu-l pot cunoaşte pe neprihănitul Garta decât prin intermediul lui Nowy, tot astfel lumea, chiar şi acum, nu l-a cunoscut niciodată pe Kafka decât prin prisma personajului Garta al lui Brod.

Friedman a început să scotocească în mapa de piele pe care o adusese din maşină, până când a găsit o fotocopie boţită.

— „Garta”, a început el să citească, care „dintre toţi înţelepţii şi profeţii ce au păşit pe pământ era cel mai liniştit”, care, „dacă nu i-ar fi lipsit încrederea în sine, ar fi devenit un reper pentru omenire”.

Friedman s-a oprit şi s-a uitat la mine ridicând din

sprâncene.

— Absolut *schlock*[37] nu-i aşa? a spus ondulându-şi gura într-un zâmbet. Şi totuşi, doar la nivelul strategiei, a continuat el, are ceva genial; la fel de genial ca povestea că a refuzat dorinţa cu limbă de moarte a lui Kafka de a lua tot ce lăsa în urmă şi de a arde fără să citească. Când lumea l-a descoperit încet pe Kafka al lui Brod, el s-a dovedit irezistibil. Şi deşi legenda poate să fi fost doar creaţia lui Brod, în deceniile care au urmat ea a fost extinsă şi adăugită de hoardele de kafkologi care au preluat ştafeta, sporind cu exuberanţă mitologia despre Kafka, fără să-i pună la îndoială sursa nici măcar o dată. Aproape tot – *tot* ce se ştie despre Kafka se ştie de la Brod! Inclusiv ceea ce se desprinde din scrisorile şi jurnalele lui, căci bineînţeles că acestea au fost adunate şi redactate de Brod. El l-a prezentat pe Kafka lumii, şi apoi a gestionat fiecare fin detaliu al imaginii şi reputaţiei lui, până când a murit, în 1968, lăsând moştenirea lui Kafka în mâinile amantei sale, Ester Hoffe, şi în destulă confuzie şi dezordine, asigurându-se că nici astăzi autoritatea lui nu poate fi ocolită sau împărţită, şi golemul Kafka pe care l-a modelat cu propriile lui mâini continuă să bântuie pe pământ.

Dar ne-a lăsat un indiciu enorm.

— Cred că nu s-a putut abţine, a zis Friedman.

Tentaţia de a divulga totul şi de a dezvălui strălucirea propriei creaţii a fost prea mare, aşa că a ascuns adevărul în plină vedere. În *Zauberreich der Liebe*, Nowy pleacă în Palestina să se întâlnească cu fratele mai mic al lui Garta, care a făcut *aliyah* şi trăieşte într-un kibbutz. De la el, Nowy află că Garta era sionist – nu doar că simpatiza cu mişcarea, ci că activităţile şi credinţele sioniste erau cruciale pentru viaţa şi conştiinţa lui de sine. Aceasta este o revelaţie absolută pentru Nowy, care n-a avut nici cea mai mică bănuială despre pasiunea ascunsă a celui mai

[37] De proastă calitate (termen provenind din cuvântul idiş *shlack*).

bun prieten al său. Mai mult, fratele lui Garta îi spune lui Nowy că acesta scria în secret în ebraică, iar „conţinutul spectaculos” al acestor caiete ebraice îl convinseseră să facă *aliyah* şi să devină pionier.

— Ei? a zis Friedman, ridicând din nou din sprâncenele-i dese. Caiete ebraice? Dacă ai citi *Zauberreich der Liebe* ca să afli ceva despre Kafka, te-ai putea oare împiedica să întrebi: *Care* caiete ebraice?

Când Brod s-a apucat în sfârşit să scrie o biografie reală a lui Kafka, el a descris caracterul „singuratic şi secretos” al acestuia. Cum, de exemplu, abia după câţiva ani de prietenie i-a destăinuit că scria. Şi totuşi, într-un anumit sens, romanul pretenţios al lui Brod şi întreaga mitologie ulterioară căreia îi serveşte drept sursă ascunde el însuşi un joc mai subtil, care-l dezvăluie şi deopotrivă îl ascunde pe adevăratul Kafka. Nici un singur critic nu a luat în seamă trimiterea la acele caiete ebraice, a spus Friedman, sau sugestia că Franz Kafka ar fi scris în ebraică. Singurele caiete „ebraice” cunoscute ale lui Kafka sunt patru caiete in-octavo folosite la lecţiile lui cu Puah, inclusiv cel cu copertă albastră ferfeniţită, care se află în arhivele Bibliotecii Naţionale, unde l-a depus Brod. Acolo poţi găsi liste de cuvinte germane traduse în ebraică cu scrisul familiar al lui Kafka, cuvinte care nu s-ar putea potrivi mai bine cu legenda. Friedman a mai săpat în dosar, a scos altă fotocopie cu colţurile îndoite şi a arătat spre fiecare cuvânt, în timp ce traducea:

Inocent
Suferind
Dureros
Dezgust înspăimântător
Fragil
Geniu

Dacă n-ai fi ştiut despre ce era vorba, ai fi putut vedea în asta o parodie a suferindului Kafka al lui Brod, cel care aparent a murit într-un sanatoriu la vârsta de patruzeci de ani!

— Însă mai este o poveste de spus, a zis Friedman.

Înţelegi? m-a întrebat din nou, dar cum încă nu înţelegeam pe deplin, cum mă abăteam în mod atât de bizar de la calea înţelegerii, nu puteam decât să mă uit în continuare la el cu o privire care speram că exprimă înţelegere.

O poveste despre viaţa de apoi a lui Kafka în ebraică, a adăugat Friedman. O poveste în care a evadat în acea limbă străveche şi nouă, aşa cum trupeşte a evadat pe un tărâm străvechi şi nou. În care „a trecut dincolo”, în ebraică, ceea ce este traducerea literală a lui *ivrit*, derivat din Avraam, primul evreu, sau *ivri*, care a trecut râul Iordan ajungând în Israel, în ebraică, traducerea *Metamorfozei* este *HaGhilgul*. Ştii ce înseamnă *ghilgul*, nu-i aşa? Titlul în idiş – *Der* Ghilguleste aproape acelaşi lucru. Ceea ce înseamnă, a spus Friedman, că pentru evrei *Metamorfoza* a fost întotdeauna o poveste nu despre transformarea dintr-o formă în alta, ci despre continuitatea sufletului prin diferite realităţi materiale.

Friedman a tăcut în sfârşit şi s-a întors să admire priveliştea de afară. I-am urmărit privirea spre turlele bisericii şi Poarta Jaffa şi am încercat să absorb tot ce mi se spusese. Dar nu numai autoritatea lui Friedman şi prezentarea metodică a dovezilor făcea să-mi fie greu să-l ignor ca pe un savant excitabil deraiat. Dacă mă aflam sub puterea lui Friedman, gata să cred ceea ce la început păruse cu neputinţă de crezut, era deoarece puteam simţi în propriul meu trup claustrofobia lui Kafka şi tânjirea lui după o altă lume, şi cum, pentru el, singura evadare posibilă era una care avea să fie finală şi ireversibilă. Şi deoarece, între cele două poveşti despre viaţa şi moartea lui Kafka, cea pe care o schiţase Friedman mi s-a părut că are o formă mai frumoasă – mai complexă, dar şi mai subtilă, şi astfel mai aproape de adevăr. În această lumină, povestea cunoscută părea acum stângace, exagerată şi adâncită în clişeu.

Dacă ceva părea să nu se potrivească, aceea era doar pasivitatea lui Kafka faţă de soarta operei sale. Se ştie prea bine că redactarea lui Brod a fost una intruzivă. A tăiat, a modificat, a reordonat şi a pus semnele de

punctuaţie cum a crezut de cuviinţă. A publicat cărţi pe care Kafka le considera neterminate. Să fii transformat în sfânt e una, dar cum te poţi aştepta să creadă cineva că Kafka ar fi asistat în tăcere, în timp ce Brod îşi ducea măcelărirea la bun sfârşit?

— De ce eşti atât de sigură că modificările nu au fost ale lui Kafka? m-a întrebat Friedman. Sau că nu au existat motive extraliterare pentru deciziile editoriale ale lui Brod? Te-ai întrebat vreodată de ce romanul *Amerika* nu a fost publicat cu titlul dat de Kafka, *Der Verschollene*? Ştii ce înseamnă *Der Verschollene*? *Dispărutul*. Sau chiar *Cel care nu mai este de găsit*. La numai trei ani după moartea lui Kafka la Praga, un astfel de titlu era complet în afara discuţiei.

Cât despre publicarea aşa-numitei opere neterminate, a continuat Friedman, nu vezi lovitura de geniu? Ia gândeşte-te: n-ar vrea orice scriitor ca povestirile, cărţile sau piesele lui să fie publicate sub pretenţia că au rămas neterminate? Că a murit sau a fost întrerupt în vreun alt fel, înainte de a le putea aduce la starea de perfecţiune pe care o avea în vedere pentru ele, care trăia înăuntrul lui şi pe care ar fi realizat-o în opera sa dacă ar fi avut mai mult timp?

Chelnerul a venit să ne strângă farfuriile, dar deşi trecuse mai bine de-o oră, niciunul dintre noi nu se atinsese de mâncare, aşa că ne-a reumplut paharele cu apă şi s-a întors în bucătărie.

Am întrebat unde a locuit Kafka aici, şi Friedman mi-a spus că atunci când a sosit a fost cazat într-o casă aproape de cea a familiei Bergmann. Sănătatea i s-a îmbunătăţit constant pe parcursul verii. Păstrarea secretului era vitală, şi în afara micii cabale implicate imediat, singura persoană care ştia era Ottla, sora lui Kafka. Din momentul în care a coborât de pe vas la Haifa, nu a mai fost scriitorul Kafka. A fost pur şi simplu un evreu slab şi bolnav din Praga, care-şi petrecea convalescenţa în climatul cald al noii lui patrii. În toamna aceea, Agnon s-a întors în Palestina după doisprezece ani petrecuţi în

Germania – în casa lui de acolo izbucnise un incendiu, distrugându-i toate manuscrisele şi cărţile –, dar nu există nimic care să sugereze că cei doi scriitori s-au întâlnit vreodată. Schocken l-a cazat pe Agnon într-o casă din Talpiot, iar câteva luni mai târziu l-a mutat pe Kafka într-o casă din noua şi înfloritǎ suburbie germanevreiască Rehavia, unde camerele lui dădeau spre terenul din spatele casei. După-amiaza, după *Schlafstunde*[38] în timpul căreia trebuia să domnească liniştea pe toate străzile şi scările din Rehavia, ieşea deseori afară, să se aşeze sub un copac de pe locul care fusese lăsat să se sălbăticească vreme de secole. A început să trebăluiască – să plivească ici, să tundă şi să plivească dincolo – şi foarte curând a descoperit că în timp ce în Europa fusese doar un grădinar mediocru, sau chiar mai puţin decât mediocru, în Palestina tot ce atingea părea să înflorească. Else Bergmann i-a făcut cadou câteva cataloage cu seminţe, şi el a început să trimită după bulbi de brânduşe şi stânjenei. Un vizitator care ar fi tras cu ochiul în grădină după-amiaza, îl putea zări pe omul slab care tuşea aplecat deasupra unor trandafiri ale căror rădăcini le înmuia în săruri Epsom sau scoţând pietrele din pământ. Într-un timp foarte scurt, terenul din spatele casei din Rehavia a devenit înfloritor.

Nu demult, mi-a spus Friedman, a dat peste următoarele rânduri din *Jurnalul* lui Kafka: „Ai şansa, acum ori niciodată, s-o iei de la capăt. N-o irosi”. Şi câteva pagini mai încolo: „O, ceas minunat, stare imperioasă, grădină dezlănţuită, Te întorci cu spatele la casă şi o vezi, grăbind spre tine pe aleea din grădină, pe zeiţa fericirii”. Însemnările erau datate în primele zile petrecute la Zürau, şi totuşi nu pot să nu cred, mi-a spus Friedman, că au fost scrise de fapt după ce s-a mutat în casa din Rehavia.

Când mi-am exprimat confuzia, şi-a vârât mâna în mapa de piele pentru ultima oară şi a mai scos o fotocopie, pe care a împins-o spre mine peste masă. Pasajul cu pricina era subliniat cu un stilou tremurător. „De ce vreau să părăsesc această lume?” scria.

[38] Termen argotic evreiesc pentru „siestă” („oră de somn” în germană).

„Pentru că „el” nu mă lăsa să trăiesc în lume, în lumea lui. Chiar atât de limpede, oricum, nu am voie să judec, căci acum sunt deja cetăţean al celeilalte lumi, care se înfăţişează faţă de lumea obişnuită precum deşertul faţă de pământurile cultivate (am rătăcit patruzeci de ani în afara Canaanului), eu privesc acum îndărăt ca un străin, e adevărat că şi în această lume – condiţia asta am adus-o cu mine ca moştenire paternă – sunt cel mai mărunt şi cel mai înspăimântat şi nu mai sunt apt de viaţă decât potrivit organizării speciale din această lume.”[39]

Am citit pasajul extraordinar de trei ori. În colţul din dreapta sus al paginii se afla titlul cărţii din care fusese extras, *Scrisori către Felice*. Când am ridicat din nou ochii, Friedman mă privea.

— Mai e nevoie să-ţi amintesc, a şoptit el, că Schocken a publicat aceste scrisori abia în 1963?

Încercând să ţin pasul cu el, l-am întrebat dacă erau lucruri pe care Kafka le scrisese *după* 1924 pe care Brod să le fi strecurat printre paginile din jurnalele şi scrisorile pe care le-a publicat. Colţul gurii lui Friedman s-a ridicat într-un surâs.

— Spune-mi, draga mea, a zis el, chiar ai crezut că Franz Kafka i-a scris opt sute de scrisori unei singure femei?

Începeam încet să bănuiesc ce-ar putea să vrea Friedman de la mine: nu să scriu sfârşitul unei piese adevărate de Kafka, ci să scriu sfârşitul adevărat al vieţii sale. Max Brod şi ceaţa şi *schlockul* lui pieriseră demult. În curând avea să piară şi Eva Hoffe. Între timp, cazul va fi în sfârşit tranşat de Curtea Supremă, şi dacă Eva Hoffe pierdea, ceea ce era aproape sigur, arhivele ascunse ale lui Kafka aveau să fie predate, iar falsa lui moarte şi mutarea secretă în Palestina, expuse lumii. Voia oare Friedman s-o ia înaintea poveştii, ca să controleze cum va fi scrisă? Să moduleze, prin ficţiune, povestea vieţii de apoi a lui Kafka în Israel, aşa cum Brod modulase povestea canonică a vieţii şi morţii sale în Europa?

---

[39] Franz Kafka, Jurnal 1910-1923, p. 370.

Parcă simţind că mă lămuresc, Friedman a trecut acum rapid la sfârşitul poveştii. Nou-construitul cartier Rehavia, mi-a spus el, s-a umplut în scurt timp cu intelectuali din Berlin şi Viena care jucau pe Tennisplatz, se întâlneau la cafenelele pe care le deschideau şi ridicau case art déco asemănătoare celor pe care le lăsaseră în urmă în Renania. Kafka se mutase aici în 1925, acelaşi an în care Brod a publicat *Der Process*[40] în Europa. Dacă deja plana asupra lui riscul de a se întâlni în Rehavia cu cineva care-l cunoştea din ţară, în anul următor, când a fost publicat în Europa *Das Schloss*[41], situaţia a devenit de nestăpânit. La cererea lui, Kafka a fost transferat într-un kibbutz din nord, aproape de Marea Galileei. Acolo i s-a dat o casă simplă la marginea crângurilor de lămâi şi s-a apucat să lucreze, tot la cererea lui, sub comanda grădinarului-şef. Viaţa din kibbutz i se potrivea. Deşi la început reticenţa lui şi preferinţa pentru solitudine au stârnit câteva nemulţumiri, cu timpul şi-a câştigat reputaţia de grădinar priceput, care petrecea ore în şir printre plante, şi după ce a găsit un mod de a vindeca bătrânul sicomor bolnav, sub a cărui umbră deasă membrii kibbutzului se adunau deseori, valoarea lui a fost confirmată şi a fost lăsat în pace, să facă ce voia. Era îndrăgit de copii pentru păpuşelele şi avionaşele din lemn pe care le făcea pentru ei, dar şi pentru umorul maliţios. Pentru că-i plăcea să înoate, cel puţin o dată pe săptămână se scălda în Marea Galileei, unde putea înota atât de departe, încât pentru cei de pe mal se transforma în nimic mai mult decât un punct negru minuscul.

În următorii cincisprezece ani, a trăit în umbră în kibbutz. Chiar şi când scriitorul Kafka căpăta faimă în restul lumii, a spus Friedman, în Israel rămânea necunoscut. Prima traducere în ebraică a unui roman de Kafka – acesta a fost *Amerika* – a fost comandată de Schocken abia în 1945. *Procesul* a fost tradus în ebraică abia în 1951, iar *Castelul* abia în 1967. Schocken a avut

[40] Procesul (în limba germană, în original).
[41] Castelul (în limba germană, în original).

motive întemeiate să amâne atât de mult, dar nici când Kafka a devenit disponibil în ebraică, el nu a fost prizat în Israel. Era un scriitor Galut – unul care întruchipa lipsa de rădăcini a exilului şi care înghiţise sentinţa tatălui său dominator –, iar asta îl punea în conflict cu ideologia robustă a sionismului, care cerea o rupere totală de trecut, o negare a tatălui. Abia în 1983, la centenarul naşterii sale, s-a organizat în sfârşit în Israel o conferinţă despre Kafka, dar nici astăzi nu există o ediţie ebraică a operelor sale complete. Această neglijare a fost însă ceea ce i-a permis să-şi păstreze anonimatul şi libertatea.

Hermann Kafka, care aproape leşinase la înmormântarea lui Franz, nu a depăşit niciodată pierderea fiului său: sănătatea i s-a deteriorat rapid, a ajuns într-un scaun cu rotile, iar în 1931 tatăl crud şi dominator, pe a cărui tiranie şi obtuză lipsă de înţelegere Kafka dădea vina pentru majoritatea suferinţelor sale, a murit, zdrobit de durere. Este imposibil să ne închipuim că Franz Kafka n-a suferit în alt mod când a aflat că moartea pe care o pusese în scenă cu grijă şi doliul despre care fantazase copilăreşte grăbiseră moartea tatălui său. Probabil că asta l-a făcut să se întrebe dacă acesta fusese măcar pe jumătate colosul de care se temuse atâta. În martie 1939 trupele lui Hitler au intrat în Praga, iar în 1941 cele două surori mai mari ale lui Kafka şi familiile lor au fost trimise în ghetoul din Codz. Ottla a rămas în Praga până în august 1942, când a fost trimisă la Theresienstadt. Cu siguranţă fratele şi sora au schimbat scrisori, dar dacă mai există ceva din corespondenţa aceea, trebuie să fie ascuns în tezaurul din strada Spinoza. În octombrie anul următor, mi-a spus Friedman, Ottla s-a oferit voluntar să însoţească un grup de copii de la Theresienstadt în străinătate, la adăpost, credea ea. În schimb, au fost duşi la Auschwitz şi ucişi în camerele de gazare. Ultima scrisoare cunoscută a Ottlei i-a fost adresată soţului ei, care nu era evreu şi care astfel putuse rămâne la Praga cu cele două fiice ale lor. Îi spunea că e bine. Probabil i-a scris ceva similar şi fratelui ei. Au trecut aproape şase luni până când Kafka a aflat de

moartea ei.

— Nu cred că a mai fost vreodată acelaşi după asta, a zis Friedman.

A părăsit kibbutzul la scurt timp după aceea şi, începând din 1944, a locuit în diferite apartamente din Tel Aviv, cutreierând neobosit oraşul, hăituit de ideea că va fi găsit şi demascat. La sfârşitul lui 1953, grădinarul Anshel Peleg s-a mutat pentru ultima oară. Ajunsese să îndrăgească deşertul în primele sejururi acolo, când medicii îi prescriseseră aerul lui uscat pentru plămâni. După cincisprezece ani în kibbutz şi după ce îşi schimbase locuinţa în mod repetat, avea foarte puţine obiecte personale. Max Brod, care pe atunci era deja şi el la Tel Aviv, păstra toate hârtiile lui. Astfel, el a pornit spre deşert în jeepul pe care i-l dăduse Schocken, cu aproape nimic altceva decât o valijoară şi un rucsac plin de cărţi.

Pădurile Israelului

Epstein visa că se plimbă printr-o pădure bătrână. Era frig, atât de frig, încât răsuflarea îi atârna îngheţată în aer. Acele negre ale pinilor erau prăfuite de zăpadă, şi aerul mirosea a răşină. Totul era întunecat – pământul umed, crengile mari, înalte ale copacilor, scăldate în lumina înăbuşită de nori, scoarţa copacilor, conurile suspendate deasupra lui – totul cu excepţia zăpezii albe şi a papucilor roşii din picioarele lui. Înconjurat de copacii înalţi, avea senzaţia că e ocrotit, că nimic nu i-ar putea face rău. Nu bătea deloc vântul. Lumea era neclintită, o neclintire foarte apropiată de bucurie. A mers îndelung, cu zăpada scrâşnindu-i sub tălpi, şi abia când s-a împiedicat de o rădăcină întinsă peste alee a privit în jos şi a recunoscut papucii. Din pâslă roşie, aduşi de verişoara mamei lui din Europa, mai mult frumoşi decât funcţionali, cu tălpile atât de subţiri, încât nu-şi prea puteau îndeplini menirea de a-i proteja picioarele de răceala de sub ele. L-a invadat sentimentul că vedea ceva demult uitat, dar intens familiar, şi în momentul acela a avut revelaţia că de fapt nu crescuse. Cumva, fără să ştie nimeni, şi el cu atât mai puţin, rămăsese copil în tot acest timp.

În cele din urmă, a ajuns într-un luminiş, iar în centrul lui a văzut un piedestal de piatră. Aplecându-se, a dat la o parte zăpada şi sub degetele lui au apărut nişte litere aurii, îngheţate de frig:

ÎN MEMORIA LUI SOL ŞI EDIE SOARELE ŞI PĂMÂNTUL

Când s-a trezit, tremurând, Epstein a descoperit că cearşafurile erau leoarcă de transpiraţie. A străbătut camera de hotel împleticindu-se şi a închis suflarea de gheaţă a aparatului de aer condiţionat. Dând deoparte draperiile grele, a văzut că era deja dimineaţă. A deschis uşa glisantă dinspre terasă şi înăuntru a pătruns o briză caldă, aducând cu ea zgomot de valuri sparte. A simţit soarele pe piele şi a inhalat aerul sărat. În pijamaua jilavă, s-a aplecat peste balustradă, mijindu-şi ochii în lumina uleioasă care acoperea greoaie suprafaţa apei. S-a gândit să înoate din nou. I-ar face bine, după intensitatea bizară a ultimelor zile. S-a gândit din nou la rusul care-l scosese de sub valuri şi care, când îi oferise o recompensă, râsese doar şi-l bătuse pe spinare, spunându-i că dacă se ţinea departe de apă, el se considera răsplătit. Dar de ce n-ar intra din nou? Dimpotrivă, *tocmai* pentru că era să se înece trebuia să se întoarcă în mare, înainte ca frica să apuce să acumuleze tensiune şi să se solidifice într-o neputinţă. Era un înotător puternic, întotdeauna fusese un înotător puternic. De data asta avea să fie mai atent. Şi, oricum, apa era mai calmă astăzi.

Dar când a intrat înapoi în camera răcoroasă, în căutarea costumului de baie, şi-a amintit visul despre pădure, cu întunericul şi zăpada albă la fel de vii ca mai-nainte. Deodată, a prins ceva din esenţa lui şi s-a oprit entuziasmat în faţa patului nefăcut. S-a lăsat pe pilotă, doar ca să sară din nou în sus o clipă mai târziu şi să înceapă să se plimbe prin încăpere. Dar cum de nu se gândise la asta până acum? întorcându-se pe terasă, s-a aplecat în afară cu tot trupul, ca să cuprindă întreaga privelişte. Fireşte – sigur că da – totul se lega de minune!

A scotocit printre cearşafurile umede în căutarea

telefonului, cu un gând pasager la cel pierdut. Cine ştie unde era acum? Undeva în Ramallah, făcând apeluri către Damasc. Patul boţit era gol. A căutat pe birou, apoi a revenit, a ridicat cartea pe care o lăsase cu faţa în jos pe noptieră înainte de a adormi şi a descoperit telefonul cel nou sub paginile ei. A format numărul asistentei sale, Sharon, dar după ce a sunat de două ori şi-a amintit că la New York era miezul nopţii. După al şaselea apel, a renunţat şi l-a sunat pe vărul lui.

— Moţi, Jules la telefon.

— Stai aşa!! mx nrron[42]!

— Incredibil! Nenorocitul ăsta tocmai mi-a tăiat faţa. Ce-ai zis? Spune, te ascult.

— Cu cine pot să vorbesc despre plantat…

—! n5

— Ce?

— Zi mai departe, cu cine să vorbeşti despre ce?

— Copaci. Plantat copaci.

— *Copaci*? Adică pentru… Cum îi spuneţi voi…

— Copaci! Cum se făcea înainte să fie un stat aici. Mama mă trimitea să umblu cu o cutie de colectă alb cu albastru.

Epstein îşi amintea cum monedele zdrăngăneau în cutia de tinichea în timp ce el alerga de la o casă la alta, dar nu-şi mai amintea numele fundaţiei.

— Copaci pentru pantele Ierusalimului, cred. Nu ştiu, pentru Muntele Hebron. Mai târziu, la şcoala evreiască, ne-au arătat fotografii cu copii purtând *kova tembel*[43] care plantau puieţii pentru care strânseserăm noi bani în America.

— Cum ar fi Keren Kayemeth Lelsrael?

— Da, stai – Fondul Naţional Evreiesc, aşa-i? Poţi să mă pui în legătură cu cineva de acolo?

— Vrei să plantezi *copaci*, Yuda? a întrebat Moţi, folosind porecla ebraică pe care o avea Epstein în

42 Ce rahat! Rahat! (în limba ebraică, în original).

43 Pălărie tipică purtată de evreii din Israel mai ales în perioada 1920-1970, devenită aproape simbol național.

copilărie.

— Nu copaci, a zis încet Epstein, o pădure întreagă.

Pe braţ, pielea i s-a făcut ca de găină amintindu-şi neclintirea adunată sub crengile moi şi întunecate.

— Avem destui copaci. Acum problema-i rezolvată. Ultima dată când am auzit de ei lucrau la transformarea apei sărate în fructe. Nu m-ar surprinde dacă ar încerca să te convingă să sapi o groapă în pământ în loc de asta. Rezervorul Memorial Edith şi Solomon Epstein.

Epstein şi-a imaginat groapa părinţilor lui şi ploaia de iarnă căzând peste ea.

— Bineînţeles că încă se plantează copaci, s-a răstit el. Poţi să-mi faci rost de un număr de telefon, sau nu? Dacă nu, vorbesc cu recepţionerul.

Dar lui Moţi nici nu-i trecea prin cap să-l lase pe Epstein să apeleze la altcineva pentru o favoare pe care putea să i-o facă el şi pentru care să fie răsplătit mai târziu.

— Dă-mi o jumătate de oră, a spus el, aprinzându-şi o ţigară şi suflând fumul în telefon.

Când ajungea la Petah Tikvah, avea să dea câteva telefoane. Credea că s-ar putea să ştie pe cineva care avea o relaţie acolo. Şi Epstein nu se îndoia: nu era nimic de care Moţi – care luptase în trei războaie, se însurase şi divorţase de două ori şi avusese mai multe meserii decât îşi amintea el – să nu poată face rost.

— Spune-le că vreau să plantez o pădure. Pini, cât vezi cu ochii.

— Sigur, o pădure de două milioane de dolari, o să le spun. Dar, Doamne, iartă-mă, doare. În caz că te răzgândeşti, pot să-ţi arăt un loc, tot numai sticlă şi marmură italienească, şi un jacuzzi cu vedere până-n Sicilia.

Dar când Moţi l-a sunat din nou după-amiază, i-a spus că totul fusese aranjat.

— Avem întâlnire cu ei mâine, a zis el. La ora unu, la Cantina.

— Mulţumesc. Dar nu e nevoie să vii şi tu. Nu e genul

tău de afacere. Nu-i picior de femeie goală.

— Asta mă îngrijorează. Ce faci cu viaţa ta e treaba ta, dar ai şaizeci şi opt de ani, Yuda, n-o să trăieşti veşnic, şi iată-te divorţat în sfârşit, liber, şi ţie-ţi stă mintea la rabini şi păduri, ignorând faptul că există mereu femei goale peste tot. Mă uit chiar acum la una îmbrăcată în rochie galbenă. Şi asta, îţi spun eu, e o formă de bucurie pe care n-o s-o găseşti niciodată într-o pădure plantată în memoria părinţilor tăi, care, din câte-mi aduc aminte, nu erau câtuşi de puţin interesaţi de copaci. Greşesc, Yuda? O femeie însă e ceva ce tatăl tău, binecuvântată fie-i amintirea, ar fi înţeles. Gândeşte-te la ce-ţi spun. Ne vedem mâine, la unu, a zis el, şi înainte de a ajunge la *shiva* spre care se îndrepta, i-a telefonat patronului Cantinei, să-i zică să pună deoparte cea mai scumpă sticlă de Chardonnay pe care o avea.

Câteva zile mai târziu, Epstein stătea pe vârful unui munte, flancat de şefa departamentului de acţiuni sociale al FNE, unul dintre experţii lor în chestiuni forestiere, şi Moţi, care insistase să-şi ia liber de la agenţia imobiliară la care lucra, ca să-şi însoţească vărul. Directoarea departamentului de dezvoltare de la FNE era în străinătate, dar Epstein refuzase să aştepte, aşa că fusese trimisă în locul ei şefa departamentului de acţiuni sociale, o publicistă măruntă, cu ochelari de soare ieftini, care purta pantofi nepotriviţi. Condusese toată ziua şi, ducându-l în trei locuri diferite, era acum la capătul puterilor şi începea să-şi piardă răbdarea. Ultimul loc în care-l adusese fusese devastat de incendii forestiere şi avea o nevoie disperată de reabilitare. Donaţia lui avea să fie suficientă pentru a replanta întreaga zonă, îi explicase ea. Într-o zi, copiii lui vor veni să se plimbe aici, la umbra răcoroasă a pădurii bunicilor lor, şi copiii copiilor lui şi, cu voia lui Dumnezeu, şi copiii acestora.

Dar, cercetând cu privirea peisajul de cioturi carbonizate, Epstein scuturase din cap:

— Nu e asta, murmurase el, şi se întorsese spre maşină. Atunci, ce căuta? întrebase şefa departamentului

de acţiuni sociale, prinzându-l din urmă.

— L-aţi auzit, ciripise Moţi din urmă, aruncându-se încă o dată pe bancheta din spate, alături de experta în chestiuni forestiere, o femeie tânără, în pantaloni scurţi kaki, pricepută la tot ce avea legătură cu arborii şi care, în ce-l privea pe Moţi, era singurul element care făcuse ziua aceea suportabilă.

— Dacă spune că nu e bun, nu e bun. *Yallah*[44].

Trăgând de cureaua sandalei, şefa departamentului de acţiuni sociale îşi freca, pe locul şoferului, călcâiul ros, în timp ce Epstein repeta doar c-o să recunoască locul când o să-l vadă. Aşa că ea îşi înghiţise frustrarea şi pornise motorul, dând aerul condiţionat la maximum şi tapotându-şi sudoarea de pe frunte cu un şerveţel pe care se lua fardul portocaliu. În spatele ei, Moţi începuse să scuture o ţigară din pachetul lui mototolit, dar, simţind privirea dezaprobatoare a lui Galit, experta în chestiuni forestiere, băgase pachetul la loc în buzunar, tuşise şi îşi verificase din nou telefonul, să vadă dacă avea semnal. Aplecându-se în faţă, Galit îi povestise lui Epstein despre campaniile de împădurire pe care le derula fundaţia în ueduri, pentru a împiedica eroziunea. Dar pe Epstein nu-l interesa să planteze în ueduri, aşa că după o vreme tăcuse şi ea şi se lăsase pe spătarul banchetei, după ce-i spusese aproape tot ce ştia despre regiunile mediteraneeană, iranianoturaniană şi Sahara-Sindi, despre arid şi semiarid, despre cantităţile de precipitaţii medii anuale, însămânţări per dunam[45], calitatea solului, pante şi câmpii, Depresiunea Tectonică a Iordanului, litologia Muntelui Hebron, avantajele stejarului mediteraneean, fistic, roşcov, cedru sărat, pin alb şi spinul lui Cristos, nume care i se păruse că ar fi stârnit un freamăt în adâncul lui, fără a atinge însă câtuşi de puţin ceea ce voia el cu adevărat să

---

[44] Cuvânt arab cu sensul de „haide!”, „să mergem!”

[45] Unitate de măsură pentru suprafaţă folosită în Imperiul Otoman, inclusiv în Israel, egală cu 900 m^2.

afle.

Douăzeci de minute mai târziu, reintraseră într-o zonă celulară şi telefonul şefei de la acţiuni sociale vibrase cu un mesaj de la serviciu, care-i sugera un ultim loc. Moţi se lăsase în jos gemând şi dându-şi capul pe spate, fie din cauza mesajelor care tocmai intraseră pe propriul lui telefon, fie deoarece crezuse că banii lui Epstein erau deja în afara pericolului şi, misiunea lui pe ziua aceea, încheiată.

Întorcând încet capul, el deschisese ochii şi se uitase la Galit.

— Scumpo, zisese încet în ebraică, îţi mai place şi altceva în afară de copaci? Fiindcă dacă aranjezi ca pădurea asta să nu se materializeze, îţi pot oferi o săptămână într-un hotel din Eliat, împreună cu iubitul tău. Prietenul meu are o casă chiar la Marea Roşie. Puteţi să faceţi scufundări, să staţi la soare, şi o să vezi cât de repede o să uiţi de povestea asta cu eroziunile.

Iar când Galit nu făcuse decât să-şi dea ochii peste cap, Moţi se întorsese să privească deşertul.

Astfel, după ce străbătuseră din nou Valea Iordanului până la Muntele Hebron, la aproape cinci după-amiază ajunseseră în sfârşit aici, pe panta unui munte din nordul Negevului. Şi aici, unde nu era nimic în afară de cer şi de pământul pietros care căpăta nuanţe aurii şi roşiatice în apus, lui Epstein i s-a cerut să-şi imagineze o pădure.

Lumina îi umplea capul. I-l umplea de jos până sus şi ameninţa să se reverse. Când senzaţia i-a trecut şi lumina s-a scurs, a rămas în urmă un soi de veneraţie, ca un sediment, ca un nisip fin, vechi de când lumea. Ameţit, el s-a îndepărtat de ceilalţi ca să stea singur pe un afloriment deasupra versantului abrupt şi a văzut şiruri nesfârşite de puieţi desfăcându-şi ramurile în bătaia soarelui.

A fost o vreme, îi spusese Glit, când întreaga zonă de sud şi de est a Mediteranei, din Liban până-n Africa de Nord şi Grecia, era acoperită de păduri. Dar cu fiecare război ele fuseseră prădate, şi lemnul lor folosit la flote care în cele din urmă au ajuns pe fundul mării, cu tot cu

echipajele lor. Şi încetul cu încetul, pe măsură ce copacii au dispărut şi terenul a fost arat, pământul s-a uscat şi solul fertil a fost spulberat de vânturi fierbinţi sau purtat de ploi şi râuri, şi pe coasta nord-africană, unde înfloreau cândva şase sute de oraşe, populaţia s-a topit şi nisipul a acoperit cu dune ruinele cetăţilor pustii. Încă din secolul al IV-lea! Ch., Platon scria despre devastarea pădurilor care acopereau cândva întreaga Atică, lăsând în urmă doar scheletul pământului. Aşa a fost şi aici, îi spusese Galit. Munţii Liban a fost defrişaţi pentru templele din Tir şi Sidon, apoi pentru Primul şi Al Doilea Templu ale Ierusalimului; distrugerea pădurilor Sherin, Cârmei şi Bashan a fost tema profetului Isaia în 590 î.Hr., iar Flavius Josephus scria despre devastarea pe scară largă a unor uriaşe zone împădurite în timpul războaielor iudaico-romane, circa cinci sute de ani mai târziu. Şi Ierusalimul a fost cândva înconjurat de păduri de pini, migdali şi măslini, şi întreaga regiune a Dealurilor Iudaice, până pe coastă: totul era odinioară acoperit de luxuriante, întunecate zone forestiere – cuvânt care, şi-a dat seama Epstein după o viaţă întreagă în care-l rostise fără să se gândească, era compus din cuvintele *for rest*[46].

Moţi a venit în spatele lui, şi-a aprins o ţigară şi a suflat fumul cu patos. Până şi el era mişcat de această întindere nemărginită. Au stat împreună în tăcere, ca nişte vechi prieteni care vorbiseră despre multe lucruri personale de-a lungul vieţii, când, în realitate, în ciuda tuturor anilor de când se cunoşteau, nu vorbiseră de fapt cu adevărat despre nimic.

— Ce-or avea evreii cu dealurile? a întrebat într-un târziu Epstein, mai mult pentru el însuşi decât pentru Moţi. Mereu urcă să-şi trăiască cele mai importante experienţe acolo.

— Doar ca să coboare iute din nou. Moţi şi-a zdrobit mucul de ţigară de o piatră. Asta dacă nu trebuie să fie coborâri în saci de plastic, ca de la Masada sau de la Beaufort, ca fiul lui Itzy. Personal, prefer să rămân la

[46] În limba engleză: forest - pădure; *for* rest - pentru odihnă.

poale.

Dar Epstein stătea cu spatele la el, aşa că nu i-a văzut reacţia, dacă avusese vreuna.

— Yuda, a zis el iar, după o lungă pauză, ce facem noi aici? Te întreb serios. Te cunosc de când m-am născut. Nu pari în apele tale în ultimul timp. Uiţi lucruri – acum două zile nu-ţi mai aminteai că pe Haya o cheamă Haya, deşi o suni de cincizeci de ani, apoi ţi-ai uitat portofelul pe masă după ce ai plătit. Şi ai slăbit. Ai fost la doctor?

Dar vărul lui nu-l auzea, sau se prefăcea că nu-l aude, sau n-avea chef să-i răspundă. Au trecut câteva minute, în care au şezut şi au privit tăcuţi dealurile scânteind în depărtare, până când Epstein a vorbit în sfârşit.

— Ţin minte, când aveam şapte sau opt ani, curând după ce ne-am mutat în America. Era un puşti, cu doi sau trei ani mai mare, care se lua de mine după şcoală. Într-o zi am venit acasă cu nasul însângerat, şi tata m-a prins în hol şi a smuls adevărul de la mine. Era livid. „Te întorci acolo cu un băţ chiar acum şi îi dai una-n cap!” Mama aude şi dă buzna în cameră. „Ce tot spui?” strigă ea. Aici suntem în America.

Aici nu aşa se fac lucrurile”. „Dar cum?” o repede tata. „Se apelează la autorităţi”, spune mama. „La *autorităţi*?”. zice tata, maimuţărind-o. „La autorităţi? Şi ce crezi c-o să facă autorităţile? Oricum, asta ar însemna pârâ, şi Yuda al nostru nu-i pârâcios”. Mama strigă că eu n-o să fiu niciodată o brută, ca el. Atunci tata se întoarce spre mine şi-l văd că stă pe gânduri., Ascultă”, îmi spune în cele din urmă, mijindu-şi ochii. „Uită de băţ. Te duci direct la el şi-l apuci aşa”, zice el şi cu o palmă uriaşă mă ia de ceafă şi-mi trage faţa spre a lui, „şi-i spui: *Dacă mai faci o dată asta, te omor*”.

Moţi a râs, uşurat să-l audă din nou pe vechiul şi cunoscutul povestitor.

— Crezi că mama ta ar fi vrut asta? a întrebat Moţi, arătând cu bărbia spre versantul golaş al dealului. De-asta o faci?

Fă ce vrei, eşti un om liber, îi striga mama lui, acesta

fiind felul ei de a spune: *Fă ce vrei, dacă vrei să mă omori*. Ea îşi cususe autoritatea în tivul independenţei lui, astfel încât în cele mai intense momente de libertate s-o simtă trăgându-l înapoi precum gravitaţia. Până şi îndepărtarea de ea însemna apropiere de ea. Tot ce era loial în el şi tot ce era răzvrătit îşi avea originea în lupta cu acea mişcare de creştere şi descreştere, chiar dacă mai târziu ea s-a îndreptat spre alte entităţi. Nu, mama lui nu fusese o forţă liniştitoare. Bijuteria ei preferată era un şirag de perle dublu, iar când îl purta la gât, Epstein nu se putea împiedica să simtă că ataşamentul ei pentru el avea ceva de-a face cu iritantul care pătrunde în miezul stridiei şi produce o astfel de lucire. Ea îl adusese la o stare de vibraţie prin intermediul provocării.

— Ea voia o bancă într-un parc prăpădit din Sunny Isles. Dacă voia şi asta.

— Atunci, de ce? Nu înţeleg, Yuda, chiar nu înţeleg. Nu e treaba mea, dar părinţii tăi erau oameni chibzuiţi. Nu le plăcea risipa. Un copac, doi copaci. Dar patru sute de mii?

Pentru ce? Mai ţii minte cum am venit în America pentru prima dată, când aveam douăzeci şi unu de ani? Mama ta nu m-a lăsat să-mi arunc nici unghiile tăiate.

Epstein nu-şi amintea o astfel de vizită. La vremea aceea era probabil deja însurat, se născuseră Jonah şi Lucie. Era preocupat de munca la firmă şi de o sută de forme de luptă.

— M-au adus să vă văd pe tine şi pe Lianne. Am venit în apartamentul tău de pe Park Avenue, şi parcă era din altă lume. Nu mai văzusem niciodată oameni trăind astfel. M-ai scos la prânz la un restaurant scump şi ai insistat să comandăm un homar. Pentru că voiai să mă regalezi, sau să mă impresionezi, sau pentru că te distrai un pic pe seama mea, nu ştiu. Şi ospătarul a adus la masă creatura aia uriaşă, roşie, insecta aia înfricoşătoare, şi a pus-o în faţa mea, şi eu nu mă puteam gândi decât la cohortele de lăcuste roşii care vin o dată la şapte ani şi zac azvârlite de apă pe plajă. Tu te-ai ridicat şi te-ai dus la toaletă, lăsându-

mă singur cu el. Şi după o vreme nu i-am mai putut suporta ochii negri ca nişte mărgele holbându-se la mine, aşa că mi-am pus şervetul pe capul lui.

Epstein a zâmbit. Nu-şi amintea nimic, dar nu era străin de el să se comporte astfel.

— În seara aceea, m-am întors în casa din Long Beach. Mama ta m-a culcat în fosta ta cameră. Şi stând întins în patul tău, ascultându-i pe părinţii tăi cum se certau în bucătărie, mă tot gândeam la homarul acela. Pentru prima dată de când venisem, mi s-a făcut dor de casă. Nu-mi doream decât să mă întorc în Israel, unde poate că erau molime ale lăcustelor, dar erau lăcustele mele, şi măcar înţelegeam ce era cu ele. Stăteam acolo şi îi ascultam pe părinţii tăi cum se sfârtecă unul pe celălalt şi mă gândeam cum o fi să fii tu. Şi deodată am auzit ceva izbindu-se puternic de perete, cu un zgomot surd. Apoi tăcere. Eram deja bărbat pe atunci, tocmai terminasem armata, aveam reflexe de soldat, aşa că am sărit din pat şi am dat fuga în bucătărie. Am văzut-o pe mama ta sprijinită de perete, cu faţa în mâini, şi am înţeles că unele lucruri sunt peste tot la fel, şi m-am simţit ca în bucătăria copilăriei mele, cu mama mea.

Epstein şi-a ridicat privirea spre cerul însângerat la vest. Dacă ar fi cunoscut mai bine această latură a lui Moţi, ascunsă sub asprime şi bravadă, sau dacă gândul însuşi nu ar fi fost atât de abstract, poate că ar fi spus ceva despre felul în care din haos ţâşnesc uneori câteva imagini singulare care ajung să pară, în vivacitatea lor neştirbită, suma vieţii tale, şi singurul lucru pe care-l iei cu tine când mori. Iar ale lui erau aproape toate violenţă: a tatălui său ori a lui.

În loc de asta, a spus:

— Mă gândesc la părinţii mei acum şi-mi zic: Doamne, câte certuri! Câte bătălii! Câtă distrugere! E ciudat, dar, când mă gândesc la asta, îmi dau seama că părinţii mei nu m-au încurajat niciodată să creez ceva. Să construiesc ceva. Numai să descompun. Zilele trecute am avut revelaţia faptului că nu m-am simţit niciodată cu

adevărat creativ decât în dispute. Pentru că întotdeauna acolo mă defineam – mai întâi împotriva lor, apoi împotriva a tot şi a toate.

— Deci ce vrei să spui? Că despre asta e vorba? O dorinţă întârziată de a înceta să te lupţi şi de a face ceva? Yuda, hai să ne înscriem la un curs de olărit, te rog. O să economiseşti o grămadă de bani. Dacă mă gândesc bine, cunosc un pictor care are un atelier în Jaffa. Pentru o sumă mică, va fi bucuros să plece la Rio şi să ţi-l lase ţie.

Dar Epstein n-a râs.

— În fine, doar că nu înţeleg. Ai trei copii. Ai fost un mare avocat. Ai construit o viaţă imensă. Nu e destulă creaţie? Dacă ar fi fost vorba despre mine, care am eşuat în aproape toate privinţele, ar fi altă poveste.

— În toate? a întrebat Epstein, cu interes autentic.

— E o parte din mine, foarte puternic legată de evreitate, de faptul că aparţin unui trib blestemat.

Epstein s-a întors să se uite la vărul său, dar în momentul acela Moţi s-a ridicat, trăgându-şi blugii largi şi făcând o poză a priveliştii cu telefonul, iar în expresia lui indolentă nu a văzut nicio şansă de a fi înţeles. S-a răsucit din nou cu faţa spre deşertul incendiat de soarele care apunea.

— Asta e, a spus el calm. Du-te şi spune-i că ăsta e locul.

În maşină a fost linişte pe drumul de întoarcere. Un ecran de întuneric s-a lăsat peste dealuri şi temperatura a scăzut. Epstein a deschis geamul, şi aerul rece i-a năvălit în plămâni. A început să fredoneze încetişor Vivaldi. Cum era? *Cum dederit* nu ştiu ce, nu ştiu ce, nu ştiu ce *somnum*. Îl auzea pe contratenor şi-l vedea pe ciobănescul german al femeii oarbe, cu ochii închişi, ascultând în afara gamei umane.

Telefonul a început să-i vibreze în buzunar, dar l-a ignorat. Însă când a început din nou, solicitant, s-a uitat şi a văzut că era Klausner, şi că deja ratase trei apeluri de la el. Observând data, şi-a dat seama că probabil îl suna pentru reuniune. Şi-a întors din nou privirea spre peisajul

tot mai întunecat, şi împotriva convingerilor naturale, l-a trecut un mic fior la gândul că adevăratul David trebuie să fi păşit şi luptat, iubit şi murit undeva pe-acolo.

Când telefonul i-a sunat din nou, a cedat şi a răspuns, ca să scape odată.

— Jules! Unde eşti? Ai ajuns în Ierusalim?

— Nu.

— Atunci unde eşti?

— În deşert.

— În deşert? Ce faci în deşert? începem într-o oră!

— E în seara asta, aşa-i? Am fost ocupat.

— Bine că am dat de tine. Începeam să mă îngrijorez. Mai e timp. Acum sunt în sală, supraveghez pregătirile – stai aşa, tocmai au sosit muzicanţii.

— Ascultă, acum sunt în drum spre Tel Aviv. A fost o zi foarte lungă.

— Vino măcar o jumătate de oră. Doar ca să simţi atmosfera. Să mănânci ceva. Ierusalimul nu înseamnă un ocol foarte mare. Nu vreau să ratezi asta, Jules.

Epstein a simţit mâna chircită a omului mărunţel din templul de la Safed întinzându-se încă o dată spre cracul pantalonului său. Dar de data asta nu avea de gând să cedeze.

— Când te gândeşti că Mesia ar putea să fie acolo, pe lista de oaspeţi. Dar nu, serios, nu pot.

Klaus nu s-a arătat deranjat de glumă, însă deloc dispus să se resemneze cu un refuz, a spus că-l va mai suna peste jumătate de oră. Epstein i-a spus la revedere, apoi şi-a închis telefonul.

— Despre ce e vorba? l-a întrebat Moţi.

— Rabinul meu.

— Doamne, Maica Domnului, ce ţi-am spus eu?

Dar Epstein chiar era istovit acum. Drumul cu maşina, soarele şi ziua lungă petrecută cu alţi oameni îl secătuiseră de puteri. Nu mai voia decât să facă un duş, să îndepărteze tot praful de pe el, să stea întins singur sub aerul condiţionat şi să se gândească la pădurea care într-o zi avea să acopere versantul muntelui, vie şi fremătătoare

sub lumina lunii. Moţi nu putea înţelege. Nici Schloss. Nici Lianne, care nu-l înţelesese niciodată, care până la urmă nici nu încercase, deşi el se tot străduise să i se dezvăluie. Nu mai avea nevoie să fie înţeles. Afară, noaptea devenea tot mai deasă. A coborât complet geamul, pentru ca vântul să înece vocea vărului său, şi a inspirat aromele deşertului.

Nu s-a dus la reuniune, dar în noaptea aceea, aşa extenuat cum era, n-a putut să doarmă şi a rămas treaz, citind din cartea jerpelită de pe noptieră. Într-o după-amiază, mergând pe Allenby, o văzuse într-o vitrină plină de cărţi în engleză decolorate de soare, cu toate culorile virând spre albastru. Străbătuse aleea îngustă şi intrase în anticariatul prăfuit să întrebe de ea. Proprietarul asculta jazz la radio şi îşi făcea contabilitatea la un birou în devălmăşie. Conţinutul vitrinei nu trezise interesul nimănui de-o veşnicie, şi durase mult până să fie găsită cheia. Dar în cele din urmă vitrina fusese deschisă, eliberând un miros înţepător de umezeală şi hârtie în curs de dezintegrare. Proprietarul băgase mâna înăuntru şi scosese *Cartea Psalmilor*, iar Epstein şi-o îndesase sub braţ, ieşise din nou în strada aglomerată şi se îndreptase spre mare.

Era oare în Biblie un erou mai complicat decât David? David, care a manipulat iubirea lui Saul, a lui Ionatan, a lui Micol, a Batşebei, a tuturor celor care s-au apropiat vreodată de el. Războinic, asasin, însetat de putere, dispus să facă orice ca să devină rege. Trădarea nu însemna nimic pentru el. Crima nu însemna nimic. Nimic nu putea sta în calea dorinţelor lui. Lua ce voia. Şi apoi, ca să-l lase să se odihnească după tot ce fusese, autorii Cărţii lui David i-au atribuit cea mai tânguitoare poezie scrisă vreodată. L-au făcut să descopere, la sfârşitul zilelor sale, ceea ce era cel mai radical în el însuşi. Să descopere harul.

Dimineaţa Epstein a dormit până târziu şi a fost trezit de soneria telefonului din cameră. Era sunat de la recepţie, îl aştepta cineva jos.

— Cine? a întrebat el, cu mintea încă înceţoşată de somn. Nu aştepta pe nimeni: nu mai avea bani de dat.

— Yael, i-a raportat recepţionerul.

Epstein s-a ridicat şi s-a uitat la ceas. Era abia trecut de ora opt.

— Care Yael? a întrebat el.

Nu cunoştea nicio Yael, cu excepţia verişoarei mamei lui, care era înmormântată la Haifa. A urmat un murmur înăbuşit, apoi s-a auzit în receptor o voce de femeie.

— Alo?

— Da?

— Sunt Yael.

A făcut o pauză, parcă aşteptând ca el să-şi aducă aminte. Aşa de tare i se înrăutăţise memoria? s-a întrebat Epstein, frecându-se la ochi cu pumnul uscat.

— Am ceva pentru dumneavoastră. Tata m-a rugat să mă asigur că-l primiţi.

Încă ameţit, Epstein şi-a amintit că duminică dimineaţa, la prima geană de lumină, incapabil să mai suporte un singur minut în patul mic şi tare de la Ghilgul, îşi dăduse cu apă rece pe faţă şi pornise în căutarea unei ceşti de ceai, ca să-şi aline stomacul încă şubred. Pe drum fusese cât pe ce să se izbească de Peretz Haim, care ieşea din camera lui. Peretz îşi suflecase mâneca şi îşi lega banda neagră a tefilinului în jurul bicepsului, aşa cum îşi leagă un dependent de droguri garoul. Dar Epstein era cel care simţea nevoia: foamea venelor, care ţi se duce direct la inimă. Şi-a pus degetele pe piept, peste muşchiul bătând, care nu făcea faţă sângelui său gros.

— Vreţi să-l las aici, la recepţie? a întrebat ea. Mă cam grăbesc.

— Nu, nu, a zis Epstein repede, deja în picioare şi întinzând mâna după pantaloni. Aşteaptă, cobor imediat.

Cu degete tremurătoare, şi-a trecut nasturii prin butonierele cămăşii, s-a spălat pe dinţi, şi-a dat cu apă pe faţă şi s-a oprit dinaintea imaginii lui şiroinde în oglindă, surprins să vadă că părul îi crescuse atât de mult.

A văzut-o în hol înainte ca ea să-l observe, aplecată deasupra telefonului, cu fruntea înaltă şi palidă încruntată. Purta blugi şi o jachetă de piele, şi acum, că era complet

îmbrăcată, el a văzut că nasul Batşebei sale era împodobit cu un diamant minuscul. Dar pe când se apropia, l-a izbit ceva familiar în profilul ei, o asemănare pe care n-o remarcase în seara aceea, cu două săptămâni în urmă. Când i-a rostit numele, ea a ridicat capul, şi ochii lor s-au întâlnit pentru a doua oară. Dar dacă şi-a amintit, n-a lăsat să se vadă nimic.

Lucra la un scenariu despre viaţa lui David şi participase la reuniunea de la Ierusalim organizată de tatăl ei împreună cu regizorul filmului. La sfârşitul serii, pe când se pregătea să plece înapoi la Tel Aviv, rabinul o rugase să-i aducă asta – şi a scos din geantă un dosar auriu. Avea tipărite pe el cuvintele DINASTIA LUI DAVID, deasupra cărora era un scut cu leul Regatului Iudeii şi Steaua lui David. I l-a întins, dar Epstein a rămas nemişcat.

— Faci un film? a întrebat el mirat. Despre David?

— Ce vă surprinde? Când le spun oamenilor, au mereu aceeaşi reacţie. Dar nu s-a făcut niciodată un film bun despre David, spre deosebire de Moise, deşi el e cel mai complex, mai bine conturat şi mai fascinant personaj din toată Biblia.

— Nu e asta. Doar că se întâmplă să fiu…

Dar s-a abţinut să-i spună că de mai multe nopţi încoace citea Psalmii. Că ceva din el, puternic şi slab, ar putea proveni dintr-o poveste străveche.

— Mă interesează David.

— Atunci ar fi trebuit să fiţi acolo aseară.

— Ar fi trebuit?

Cu un zâmbet amuzat, ea i-a povestit cum oaspeţii intraseră pe sub arcada de piatră falsă, străjuită de doi crainici în veşminte regale, care îi anunţau pe fiecare, sunând apoi din corn. O harpistă cu trenă de catifea ciupea coardele aurii în foaier. Nici că s-ar fi putut o regie mai bună, a spus ea.

Uitându-se din nou la telefon, i-a zis că trebuia să plece; întârzia la o întâlnire.

— Unde trebuie să ajungi? a întrebat-o Epstein.

— La Jaffa.

— Merg şi eu într-acolo. Pot să te conduc cu taxiul? Aş vrea să aud mai multe despre film.

S-a abţinut să-i spună că voia să ştie de ce fiica rabinului, care privea cu ironie proiectul de suflet al tatălui ei şi părea să se fi îndepărtat cât de mult posibil de religie, ar vrea să facă un film despre David.

Şi-a pus ochelarii de soare şi a zâmbit pieziş spre ceva din spatele lui, ridicându-şi geanta grea de jos.

— Dar noi ne cunoaştem deja, nu-i aşa?

Ceva de transportat

Mergeam cu maşina de numai zece minute, după ce am părăsit restaurantul de la Casa Confederaţiei, când a apărut un şir de vehicule militare, blocând drumul. Traficul spre nord-vest fusese oprit, şi fiecare maşină era controlată de soldaţi. Friedman a mutat radioul pe postul de ştiri, care au năvălit răpăind înăuntru. Când am întrebat ce se întâmpla, mi-a spus că putea fi orice: spargerea zidului, ameninţare cu bombă, un atac terorist în oraş.

Atmosfera devenea tot mai neliniştitoare cu fiecare clipă, în timp ce ne târâm, aşteptând să ajungem în capul rândului. Când am ajuns în sfârşit, doi soldaţi cu arme automate de-a curmezişul pieptului ne-au flancat vehiculul, uitându-se pe toate ferestrele şi sub maşină cu o oglindă ataşată unui mâner lung. Nu înţelegeam nici întrebările lor, nici răspunsurile lui Friedman, care mi se păreau mult mai lungi decât era necesar pentru a-i satisface pe aceşti adolescenţi în uniformă de camuflaj, îndeplinind nişte ordine care probabil însemnau prea puţin pentru ei. Fata era înaltă şi păşea cu vârfurile picioarelor înspre interior, încă se lupta cu acneea, dar cu promisiunea de a deveni frumoasă într-o zi, iar băiatul era scund, îndesat, păros şi arogant, prea interesat de puterea pe care situaţia i-o împrumuta. Friedman, deja încordat, a devenit repede iritat de interogatoriu, şi asta nu făcea decât să alimenteze aroganţa băiatului – nu putea fi numit bărbat, şi poate asta era problema, sau una dintre numeroasele probleme. M-am aşteptat ca Friedman să-şi dezvăluie legăturile secrete care ar fi dus la eliberarea noastră imediată şi la un potop

de scuze jenate. Dar când şi-a pescuit în sfârşit portofelul dintr-unul dintre buzunarele voluminoase ale vestei, cârdul pe care l-a scos din el şi i l-a întins cu mâna dreaptă tremurându-i nu era altceva decât un buletin de identitate obişnuit. Soldatul i l-a smuls din mână, l-a studiat scurt, apoi s-a întors şi mi s-a adresat în ebraică.

— Sunt americancă.

— Ce treabă ai cu el?

A arătat spre Friedman cu bărbia pe care avea o cicatrice, ca amprenta unui deget, pe care părul altă dată negru, viguros, refuza să crească.

— Treabă?

— De unde-l cunoşti?

— Ne-am întâlnit acum câteva zile.

— De ce v-aţi întâlnit?

Friedman a încercat să intervină în ebraică, dar soldatul l-a redus la tăcere ridicând palma şi spunându-i câteva cuvinte tăioase.

— De ce te-ai întâlnit cu el? a întrebat el din nou. Îmi treceau prin minte diferite răspunsuri. Mă gândeam să-i spun că Friedman era un fel de rudă îndepărtată, cu care mă trimisese tata să iau legătura, o minciună care măcar ar fi avut o legătură vagă cu adevărul.

— Nu avem toată ziua la dispoziţie.

— Are un proiect care s-a gândit că m-ar interesa, am spus în cele din urmă, un răspuns care părea destul de inofensiv până să-l rostesc.

Soldatul a ridicat din sprâncenele-i stufoase, adunându-le laolaltă, astfel încât formau o bară mare şi păroasă de-a lungul frunţii lui, apoi s-a dus în spatele maşinii şi a deschis portbagajul.

— Nu m-ai lăsat să termin, i-am strigat, pentru a încerca să-mi repar greşeala păstrând iluzia că puţin îmi păsa de ce credea el, că simulacrul lui de putere nu avea nicio autoritate asupra mea.

— Sunt scriitoare, dacă vrei să ştii. Scriu romane.

Dar propoziţia şi sensul ei mi s-au părut jalnice.

— Tu ai împachetat asta?

A arătat spre valiza din strada Spinoza.

— Eu? am repetat, trăgând de timp.

În jurul nostru, celorlalte maşini li se făcea semn să treacă, şi pasagerii lor ne priveau cu o curiozitate prost mascată. Mi-am spus că ar fi drăguţ dacă unul dintre ei m-ar recunoaşte acum şi s-ar da jos din maşină să-mi spună că şi-a botezat nefericitul copil după unul dintre personajele mele. Dar cum maşinile treceau la oarecare distanţă, era limpede că fantezia mea avea puţine şanse de a se materializa, ceea ce într-un sens cosmic era mai bine, căci momentul în care cititorii le-ar putea fi de folos scriitorilor ar trebui oricum să fie întotdeauna suspect.

— A fost în posesia ta tot timpul? Ţi-a dat cineva ceva de transportat?

Ştiam că ar fi trebuit să mint, dar în loc de asta am spus:

— Nu, n-am împachetat-o eu. Am luat-o cu o oră în urmă de la Tel Aviv. Dar nu sunt decât hârtii înăuntru. Poţi să te uiţi.

M-am gândit să-l întreb dacă-l citise pe Kafka. Cu siguranţă *Metamorfoza*, sau *Ha Ghilgul*, sau cu ce titlu o mai circula ea, îi fusese predată la liceu în Raanana sau Givatayim.

— E pur şi simplu o neînţelegere, am continuat eu. Totul se va lămuri dacă deschizi…

Am simţit apăsarea mâinii lui Friedman pe braţul meu, dar era prea târziu. Soldatul îşi desprinsese walkie-talkie-ul de la centură şi începuse să vorbească cu superiorul său. Un răspuns trunchiat, misterios şi plin de încordare s-a auzit ca de foarte departe. Soldatul a ascultat, cu ochii pironiţi pe valiză, şi când i-a venit rândul să răspundă, a părut să ţină un discurs, nu numai despre geamantanul ponosit extras din apartamentul bătrânei fiice a amantei lui Max Brod, ci şi despre multe alte lucruri – tiparele istoriei, natura fragilă a relaţiilor umane, ironia incomensurabilului, geniul lui Kafka. De două ori l-am auzit spunând-o, întorcându-se cu spatele la noi şi gesticulând expansiv spre dealuri, unde bucăţele de piatră

albă se iţeau ca nişte oase prin lutul roşu: *Kafka*, şi apoi din nou, *Franz Kafka*, deşi mai târziu m-am întrebat dacă nu cumva cuvântul pe care-l auzisem fusese *davka*, cuvânt care nu are o traducere în engleză, în afară de sensul lui literal, *exact*, dar care rezumă modul evreiesc de a face ceva doar de dragul de a te împotrivi.

— Nu poţi să faci nimic? am şuierat spre Friedman, pierzându-mi răbdarea, după tot ce mi se ceruse ori permisesem să se întâmple. De ce nu vorbeşti cu cineva de mai sus?

Soldatul, încă gesticulând la telefon, a înşfăcat valiza din portbagaj şi a aruncat-o pe jos, unde a aterizat cu un zgomot surd, oribil. Smucind mânerul care abia se mai ţinea, el a rostogolit-o spre femeia soldat, care i-a cântărit greutatea cu o privire sceptică, de parcă ar fi bănuit că însuşi cadavrul lui Kafka era ghemuit înăuntru. Încet, a început s-o împingă spre şirul de vehicule militare.

— Crezi că n-am încercat? a zis Friedman părând resemnat, melancolic chiar.

Dacă până atunci reuşisem să-l investesc cu o oarecare autoritate, acum ea se topea în faţa ochilor mei. Părea nu numai bătrân, ci şi neajutorat, iar invincibilul plural, acel „noi” pe care-l invocase atunci când vorbea despre mândria provocată de scrierile mele, se dizolva acum în excentricul singular.

— A vrut să creeze o problemă, aşa că a creat-o. Ar trebui să ne dea speranţă, nu-i aşa? Faptul că nu-i chinuie numai pe arabi.

Soldatul s-a întors către mine.

— Ai paşaport?

Am scotocit în geantă, până l-am găsit, pe fond. Şi-a mijit ochii şi s-a uitat de la fotografie la mine şi de la mine la fotografie. E adevărat că trecuseră câţiva ani de când fosese făcută.

— Scoate-ţi ochelarii.

Totul s-a înceţoşat.

— Arăţi mai bine în poză, s-a răstit el, băgând paşaportul în buzunarul cămăşii.

Ne-a ordonat să coborâm din maşină. Căţeaua, care până atunci rămăsese calmă, a izbucnit într-un acces de lătrături frenetice îndată ce Friedman a întins braţul spre mânerul uşii, făcându-l pe soldat să tresară şi să ducă mâna instinctiv la puşcă. M-am pregătit pentru ce era mai rău, imaginându-mi un glonţ în ţeasta animalului. Dar o clipă mai târziu şi-a relaxat degetele şi şi-a trecut cu grijă palma deschisă prin fereastră, mângâind câinele. Pe buze i-a scăpărat un surâs vag.

— Aşteaptă aici, mi-a ordonat, încă ţinând mâna pe puşcă. O să vină cineva.

Abia în timp ce-l priveam pe Friedman cum se îndepărta, strângând la piept mapa de piele uzată, şi dispărea în spatele unui camion militar, am început să mă gândesc, cu o panică tot mai mare, că poate nu avusese dreptul să ia ceea ce luase din apartamentul Evei Hoffe. Am revăzut scena cu el ieşind în grabă din holul blocului de pe strada Spinoza şi transpiraţia de pe fruntea lui când pornea maşina.

În ce mă băgasem? De ce nu-i pusesem nicio întrebare în clipa în care ieşise din fortăreaţa fanatic protejată a apartamentului Evei, trăgând după el o valiză? Ce conta cine era? Putea să fie şi David Ben Gurion în persoană, ce importanţă avea asta pentru o femeie care păstra obsesiv nişte hârtii după moartea mamei ei, care pretindea că se simte biologic legată de ele, care ar fi luptat cu ghearele şi cu dinţii să le păstreze în posesia ei, care, spunea ea, ar permite să-i fie luate numai peste cadavrul ei? Ce mă făcuse să accept că tocmai lui Friedman, cu vesta lui de safari şi ochelarii cu lentile colorate, trebuia să i se acorde privilegii speciale, să i se permită să ia până şi o pagină, darămite o valiză întreagă?

Dar acum era prea târziu pentru întrebări. Femeia-soldat, care păşea cu vârfurile picioarelor spre interior se întorsese, şi fără o vorbă mi-a făcut semn s-o urmez. Mergea cocârjată, una dintre acele fete care ani de zile se mişcă prin peştera îngustă, cu tavanul jos al vieţii ei, până când într-o zi, dacă are noroc, va ieşi în sfârşit sub un cer

liber. M-a condus la un jeep acoperit, cu banchete de o parte şi de alta, probabil folosit pentru transportul soldaţilor.

— Urcă.

— Aici? Nu cred. Nu merg nicăieri până nu mi se explică ce se petrece. Am dreptul să vorbesc cu cineva, i-am spus. Vreau să dau telefon la ambasada americană.

Fata a plescăit din limbă şi a mişcat din umeri, ca să mute cureaua armei grele.

— O să vorbeşti, o să vorbeşti. Calmează-te. N-ai de ce să-ţi faci griji. Poţi să suni pe cine vrei. Ai telefon, nu?

— Sunt o scriitoare publicată la nivel internaţional, am spus eu, stupid. Nu poţi să mă ridici aşa, fără vreun motiv rezonabil.

— Ştiu cine eşti, a zis ea îndepărtându-şi o şuviţă de pe faţă. Fostul meu prieten mi-a dat o carte de-a ta. Dacă vrei să ştii, nu e genul meu. Nu te supăra. Dar relaxează-te, bine? Fii liniştită. Cu cât urci mai repede în jeep, cu atât vei pleca mai curând. Schectman o să aibă grijă de tine.

A schimbat o glumă în ebraică cu soldatul înalt care aştepta în spatele jeepului şi care arăta ca jumătate din băieţii cu care am fost colegă la şcoală. A întins mâna să mă ajute să urc, şi gestul mi-a inspirat o încredere confuză, sau poate pur şi simplu eram prea obosită ca să mă mai împotrivesc. Sub acoperişul de pânză mirosea a cauciuc, mucegai şi transpiraţie.

Pe când şoferul pornea motorul, fata s-a lovit cu palma peste frunte. I-a spus lui Schectman să aştepte o clipă, şi el i-a strigat ceva şoferului. Apoi, în timp ce ea alerga să aducă ce uitase, Schectman şi-a încrucişat mâinile peste genunchi şi mi-a zâmbit.

— Ei, a zis el, vă place în Israel?

Când femeia s-a întors, ducea de zgardă căţeaua lui Friedman. Am protestat, încercând să explic că nu era a mea, că-i aparţinea lui Friedman, dar ea părea să nu aibă habar cine e Friedman; deja uitase că există. Ce câine drăguţ, a zis, mângâindu-l între urechile pleoştite. Voia să-

şi ia şi ea un câine ca ăsta într-o zi, când avea să scape în sfârşit de acolo.

— Poftim, am spus plină de speranţă. Poţi să-l iei pe ăsta.

Dar Schectman a coborât, a luat căţeaua în braţe şi a pus-o în jeep, iar pentru o clipă, în timp ce stătea cuibărită în braţele lui, m-am gândit că arătam, toţi trei, ca un fel de scenă a Naşterii dementă. Apoi căţeaua s-a trântit pe podea şi, ca şi când ar fi ştiut ceva ce eu nu ştiam – ca şi când şi ea ar fi uitat de existenţa lui Friedman – mi-a lins genunchii, s-a rostogolit de două ori şi s-a ghemuit la picioarele mele. Soldatul a întins punga mea de plastic, cea pe care o luasem din apartamentul surorii mele cu un schimb de haine şi costumul de baie, şi Schectman a pus-o cu grijă sub bancheta lui, lângă valiza lui Friedman.

Motorul jeepului a pornit huruind, şi ne-am pus în mişcare, hurducându-ne pe refugiul pietruit, până când roţile imense au ajuns pe asfalt. Dar în loc să întoarcem şi să mergem înapoi spre Ierusalim, am continuat în direcţia în care mergea Friedman, până unde se termina tot ce era proiectat şi construit şi începea, destul de brusc şi irevocabil, deşertul. Şi atunci m-a traversat gândul total nepotrivit la grădinile lui Kafka, grădini pe care Friedman îmi spusese că le-a îngrijit oriunde a trăit, în kibbutzul din nord şi în spatele diferitelor case pe care le ocupase în Tel Aviv, înainte de a deveni destul de faimos şi – fiindcă n-a îmbătrânit niciodată cu adevărat, fiindcă n-a încetat niciodată să arate exact ca acel Kafka de care inevitabil te îndrăgosteşti puţin când îl vezi prima dată pe o ilustrată – de a trebui să părăsească oraşul pentru totdeauna. Mi-am imaginat grădinile lui pline de trandafiri şi caprifoi, cactuşi şi tufe uriaşe de liliac parfumat. Pe când vehiculul nostru pătrundea printre dealurile galbene, l-am văzut pe Kafka cu o claritate uluitoare, sprijinindu-şi delicat săpăliga de un zid de piatră şi ridicându-şi privirea spre cer ca pentru a cerceta dacă sunt semne de ploaie. Şi din senin – mereu vin din senin aceste scântei vii de copilărie – mi-am amintit ce s-a întâmplat la un an după ce fratele meu a găsit

cercelul în piscina de la Hilton. Stăteam la bunicii noştri, la Londra, în timp ce părinţii erau plecaţi în Rusia, şi într-o după-amiază, pe mine şi pe fratele meu ne-a năpădit pofta de ciocolata care se vindea într-o prăvălie din apropiere. Nu ştiu de ce nu i-am cerut bani bunicii: probabil ne-am gândit că va refuza, sau poate eram încântaţi de ideea de a face rost de ciocolată pe furiş. În grădina din faţa casei lor, bunicul creştea nişte trandafiri care rămân, pentru mine, arhetipul trandafirului; nu pot să gândesc sau să rostesc cuvântul fără a invoca acele flori delicate, englezeşti. Am găsit în bucătărie foarfecă de grădină grea, din metal, a bunicii şi am strâns tulpinile între lame sus, sub sepalele florii, până când capetele mari s-au răsucit. Calmi, am înfăşurat tulpinile în folie de aluminiu şi am hotărât că era necesară o minciună pentru a-i convinge pe oameni să le cumpere. Am ieşit în stradă şi am început să incantăm: „Trandafiri de vânzare, trandafiri de vânzare, trandafiri pentru ajutorarea copiilor!” O femeie s-a oprit. Mi-o amintesc încântătoare, cu un păr negru, îngrijit sub pălăria de lână. A lăsat jos sacoşele pe care le căra.

— Sunteţi siguri că-i pentru ajutorarea copiilor? ne-a întrebat ea.

Întrebarea ei a fost ceea ce ne-a demobilizat. Ne dăduse ocazia să ne mai gândim şi să spunem adevărul, dar în loc să profităm de ea, noi ne-am adâncit şi mai mult în minciună. Am dat afirmativ din cap: foarte siguri, da. Ea şi-a scos portofelul şi ne-a despovărat de braţele de trandafiri – şase sau opt. Fratele meu a luat monedele şi am pornit repede, în tăcere. Dar, în timp ce ne îndreptam spre prăvălie, ne-a copleşit un negru sentiment de vinovăţie. Făcuserăm ceva ce nu mai puteam desface: decapitaserăm trandafirii bunicului, îi vânduserăm, minţiserăm o femeie străină, totul ca să ne satisfacem apetitul. Senzaţia de permanenţă a faptei noastre rele, imposibilitatea de a o putea măcar corecta erau extrem de apăsătoare. Nu-mi amintesc dacă eu m-am întors spre fratele meu şi am vorbit în sfârşit, sau dacă el s-a întors spre mine, dar îmi amintesc clar cuvintele: *Simţi şi tu ce*

simt eu? Nu mai era nimic altceva de spus. Ne-am aplecat, am săpat o groapă în pământul de pe marginea trotuarului şi am îngropat monedele. Că nu aveam să suflăm vreodată o vorbă despre ceea ce făcuserăm era de la sine înţeles. Într-o zi, le-am spus povestea copiilor mei. Le-a plăcut la nebunie şi au cerut s-o audă iar şi iar. Zile în şir, au tot adus vorba de ea. Dar de ce aţi îngropat banii? întreba întruna fiul meu cel mic. Ca să scăpăm de ei, i-am răspuns. Dar sunt tot acolo, a spus el, scuturând din cap. Chiar şi astăzi, dacă te duci şi sapi în locul acela, monedele vor fi acolo.

Din timp în timp, când vântul pătrundea în spatele jeepului, ridicând prelata şi făcând-o să fluture ca o pasăre prinsă-n capcană, Schectman îmi prindea privirea, apoi risca un zâmbet, un zâmbet blând şi atotştiutor, poate chiar atins de tristeţe, şi căţeaua, al cărei nume nu căutasem să-l aflu niciodată, scotea un geamăt de parcă ar fi trăit deja o mie de ani şi ar fi ştiut sfârşitul tuturor poveştilor.

Ultimul rege

Epstein, pentru care totul era iar nou – lumina albă orbitoare a valurilor, tânguirea muezinului în zori, lipsa poftei de mâncare, pierderea în greutate, eliberarea de ordine, punctul de plecare al raţiunii, miracolele, poezia – şi-a luat un apartament în care n-ar fi locuit nici în o mie de ani, dacă ar fi trăit o mie de ani, ceea ce, fiindcă mai mult ca orice el însuşi era nou pentru el, ar fi fost posibil. Soarele nu l-a trezit, pentru că era deja treaz, ferestrele erau deschise larg, astfel că valurile sunau de parcă s-ar fi spart în camera lui. Agitat, mergând de colo, colo desculţ, a descoperit că întreaga podea se înclina spre scurgerea duşului, ca şi cum casa ar fi fost construită pentru momentul în care marea va încerca în cele din urmă s-o înece. Agentul imobiliar nici nu descuiase bine uşa, când Epstein anunţase că o ia, oferind pe loc chiria pe trei luni în bani gheaţă. Cu pantofii săi lustruiţi, probabil că părea nelalocul lui în apartamentul dărăpănat, dar perfect potrivit pentru rol. De câte ori îl văzuse agentul?

Americanul înstărit, venit în Israel să simtă vâna bogată, autentic evreiască pe care toţi acei dolari americani erau meniţi s-o protejeze, ca să ştie că e încă vie aici şi nu trebuie să regrete prea multe; venit să se trezească din nou la viaţă în atmosfera protectoare a pasiunii mijlociuorientale. Agentul fusese deja destul de iscusit încât să umfle chiria, pretinzând în acelaşi timp că îi făcea o ofertă specială, pentru că era prieten cu Yael. Dar imediat după ce a văzut extazul lui Epstein în timp ce se lăsa fermecat de privelişte, a regretat că n-o crescuse şi mai mult. Cu toate acestea, avea destulă experienţă ca să nu se încreadă în primul val de entuziasm american. Ştia cum veneau şi vreme de o săptămână se îndrăgosteau de perseverenţă, combativitate şi căldură, de felul în care oamenii stau în cafenele, vorbesc şi intră unii în vieţile celorlalţi; de felul în care chiar dacă pe dinafară Israelul e obsedat de graniţe, pe dinăuntru trăieşte fără nicio limitare. Cum aici nu există boala singurătăţii, şi fiecare şofer de taxi e un profet, şi fiecare vânzător de la *shuk*[47] îţi va spune povestea fratelui său şi a soţiei sale, şi apoi tipul care stă la coadă în spatele tău intervine în discuţie, şi curând calitatea oribilă a şervetelor nu mai contează, fiindcă poveştile, şi dezordinea, şi nebunia – atâta viaţă! – sunt mult mai importante. Vin la Tel Aviv şi îl găsesc atât de sexy – marea şi forţa, apropierea de violenţă şi setea de viaţă, şi cum, deşi israelienii trăiesc tot timpul într-o criză existenţială şi simt că ţara lor e pierdută, măcar trăiesc într-o lume în care totul contează încă şi pentru care merită să lupţi. Mai presus de orice, se îndrăgostesc de cum se simt aici. De aici venim, îşi spun ei când se apleacă prin tunelurile de sub Zidul de Vest, se strecoară prin tunelurile săpate de Bar Kochba, escaladează Masada, stau în lumina Levantului, străbat Deşertul Iudeii, campează în Negev, vin la Kinneret, unde copii care ar fi putut fi ai lor cresc desculţi şi sălbatici, legaţi de trecut mai mult prin acte de discontinuitate: asta nu ştiam că ne lipseşte.

[47] Piaţă (în limba ebraică, în original).

Dar agentul ştia prea bine că după vreo săptămână încep să simtă altfel americanii ăştia. Forţa începe să le pută a agresiune şi felul direct de a fi devine tupeu, începe să demonstreze că israelienii n-au maniere, n-au respect pentru

Spaţiul personal, n-au respect pentru nimic, şi în Tel Aviv nimeni nu face nimic în afară de a sta la taclale şi de a merge la plajă. Oraşul este o groapă de rahat, nu-i aşa, tot ce nu e nou se dezintegrează, întreg locul miroase a pişat de pisică, e o problemă de canalizare chiar sub fereastră, şi nu poate să vină nimeni decât peste o săptămână, şi de fapt cu israelienii nu poţi să te înţelegi, sunt atât de încăpăţânaţi şi de dificili, atât de frustrant imuni la logică, atât de al naibii de nepoliticoşi, şi se vede treaba că majoritatea nu dau doi bani pe ceea ce este evreiesc, bunicii şi părinţii lor au fugit cât au putut de departe de asta, iar cei care dau doi bani sunt exageraţi, sunt coloniştii ieşiţi din minţi, şi, sincer vorbind, întreaga ţară nu e decât un snop de rasişti care-i urăsc pe arabi. Aşa că tocmai la timp, înainte de a da avansul pentru un apartament cu trei camere în noua construcţie de sticlă ridicată în Neve Tzedek, sunt din nou în taxi spre aeroport, cu valizele mirosind a za atar şi ticsite de obiecte iudaice din argint de la Hazorfim[48] şi cheile de la Lexus proaspăt atârnate de o *hamsa*[49].

Că agentul, aprinzându-şi o ţigară, scoţând fumul în rotocoale pe gură şi inhalându-l din nou pe nări, şi-a măsurat cu ochii mijiţi clientul înstărit şi a spus că pot bate palma dacă era dispus să meargă pe loc la ATM. Avea motocicleta parcată în faţă, a adăugat el, crăpând o fereastră pentru ca mirosul mării să-l ajute pe Epstein să se gândească. Dar Epstein nu avea nevoie să se gândească, şi cinci minute mai târziu stătea încleştat de talia agentului imobiliar în timp ce zburau peste gropi în

---

[48] Celebră firmă producătoare de obiecte de argint, cu o rețea de magazine în Israel.

[49] Amuletă în formă de palmă (numită şi Mâna lui Miriam la evrei, Mâna Fecioarei Maria la creştini şi Mâna Fatimei la musulmani).

asfalt, fără a-i păsa câtuşi de puţin că cineva, undeva l-ar putea lua drept un clişeu.

În seara aceea, când cerul devenea din portocaliu violet, Epstein stătea fără cămaşă în faţa mării simţind o exuberanţă, o libertate ca de pasăre şi crezând că înţelege în sfârşit la ce folosise toată retragerea lui şi renunţarea la bunuri: marea asta. Senzaţia asta de uşurare. Foamea asta. Senzaţia asta de străvechi. Flexibilitatea asta de a deveni un om îmbătat de culorile Jaffei, aşteptând ca telefonul să se ilumineze cu un mesaj din lumea cealaltă; dintr-o existenţă mai mare; de la Moise pe Muntele Sinai, care văzuse totul şi cobora grăbit să-i spună şi lui; de la o femeie căreia nu mai avea ce să-i ofere în afară de el însuşi; de la oamenii pe care-i conjurase să planteze patru sute de mii de copaci pe un versant golaş din deşert.

Zilele lui au devenit difuze. Linia dintre apă şi cer s-a pierdut; linia dintre el şi lume. Privea valurile şi se simţea şi el fără sfârşit, repetat, plin de viaţă nevăzută. Rândurile din cărţile de pe masă ieşeau din pagini în faţa ochilor lui. În amurg, mergea să se plimbe, agitat, aşteptând, pierdut printre străduţele înguste, până când, dând un colţ şi văzând din nou marea, era despuiat de piele.

Cel care-l invitase fusese şeful platoului de filmare, care acum vorbea repede cu un al doilea espresso în faţă, în timp ce-o aşteptau pe Yael să apară la cafeneaua din Ajami. Epstein era treaz de la ora patru dimineaţa şi nu mai vorbise cu nimeni de zile întregi. Şeful platoului de filmare însă, care purta o creastă scurtă ca să-şi ascundă începutul de chelie şi era destul de slăbănog ca să alimenteze o dependenţă, dar prea afabil ca să aibă nevoie de ea, vorbea atât de exuberant în tăcerea lui Epstein, încât acesta nu mai trebuia să facă nimic. Industria de film israeliană, l-a anunţat el pe Epstein, era la apogeul creativităţii. Până în 2000, marele talent al israelienilor nu fusese producţia de filme.

Când Epstein a întrebat care fusese talentul israelienilor înainte de 2000, şeful platoului de filmare a părut încurcat.

A trecut o jumătate de oră, şi Yael tot nu sosise, aşa că şeful platoului de filmare i-a comandat tinerei chelneriţe un al treilea espresso, şi-a scos telefonul şi a început să-i arate spectatorului său captiv clipuri şi cadre din opera lui. Epstein a studiat o fotografie a unei case vechi din Ierusalim, cu camera de zi mohorâtă, ticsită de cărţi şi tablouri în ulei, prin ferestrele căreia se zărea o mică grădină împrejmuită de ziduri. Încăperea nu avea nimic neobişnuit, s-a gândit el, şi totuşi toate elementele ei sugerau ceva indiscutabil cald, inteligent şi ispititor. Şeful platoului de filmare i-a spus că vizitase cincizeci de case până să dea peste asta. Din momentul în care intrase, ştiuse că acesta era locul. Nimic n-a trebuit să fie mutat pentru fotografie, nici cel mai mic obiect de mobilier. Până şi căţeluşul încolăcit în fotoliu era perfect. Dar cât efort să-i convingă pe proprietari! Trebuise să se întoarcă de patru ori, ultima dată cu o piesă demodată de care cuplul avea nevoie pentru robinetul care curgea din negura timpului, pe care o procurase de la un instalator în atelierul căruia filmase cândva o scenă. Asta i-a făcut să accepte: un cerculeţ din cupru pe care nu-l găseau de ani de zile. Dar, îndată ce i-a câştigat, a intervenit vecina de alături. Bătrâna a făcut tot ce-i stătea în puteri să încurce filmările. Cât era ziua de lungă stătea la fereastră şi ţipa la ei, refuzând să-şi ţină pisica înăuntru. Dimpotrivă, dădea drumul pisicii afară intenţionat în clipa în care camerele începeau să ruleze. Scenele trebuiau întrerupte mereu din cauza acestei femei cârcotaşe, care ameninţa să-l scoată din minţi pe anxiosul regizor. Dar el, Eran, a găsit o soluţie. A ascultat, a ascultat şi a înţeles că bătrâna era geloasă, că, asemenea unui copil, se simţea exclusă, ignorată, şi că tot ce avea de făcut era să-i ofere un rol minuscul, ca s-o facă să devină brusc cooperantă. De zece ori fuseseră nevoiţi să filmeze cadrul cu ea împinsă pe trotuar într-un cărucior cu rotile de care făcuse rost de la recuzită, pentru că de fiecare dată ea fie zâmbea larg la cameră, fie încerca să strecoare o replică improvizată. Dar în cele din urmă a meritat: de atunci înainte bătrâna a fost

cât se poate de liniştită şi şi-a păzit pisica de parcă ar fi fost un piton care – dacă Doamne fereşte scăpa – i-ar fi putut devora filmul dintr-o înghiţitură. Da, găsirea locului fusese de fapt partea cea mai neînsemnată a muncii lui, chiar dacă nu s-ar zice. Adevărata esenţă a efortului său era stăpânirea graniţelor dintre această lume şi cea pe care încerca s-o creeze Yegizorul. Din realitatea prezentă de case şi străzi, mobilier şi condiţii meteorologice, regizorul căuta să creeze o altă realitate, şi oricât de mult ar fi durat filmarea, era rolul lui, al lui Eran, să păzească graniţele dintre ele. Să se asigure că nimic nedorit din lumea reală nu penetra cealaltă lume, nu întrerupea şi nu ameninţa să-i dizolve condiţiile delicate. Iar pentru aceasta trebuia să ai talente multiple. Dar mai presus de toate trebuia să ştii cum să te porţi cu oamenii. După ce săptămânile de filmare se încheiau, a spus şeful de platou, această pricepere era atât de uzată, încât nu-şi mai dorea decât să trăiască precum un eremit sau un mizantrop. Şi ce faci atunci? l-a întrebat Epstein.

Însă în momentul acela a sosit Yael, cerându-şi scuze, dar senină, ca şi cum tocmai ar fi coborât dintr-un tablou. Dacă Epstein nu avusese nicio dorinţă presantă de a vorbi până atunci, acum şi-a dat seama din nou că în prezenţa ei era aproape fără grai. Îl adusese cu ea pe Dan, regizorul, care avea patruzeci şi ceva de ani, ochii mici şi nasul ascuţit şi protuberant al unui animal care-şi petrece cea mai mare parte a timpului sub pământ, etern cuprins de dorinţa frenetică de a-şi săpa drum spre lumină. Epstein îl mai întâlnise, şi-l detestase pe loc. Avea intenţii evidente în privinţa lui Yael. Gândul la ea în braţele acoperite de tatuaje tribale ale individului îi stârnea lacrimi lui Epstein.

Şeful platoului de filmare s-a lansat entuziast în descrierea decorului pe care-l descoperise: o peşteră aproape de locul unde fuseseră găsite Manuscrisele de la Marea Moartă, dar destul de departe de orice sit arheologic ca să poată filma fără aprobări, şi cu un peisaj atât de neatins, încât putea fi pur biblic. Peşterile erau incredibile datorită modului în care erau luminate, cu o

gaură deasupra, ce lăsa să pătrundă razele de soare. Este posibil ca David să se fi ascuns în ele. În orice caz, probabil că fuseseră ocupate de esenieni cu două mii de ani în urmă, în timp ce se pregăteau pentru Războiul Fiilor Luminii împotriva Fiilor întunericului.

Dar regizorul şi Yael, fiul întunericului şi fiica luminii, erau într-o dispoziţie proastă, şi nicio peşteră, oricât de autentică, nu i-ar fi putut înveseli. În dimineaţa aceea primiseră veşti neplăcute: nici Hot, nici Yes nu acceptaseră. Pe baza sinopsisului şi a schiţei de scenariu pe care le scrisese, i-a explicat Yael lui Epstein, primiseră subvenţii de producţie atât de la Fondul Cinematografic din Ierusalim, cât şi de la Fundaţia Rabinovich. La început păruse suficient, dar odată ce au înţeles ce fel de buget era necesar pentru a face filmul cum trebuie, şi-au dat seama că nu le ajung banii. Speraseră că una dintre companiile mari de cablu avea să sprijine proiectul, dar niciuna nu acceptase. Filmările trebuiau să înceapă în două săptămâni, şi dacă nu apărea urgent ceva, totul va trebui amânat.

De cât aveau nevoie? a întrebat gânditor Epstein.

Copacii lui creşteau la un kibbutz de lângă Kinneret. La o lună după ce-şi semnase numele pe donaţia de două milioane de dolari, Epstein a fost dus să-i vadă. L-a însoţit personal şefa FNE, care se întorsese din călătoriile ei în America de Sud. Au cinat sub o pergolă pe care kibbutzul o închiria pentru nunţi şi au băut vinul produs de kibbutzul înfrăţit cu acesta, aflat de partea cealaltă a văii. Paharul lui Epstein a fost reumplut, apoi, ameţit, acesta a fost dus pe câmp cu un tractor. Aerul era greu de mirosul bălegarului, dar peisajul era larg şi fertil, cu câmpuri verzi, ierburi galbene şi dealuri brune. Epstein a coborât, afundându-şi mocasinii în pământ, şi a văzut şirurile de puieţi tremurători. Asta-i tot? a întrebat el. Toţi cei patru sute de mii? I se părea că nici atâţia nu sunt destui. Şefa FNE şi-a întrebat asistenta, care a confirmat că urmau să mai fie aduşi o sută cincizeci de mii de puieţi, mai degrabă foioase decât pini, dar că ceea ce privea, chiar acolo, în faţa lui,

era inima Pădurii Sol şi Edith Epstein.

Cărţile lui stăteau deschise pe masă. Citea din Isaia şi Ecleziast. Citea *aggadot*[50] din *Cartea legendelor* a lui Bialik. Omul de la biroul în devălmăşie din anticariatul de pe Allenby înţelesese ce căuta şi avea mereu ceva pregătit pentru el. Dar acum, aproape de miezul nopţii, în apartamentul din Jaffa, Epstein a părăsit paginile lor şi a început din nou să se plimbe prin cameră. Trebuiau să mai treacă şase săptămâni până când puieţii aveau să poată fi transplantaţi. În martie va fi primăvară, şi valea va exploda de flori, ranunculus şi ciclamele vor acoperi dealurile, iar puieţii vor fi pregătiţi. Vor fi dezgropaţi şi înfăşurări în pânză de sac, transportaţi pe muntele din nordul Negevului şi puşi în pământ de o armată de muncitori. În Israel, unde soarele cald strălucea aproape tot timpul, copacii creşteau de două ori mai repede ca în America. În vară aveau să-i ajungă până la piept, iar în toamnă aveau să-l depăşească. Galit supraveghea proiectul; Epstein insistase să fie astfel. În nerăbdarea lui, îi telefona o dată pe zi. Energia lui pentru subiectul pădurilor şi al copacilor era inepuizabilă, şi numai ea putea ţine pasul cu el. Cuvântul *humus* – pe care îl folosea ea referindu-se la solul bogat pe care copacii îl ţineau pe loc şi-l revigorau când mureau, infuzându-l cu mineralele pe care le extrăseseră din adâncurile pământului – îi dădea lui Epstein un fior pe şira spinării. A căpătat un mare interes pentru eroziune, nu numai în ueduri, unde apa adusă de ploile torenţiale curgea pe versanţii golaşi, şerpuind în căutarea drumului cel mai scurt spre mare, ci în întreaga lume, în toate epocile. Cum proprietarul anticariatului de pe Allenby n-a reuşit să-i procure cărţi pe teme forestiere, Galit a aranjat ca anumite titluri să-i fie livrate lui Epstein la apartamentul din Jaffa, şi în acestea el a citit cum marile imperii ale Asiriei, Babilonului, Cartaginei şi Persiei au fost toate distruse de potopuri şi deşertificarea provocate de

[50] *Agadd*, sau *Aggadah* (plural, *aggadot*) – culegere de texte alegorice care apar în literatura rabinică clasică (povestiri anecdotice, aforisme didactice, sfaturi medicale sau economice şi legende).

defrişarea în masă a pădurilor. A citit despre cum tăierea pădurilor din Grecia antică a fost urmată la scurtă vreme de dispariţia culturii ei şi cum aceeaşi defrişare distructivă a pădurilor virgine din Italia a cauzat mai târziu căderea Romei. Şi în tot acest timp, pe când el citea şi marea îşi rostogolea valurile mari şi întunecate spre ferestrele lui, puieţii creşteau, îşi desfăşurau frunzele, îşi înălţau tulpinile spre cer.

Epstein a luat din nou cartea: *Mântuieşte-mă, Dumnezeule, că au intrat ape pană la sufletul meu*.

I-a sunat telefonul.

Afundatu-m-am în noroiul adâncului, care nu are fund;
intrat-am în adâncurile mării
şi furtuna m-a potopit.[51]

Era Sharon, cu răsuflarea tăiată pentru că-l găsise în sfârşit, fiindcă rareori mai răspundea la telefon. Încă nu renunţase să-i caute paltonul şi telefonul. Stând în picioare pe podeaua rece din Jaffa, lui Epstein totul i se părea foarte îndepărtat: Abbas la Piaza, garderobiera şchioapă, jefuitorul care-i trecuse cuţitul strălucitor peste piept. Dar Sharon nu uitase, şi – în absenţa lui Epstein, neprimind alte instrucţiuni – urmărise cu tenacitate cazul. Încântată, i-a raportat că dăduse de urma telefonului în Gaza.

— Gaza? a repetat Epstein, întorcându-se spre sud şi privind prin ferestrele întunecate.

Folosind aplicaţia Fiind My iPhone, i-a explicat ea, reuşise să-l urmărească prin GPS. După multe ore petrecute la telefon cu un tehnician din Mumbai, dezactivase Lost Mode şi activase o aplicaţie instalată când telefonul era nou, care permitea să-i comanzi de la distanţă să facă fotografii. În câteva ore, a anunţat mândră Sharon, cel târziu mâine, fotografiile făcute de telefonul itinerant al lui Epstein aveau să fie transmise pe computerul ei.

Epstein şi-a imaginat clădiri bombardate cuibărite în arhiva telefonului pierdut, alături de şirul de fotografii cu

[51] Psalmi, 68:1-3.

nepoţii lui trimise de Lucie.

Tonul lui Sharon a devenit îngrijorat. Dar el ce făcea? Nu mai avusese veşti de la el de două săptămâni; nu-i răspunsese la mesajele pe care i le lăsase. Voia să-i rezerve zborul de întoarcere?

A asigurat-o că era bine şi că deocamdată nu avea nevoie ca ea să facă nimic. Nevrând să aprofundeze subiectul, a grăbit sfârşitul conversaţiei, fără a o întreba cum avea de gând să procedeze atunci când ajungeau fotografiile făcute de telefonul lui în Gaza.

Şi-a pus o jachetă şi a coborât scara întunecoasă, fără a se deranja să aprindă lumina. Când a ajuns pe palierul de dedesubt, o pisică a ţâşnit printr-o uşă deschisă şi s-a unduit printre picioarele lui. Vecinul de dedesubt a ieşit, şi-a cerut scuze, a înşfăcat pisica roşcată şi l-a invitat înăuntru, să bea o ceaşcă de ceai. Epstein a refuzat politicos. Avea nevoie de aer, i-a explicat. Poate altă dată.

Pe pontonul făcut din bolovani şi blocuri de beton, câţiva arabi pescuiau în întuneric. Ce încercaţi să prindeţi? a întrebat Epstein în ebraica lui simplă. Comunişti, i-au răspuns ei. Şi cum el n-a înţeles, ei i-au arătat cu degetul mare şi arătătorul cât de mici erau peştii pe care-i aveau în vedere. A stat o vreme şi i-a privit aruncându-şi undiţele. Apoi l-a atins pe umăr pe cel mai tânăr dintre ei şi a arătat spre sud, spre deschiderea de apă. Ce distanţă e până în Gaza? l-a întrebat. Băiatul a rânjit şi a desfăşurat firul undiţei. De ce? a întrebat el. Vrei s-o vizitezi? Dar Epstein încercase doar să estimeze distanţa, abilitate care, odată cu celelalte, părea să-l părăsească încet.

*

Era cunoscut la Sotheby’s. Cunoscut de şefii departamentelor de picturi ale vechilor maeştri, desene ale maeştrilor, artă modernă şi covoare. Cunoscut de curatorul sculpturii primitive şi al sticlei romane. Comandându-şi un cappuccino la etajul al zecelea, Epstein era interceptat de specialistul în tapiserii, care avea o piesă din atelierul de la Bruxelles, pe care voia neapărat să i-o arate. La vizionări, indicatoarele cu UN ATINGEŢI

EXPONATELE nu i se adresau lui şi i se permitea să pipăie ce voia; când ajungea la o licitaţie, paleta lui îl aştepta întotdeauna. Dar deşi era atât de cunoscut şi deşi ei erau foarte dornici să ofere spre vânzare extraordinara lui *Bună* Vestire pe care o cunoşteau prea bine, având în vedere că ei îi vânduseră panoul de altar cu zece ani în urmă – nu puteau lua ei pictura, din motive de regulament. Nu era timp nici să organizeze transportul de către un intermediar, dacă îl voia inclus în licitaţia următoare: catalogul se închidea în două zile.

Schloss era în afara discuţiei. La fel şi toţi cei trei copii ai lui Epstein, căci fiecare s-ar fi alarmat în alt fel. Iar îngrijorarea lui Sharon cu privire la el era atât de mare, încât nu putea risca posibilitatea ca ea s-o sune pe Lianne sau pe Maya, aflând că hotărâse să vândă *Buna Vestire* ca să finanţeze un film despre biblicul David. Epstein a hotărât să telefoneze la recepţia blocului din Fifth Avenue. Prima dată când a sunat nu era de serviciu Haaroon, ci micul stilankez al cărui nume îl uita îndată ce i se reamintea. Dacă ar fi răspuns Jimmy, japonezul înalt, rezervat care conducea liftul învăluit într-o discreţie distantă şi nu rostea niciodată o vorbă, poate că Epstein i-ar fi explicat ce voia. Dar stilankezul dăduse mereu dovadă de prea multă curiozitate, ca să poată avea încredere în el. Când a sunat din nou, câteva ore mai târziu, Haaroon sosise şi a răspuns după primul apel. L-a rugat pe Epstein să aştepte până lua caietul şi pixul pe care le ţinea în sertarul consolei din hol.

— Da, domnule, a zis el, proptind caietul pe braţ şi ţinând receptorul între ureche şi umăr, apoi s-a apucat să noteze instrucţiunile lui. O, nu, nu va fi niciun deranj, îl putea împacheta în seara asta – da, avea să fie extrem de atent – are aproape şase sute de ani vechime – ce extraordinar, da, chiar aşa, domnule – mâine-dimineaţă la prima oră la Sotheby’s, intersecţia dintre Seventy-Second şi York – o, o să-l poarte ca pe un nou-născut – da, Fecioara, domnule, ha, ha, foarte amuzant – o, sigur, o Madonă! – bineînţeles, domnule Epstein, absolut nicio

problemă.

Când schimbul lui Haaroon s-a încheiat era cinci dimineaţa, şi el şi-a atârnat uniforma în biroul de la subsol, a luat cheia de rezervă de la apartamentul lui Epstein, a urcat cu liftul şi a pipăit covoraşul de rugăciune de Isfahan din faţa uşii, ţesut pentru a te înclina în prostraţie, nu să-ţi ştergi picioarele murdare pe el. Şi-a scos pantofii şi i-a aliniat sub bancheta cu picioare de alamă. Descuind uşa, a căutat în întuneric întrerupătorul de lumină, dar, zărind priveliştea scăpărătoare, s-a oprit. Din nou copleşit, a traversat camera de zi goală, destul de mare ca să încapă înăuntru casele celor doi fraţi ai lui din Punjab. A privit parcul. Şoimul dormea încă în cuibul lui, probabil. Noua lui pereche se pregătea să-şi depună ouăle, şi curând Haaroon va trebui să cerceteze cerul în căutarea stolurilor de ciori prădalnice. Anul trecut un pui căzuse dintr-un copac chiar în faţa clădirii, şi el dăduse fuga să-l salveze, oprind traficul, dar după un moment de uluire pasărea se redresase şi îşi luase zborul. Credinciosul portar şi-a lipit nasul de sticla rece, însă n-a văzut nimic pe cerul nemişcat şi negru.

A găsit pictura în dormitorul principal, aşa cum îi spusese Epstein. Era mai mică decât se aşteptase, şi totuşi strălucirea ei era atât de mare, încât nu i-a venit s-o atingă imediat. Stând atât de aproape de ea, a avut sentimentul că pătrunde fără voie în ceva profund privat. Şi totuşi nu-şi putea lua ochii de la tânăra Maria şi de la înger. Abia după un timp a observat că în colţ, pe jumătate în afara ramei, mai era o figură, un bărbat care privea şi el, cu degetele-i lungi adunate în veneraţie. Prezenţa tainică a omului îl neliniştea. Cine era? Iosif? Inutilul Iosif, care a trebuit să se insinueze în această scenă? Dar nu, nu semăna deloc cu Iosif; un om cu un chip ca acesta cu siguranţă nu putea avea nimic de-a face cu tânăra iluminată, îngenuncheată în faţa îngerului.

Cerul începea deja să se lumineze când Haaroon a păşit prin intrarea de serviciu a blocului, cu pachetul strâns sub braţ. Primăvara nu era departe, dar era încă

destul de frig ca răsuflarea să-i îngheţe sub felinarele de pe stradă. Mai erau trei ore până se deschidea Sotheby's, aşa că a intrat în parc, uitându-se spre vârfurile golaşe ale copacilor. Banca pe care-i plăcea să-şi petreacă pauza de prânz era ocupată de un om fără adăpost, încălţat cu ghete murdare, întins sub o pătură jegoasă, de culoarea şi textura argilei. Face repetiţie pentru când o fi înmormântat, şi-a zis Haaroon, şi s-a aşezat două bănci mai încolo, punându-şi în poală preţiosul pachet. De acolo, fâşia lată a cerului era parţial ascunsă de crengile unui copac uriaş, dar încă putea vedea destul din el, ca să stea de veghe. Ochii lui au urmărit o vreme vrăbiile zburând ca nişte săgeţi. Când s-a uitat în jos, a văzut cu mirare că lumina unui felinar, prin plasticul transparent, scânteia în aureola Fecioarei. El, un fiu de ţăran din Punjab, să stea în New York City ţinând în braţe o capodoperă pictată în Italia secolului al XV-lea – a simţit un impuls brusc de a rupe în două mica pictură şi s-a cutremurat. Pentru fraţii lui, un astfel de lucru n-ar avea absolut nicio valoare, şi a simţit un val de tristeţe la gândul distanţei pe care n-o mai putea traversa.

Ca şi cum s-ar fi pornit intenţionat să-l deranjeze, o cioară a coborât în picaj, a ţopăit pe iarbă şi a început să croncăne la el. Ce păsări agresive şi conspiratoare, atât de maliţios inteligente – păreau să-şi aducă aminte de el de când aruncase în câteva cu ghinde, ca să-l apere pe puiul de şoim, şi acum croncăneau furioase ori de câte ori dădeau peste el. Haaroon a luat pachetul şi s-a ridicat, fluturându-şi mâna liberă şi strigându-i ciorii: *Du-te de unde-ai venit*! Pasărea şi-a luat zborul, cu penele-i negre reflectând albastrul cerului, şi omul fără adăpost s-a mişcat sub suprafaţa maronie. După o clipă, s-a iţit o claie de păr încâlcit, urmată de chipul brăzdat de vreme.

— Idiotule!

— Îmi pare rău, a mormăit Haaroon şi s-a aşezat încruntat la loc.

Vagabondul l-a privit din poziţia sa orizontală.

— Ce cauţi, drone?

— Nu tocmai.

— Ieri am văzut una zburând *chiar* pe lângă fereastra aia – vagabondul a arătat cu un deget sigur spre etajul de sus al unei clădiri de peste drum – şi a plutit acolo câteva minute, uitându-se înăuntru.

— Serios?

— Misiune de spionaj, a zis el, ridicându-se într-un cot.

Parcul începuse să se umple de joggeri matinali, şi vagabondul i-a privit trecând pe lângă ei pe alee.

— Dacă nu cauţi drone, atunci ce?

— De fapt, un şoim.

— L-ai ratat. Un vindereu. A prins deja un porumbel în dimineaţa asta. I-a smuls capul dintr-o îmbucătură.

— Serios?

Dar vagabondul îşi trăsese din nou pătura până sub nas.

Haaroon şi-a tras fermoarul până sus şi a privit norii gonind purtaţi de vânt. Ştia că şoimul prefera să aştepte până când cerul se lumina complet, înainte de a se lansa la vânat. Simţind că e gata să aţipească, portarul a clipit şi şi-a înfipt unghiile în palmă. După schimbul de noapte, de obicei se ducea direct acasă, la culcare, şi încet oboseala a început să-l înfrângă, ochii i s-au închis şi bărbia i-a căzut în piept.

Pesemne că nu dormea de mult, când s-a trezit tresărind şi a văzut burta albă a şoimului plutind deasupra lui. Cu inima bubuind, cu capul aruncat pe spate, a sărit în picioare cu un strigăt. O, ce magnific! Ce frumuseţe sub cer! Portarului nu-i venea să creadă că avea aşa un noroc. Stârnind un curent de aer, aripile şoimului erau întinse şi aproape nemişcate; doar înclinarea corpului îl făcea să cotească, descriind un cerc sus, deasupra vârfurilor copacilor.

Apoi s-a oprit într-o neclintire tensionată, plutind, şi a pornit în picaj.

Haaroon a alergat în direcţia în care coborâse, dând la o parte crengile biciuitoare, până când a ajuns în

luminişul cu iarbă de dincolo de copaci. Şi acolo, într-un petic de lumină solară, se afla magnifica pasăre, cu umerii încovoiaţi şi gâtul curbat aproape tandru asupra prăzii care i se zbătea în gheare. Într-o secundă, s-a isprăvit. Şoarecele fără viaţă atârna în ciocul şoimului, iar pasărea şi-a luat zborul, bătăile aripilor lui grele purtându-l iar în înălţimi.

Abia după ce şoimul nu s-a mai văzut, Haaroon s-a uitat în jos şi şi-a dat seama că avea mâinile goale. A scos din nou un strigăt. Cu inima bătându-i să-i sară din piept, a alergat înapoi printre copaci, spre bancă. Dar deja vedea că era goală. Nevenindu-i să creadă, şi-a trecut disperat degetele peste stinghiile de lemn, de parcă Madona ar fi putut încă să strălucească acolo, invizibilă.

Când s-a întors, a văzut că banca pe care stătuse vagabondul era şi ea goală, cu excepţia păturii maro care atârna inform de ea. Portarul a gemut, şi-a dus mâinile la cap şi s-a tras de părul subţire. Mergând deznădăjduit în cerc, a scrutat aleile şi copacii. Dar totul era nemişcat, cu excepţia vrăbiilor.

Spre deşert

Nu-mi puteam da seama cât a trecut după ce Schectman m-a lăsat acolo. În liniştea deşertului, pradă febrei, am pierdut complet noţiunea timpului. Putea să fi fost o săptămână, sau zece zile, sau mult mai mult. Probabil că familia mea mă căuta deja cu disperare. Tata ar fi fost cel mai perseverent şi mai neobosit dintre căutători. Are o capacitate extraordinară de a organiza şi de a obţine rezultate în condiţii vitrege; are ceea ce oamenii numesc o prezenţă autoritară şi o voinţă de fier. L-ar fi contactat imediat la telefon pe Shimon Peres, care a fost o cunoştinţă de-a bunicului, acum jumătate de secol, a asistat la nunta părinţilor mei, la Hilton, şi odată chiar mi-a spus, în timpul unui prânz scump, că mi-a citit cărţile şi că i-au plăcut, deşi nu am fost prea înclinată să-l cred. Dar în ciuda tuturor acestor relaţii vagi, e greu de spus ce-ar fi putut face Shimon Peres pentru tatăl meu, căci la vremea aceea el nu mai era altceva decât un conducător onorific a

ceva ce ştia că se pierduse. Da, am hotărât eu, tata ar fi fost cel mai evident şi mai convingător lider al echipei de căutare, în timp ce mama, în disperarea ei, ar fi fost dezorganizată şi total inutilă. Cu siguranţă copiilor mei nu li se va fi spus încă nimic. Cât despre soţul meu, chiar nu aveam idee cum ar fi reacţionat la vestea că am dispărut: era foarte posibil să fi avut sentimente ambivalenţe, şi poate chiar s-ar fi simţit uşurat la perspectiva de a putea să-şi petreacă restul vieţii fără privirea mea sceptică aţintită asupra lui.

Schectman a spus c-o să vină cineva după mine. Primise ordin să mă lase în coliba aceea din deşert, cu valiza şi câinele, iar la momentul potrivit, pesemne după ce-mi voi fi încheiat misiunea, cineva avea să vină să mă ia. Misiunea în sine nu a fost niciodată menţionată clar. Probabil a presupus că ştiam ce se aştepta de la mine să fac acolo. Grijuliu, cu mândria timidă, delicată a unui mire care-şi conduce mireasa în noul lor cămin, m-a dus în casă şi mi-a arătat bucătăria, cu aragazul ei negru, patul îngust, acoperit cu o pătură de lână în carouri şi în sfârşit blatul de lucru de lângă fereastră, pe marginea căruia câteva muşte îşi dăduseră obştescul sfârşit. Casa era micuţă, aproape caraghios de micuţă raportat la imensitatea care o apăsa din toate părţile. Pe birou era un pahar cu câteva pixuri, un teanc de hârtie fixat cu o piatră ovală netedă şi o maşină de scris veche. Dar e cu litere ebraice, am spus eu, strângând în mână stângaci sacoşa cu schimbul de haine. N-am scris în viaţa mea pe o maşină de scris, şi nici nu aveam nevoie de una, aşa că nu pot decât să bănuiesc că motivul pentru care am pomenit de asta a fost doar ca să-i atrag atenţia subtil lui Schectman asupra naturii problematice a situaţiei în general. Dar el şi-a păstrat aerul indiferent şi n-a făcut decât să cântărească din priviri maşina de scris, cel mult cu interesul cuiva căruia îi place să demonteze obiectele mecanice în bucăţele mici.

S-a oferit să-mi facă o cafea, şi am stat sprijinită de perete cu braţele încrucişate, privindu-l cum se mişcă prin bucătăria minusculă. Nu putea să aibă mai mult de

douăzeci de ani, dar manevra ceainicul şi aragazul într-un fel care sugera că a fost obişnuit să facă asta singur de la o vârstă fragedă. Fereastra era încadrată de o dantelă albă care amintea de cabanele alpine, ca şi cum cel care o atârnase sperase să privească prin ea troiene de zăpadă scânteietoare. Nu se vedea însă decât peisajul palid, care se întindea în toate direcţiile, şi şoferul care fuma o ţigară rezemat de jeep.

Aş fi putut refuza sau ţipa, m-aş fi putut împotrivi într-un fel, ca să nu mă lase acolo. N-aş fi putut suna pe nimeni, căci telefonul meu nu avea semnal. Aveam însă impresia că i-aş fi putut convinge, mai ales pe Schectman, care din când în când mă privea cu acelaşi zâmbet blând, trist, de parcă ar fi regretat că trebuia să mă lase acolo singură. Dar n-am obiectat, nici măcar nu m-am plâns; doar am atras atenţia asupra faptului că maşina de scris e inutilă pentru mine. Poate că am vrut să-l impresionez cu independenţa şi profesionalismul meu. Sau n-am vrut să-i risipesc iluzia talentelor necunoscute, care, în momentul când el va fi plecat, aveau să fie puse la treabă în slujba evreilor. Sau poate am bănuit că deja ajunsesem prea departe şi că nu mai exista cale de întoarcere. Oricum ar fi fost, din clipa în care Schectman a întins mâna să mă ajute să urc în jeep, acceptasem totul. Din câte îmi amintesc, singura întrebare pe care am pus-o a fost despre Friedman.

Eram îngrijorată în privinţa lui, i-am explicat lui Schectman, în timp ce ne beam cafeaua. Voiam să ştiu unde-l duseseră şi dacă era bine. Dar Schectman nu părea că recunoaşte numele lui Friedman, iar când am insistat, a admis că nu auzise în viaţa lui de vreun Friedman. Se părea că el ajunsese la mijlocul poveştii, fără a şti nimic din ceea ce se petrecuse înainte ca eu să-i fiu dată în grijă sau din ceea ce avea să se petreacă apoi. Tot ce ştia era rolul lui, şi anume acela de a mă duce de pe o şosea blocată de la marginea Ierusalimului în această colibă din deşert, cu valiza şi câinele. Dar presupun că aşa se fac lucrurile în armată, nu se comunică nici unuia dintre

participanţi întreaga poveste, în lumea militarilor, însăşi ideea de naraţiune trebuie să fie complet diferită, mi-am zis. Învеţi să te mulţumeşti cu mica ta piesă, fără a avea nicio idee despre cum se potriveşte, şi totuşi nu trebuie să te preocupe niciodată întregul, pentru că undeva, cineva care ştie totul a gândit schema până în cel mai mărunt detaliu. Povestea există, cine ştie de unde a venit şi unde se duce, tot ce trebuie să faci este să te dedici piesei tale, pe care o poţi lustrui până când străluceşte în întunericul profund. În lumina acestui model, chiar că părea pură zădărnicie să-mi închipui măcar că cineva ar putea să cunoască întregul şi, gândindu-mă la asta, pentru o clipă am uitat până şi de Friedman. Dar când l-am surprins pe Schectman privindu-mă peste ceaşca lui de cafea, îngrijorarea m-a năpădit din nou, cu o forţă care m-a luat prin surprindere. Aş fi dat orice ca să aflu că Friedman era bine. Îl cunoşteam de puţină vreme, dar în momentul acela mi-era dor de el, aşa cum mi-a fost dor de bunicul meu în ultima zi când l-am văzut în viaţă la spital, când i-am spus la revedere şi el a strigat după mine: *Mai vino dacă poţi*. Şi apoi: *Du-te, o să aştept. Dacă nu auzi veşti de la mine, deschide uşa*. Mi se părea că Friedman încercase să-mi spună lucruri pe care fusesem prea înceată ca să le înţeleg.

Trebuie să ştiu ce s-a întâmplat cu el, i-am spus din nou lui Schectman. Probabil neliniştea mea era evidentă, căci m-a atins pe umăr şi mi-a spus să nu-mi fac griji. Eram copleşită de recunoştinţă şi voiam să-l cred. Probabil aşa încep captivii să dezvolte o legătură cu cei care-i ţin prizonieri, m-am gândit: un mărunt, neaşteptat gest de compasiune stârneşte un sentiment care nu poate fi numit decât iubire. Mi-am imaginat cum urmăream împreună meciuri de fotbal la micul televizor pe care Schectman avea să mi-l aducă de ziua mea şi la care nu aveam să prindem decât transmisiuni în arabă.

Ştiai că am copii? l-am întrebat încet, vrând să extind momentul de intimitate. A scuturat din cap. Doi băieţi, i-am spus. Cel mare cred că are aproape jumătate din vârsta

ta. Şi cel mic? a întrebat el politicos. Nu ştiu de ce, i-am răspuns: Cel mic probabil că stă acum la fereastră şi mă aşteaptă.

Am zărit un strop de întuneric ţâşnind din ochii lui Schectman. Încercam să-l testez, să văd care-i erau adevăratele sentimente. Dar când am coborât privirea, am văzut că mie-mi tremurau degetele.

Am băut restul de cafea în tăcere, apoi a sosit timpul să plece. Mi-a oferit nişte ţigări, pe care le-am luat, aşa cum aş fi luat orice mi-ar fi oferit. Am privit din prag cum s-a urcat pe locul de lângă şofer. Jeepul a continuat să se vadă multă vreme, făcându-se tot mai mic, până când a devenit doar un nor de praf, iar când până şi norul a dispărut, m-am întors în casă.

Am spălat ceştile, le-am lăsat să se usuce pe marginea chiuvetei şi i-am mai dat nişte apă căţelei. Apoi m-am dus în singura altă încăpere a casei şi m-am uitat la valiza care stătea chiar lângă uşă. Dar încă nu era momentul pentru asta, am hotărât. În schimb, mi-am îndreptat atenţia spre cele câteva cărţi de pe rafturi. Erau toate în ebraică, şi am încercat să descifrez titlurile. Una mi-a atras atenţia. Se numea „V'IIM – *Pădurile Israelului* – şi înăuntru erau fotografii alb-negru cu locuri care nu părea că s-ar putea afla în Israel: păduri sălbatice, în care încă ai fi avut o şansă de a fi crescut de lupi; păduri dese, întunecoase, măturate de zăpadă. M-am uitat îndelung la poze, şi pentru că nu înţelegeam legendele, a trebuit să mă resemnez să-mi imaginez ce spuneau, dar cum nu-mi puteam imagina foarte bine ce-ar putea spune legendele unor fotografii ale unor păduri care n-aveau cum să crească în Israel şi totuşi fuseseră adunate laolaltă sub titlul *Pădurile Israelului*, eram liberă să mă bucur de magia acestei discordanţe. Într-o fotografie am găsit un iepuraş alb, aproape complet camuflat de zăpadă.

În dulap erau câteva unelte ruginite, vreo două lopeţi, ceva asemănător unei găleţi de lapte metalice, o trusă de prim ajutor, câteva bobine de sfoară, un fular de lână, un rucsac de pânză şi o pereche de papuci de piele

tociţi la călcâie. Mi-am aruncat pantofii din picioare, am încălţat papucii şi m-am dus la baie. Din robinet curgea ceva maroniu, de parcă însuşi deşertul ar fi venit pe ţevi, în timp ce robinetul din bucătărie producea o apă care era pur şi simplu tulbure şi amară. Am băut de acolo.

După ce am văzut tot ce era de văzut înăuntru, am ieşit afară să explorez. Într-o parte a casei se afla o măsuţă de picnic brăzdată de urme de cuţit, iar în spate era un puţ de piatră acoperit. Trebuie să fi fost un izvor subteran sau un acvifer, pentru că erau o mulţime de tufişuri în jurul casei, plus trei sau patru copăcei spinoşi. Cedru sărat poate, sau acacia. Curând avea să sosească şi aici ploaia, şi deşertul avea să fie înveşmântat în verde, dar locul era încă uscat şi pustiu, cu excepţia câtorva ochiuri singuratice de viaţă. Am văzut o mulţime de animale; probabil sursa lor de apă se afla pe-aproape. Pe dealuri se vedeau capre alpine încornorate, şi o familie de antilope mici a venit să ciugulească din tufişuri, iar o dată o vulpe a deşertului cu blană chihlimbarie, urechi ascuţite imense şi bot subţire a venit în fugă pe lângă casă şi s-a oprit să se uite prin uşa deschisă, parcă aşteptându-se să dea peste cineva cunoscut. Dar când m-a văzut, a tulit-o înapoi, fără a se deranja să se implice. Mai erau şi o mulţime de şoareci, care veneau şi plecau după bunul lor plac.

Abia după ce am cercetat casa pe dinăuntru şi pe dinafară, m-am apropiat de masa de lucru. M-am apropiat indiferentă, aş zice, fără nicio intenţie de a face ceva acolo, în niciun caz de a scrie. Şi abia atunci când m-am aşezat pe scaun şi mi-am trecut absent degetele peste literele maşinii de scris, am avut revelaţia faptului că fusesem adusă în casa lui Kafka. Casa în care a trăit singur la sfârşitul vieţii – a trăit şi a murit pentru a doua oară, în condiţiile precare după care tânjea, limitat în sfârşit numai la ce era de necontestat înăuntrul lui. Aici avusese de gând Friedman să mă aducă în tot acest timp.

Foarte curând după aceea, poate chiar a doua zi, m-am îmbolnăvit. A venit ca un val de slăbiciune şi greutate în membre, şi la început am crezut că-i doar epuizare din

lipsă de somn. Toată după-amiaza am zăcut în pat, uitându-mă apatic pe fereastră la deşertul care-şi tot schimba culoarea în lumină. Am zăcut nemişcată, parcă epuizată deja de lucrul spre care mă îndreptam, oricare-ar fi fost el. Când am început să am frisoane şi o durere surdă mi s-a răspândit din creştet până-n membre, m-am gândit că trebuie să fie ceva psihosomatic, un mod de a evita obligativitatea de a încerca să scriu, sau de a mă confrunta cu ce făceam acolo de fapt, sau de a conştientiza pe de-a-ntregul ceea ce în inima mea ştiam deja că o să urmeze. Nu mă mai temeam de suferinţa fizică, dar mă temeam de suferinţa afectivă – şi a mea, dar mult mai mult de aceea pe care aş fi putut să le-o provoc copiilor mei, de care totul în mine voia să-i protejeze cât mai mult timp posibil. Pentru totdeauna, dacă puteam. Dar începusem să simt că nu pot decât să le amân suferinţa, şi cu cât o amânam, cu cât tatăl lor şi cu mine continuam mai multă vreme să menţinem o stare în care nu mai credeam, cu atât vor fi mai răniţi în cele din urmă. Ştiu că ar trebui să adaug că mă temeam şi de durerea pe care ar fi simţit-o şi soţul meu, dar deşi mă temeam, acum mi se pare greu să scriu această frază. În anii care au urmat, el s-a purtat în feluri care m-au şocat mereu, în ciuda relativei consecvenţe. Ne-am îndepărtat de căsnicia noastră umăr la umăr, şi cu toate că suferinţa amândurora a fost mare, cred că aş fi putut continua să ţin foarte mult la el toată viaţa, la omul acesta căruia îi născusem copii, care-şi revărsase dragostea asupra lor, dacă n-ar fi devenit cineva pe care nu-l mai puteam recunoaşte. Nu doar chipul lui, pe care l-am tot studiat, perplexă, multă vreme după aceea, ci întreaga lui fiinţă. Cred că aşa se întâmplă adesea când te desparţi de cineva cu care ai fost îndelung; ţâşnesc la suprafaţă multe lucruri reprimate sau îngrădite de prezenţa celuilalt. În lunile de după încheierea relaţiei, pari să creşti cu viteza fulgerului, ca într-un documentar despre natură, în care săptămâni de filmări sunt rulate rapid, pentru a arăta o plantă desfăcându-şi frunzele în câteva secunde, dar în realitate ai crescut tot timpul, sub

suprafaţă, şi numai în noua ta libertare, în singurătatea care-ţi face părul măciucă permiţi acestor lucruri subterane să ţâşnească şi să se desfacă în lumină. Dar fusese atâta reţinere între mine şi soţul meu, încât când ne-am despărţit în sfârşit şi ne-am găsit fiecare lumina şi volumul separat, cel care a apărut în faţa mea a fost imposibil de ţinut aproape. Poate că n-a vrut să fie ţinut aproape, sau n-a putut, şi nu-l învinovăţesc pentru asta. Iar acum, destul de înstrăinată de cealaltă parte a suferinţei, descopăr că nu simt decât surprindere când mă gândesc la el. Surprindere la gândul că pentru un timp chiar am crezut că mergeam în aceeaşi direcţie.

În ce moment ieşi dintr-o căsnicie? Spre deosebire de dragoste şi afecţiune, promisiunea timpului poate fi măsurată, şi să te căsătoreşti cu cineva înseamnă să te legi de el pe viaţă. Iar acum mă gândesc că eu am lăsat-o pe a mea să iasă din timp, ceea ce a fost singura cale pentru mine, aşa cum singura cale a fost să-mi fac valiza în ceaţa insomniei. Trează în patul lui Kafka, am ieşit din vechea ordine a timpului şi am intrat în alta. Dincolo de fereastră nu era decât timp, şi înăuntru la fel: lumina care traversa podeaua era timp, la fel şi zumzăitul electric al generatorului, ticăitul becului care ilumina slab camera, vântul şuierând la colţul casei, toate doar timp adunat de undeva şi depozitat aici, după ce renunţase la orice ataşament faţă de consecuţie.

Demult, înainte de a mă căsători, am citit o carte despre greaca veche. A existat o perioadă în care eram extrem de interesată de Grecia, şi m-am dus în Peloponesul cu un prieten cu care am trăit o vreme pe limba lungă de pământ Mani, care se întinde impertinent în mare; amândoi încercam să scriem, dar în cea mai mare a timpului nu făceam decât să ne-o tragem şi să ne certăm sălbatic într-o cabană minusculă, infestată de şobolani. Cartea era plină de lucruri fascinante, şi îmi amintesc că intra destul de adânc în cuvintele folosite de vechii greci pentru timp, care erau în număr de două: *chronos*, care se referea la timpul cronologic, şi *kairos*, folosit pentru a

semnifica o perioadă, de timp nedefinită în care se întâmplă ceva extrem de important, un timp care nu e cantitativ, ci mai degrabă are o natură permanentă, şi conţine ceea ce s-ar putea numi „momentul suprem”. Iar în timp ce zăceam în patul lui Kafka, părea că ceea ce se aduna în jurul meu era acel gen de timp şi că, atunci când aveam să mă fac bine, urma să trec prin el, pentru a identifica momentul suprem în jurul căruia se adunase în secret viaţa mea de până acum. Să găsesc acul în carul cu fân mi se părea de cea mai stringentă importanţă, căci probabil momentul venise şi trecuse fără ca eu să înţeleg câtuşi de puţin ce-mi oferise. Eram convinsă că trebuie să fi venit în timpul copilăriei mele, ca o molie care se îndreaptă spre lumină, numai pentru a se izbi de un ecran plat, un ecran proaspăt pus acolo de vreun germene de responsabilitate, în legătură cu ce se aştepta de la mine acum, că aveam opt sau nouă ani, în vreme ce înainte trăisem cu toate ferestrele şi uşile larg deschise spre noapte. Îmi aminteam că din cartea aceea pe care o citeam în grădina din faţa cabanei, în timp ce în bucătărie şobolanii alergau de colo, colo pe scripeţii cu greutăţi care susţineau rafturile, iar în umbra grădinii din spate prietenul meu producea pagini după pagini, ca un mod inocent de a-şi petrece timpul cât aştepta să găsesc un nou motiv de a-mi dezlănţui furia asupra lui – din cartea aceea am mai aflat că în arta antică a retoricii, cuvântul *kairos* se referea la clipa trecătoare în care se produce o deschidere prin care trebuie să pătrunzi cu forţă, cu toată forţa pe care o poţi aduna, dacă vrei să covârşeşti orice rezistenţă rămasă. Şi acum înţelegeam că, în ignoranţa mea, nu reuşisem să captez sau măcar să recunosc această clipă, care – dacă aş fi avut forţa necesară – mi-ar fi permis poate să pătrund în acea altă lume pe care o simţisem tot timpul existând dedesubt. În neatenţia mea, îmi ratasem şansa, şi de atunci fusesem nevoită să încerc să-mi croiesc drum spre ea cu ghearele.

Uneori credeam că era patul lui Kafka, alteori nu. Uneori cred că aproape uitam, în mod fericit, cine era

Kafka. Valiza lui stătea lângă uşă, dar din când în când nu-mi mai aminteam cui îi aparţinea sau ce era înăuntru, deşi niciodată nu mă părăsea sentimentul că era foarte importantă şi că orice mi s-ar fi întâmplat acum, nu trebuia s-o pierd. Că undeva, viaţa cuiva, poate chiar a mea, depindea de ea. Uneori o strigam pe căţea Kafka, fiindcă numele era deja disponibil şi fiindcă a-l folosi pentru un câine părea o scânteie de luciditate. Şi venea, deşi la vremea aceea bietul animal era atât de flămând, încât ar fi răspuns la orice nume. Poate că foamea era cea care făcea să se citească o asemenea profundă inteligenţă în ochii ei. I-am dat tot ce am găsit prin dulapul din bucătărie. Cred că i s-a părut un sacrificiu mai mare decât era, şi asta i-a stârnit loialitatea. Dar când m-am îmbolnăvit, în casă nu prea mai era mare lucru de mâncare pentru niciuna din noi, cu excepţia unei provizii bogate de crănţănele cu aromă de alune numită Bamba. Când auzea fâşâitul familiar al pungilor, venea imediat. Nori mari de praf sau poate de piele uscată se ridicau din ea când se mişca, şi mi-a trecut prin cap că şi asta era o formă de timp, timpul pe care-l mai avea de trăit.

Uneori vorbeam cu ea. Monologuri lungi, pe care le asculta cu urechile ciulite, în timp ce-mi ciugulea bucăţi de crănţănele din buzunar. Odată, nemaiavând Bamba, m-am întors spre ea şi i-am spus: „De ce nu-ţi iei un sandvici cu carne de vită?” Ceea ce mi-a spus şi mie bunicul de pe patul de spital, chiar înainte de a mă întreba dacă a murit deja. Dar eu ştiam că nu murisem; dimpotrivă, erau momente când mă simţeam, în boala aceea, emoţionant de vie. Mai vie, cred, decât mă simţisem vreodată din copilărie încoace. Conştientă de sunetul multor feluri de vânt, de dilatarea şi contractarea casei, de aripile unei muşte prinse într-o pânză de păianjen care încă nu se resemnase şi de pata joasă, constantă de lumină solară care juca pe podea. Întotdeauna am fost un pic sălbatică de felul meu, în ciuda aerului domestic pe care mi-l luam pentru a arăta contrariul, dar acum, lăsată singură, lovită de febră, am renunţat să-mi spăl hainele în chiuvetă,

dormeam deseori în timpul zilei şi mă trezeam noaptea, şi nu mă oboseam să mă pieptăn sau să mătur podeaua, care se acoperea încet de nisipul fin al deşertului. În dulap am găsit o haină veche de lână şi am început s-o port, chiar şi în pat. Când durerea devenea insuportabilă, alegeam un punct decolorat de pe perete sau de pe tavan, ori o pată de murdărie de pe fereastră şi mă forţam să privesc acest mic defect cu o imensă intensitate, sfredelindu-l cu ultima urmă de concentrare. Fie ca rezultat al acestui exerciţiu, fie datorită răbdării care se dezvoltă în mod natural când eşti singur şi ţintuit la pat, am devenit încet conştientă de o îmbunătăţire a vederii, şi după ce am exersat această claritate studiind fibrele de pe pătură care stăteau ridicate ca firele de păr de pe piciorul unei insecte, am descoperit că o puteam aplica şi privind în interiorul meu. O vreme, mi s-a părut că nu trebuia decât să agit briciul acuităţii mele, pentru ca subiectul, oricare ar fi fost el, să capituleze imediat spre a fi jupuit. Dar apoi un gând rău prevestitor, brut şi neînfrumuseţat, a aruncat o umbră asupra restului, şi acest gând era pur şi simplu că în cea mai mare parte a vieţii mele imitasem gândurile şi acţiunile altor oameni. Că foarte mult din ce făcusem sau spusesem fusese o oglindă a ceea ce se făcea sau se spunea în jurul meu. Şi că dacă aveam să continui în felul acesta, orice scânteie de viaţă inteligentă care mai ardea în mine avea să se stingă curând. Când eram foarte tânără, lucrurile stăteau altfel, dar nu-mi mai pot aminti vremurile acelea, atât de adânc sunt îngropate. Eram sigură doar că existase o perioadă în care priveam lucrurile fără a trebui să le subordonez ordinii. Vedeam pur şi simplu, cu originalitatea cu care mă născusem, oricâtă era ea, întregul lucrurilor, fără a fi nevoie să le dau o traducere umană. N-o să mai fiu în stare niciodată să văd astfel, ştiam asta, şi totuşi, zăcând acolo, mi se părea că nu reuşisem să împlinesc promisiunea acelei viziuni pe care am avut-o cândva, înainte de a începe încet să învăţ să privesc lucrurile cum le priveau ceilalţi şi să copiez ce spuneau sau făceau, şi să-mi modelez viaţa după a lor, ca

şi cum nu mi-ar fi trecut prin cap niciodată vreo altă gamă a fiinţării.

Nu este imposibil ca eu să fi fost cea pe care o jupuiam, pentru că uneori suferinţa era de-a dreptul spectaculoasă. Mă durea întreg corpul, până la nucleu; o singură dată am mai simţit aşa ceva. Dar după cum am mai spus, durerea fizică nu mă mai sperie. A încetat să mă sperie când s-a născut fiul meu cel mare. În noaptea de dinainte de a intra în travaliu, o femeie a venit la mine acasă, pentru a-mi aduce nişte haine de copil de care nu mai avea nevoie şi, şezând pe sofaua mea, mi-a spus că, în chinurile facerii, ultimul lucru pe care şi-l dorise era să stea întinsă pe spate, amorţită de la mijloc în jos. Dimpotrivă, singura abordare pe care o putea concepe era să poată să se ridice în picioare şi să păşească direct spre durere, s-o întâmpine cu fiecare gram de putere pe care-l avea. Mi s-a părut atât de rezonabil, încât în noaptea următoare, când mi s-a rupt apa şi m-am trezit la spital, îndoită de durere, am refuzat totul, am refuzat până şi perfuzia pe care au insistat să mi-o înfigă în podul palmei în momentul în care am ajuns, şi în următoarele şaptesprezece ore am păşit direct spre durerea de a trece un prunc de aproape 4, 5 kilograme prin ceea ce întotdeauna mi se păruse a fi un pasaj destul de îngust. Când în sfârşit am putut vorbi din nou, după ce mi-am revenit în urma sângelui pierdut în toată această sfârtecare şi stăteam întinsă pe pat, încercând să leg laolaltă cele două filamente zdrenţuite ale minţii mele, i-am spus cuiva care m-a sunat la telefon, curios să afle cum a fost, că mă simţeam ca şi cum m-aş fi întâlnit cu mine însămi într-o vale întunecată. Că mă dusesem să mă întâlnesc în valea infernului. Aşa că această durere, această jupuire a sinelui de care aveam parte acum nu avea să-mi vină de hac. Această durere, ca şi când întreaga-mi fiinţă era smulsă de pe oase. Sau poate că nu mă temeam de durere deoarece credeam că boala mea, oricare ar fi fost ea, era totodată o formă de sănătate, continuarea unei transformări aflate deja în curs.

Probabil în ochiul furtunii acelei febre m-am trezit la aproape un kilometru de casă, fără nici cea mai vagă idee despre cum ajunsesem acolo. Priveam o pată neagră pe cer, probabil un vultur care dădea ocoale. A ţipat, şi de parcă ţipătul ar fi venit de la mine, am simţit deodată că ceea ce se zbătea în spatele plămânilor mei era bucurie. O exaltare sălbatică, asemenea celei care mă ataca uneori prin surprindere în copilărie. O bucurie atât de puternică, încât mi s-a părut că-mi putea sparge pieptul. Şi-apoi l-a spart, trebuie să fi ţâşnit direct prin el, fiindcă pentru o clipă n-am mai fost conţinută înăuntrul a nimic. M-am ridicat pură spre cer. Nu ăsta e sensul extazului, aşa cum ni-l explică grecii? În grădina aceea de pe Mani, în dragoste şi furie, citisem: *Ex stasis*: *să ieşi din sine*. Dar oricât i-aş fi admirat pe greci atunci, în cele din urmă n-am putut fi niciodată astfel, şi dacă eşti un evreu în deşert, ieşind complet din sine, părăsind vechea ordine, va fi întotdeauna altceva, nu-i aşa? *Lech lecha*, i-a spus Dumnezeu lui Avram, care încă nu devenise Avraam: *Ieşi din pământul tău, din neamul tău şi din casa tatălui tău şi vino în pământul pe care ţi-l voi arăta Eu*.[52] Dar *Lech lecha* n-a fost de fapt niciodată despre mutarea de pe pământul natal peste râu, în necunoscutul ţinut al Canaanului. A citi astfel înseamnă a rata însuşi sensul, cred eu, căci ceea ce cerea Dumnezeu era mult mai greu, era aproape imposibil: ca Avram să iasă din sine, ca să facă loc pentru ceea ce intenţiona Dumnezeu ca el să fie.

În ochiul furtunii – nu ştiu cum altfel să-l numesc. Probabil că tot atunci, în acel acces de energie care vine din încetarea durerii, am hotărât să târăsc patul afară. A fost greu să-l trec prin uşă. A trebuit să întorc patul oblic, ca să pot trece tăblia, şi fireşte că s-a blocat şi am fost nevoită să sar pe fereastră şi să dau ocol casei pentru a veni să-l trag. În timp ce eu smuceam maniacal, căţeaua urla dinăuntru, alergând şi mirosind celălalt capăt al patului. Probabil a crezut că voiam s-o las prizonieră înăuntru şi să plec. Când tăblia s-a eliberat dintr-odată, am

[52] Facerea, 12:1.

căzut pe spate şi căţeaua a ţâşnit din casă.

L-am târât vreo şapte-opt metri. Cu mare satisfacţie, am netezit cearşafurile şi pătura în carouri şi m-am întins sub soarele uluitor. Căţeaua s-a calmat în sfârşit şi s-a lăsat pe pământul pietros, lângă pat. Şi-a rezemat bărbia de marginea saltelei, aşteptând să vadă dacă mai aveam ceva de adăugat. Probabil avusese cândva pui, poate de mai multe ori, căci ţâţele îi atârnau blege de pe burtă. M-am întrebat unde erau acum copiii ei. M-am întrebat dacă ea se gândea vreodată la ei. Poate că aşa îi vorbeam: ca o creatură care îndurase cerinţele fizice de a aduce pe lume viaţă către o alta, care avea povestea dăruirii de viaţă scrisă în trupul ei încă din momentul concepţiei, nelăsându-i altă opţiune, se pare, decât să o pună în fapt. Care simţea forţa brută a legii ei mişcându-se prin ea şi se întreba dacă era vreo diferenţă între asta şi dragoste. Altfel, nu-mi mai amintesc subiectul discuţiilor noastre.

Era după-amiază târziu, şi deşertul devenea ocru, iar temperatura era perfectă în timp ce priveam câţiva nori roz trecându-mi pe deasupra capului. Eram mulţumită de rezultatele muncii mele. Atât de mulţumită, încât după o vreme am hotărât să trag afară şi restul mobilei. Fotoliul de citit, acoperit cu o pânză veche, pentru a-i ascunde şezutul sfâşiat, masa de lucru, chiar şi maşina de scris, teancul de foi şi prespapierul de piatră, care acum avea să aibă o utilitate, căci fără el foile ar fi fost luate de vânt. La început a părut ca un fel de vânzare de vechituri în deşert, ceea ce nu era câtuşi de puţin ce aveam eu în minte, aşa că am petrecut mult timp aranjând calabalâcul în aer liber în faţa casei, ajustând spaţiul dintre fiecare două obiecte, tinzând către o anume perfecţiune inexprimabilă. Când a fost aproape perfect, dar nu total, m-am strecurat înapoi în casă şi am ieşit cu papucii, pe care i-am aşezat lângă pat, şi *Pădurile Israelului*, pe care am aşezat-o pe noptieră.

M-a invadat un val de epuizare. Nu mai puteam face niciun pas şi m-am prăbuşit pe saltea. Nu-mi puteam imagina de unde găsisem forţa să fac toate astea. Şi totuşi, stând întinsă acolo, în aer liber, m-am simţit aproape de

acea plenitudine care simţi uneori că există sub suprafaţa a orice, invizibilă, cum scria cândva Kafka, îndepărtată, dar nu ostilă, nu reticentă, nu surdă, şi care, dacă o numim corect, s-ar putea să apară.

Probabil că am adormit. Când am deschis din nou ochii, era noapte, iar eu tremuram de frig, privind stelele strălucitoare. Mi-am strâns mai bine haina de lână în jurul trupului. Căutând constelaţii, m-am gândit la ziua în care eu şi prietenul meu călătoriserăm cu maşina până pe degetul strâmb întruchipat de Mani, către presupusa poartă spre Infern. Vechile vieţi se întorc mereu, dar în timpul deceniului căsniciei mele, acea zi anume îmi revenise în minte de mai multe ori decât altele, şi acum revenise iar. Ca să mă uit în gura mică a peşterii, m-am aşezat în patru labe, iar atunci prietenul meu mi-a ridicat fusta şi m-a încălecat pe la spate. Lamelele înalte de iarbă foşneau uşor în vânt, şi, ca să nu ţip, mi-am înfipt dinţii în braţul lui. Când am ajuns acasă, am descoperit că un şobolan se prăjise în cutia de siguranţe şi că în seara aceea nu aveam altă opţiune decât să ne îndurăm unul de altul în întuneric. Acum, întinsă pe spate sub stele, am avut revelaţia că asta se afla în spatele întregii mele furii greceşti: momentul abrupt în care rezistenţa face loc unei iubiri aproape şocante. Nu cred că am cunoscut vreodată o dragoste adevărată care să nu fie însoţită de violenţă, şi în momentul acela, zăcând sub cerul deşertului, am ştiut că n-o să mai am încredere niciodată într-o dragoste fără violenţă.

Eram prea slăbită ca să târăsc înăuntru altceva decât patul. L-am lăsat în mijlocul camerei şi am descoperit că de acolo puteam să văd prin toate cele trei ferestre. Singura carte pe care o aveam în engleză era *Parabole şi paradoxuri*, şi după ce am recitit secţiunea despre Paradis de câteva ori, m-am uitat pe ferestre şi m-a izbit gândul că înţelesesem greşit ceva despre Kafka, fiindcă nu recunoscusem pragul originar ca sursă a tuturor celorlalte din opera sa, cel dintre Paradis şi lumea aceasta. Kafka a spus odată că înţelegea Căderea Omului mai bine decât

oricine. Senzaţia lui venea din credinţa că majoritatea oamenilor înţeleg greşit alungarea din Grădinile Raiului ca pe-o pedeapsă pentru că au mâncat din Pomul Cunoaşterii. Dar, în opinia lui Kafka, ieşirea din Paradis a venit ca rezultat al faptului că *nu* au mâncat din Pomul Vieţii. Dacă am fi mâncat şi din celălalt copac care se afla în mijlocul grădinii, ne-am fi dat seama de prezenţa eternului din noi, de ceea ce Kafka numea „indestructibilul”. Acum oamenii sunt practic toţi la fel în capacitatea lor de a recunoaşte binele şi răul, scria el; diferenţa vine după acea cunoaştere, când oamenii trebuie să facă un efort să acţioneze potrivit cu ea. Dar pentru că ne lipseşte capacitatea de a acţiona în concordanţă cu cunoaşterea noastră morală, toate eforturile sfârşesc în ruină, şi în cele din urmă nu putem decât să ne distrugem încercând. Nimic nu ne-ar plăcea mai mult decât să anulăm cunoaşterea pe care am căpătat-o când am mâncat în Grădinile Raiului, dar cum nu putem, creăm raţionalizări, de care lumea este acum plină. „Este posibil ca întreaga lume vizibilă”, medita Kafka, „să nu fie nimic mai mult decât motivarea dorinţei unui om care vrea să se odihnească pentru o clipă”. Cum să se odihnească? Pretinzând că cunoaşterea poate fi un scop în sine. Între timp, continuăm să ignorăm lucrul etern, indestructibil din noi, aşa cum Adam şi Eva au ignorat în mod fatal Pomul Vieţii. Continuăm să-l ignorăm, deşi nu putem trăi fără credinţa care este mereu înăuntrul nostru, înălţându-şi ramurile şi desfăcându-şi frunzele în lumină, în acest sens, pragul dintre Paradis şi lumea aceasta ar putea fi unul iluzoriu, şi s-ar putea ca noi să nu fi părăsit niciodată cu adevărat Paradisul, sugera Kafka. În acest sens, am putea fi acolo, fără s-o ştim, chiar şi acum.

*

A devenit clar că nu avea să vină nimeni după mine. Poate că uitaseră. Sau poate cel care se afla în posesia poveştii întregi fusese chemat în altă parte ori ucis în război. *Kaddish* pentru povestea întreagă. Nici măcar nu încercasem să-mi fac partea mea de treabă: valiza stătea

neatinsă acolo unde o lăsase Schectman. Dar nu, asta nu e întru totul adevărat, înainte de a mă îmbolnăvi, şi uneori şi în timpul febrei, mă gândisem mult la viaţa de apoi a lui Kafka. Cel mai mult îmi imaginam grădinile lui. Poate că pustietatea deşertului de jur-împrejurul meu îmi dăduse o sete de luxurianţă, de miros greu, aproape greţos de bogat, de frunze aglomerate, dar mă trezeam în mod repetat invocându-le aleile parfumate, zumzăind de insecte, arborii, pomii şi plantele căţărătoare. Şi întotdeauna pe Kafka în mijlocul lor, lucrând sau odihnindu-se, amestecând turbă sau calcar, pipăind bobocii tari, descâlcind bulbi, privind truda albinelor, îmbrăcat încă în costumul negru de cioclu. Nu mi l-am imaginat niciodată în haine potrivite pentru munca în aer liber sau caniculă. Nici după ce viziunea mea despre grădinile lui a fost adaptată la ce ştiam că putea creşte acolo, după ce le-am umplut cu caprifoi şi rodii, tot nu-l puteam vedea în altceva decât acel costum ţeapăn. Costumul, şi uneori melonul acela vechi, care părea mereu prea mic pentru capul lui, ca şi cum cea mai blândă adiere i l-ar fi putut da jos. Dacă nu puteam accepta complet ideea că ar fi renunţat la vechile lui haine, oricât de nepotrivte ar fi fost în noua lui viaţă, presupun că era fiindcă nu puteam accepta complet că ar fi preferat să planteze un copac, să-l ude, să-l fertilizeze şi să-i îndepărteze uscăturile decât să organizeze lumina printre frunzele lui, să-l treacă prin ritmurile a trei sute de ani într-o frază sau două şi să-l ucidă în cele din urmă într-un uragan care a adus prea multă sare la rădăcinile sale, lăsându-l hrană pentru topor. Nu puteam accepta, în sfârşit, că ar fi vrut să trudească în condiţiile aspre şi îngrăditoare ale naturii, când puterile sale îl făceau capabil să le depăşească pentru ceva ce, în proza lui, fusese mereu sudat la etern.

Pe raft era un dicţionar ebraic, şi l-am răsfoit, încercând să-mi închipui că după moartea sa la Praga, Kafka trecuse cu adevărat la ebraică şi continuase să scrie cu acele litere străvechi. Că rezultatele uniunii dintre

Kafka şi ebraică erau cele care stătuseră de fapt ascunse în tot acest timp în apartamentul-fortăreaţă al Evei Hoffe de pe strada Spinoza, apărate de o colivie dublă şi paranoia ei. Exista oare un Kafka târziu? Era posibil ca subtextul nerostit al procesului în curs dintre Biblioteca Naţională a Israelului şi Eva Hoffe, acţionând ca agent al lui Brod, să fi fost de fapt acesta: lupta de a păstra mitul *versus* lupta de a-l revendica pe Kafka drept proprietate a statului, care se consideră reprezentantul şi apogeul culturii evreieşti şi care depinde de o depăşire a Diasporei, de mesianica idee că numai în Israel poate un evreu să fie cu adevărat evreu? Mi-a revenit în minte zâmbetul atotştiutor care flutura pe buzele lui Friedman în ziua în care m-a lăsat acasă la sora mea: *Crezi că ceea ce scrii îţi aparţine dumitale*? Abia acum, când el nu mai era, eram gata să-l contrazic, să-i spun că literatura n-ar putea fi niciodată angajată de sionism, căci sionismul se întemeiază pe un sfârşit – al Diasporei, al trecutului, al problemei evreieşti –, câtă vreme literatura rezidă în sfera nesfârşitului, şi cei care scriu nu au speranţa unui sfârşit. Un jurnalist care i-a luat un interviu Evei Hoffe a întrebat-o odată ce credea că ar fi făcut Kafka dacă ar fi trăit. „Kafka n-ar fi rezistat nici două minute în ţara asta”, a replicat ea scurt.

Căţeaua m-a urmărit de la locul ei din colţ, în timp ce mă ridicam din pat, să pun dicţionarul ebraic înapoi pe raft. Stătuse acolo tot timpul cât zăcusem cu febră, scâncind numai când trebuia să iasă afară să se uşureze. Altfel, nu se dezlipea de mine. N-o să uit curând privirea din ochii ei negri, umezi: ca şi cum ar fi înţeles ceea ce eu nu înţelegeam. Dar acum părea să ştie că febra cedase şi a început să se întindă şi să se mişte de colo, colo, ba chiar să bată cu coada în podea, de parcă şi ea ar fi simţit că timpul ne era dat înapoi. Când m-am dus în bucătărie să-i aduc nişte apă, a sărit în sus şi a tropăit după mine cu un nou elan, ca şi cum în timpul febrei mele întinerise mai mulţi ani. Nu mai rămăsese nimic de mâncare, bucătăria era goală. Nu mă interesa să aflu cum era să mori de

foame sau să priveşti câinele murind de foame. Toată noaptea îi auzisem maţele chiorăind.

Valiza aştepta încă la uşă. În momentul în care am pus degetele pe mâner, căţeaua a început să gâfâie însufleţită. Am tras-o în camera goală, în vreme ce ea mă privea. Era mult mai uşoară decât mă aşteptasem. Atât de uşoară, încât pentru o clipă m-am întrebat dacă nu cumva soldaţii îmi lăsaseră altă valiză, sau dacă Friedman chiar luase ceva din strada Spinoza.

Am umplut câteva borcane mari cu apă şi le-am pus în rucsacul de pânză, jerpelit pe care-l găsisem în dulap. Purtam încă haina care ar fi putut şi a lui Kafka, dar în loc s-o pun la loc pe umeraş, mi-am încheiat-o până la bărbie. Apoi am aruncat o ultimă privire prin încăpere, care nu părea să păstreze mai multe amintiri despre timpul petrecut de el aici, decât despre cel petrecut de mine. Am tras perdelele subţiri, care nu prea reuşeau să blocheze lumina. *Koddish* pentru Kafka. Fie-i sufletul strâns în bocceaua vieţii. Poate că a trăit aici, dar eu n-aş putea. Copiii mei aveau nevoie de mine, şi eu aveam nevoie de ei, şi vremurile când aş fi putut trăi limitându-mă la ceea ce era indiscutabil înăuntrul meu se încheiaseră atunci când se născuseră ei.

Am deschis uşa, şi căţeaua n-a şovăit. A alergat treizeci sau patruzeci de paşi înainte, apoi s-a întors să mă aştepte. Părea că vrea să-mi arate că ştia drumul şi că puteam avea încredere în ea să mă conducă. Mobila era încă aranjată sub cerul liber. Papucii aşteptau unul lângă altul pe pământul prăfos, pe oricine ar fi sosit acolo. Curând avea să vină ploaia şi să acopere totul. M-am uitat înapoi spre casă, care părea şi mai mică de afară.

Căţeaua mergea repede în faţă, ba adulmecând pământul, ba întorcându-se să se asigure c-o urmez. Valiza se hurducăia în spatele meu pe terenul pietros. Ceea ce la început păruse uşor, curând a devenit greu, cum se întâmplă întotdeauna. Dacă rămâneam prea mult în urmă, căţeaua venea în cercuri înapoi şi tropăia la călcâiul meu, iar când mă opream să mă aşez, scâncea şi mă lingea pe

faţă.

Am mers ore în şir. Soarele a început să coboare spre apus, trimiţându-ne umbrele înainte. Pielea palmelor mi-a devenit aspră şi bătătorită, nu-mi mai simţeam braţele, iar între timp încrederea mea în abilitatea căţelei de a mă călăuzi fusese tocită de epuizare şi de spaima că aş putea să mor acolo şi să nu-mi mai văd niciodată copiii, pentru că fusesem nesăbuită. Nu fără a mă simţi dezgustată de mine însămi, am renunţat la ideea de a târî după mine o valiză despre care mă temeam c-o să descopăr că era goală, peste un deşert care fusese cândva fundul unei mări. Câinele s-a uitat la ea cu milă pentru o clipă, apoi şi-a ridicat botul spre cer şi a adulmecat aerul, ca pentru a dovedi că era deja preocupată de alte lucruri.

Era târziu când am ajuns la şosea. Îmi venea să mă aşez în genunchi şi să plâng pe asfaltul pe care cineva făcuse efortul să-l toarne acolo. Am împărţit ultimele picături de apă cu căţeaua, şi ne-am încolăcit lipite una de alta, să ne încălzim. Am dormit în reprize. Trebuie să fi fost aproape şase dimineaţa când am auzit huruitul în crescendo al unui motor apropiindu-se de pe partea cealaltă a dealului. Am sărit în picioare. Taxiul a venit în viteză din curbă, şi am dat din mâini frenetic spre şofer, care s-a proptit în frâne, a alunecat încet spre noi şi a coborât geamul. Ne-am rătăcit, i-am explicat, şi nu suntem deloc în formă. A închis muzica Mizrahi care se auzea dinspre radio şi a zâmbit, dezvelind un dinte de aur. El se întorcea la Tel Aviv, mi-a spus. I-am răspuns că într-acolo ne îndreptam şi noi. S-a uitat sceptic la căţea, al cărei corp devenise încordat şi rigid. Părea pregătită să ţâşnească şi să-şi înfigă dinţii în jugulara lui, dacă era nevoie. Nu arăta deloc a ciobănesc, nici german, nici de vreun alt fel, dar în cele din urmă Friedman avusese dreptate, asta era. Era un câine extraordinar; când mă gândesc că fusesem gata să i-o las soldatului! După ce am ieşit din spital, am încercat s-o găsesc. Aproape că mă aşteptasem s-o văd aşteptând aşezată, cum o lăsasem, în faţa intrării la camera de gardă. Dar probabil că plecase de mult, când am fost externată.

Îşi îndeplinise rolul, şi acum plecase în căutarea stăpânului ei. Mai târziu l-am căutat şi pe el. Dar nu era nici urmă de Friedman. La secretariatul Universităţii din Tel Aviv mi-au spus că nu auziseră de niciun Eliezer Friedman – nimeni cu numele acela nu fusese vreodată angajat nici la catedra de literatură, nici la alta. Pierdusem cartea de vizită pe care mi-o dăduse. Am verificat şi cărţile de telefon, dar deşi erau sute de Friedman în Tel Aviv, nici acolo nu exista vreun Eliezer.

Lech lécha

Când au apărut fotografiile, nu înfăţişau nici moloz, nici flăcări. Prima era cu un picior lângă nişte pungi de plastic colorate, sau aşa ceva. A doua era cu acelaşi picior, mai neclar. A treia era doar cu nişte dungi colorate. Şi aşa mai departe, până când a şasea fotografie s-a încărcat şi s-a deschis pe ecranul lui, şi Epstein s-a trezit uitându-se în ochii unui copil. Un băiat nu mai mare de opt sau nouă ani; unsprezece, dacă luai în considerare faptul că subnutriţia poate face un copil să rămână mic de statură. Faţa lui năzdrăvană era mânjită de praf, şi ochii negri îi străluceau sub arcadele sprâncenelor. Gura îi era închisă, şi totuşi părea să râdă. Lui Epstein, hipnotizat, i-a luat un minut să înţeleagă că gulerul bleumarin din care ieşea gâtul acela delicat era al lui, haina era a lui. Şi l-a imaginat pe copil croindu-şi drum prin gunoaie, sărind peste cauciucuri şi grăbind pasul pe o alee, cu tivul zdrenţuit atârnându-i ca o trenă. Apoi chipul de pe ecran a fost înlocuit brusc de un apel de la Schloss. A apăsat pe butonul roşu, direcţionându-şi avocatul spre căsuţa vocală, care era deja plină.

Era patru dimineaţa. Epstein stătea pe closet, lăsând apa fierbinte a duşului să-i alunge frigul din oase. Rola de hârtie igienică trebuia ţinută de partea cealaltă a uşii, dar odată ce făcuse această mică ajustare, a început să aprecieze situaţia convenabilă a duşului din tavan, cu un scaun sub el. S-a spălat, săpunindu-se între degetele de la picioare, cum îl învăţase mama lui. Oglinda de deasupra chiuvetei s-a înceţoşat. S-a ridicat şi a şters-o, şi ochii lui s-

au ivit de sub degete. Dispărând din nou sub abur, a repetat trucul. Apoi s-a dus să-şi ia hainele, tremurând de frig şi lăsând urme de tălpi ude pe podea. Gol în faţa oglinzii de la şifonier, şi-a văzut picioarele subţiri, străbătute de vene şi faldurile de piele lăsată de pe burtă. Îndepărtându-se, s-a grăbit să se îmbrace.

Şi-a strecurat exemplarul din Psalmi în servietă, şi-a pipăit sacoul, să vadă dacă are portofelul, şi-a înfăşurat gâtul într-un fular şi a rămas o clipă în întuneric, încercând să-şi amintească dacă uitase ceva. Apoi a încuiat uşa apartamentului de două ori, în urma lui. Taxiul pe care-l chemase aştepta deja jos. O pisică a alergat în raza farurilor şi a mieunat. Epstein s-a urcat lângă şofer, iar acesta l-a salutat, şi după un moment de tăcere a dat drumul la muzică Mizrahi la radio.

Şeful platoului de filmare l-a aşteptat cu o maşină la locul stabilit, de la marginea şoselei, în deşertul din apropiere de Ein Gedi. Lucrurile mergeau foarte prost, i-a raportat el, trecându-şi mâna liberă prin părul subţiat. Îl deranja dacă fuma? Epstein a coborât geamul, ceea ce a adus înăuntru mirosul sulfuros al Mării Moarte. Pentru că bugetul era strâns până primeau banii de la el, fuseseră nevoiţi să facă nişte compromisuri. Asta îl transformase pe regizorul deja capricios şi irascibil într-un tiran. Până şi el ajunsese să-l dispreţuiască, i-a spus şeful platoului de filmare lui Epstein. Singura sa motivaţie fusese întotdeauna să-i mulţumească pe regizorii cu care lucra. Tot ce-şi dorea în schimbul acestui efort şi a orelor nesfârşite pe care le scarifica era să-l facă fericit pe regizor. Dar Dan era imposibil. Nimic nu era destul de bun pentru el. Dacă n-ar fi fost atât de talentat, nimeni nu l-ar fi suportat. Îşi ieşea din fire la cele mai mărunte greşeli şi îi umilea în public pe cei responsabili. Când asistentul de regie a lăsat-o pe Batşeba să plece acasă, crezând că terminase pe ziua în curs, Dan a ameninţat să-i taie puţa. Când cnemidele lui Goliat nu erau de găsit nicăieri, iar îşi ieşise din ţâţâni. „Goliat are patru replici”, a răcnit el, „şi una din ele e «Aduceţi-mi cnemidele de bronz!» Deci unde

mama naibii îi sunt cnemidele?” în mai puţin de-o oră, cei de la recuzită au găsit nişte apărători de pulpe şi le-au vopsit cu spray auriu, dar deşi arătau destul de convingător, Dan le-a aruncat doar o singură privire şi a făcut apoi ţăndări un scaun. A doua zi, când tipii de la tehnic nu au avut macara pentru filmarea unei bătălii, Dan a plecat ca o furtună de pe platou şi n-a putut fi convins să se întoarcă decât după ce Yael s-a închis cu el în rulotă mai bine de-o oră. Dar în loc să se întoarcă liniştit, a revenit cerând o mulţime şi mai mare de filisteni. Cum tocmai îl concediase pe directorul de casting şi bugetul nu mai permitea noi figuranţi plătiţi, Eran – deşi deja îi venea să-l omoare pe Dan – postase pe Facebook un anunţ pentru voluntari, şi vărul lui, care era star rock, l-a distribuit celor trei sute de mii de followeri, cu aluzia vagă că s-ar putea să apară şi el.

Şi câţi au venit? a întrebat Epstein.

Şeful platoului de filmare a ridicat din umeri, şi-a aruncat ţigara şi a spus că vor vedea a doua zi. Scena bătăliei fusese amânată până se găsea o macara.

Când au ajuns pe platou, soarele începea să răsară. Dan şi Yael erau încă pe drum, de la hotelul dintr-un kibbutz din apropiere, dar directorul de imagine se grăbea să aranjeze totul şi voia să înceapă cât mai repede posibil, cât lumina era încă magică. Trebuiau să filmeze trei scene cu David în sălbăticie, în timp ce fugea de Saul. Mai întâi.

David şi ceata lui de neadaptaţi şi proscrişi apărând la casa bogatului calebit Nabal, ca să-i ceară provizii în schimbul faptului că, sub paza lor, nu li se întâmplase nimic păstorilor şi celor trei mii de oi ale lui Nabal. După aceea, scena în care Nabal moare şi Abigail, soţia lui, este silită să se mărite cu David. La amiază, când soarele va fi prea puternic pentru altceva, directorul de imagine voia să filmeze în interiorul peşterii, unde David taie colţul mantiei lui Saul, în timp ce regele îşi face nevoile. Chiar înainte de apus, aveau să filmeze o ultimă scenă de la sfârşitul filmului.

David era în rulotă, la machiaj. Treizeci de oi erau pe

drum, conduse de păstorul lor beduin. Saul, care lui Epstein i se părea prea entuziast, se plimba de colo, colo în costum, glumind cu personalul tehnic. Lângă Epstein, Ahinoam, fosta soţie a lui Saul, îşi înfăşură o şuviţă de păr pe deget, repetându-şi replicile. Avea probleme, i-a spus ea. Epstein a întrebat-o de ce, şi actriţa i-a explicat că rolul ei era unul dintre cele mai controversate aspecte ale scenariului. E menţionată numai de două ori în toată Biblia: o dată ca soţie a lui Saul, mama lui Ionatan, şi o dată ca soţie a lui David, cu care se pare că e deja măritată când el se însoară cu Abigail. Dar nicăieri nu se spune cum David trebuie să-i fi furat nevasta lui Saul – ceea ce echivala cu o tentativă de lovitură de stat – şi că acesta e motivul pentru care a fugit în sălbăticie, iar Saul îl vrea prins şi ucis. Dar cum rostul Cărţii lui Samuel este să confirme domnia lui David ca act al voinţei divine, evident că autorul biblic nu a putut intra prea mult în toată tevatura cu Ahinoam, care l-ar fi arătat pe tânărul rege ca pe un ticălos ambiţios şi viclean, ceea ce era. Dar nici nu puteau ignora total ceea ce pe-atunci ştia toată lumea. Aşa că trebuiau să strecoare numele lui Ahinoam pe furiş – a, da, apropo, David mai avea o nevastă, ce să vezi – şi apoi să treacă peste asta, cum trebuiau să facă şi cu faptul că David s-a alăturat filistenilor şi probabil chiar a pustiit oraşele propriului popor, aşa cum i-a spus lui Achiş. Dar Yael avea o altă viziune, i-a spus Ahinoam. Personajul ei era ceva mai aproape de adevăratul David, şi scenariul ei scotea în evidenţă şi rolurile personajelor feminine, ceea ce era bine pentru Ahinoam, altfel nici n-ar fi avut un rol. Cu toate acestea, nu avea decât trei replici în scena căsătoriei, aşa că trebuia să înghesuie foarte mult în ele. Întinzându-i scenariul, l-a rugat pe Epstein să-i dea replica.

După o dimineaţă lungă, au făcut o pauză pentru prânz, mai având de filmat doar scena finală după-amiaza. Dar la ora trei şi jumătate, actorul care-l juca pe David bătrân încă nu apăruse. Au primit un apel pe telefonul prin satelit: Zamir era bolnav. Crezuse că nu e grav şi nu voise să anuleze, dar acum era. Îşi transmitea regretele de la

spitalul Ichilov, unde i se făceau nişte investigaţii. Regizorul, prea obosit ca să mai ţipe, a turnat încet ce-i mai rămăsese din cafea pe nisipul deşertului şi s-a îndepărtat, vorbind singur. Acum platoul era aproape gol. Ceilalţi actori se întorseseră cu toţii în kibbutz, şi doar un grup mic venise cu jeepurile în acest loc izolat. Yael stătea cu directorul de producţie şi cu producătorul. Cu un cap mai înaltă decât amândoi, trebuia să se cocoşeze ca să nu se audă ce vorbeau între ei. Sub stres, în haosul de pe platou, era singura care rămânea netulburată. Fără ea, Dan ar fi fost pierdut, şi, înţelegând asta, Epstein l-a invidiat ceva mai puţin pentru faptul că se bucura de atenţia ei.

Regizorul arunca cu pietricele în cauciucul rulotei când micul grup s-a despărţit. Epstein, sorbindu-şi ceaiul, a văzut-o pe Yael apropiindu-se de el. Chiar era o privelişte frumoasă. Nu i-a pus mâna pe umăr, nu l-a cocoloşit şi nici n-a mers pe vârfuri în jurul lui, ca alţii. A rămas pur şi simplu senină, ca o regină, şi a aşteptat ca regizorul să-şi vină în fire. Abia atunci a început să vorbească. După un timp, s-au întors amândoi şi s-au uitat în direcţia lui Epstein. El a ridicat capul să privească cerul, şi a mai luat o înghiţitură de ceai.

Începuseră cu sfârşitul, şi cu două săptămâni în urmă filmaseră scena în care Solomon se apleacă deasupra lui David, ca să audă ultimele cuvinte ale regelui muribund. Nu mai erau replici pentru bătrânul David: doar un cadru lung, în care merge până se pierde în deşert. Aşa stând lucrurile, pierderea actorului Zamir n-ar fi trebuit să fie un dezastru. Cadrul final trebuia filmat în amurg, luminat de torţe, totul învăluit în umbre. Epstein era aproape de aceeaşi statură şi constituţie ca Zamir. Nu era nevoie decât să scurteze tivul mantiei cu un centimetru, cel mult doi. Costumiera a îngenuncheat la picioarele lui, cu acul între buzele strânse, înnodând aţa. Dar când toată lumea s-a dat înapoi să-i admire opera, a conchis că ceva nu era în regulă. Epstein şi-a îndreptat catarama centurii grele, în timp ce Yael şi-a aplecat capul spre Dan. Nu arăta nici

destul de regal, nici destul de căzut, i-a şoptit croitoreasa, făcând o ajustare rapidă, irelevantă la mânecă. Şeful de la recuzită a găsit o coroană. Dar aurul era prea strălucitor, şi a fost folosită cremă de ghete neagră pentru a o patina.

Torţele au fost aprinse. Tot ce avea de făcut era să păşească printre cele două şiruri formate de ele în direcţia opusă camerei de filmat, apoi să continue să meargă până când regizorul avea să strige că se poate tăia. Însă chiar când au început să filmeze, o pală de vânt a stins jumătate din torţe. Au fost reaprinse, dar o clipă mai târziu s-au stins din nou. Avea să fie furtună în noaptea aceea, a spus cineva. Ploaia, când venea în sfârşit în deşert, era întotdeauna violentă: directorul de producţie s-a uitat pe telefonul Android şi a anunţat că era o avertizare de ploaie torenţială în zonă. Aiurea, a zis Dan, consultându-şi iPhone-ul, nu era nimic despre ploi torenţiale. Epstein a privit din nou cerul, dar n-a văzut niciun nor. Apăruse deja prima stea. Vântul era puternic, şi nimic din ce-a făcut tehnicianul de lumini n-a putut să ţină torţele aprinse. Aerul a devenit greu de mirosul cherosenului. Vor trebui să se descurce fără ele, a zis directorul de producţie. Dar Dan refuza să cedeze. Fără torţe, scena era inutilă.

Regizorul şi directorul de producţie au continuat să se certe zgomotos. Curând li s-a alăturat şi producătorul, şi chiar directorul de imagine, a cărui lumină dispărea rapid. Vântul bătea. Epstein auzea Vivaldi în minte. S-a gândit la copacii lui, care creşteau chiar acum. Versantul muntos nu putea fi prea departe de aici. Era posibil oare să fi început deja să transporte puieţii? Pierduse noţiunea timpului. Cu siguranţă i-ar fi spus cineva. S-a gândit s-o sune pe Galit, dar telefonul era în buzunarul sacoului, pe care i-l luase cineva de la costume, împreună cu pantalonii.

Mantia răcoroasă a început să-i provoace mâncărimi. În toiul disputei, nimeni n-a observat când a ieşit dintre şirurile de torţe şi şi-a găsit servieta sub un scaun. Şi-a scos mantia, a lăsat-o în falduri pe scaun şi a început să urce panta spre creasta de deasupra. De acolo, avea să poată vedea. O vreme nu i-a mai auzit certându-se. Vântul

îi făcea părul să fluture. Întinzând mâna să-l netezească la loc, şi-a dat seama că încă purta coroana patinată. A scos-o şi a pus-o pe un bolovan, apoi s-a întors şi a intrat într-un ued săpat de mii de ani de apă, mii de ani de vânt. Dacă venea ploaia, în absenţa pădurilor, apa avea să curgă în cascade pe pante şi să-şi inunde vechea matcă, purtând totul cu ea spre mare. Temperatura scădea. Acum i-ar fi plăcut să aibă paltonul. Dar mai bine să-l păstreze băiatul. Când a ajuns pe creastă, gâfâia din greu. Jos, i-a auzit strigându-i numele. Jules! Dar ecoul glasurilor lor, izbindu-se de piatra străveche, s-a întors fără el: *Jews*! *Jews*! *Jews*![53] Acum vedea foarte departe, până la Iordan. Când a ridicat ochii, steaua dispăruse şi norii ascunseseră luna. Simţea mirosul furtunii care venea dinspre Ierusalim

*

Şi acum au apărut filistenii, împânzind creasta dealului, o masă tremurătoare tulburând lumina şi aerul. Unii ştiau că sunt filisteni, alţii ştiau doar că fac parte din ceva imens, care se aduna din motive naturale, aşa cum oceanul se adună să se spargă de ţărm.

Filistenii aşteptau. Îşi ţineau respiraţia. Un coif a căzut zdrăngănind. Un steag roşu se unduia în vânt, cu mătasea sfâşiată. O mare tăcere răsuna în vale. Dar nu era nici urmă de David.

Iar acum un filistean a ridicat mâna şi a făcut o fotografie cu telefonul. *Unde eşti*? a tastat el şi, îndreptându-şi echipamentul de luptă, a apăsat pe *SEND*, eliberând mesajul în eter.

Deja acolo

Noaptea pe care am petrecut-o în camera de gardă mi-a părut cât trei. Injecţia cu hidromorfonă pe care mi-a făcut-o într-un târziu asistenta mi-a alinat durerea şi m-a ameţit. Până atunci, stătusem ore întregi cu privirea agăţată de chipul senin şi frumos al unei etiopiene însărcinate care stătea cu o răbdare calmă de cealaltă

[53] Evrei (în limba engleză).

parte a draperiei date deoparte, legănându-şi burta. Dar după ce acul a intrat şi furnicătura mi-a urcat de-a lungul coloanei şi apoi a coborât până-n degetele de la picioare, am avut mai puţină nevoie de ea, şi pesemne că şi ea şi-a pierdut nevoia de mine, de felul în care putea chipul meu să-i facă durerea mai suportabilă, căci după o vreme s-a ridicat şi s-a îndepărtat, şi atunci am văzut-o pentru ultima dată. Probabil că acum are un copil, şi copilul un nume, în timp ce eu nu mai am virusul al cărui nume n-a fost descoperit niciodată şi la a cărui căutare s-a renunţat.

În cele din urmă, în fereastra de deasupra capului meu au apărut dovezi că noaptea se retrăgea. Ceva se schimba şi înăuntrul spitalului, sau aşa mi se părea în timp ce stăteam întinsă pe targă. Un fel de încremenire cuprinsese totul. Schimbul de noapte se încheiase, şi acum medicii şi asistentele care-l petrecuseră ocupându-se de atât de multe urgenţe aveau să se spele pe mâini de ele şi să se întoarcă acasă, nu înainte de a-şi pune la curent înlocuitorii, trecând în revistă fişele de observaţie scrise de mână neciteţ, în legătură cu ce, cui şi când trebuia să i se facă, până ce îşi vor fi încheiat toate îndatoririle şi vor fi liberi să se schimbe în hainele lor de stradă şi să iasă prin uşile automate, păşind în lumina zorilor. Cine din spitalul ăsta nu voia să fie eliberat? Mă gândisem de foarte multe ori să renunţ la aşteptarea interminabilă şi să evadez eu însămi printre uşile acelea. O dată am şi încercat, părăsind targa cu perfuzia încă înfiptă în venă, dar n-am ajuns prea departe pe coridor, înainte ca severa asistentă de la triaj să-mi taie calea.

La un moment dat, febra a început să-mi crească din nou, şi asta a atras în sfârşit atenţia medicilor. De fapt, cel care a observat în ce stare eram a fost arabul cu mop şi stetoscop. De unde zăceam, pe jumătate ascunsă de o draperie, mă puteam uita în compartimentul ocupat de etiopiană, şi pe coridorul dintre spaţiul ei liminal şi al meu, pe care veneau şi plecau angajaţii spitalului, precum şi pacienţii, internaţi progresiv, din camera de gardă, care treceau în scaune cu rotile, pe tărgi sau, uneori, pe

propriile picioare. Îmi amintesc că arabul a trecut pe lângă mine şi l-am privit împingând mopul lung, dreptunghiular, care lăsa în urmă o fâşie udă şi lucioasă, ca un melc. Câteva minute mai târziu a reapărut, împingând mopul în direcţie opusă, iar când a ajuns lângă compartimentul meu s-a oprit şi s-a uitat înăuntru. Avea ochi blânzi, căprui şi adânci, şi părea prea bătrân pentru o astfel de muncă. După o clipă, a pus jos mopul şi s-a apropiat de mine. Am crezut că o să-şi scoată stetoscopul de la gât şi o să-l folosească, sau poate am sperat că o va face, fiindcă în momentul acela aveam mare nevoie de un gest de bunătate. În schimb, el a întins mâna şi şi-a apăsat podul palmei de fruntea mea, apoi de obraz, a spus ceva încet pe limba lui şi a dispărut, lăsând mopul acolo unde era, ca să înţeleg că se va întoarce. Când a făcut-o, era însoţit de o asistentă pe care n-o mai văzusem, subţire, blondă, cu rădăcini cărunte. Mi-am zis că poate o să am mai mult noroc cu ea şi am încercat din nou să descriu ce mi se întâmplase.

Asistenta mi-a pus o mână pe braţ şi s-a întors spre staţia computerizată de pe un cărucior, arătând clar că tot ce avea nevoie să ştie nu urma să vină de la mine, ci de la acea altă sursă, mult mai de încredere. După ce s-a lămurit, s-a întors şi i-a pus infirmierului o întrebare în ebraică, la care el a răspuns afirmativ, profitând de ocazie să intre în compartiment şi să-şi ia mopul cu cap murdar, încâlcit, apoi s-a retras înapoi pe coridor. A rămas acolo, răsucind absent mânerul între mâinile pe care le folosise să-mi ia temperatura şi a căror acurateţe avea să fie acum verificată de termometrul în teacă de plastic de unică folosinţă pe care asistenta mi l-a înfipt sub limbă. Am început să bipăi sălbatic, iar asistenta mi l-a smuls din gură cu o privire neliniştită, care s-a transformat rapid în surprindere.

A plecat şi s-a întors cu un sirop amar într-un pahar de hârtie, apoi a dispărut iar, probabil ca să-l caute pe doctor. Ce-mi mai amintesc este că infirmierul, încă stând pe coridor, s-a uitat pe furiş în jur, mai întâi la stânga, apoi

la dreapta, iar când a stabilit că avea cale liberă, s-a apropiat din nou, şi-a rezemat mopul de perete şi a pus din nou mâna pe fruntea mea, de data asta cu palma în jos, ca să-i simt răcoarea pielii. Privindu-i faţa, mi s-a părut că ascultă intens. Ca şi cum s-ar fi încordat să audă, nu cu stetoscopul care continua să atârne inert la gâtul lui, ci chiar cu mâna. Ca şi cum sensibilele instrumente ale degetelor lui răcoroase mi-ar fi putut citi gândurile. Şi deşi ştiu că e imposibil – că amintirea pe care am invocat-o sub atingerea lui nu mi se întâmplase încă – ea e totuşi acolo, surdă la orice raţiune.

Cu palma răcoroasă a infirmierului pe frunte, mi-am amintit o după-amiază din iarna următoare, când iubitul meu a venit acasă şi a intrat în dormitor cu geanta în mână. Dezbracă-te, mi-a spus el. Era o zi însorită, dar afară era atât de frig, încât degetele îi îngheţaseră în mănuşi. Îmi amintesc că de unde eram vedeam crengile goale ale platanului, cu fructele lui spinoase încă atârnând, deşi le trecuse de mult vremea. Mi-am tras tricoul peste cap. Lasă perdelele desfăcute, i-am spus. Pentru o clipă, a părut să şovăie. Apoi s-a dus să le tragă totuşi şi a scos din geantă patru frânghii negre. Erau foarte frumoase, negre şi mătăsoase, dar destul de groase ca să fie nevoie de un cuţit ascuţit pentru a le tăia. Îndemânarea cu care mi-a legat încheieturile mâinii de barele patului m-a surprins. La ce le-ai spus că-ţi trebuie când le-ai cumpărat? am întrebat. Ca să leg pe cineva, mi-a răspuns. Şi ştii ce m-au întrebat? Am scuturat din cap. O femeie sau un copil? mi-a spus el, trecându-şi degetele îngheţate peste sânii şi coastele mele şi răsucindu-mi cu grijă lănţişorul, până a ajuns la închizătoare. Şi tu ce-ai spus? am întrebat, tremurând. Ambele, a şoptit el, şi delicateţea cu care m-a atins şi a înţeles acest lucru simplu m-a umplut de pace şi m-a făcut să plâng.

Între timp, scurta iarnă se terminase. O singură rachetă căzuse prin Cupola de Fier şi omorâse un om la intersecţia dintre Arlozorov şi Ben Ezra. Bariera fusese spartă, o ruptură pe cer, dar realitatea acelei alte lumi nu

s-a scurs prin ea. A urmat un atac violent în Gaza şi apoi, în sfârşit, un armistiţiu fragil. După ce am fost externată din spital, am mai petrecut o săptămână la Tel Aviv, monitorizată de doctoriţa Gheula Bartov, mica şi puternica internistă în grija căreia fusesem dată pe timpul convalescenţei. Cum febra apăruse şi dispăruse intermitent, doctoriţa Bartov îmi recomandase ferm să amân zborul la New York până când voi fi afebrilă timp de patruzeci şi opt de ore şi până când primeau rezultatele analizelor pe care mi le făcuseră. I se părea ciudat că nu păream mai interesată să aflu ce mă infectase; vedea asta ca pe un simptom şi l-a catalogat drept apatie.

Durerea îmi trecuse, dar mă lăsase slăbită şi obosită, şi încă aveam foarte puţină poftă de mâncare. Tata nu-l sunase pe Peres, dar îl sunase pe vărul lui, Effie, care trimisese poliţia să bubuie în uşa de la apartamentul surorii mele, pe care au lăsat-o – pentru că totuşi ne aflam în Israel – atârnând pe jumătate smulsă din balamale. Cineva luase asta drept o invitaţie să intre în apartament, să smulgă televizorul de pe perete şi să-l ia cu el, nu înainte însă de a se tăvăli în pat şi de a mânca piersicile pe care le lăsasem în frigider.

Spusesem familiei mele că mă dusesem cu cortul în deşert pentru documentare, rămăsesem fără semnal la telefon şi mă îmbolnăvisem. Pentru moment, părea să fie de ajuns că eram teafără, şi nu mi-au pus alte întrebări, deşi tata a insistat să-l trimită pe Effie să vadă ce fac. Ca rezultat, m-am trezit captivă într-o discuţie în contradictoriu de două ore cu cel de-al doilea intrus care a trecut pragul uşii dărâmate, de data asta un metru cincizeci de imposibil absolut. În cele din urmă a fost clar că nu mă putea muta cu forţa în casa lui din Ierusalim, ca să-mi petrec convalescenţa în grija Naamei, dacă eu nu voiam asta, aşa că Effie s-a mulţumit să mă ducă înapoi la Hilton. Pe drum, l-am rugat să-mi spună tot ce putea despre Friedman, dar amănuntele prieteniei lor păreau să devină tot mai vagi pe măsură ce vorbea, până când în final a divagat total de la subiect, lăsându-mă să mă întreb

cum de-l cunoscuse măcar pe Friedman.

De data asta am primit o cameră pe latura de nord a hotelului, cu vedere la piscina de dedesubt şi la mare, spre vest, pe care m-am dus s-o salut imediat, răsucindu-mi talia. Directorul general a venit să-mi ureze bun venit înapoi, şi de data aceasta coşul cu fructe pe care l-a trimis chiar s-a materializat, plin de portocalele dulci de Jaffa, numite Shamouti, de la cuvântul arăbesc pentru „lampă”. Fie îşi uitase vechea rezervă, fie aceasta fusese doar în închipuirea mea. A doua zi dimineaţă, când am dat cu ochii de el, în drum spre micul dejun, m-a întâmpinat cu un zâmbet, cu insigna de aur de la butonieră scânteind, iar când paşaportul mi-a fost returnat de către doi ofiţeri de la FAI, care l-au lăsat la recepţie, mi l-a trimis în cameră într-un plic cu antetul Hiltonului, însoţit de o cutie de bomboane.

Mi-am petrecut acele ultime zile în Israel zăcând pe un şezlong lângă piscină, încă slăbită. Îmi simţeam mintea golită şi nu mă puteam concentra nici să citesc, aşa că priveam spuma sau pe cei câţiva destul de curajoşi ca să înoate în afara sezonului, majoritatea oameni în vârstă, traversând piscina cu mişcări încete, repetitive. L-am întrebat pe tânărul care se ocupa de umbrele şi prosoape dacă Itzhak Perlman mai venea acolo. Dar drăguţul de el nu auzise niciodată de Itzhak Perlman. Îmi ţineam telefonul lângă mine, sperând că poate până la urmă o să sune Friedman – „în senin”, cum spusese Effie prima oară –, dar n-a sunat. Deşi nu mai aveam febră, visele mele au rămas intense, iar când aţipeam, Friedman apărea deseori în ele, amestecat cu imagini mai familiare. Visele mă epuizau, şi aş fi preferat să dorm un somn fără ele, baricadată în faţa activităţilor minţii mele, dar în etapa aceea eram încă recunoscătoare pentru orice fel de somn. Rămâneam afară până târziu, după ce îngrijitorul scotea saltelele de pe scaune. La ora cinci după-amiaza, pe Mediterana, când e o lumină atât de frumoasă, e uşor să înţelegi cum s-au ridicat şi s-au prăbuşit atâtea imperii pe malurile ei – Grec, Asirian, Fenician şi Cartaginez, Roman,

Bizantin, Otoman.

În timp ce stăteam acolo, lângă piscină, am ridicat pentru o clipă privirea spre monstruozitatea apăsătoare a Hiltonului, şi, cu mâna pavăză la ochi, l-am văzut acolo, pe o terasă de la etajul al cincisprezecelea sau al şaisprezecelea. Era singurul care stătea afară pe toată latura de nord a clădirii, şi pentru o clipă am avut senzaţia că se pregătea să facă o scamatorie. Cu douăzeci de ani în urmă, ieşisem din Lincoln Center şi văzusem un grup mic de oameni care se uitau în sus, la o clădire ce avea toate ferestrele de la etajele superioare cufundate în întuneric, în afară de una. Şi acolo, în acel dreptunghi luminat, se vedea un cuplu care dansa. Poate că a fost doar o întâmplare fericită faptul că toate celelalte ferestre erau întunecate, şi poate că cei doi habar n-aveau că dedesubt se adunase o mică mulţime să-i privească. Dar în mişcările lor era ceva deliberat, care ne dădea senzaţia că ştiau. Cred că asta mi-a atras atenţia şi la omul care stătea pe terasa camerei lui de la etajul al cincisprezecelea: un aer concentrat de intenţie şi dramatism care-i anima corpul în timp ce se apleca peste balustradă. Eram hipnotizată şi nu-mi puteam lua privirea de la el. Simţeam că ar trebui să-l chem pe îngrijitorul piscinei şi să-l alertez, dar ce să-i fi spus?

S-a întâmplat foarte repede. Şi-a mutat greutatea în faţă, pe mâini, şi a trecut un picior peste balustrada metalică. O femeie care ieşea din piscină a ţipat, iar în câteva secunde omul îşi trecuse şi celălalt picior, şi stătea pe balustradă, legănându-şi picioarele peste golul de şaizeci de metri. Părea, deodată, umplut de un potenţial imens, ca şi cum tot restul vieţii lui se izbise de el. Şi apoi a sărit cu braţele desfăcute, ca o pasăre.

Treizeci şi şase de ore mai târziu, taxiul care m-a purtat de la aeroportul JFK prin amurgul portocaliu coroziv ce se lăsa peste restaurante fast-food şi firme de pompe funebre, peste biserici baptiste şi hasizii din Crown Heights[54] care înaintau grăbiţi prin zăpada învechită, a

[54] Cartier din Brooklyn, care în anumite perioade a avut populație

cotit în sfârşit pe strada mea, iar şoferul a aşteptat până când am ajuns cu valiza pe treptele din faţă. În casa noastră luminile erau aprinse. Prin fereastra din faţă, i-am văzut pe copiii mei şezând pe podea, cu capetele aplecate deasupra unui joc. Nu m-au văzut. Şi pentru o clipă, nici eu nu m-am văzut, stând într-un fotoliu în colţ, deja acolo.

Nota autoarei

Titlul cărţii este luat din următoarele versuri ale lui Dante, care mi-au fost citate acum câţiva ani, într-o călătorie lungă cu maşina spre Ierusalim:

De când e omu-n miezul vieţii lui m-aflam într-o pădure-ntunecată, căci dreapta mea cărare mi-o pierdui.[55]

Îi exonerez aici pe toţi cei numiţi în această carte, inclusiv pe Eliezer Friedman, de orice răspundere. Dacă va dori vreodată să ia legătura cu mine, ştie unde să mă găsească.

Cuprins

majoritar evreiască.

[55] Dante, Infernul, traducere de George Coșbuc, ESPLA, București, 1954.

I
Ayeka 11
În senin 46
Orice viaţă e ciudată 100
Mă pregătesc să plec în Canaan 120
Este şi nu este 145
Kaddish pentru Kafka 167
II
Ghilgul 183
Pădurile Israelului 204
Ceva de transportat 222
Ultimul rege 232
Spre deşert 248
Lech lecha 270
Deja acolo 278
Nota autoarei 287

Nicole Krauss s-a născut în Brooklyn, în 1974. În 1992 este primită la Stanford University, unde obține o diplomă de excelență în literatura engleză și scrie poezie sub îndrumarea poetului Iosif Brodski. În 1993 debutează ca poetă, iar în 2002 se numără printre finaliștii la Yale Younger Poet's Prize; tot atunci poemele ei ajung în paginile publicațiilor *The Paris Review*, *Ploughshares* și *Doubletake*. În anul 1996 urmează un masterat în istoria artei la Oxford University, desăvârșindu-și studiile la Courtauld Institute din Londra. Primul său roman, *Un bărbat intră în cameră* (*Man Walks into a Room*; Humanitas Fiction, 2011), apare în 2002 și este finalist la *Los Angeles Times* Book of the Year. În 2005 publică bestsellerul internațional *Istoria iubirii* (*The History of Love*; Humanitas Fiction, 2007, 2012, 2017), pentru care primește William Saroyan Prize for International Literature și Prix du Meilleur Livre Étranger. Romanul este desemnat „Cartea anului" de Amazon.com și se numără printre cărțile finaliste la Orange Prize, Prix Femina Étranger și Prix Médicis Étranger. În 2017 este ecranizat în regia lui Radu Mihăileanu. În 2007 prestigioasa revistă *Granta* o include pe Nicole Krauss printre cei mai buni tineri romancieri americani, iar în 2010 *The New Yorker* o alege pe lista celor mai buni 20 de scriitori sub 40 de ani. Cel de-al treilea roman al lui Nicole Krauss, *Marea casă* (*Great House*, 2010; Humanitas Fiction, 2012), se bucură de mare succes de critică și de public, fiind finalist la National Book Award și Orange Prize. Proza ei a apărut în *The New Yorker*, *Harper's*, *Esquire*, *Best American Short Stories*, iar cărțile ei sunt traduse în peste 35 de limbi. Noul ei roman, ***Pădurea întunecată*** (*Forest Dark*; Humanitas Fiction, 2018), apare în 2017.

***Pădurea întunecată*, noul roman al lui Nicole Krauss, autoarea *Istoriei iubirii*, este, în SUA, National Bestseller și a fost desemnat cea mai bună carte de ficțiune a anului 2017 de către *Esquire*, *Times Literary Supplement*, *Elle Magazine*, *Publishers Weekly*, *Financial Times*, *Guardian* și *Globe and Mail*. Cu titlul luat dintr-un vers din *Infernul* lui Dante, este un roman misterios, care te absoarbe, urmând poveștile a două personaje distincte aflate într-o călătorie aproape inițiatică în Israel. Nicole este o tânără romancieră de 39 de ani din New York, în plină criză existențială, în timp ce Epstein este un avocat bătrân, fost antreprenor de succes, a cărui scară de valori se răstoarnă brusc. Amândoi își părăsesc familiile și par să străbată un drum dantesc, coborând cerc după cerc, fără să bănuiască ce îi așteaptă la capăt.**

„Romanul elegant, provocator și hipnotizant al lui Nicole Krauss este opera ei cea mai valoroasă de până acum. Viu, inteligent și uneori plin de umor, este un tur de forță fascinant."

Publishers Weekly

„Un roman triumfător, care sugerează hotărârea de a conduce narațiunea convențională în direcții neconvenționale. Proza lui Krauss oscilează între precizie și grație. Autoarea este incapabilă să scrie o singură frază care să nu pară cizelată până la perfecțiune. În ***Pădurea întunecată***, Nicole Krauss a reușit să trateze cu finețe tematici dintre cele mai dificile."

San Francisco Chronicle

„Lucid și exaltant... Elias Canetti a scris despre Kafka la un moment dat că a căutat, mai presus de orice, să-și păstreze libertatea de a da greș. Fidelă acestui spirit, Krauss, o interpretă creativă și incisivă a lui Kafka, le permite lui Nicole și Epstein să-și recâștige libertatea de a da greș. Acest drept nu ar trebui tratat cu lejeritate. Este un mare dar nu doar pentru personajele sale, ci și pentru noi, cititorii ei."

New York Times Book Review

CITITA DE RADIO GUERRILLA

RADIO GUERRILLA BINILI ÎNVINGE!

ISBN 978-606-779-378-9